

Határon Átnyúló Kezdeményezések
Közép-európai Segítő Szolgálat

A Mura Régió ETT Kohézióvizsgálata és Integrált Fejlesztési Stratégiája

Készítették: a CESCO munkatársai
Budapest, 2016

TARTALOMJEGYZÉK

A vizsgálati térség lehatárolása.....	3
I. Kohézióvizsgálat	6
1. Területi kohézió	7
1.1 Táji adottságok.....	8
1.2 Településhálózati viszonyok, települési funkciók.....	17
1.3 A határ átjárhatósága	29
2. Gazdasági kohézió	46
2.1 Meglévő gazdasági infrastruktúra.....	47
2.2 Gazdasági helyzetkép – különös tekintettel a határ két oldalán meglévő közös adottságokra és komplementaritásokra.....	53
3. Társadalmi kohézió.....	86
3.1 Demográfiai adottságok, szociális helyzet.....	87
3.2 Határ menti munkaerő-migráció, foglalkoztatás	92
3.3 Meglévő társadalmi kapcsolatok, interetnikus viszonyok	101
4. Kohéziót erősítő tényezők – kohéziót gyengítő tényezők	106
5. Tervezési keretek.....	113
5.1 Makro keretek.....	114
5.1.1 EU-s keretek.....	114
5.1.2 Országos keretek	125
5.1.3 Regionális keretek	136
5.2 Helyi keretek	141
5.2.1 LEADER akciócsoportok anyagai	141
II. Integrált Fejlesztési Stratégia.....	145
1. A tervezett fejlesztések elvi keretei	145
2. A tervezett fejlesztések céljai.....	149
2.1 A fejlesztések forгатókönyvei	149
2.2 A célrendszer endogén forrásai	153
2.2.1 Táji erőforrásokon alapuló agráradottságok.....	153
2.2.2 Táji értékeken alapuló turisztikai adottságok	153
2.2.3 Kis- és középvállalkozói szektor	154
2.2.4 Kistelepülési hálózati együttműködések	154
2.2.5 Relatív erős határon is átnyúló, részben nemzetiségi alapú civil élet	154
2.3 A stratégia célrendszere	155

3.	A javasolt integrált fejlesztési beavatkozási-csomagok	158
3.1	A térségi KKV-k versenyképességének növelése	158
3.1.1	Határon átnyúló üzleti platform kialakítása	158
3.2	Szolgáltató falvak	165
3.2.1	Településkép-fejlesztés	165
3.2.2	Társadalmi híd – a fiatal és idős(ebb)korú generációk közti együttműködés erősítése	166
3.3	A táji adottságokon alapuló komplex vidékfejlesztés	168
3.3.1	A komplex vidékfejlesztés szervezeti kereteinek kialakítása	168
3.3.2	Agrárközpontú vidékfejlesztés	171
3.3.3	Helyi termék program	174
3.3.4	Regionális léptékű, természetközeli turizmus	176
3.3.5	Zöldenergetika	180
4.	Forrástérkép	183
4.1	INTERREG V-A Magyarország-Horvátország Határon Átnyúló Együttműködési Program	190
4.2	Transzncionális együttműködési programok	196
4.3	Közvetlen brüsszeli források	199
4.4	Európai Unión kívüli források	204
	Melléklet	207

A VIZSGÁLATI TÉRSÉG LEHATÁROLÁSA

A Mura Régió ETT az európai területi együttműködési csoportosulások (továbbiakban ETT) sorában egy viszonylag új társulásnak tekinthető¹. A csoportosulást tótszerdahelyi székhellyel 2015. május 28-án jegyezték be. A határon átnyúló csoportosulás legfőbb gyökerének az 1993-ban létrejött regionális önkormányzati partnerség, a Muramenti Nemzetiségi Területfejlesztési Társulás keretei között folytatott együttműködés tekinthető.

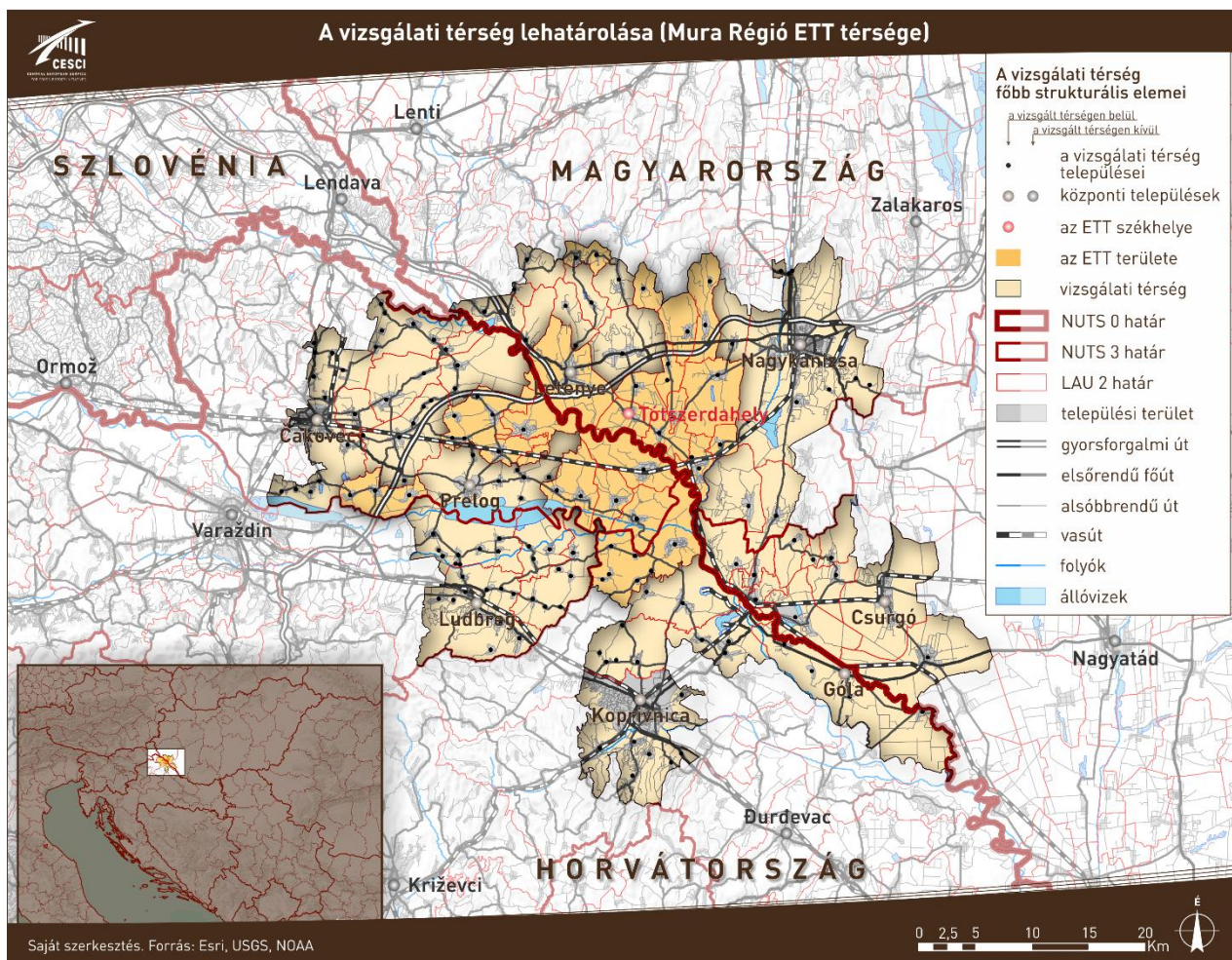
A Mura Régió ETT-nek 16 tagtelepülése van, ezek közül tizenegy található Magyarországon és öt fekszik Horvátországban². Az ETT helyzeti energiáinak feltárása azonban nem korlátozódhat csupán a tagtelepülésekre. Mind a kohézióvizsgálat, mind a fejlesztési stratégia egy tágabb térségben keresi a csoportosulás fejlesztési lehetőségeit, irányvonalait. A vizsgálati térség lehatárolásában az alábbi szempontok játszottak szerepet:

- tervezett bővítési elképzelések;
- természetföldrajzi adottságok;
- az együttműködés területére ható funkcionális vonzáskörzetek;
- fizikai kapcsolattartási lehetőségek;
- meglévő társadalmi kapcsolatok, interetnikus viszonyok.

A felsorolt szempontoknak alapján a fejlesztési stratégiát megalapozó vizsgálatnak a tárgya a 21 ETT tagtelepülésen túl további 39 település a magyar–horvát határ térségéből (1. ábra). A vizsgálati térség 60 települése közül 35 Magyarországon, 25 pedig Horvátországban található.

¹ 2016. januári megállapítás

² 2016. januári állapot alapján

1. ábra: A vizsgálati térség lehatárolása

A Čakovec, Ludbreg, Koprivnica, Csurgó, Nagykanizsa és Letenye által közrefogott vizsgálati terület valamivel több mint 1 690 km², ennek a területnek közel 55%-a Horvátországra, míg a fennmaradó része Magyarországra esik. Az ETT tagtelepülések területe a vizsgálati területnek közel 23,5%-át fedi le. A vizsgálati területen valamivel több mint 210 ezren laknak. A területi arányokhoz igazodva a lakosság nagyobb része (61%) a horvát oldalon lakik. A vizsgálati területen belül az ETT tagtelepülésen élők száma nagyságrendileg 16,5%-ot tesznek ki.

A jelen fejlesztési stratégiának egy olyan térség fejlesztési szándékait, lehetőségeit kell felmérnie, mely két országot, azokon belül pedig összesen öt megyét érint (1. táblázat).

1. táblázat: A vizsgálati terület közigazgatási beosztása

Ország	Magyarország			Horvátország		
Régió	Nyugat-Dunántúl		Dél-Dunántúl	Kontinentalna Hrvatska		
Megye	Zala megye		Somogy Megye	Međimurska županija	Varaždinska županija	Koprivničko-križevačka županija
Járás	Letenyei járás	Nagykanizsai járás	Csurgói járás			
Települések (az ETT tagtelepülések vastagon szedve)	Bázakerettye Becsehely Borsfa Kiscsehi Kistolmács Letenye Molnári Murarátka Muraszemenye Petrivente Semjénháza Szentmargitfalva Tótszentmárton Tótszerdahely Valkonya Zajk	Belezna Eszteregnye Fityeház Murakeresztúr Nagykanizsa Rigyác Sormás Surd Szepetnek	Berzence Csburgó Gyékényes Órtilos Porrog Porrogszentkirály Porrogszentpál Somogybükkösd Zákány Zákányfalva	Belica Čakovec Dekanovec Domašinec Donja Dubrava Donji Kraljevec Donji Vidovec Goričan Kotoriba Mala Subotica Orehovica Podturen Prelog Pribislavec Sveta Marija	Ludbreg Mali Bukovec Sveti Đurđ Veliki Bukovec	Đelekovec Drnje Gola Koprivnica Koprivnički Ivanec Legrad

I. KOHÉZIÓVIZSGÁLAT

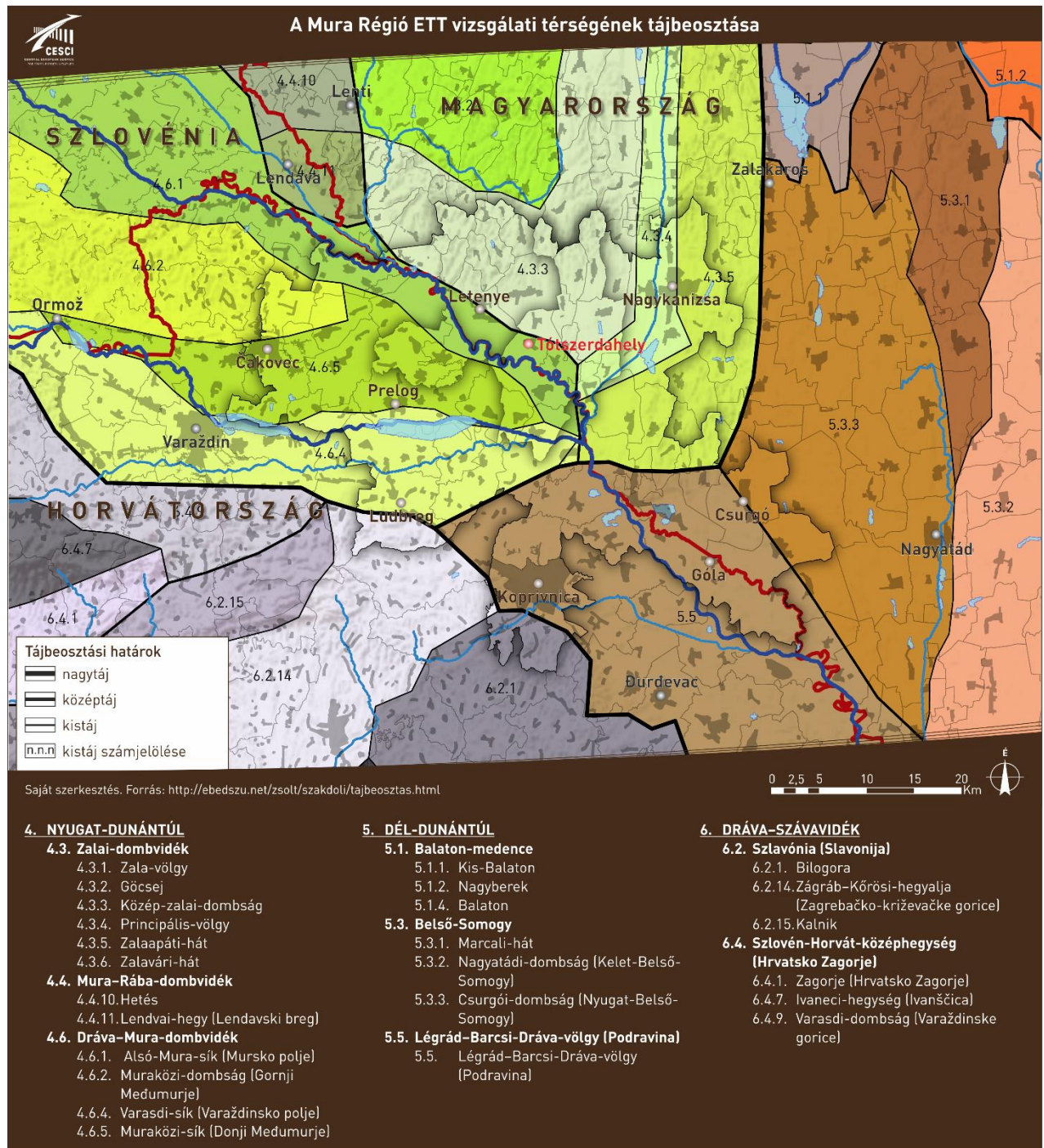
A későbbi stratégiaalkotást megalapozó helyzetfeltárást (a 2014-2020-as EU-s költségvetési ciklus szemléleti elvárásainak megfelelő módon) a kohézió oldaláról közelítjük meg. A vizsgálati terület, az együttműködési térség helyzetének értékelésekor az általános kohéziós szempontokat helyezzük előtérbe, arra keressük a választ, hogy milyen kohéziós kihívásokkal néz szembe e térség, határon átnyúló összetartozása miként volna fokozható. Elemzésünk során a területi statisztikai vizsgálatokat GIS-módszerekkel, kérdőívezéssel és egy saját terepi adatfelvételezés eredményeivel egészítjük ki, támogatjuk meg. Erre azért is szükség van, mert a két ország eltérő helyi közigazgatási rendszereiből illetve statisztikai adatfelvételezési eljárásaiból adódóan meglehetősen korlátozott a hagyományos, statisztikai alapokon nyugvó helyzetelemzés használhatósága. A kohézióanalízis során területi, gazdasági és társadalmi értelmezések szerint csoportosítjuk vizsgálatainkat. A területi kohézió kapcsán táji, gravitációs, funkcionális, határátmeneti és intézményközi térbeliséget vizsgálunk. A klasszikus ágazati megközelítést javarészt a gazdasági kohéziót elemző fejezetben bontjuk ki, egy olyan komplex megközelítésben, amely elsősorban a térség közös, illetve egymást kiegészítő gazdasági sajátosságait emeli ki, külön kitekintéssel a hiányosságokra, összehangolatlanságokra, továbbá lehetőségekre és infrastrukturális potenciálokra. A társadalmi kohézióon keresztül pedig megvizsgáljuk a térség demográfiai állapotát, szociális helyzetét, meglévő társadalmi kapcsolatait és munkaerő-migrációs, foglalkoztatási lehetőségeit. Végül az azonosított kohéziós kihívások összegzését követően a térséget érintő (különböző szintű) tervezési keretek feltárásával zárjuk a stratégiát megalapozó munkát. Ez a hagyományostól kissé eltérő helyzetértékelési megközelítés jobban szolgálja a térségi és ágazati szempontból is integrált fejlesztési lehetőségek beazonosítását és e fejlesztések stratégiai megalapozását.

1. Területi kohézió

Helyzetfeltárási megközelítésünk egyik alapgondolata, hogy a tárgyalt, szűken vett együttműködési térségen kívüli területek nem alkothatnak fehér foltot az elemzésben. Magától értetődik, hogy a határ menti fejlesztéseket megalapozó stratégiának már a helyzetelemzési szakasza is integráns egészként tekint az egész, tágan vett fejlesztési területre. Összefüggő vizsgálati területként tárgyaljuk azt a Mura Régió ETT jelenlegi kiterjedésénél tágabb régiót, amelyet a határmenti térszerveződésének megfelelő racionalitással jelöltünk ki. Ennek a lehatárolásnak két fő motívuma volt: egyrészt az együttműködés településeinek mindennapi életére kiható, szomszédos térszervező központokkal való kalkulálás, másrészt az együttműködés „ütőerének” tekinthető Mura folyó. A helyzetfeltárással törekedtünk arra, hogy a régiót egy tágabb kontextusba helyezve értelmezzük, ezáltal szemléleti szempontból is alátámasztva a területi kohézió kérdését. A jelenséget érintő helyzetképet több releváns területi vonatkozású megközelítésben vizsgáljuk meg, a táji, településhálózati, határátmeneti, funkcionális sajátosságok figyelembevételével.

1.1 Táj adottságok

A Mura Régió ETT térsége három dombvidéki nagytáj találkozásánál fekszik. A vizsgálati térség nagyobb része, valamint a Mura Régió ETT egésze a Nyugat-Dunántúl nagytájhoz, míg a térség kisebb, délkeleti része a Dél-Dunántúl nagytájhoz tartozik. A Dráva–Száva-vidék nagytájat a vizsgálati térség csak minimálisan érinti.

2. ábra: A térség tájbeosztása

A térség tájszerkezetét a vízfolyások menti kistájak (pl. Varaždinsko polje, Alsó-Mura-sík), valamint az északon köztük elterülő dombságok, délen pedig a síkvidékek határozzák meg. A határtérségben a nagytájak szélső területei találkoznak, így a rájuk jellemző adottságok periférikusan érvényesülnek.

A vizsgálati terület természeti jellemzői ebből az átmeneti helyzetből rajzolódnak ki. A térség éghajlati adottságain megmutatkoznak az óceáni, a kontinentális jelleg, és az alpi befolyás hatásai. Az éves középhőmérséklet értékén is már meglátszódik ez a hatás, átlagosan 9,5-10,0°C közötti. A napsugárzás évi összege 4 300 MJm², ami jóval kevesebb, mint ami Magyarország és Horvátország délkeleti részeire jellemző. A napsugárzás energetikai célú hasznosítására Mala Subotica-n található példát a térségen belül. Az érintett határsávot viszonylag sok csapadék (évi 700-900 mm) és északi uralkodó szélirány jellemzi. A szélenergetikai hasznosítás szempontjából releváns 75 m-es magasságban a számított átlagos szélesség 5 m/s alatti. A térség egyes éghajlati adottságai (napsugárzás, szélesség) a megújuló energetikai hasznosítás szempontjából viszonylag szerénynek tekinthetők a Kárpát-medencén belül.

A térség domborzati viszonyai is tükrözik a nagytájak közötti átmenetet. A vizsgálati terület táji üttörének tekinthető vízfolyások a legmélyebb fekvésű területek, itt a tengerszint feletti magasság nem haladja meg a 150 m-t, de a délkeleti részekben a 125 m-t sem. A vizsgálati terület északi, valamint déli szélein, a Zalai-dombvidék, valamint a Bilogora és a Zagrebačko-križevačke gorice (Zágráb–Kőrösi-hegyalja) hegy- és domblábjainál azonban a tengerszint feletti magasság néhol eléri a 300 m-t is.

A térség két legfőbb vízfolyása a Dráva, és annak leghosszabb mellékfolyója, a Mura. Mind a két folyóra a viszonylag kis vízjáték³ a jellemző. A két folyó a vizsgálati területen belül a magyar–horvát határ közel 60%-án számít határfolyónak. A Mura több mint 45 km-en, a Dráva pedig 8 km-en keresztül képez természetes határt a két ország között. A két ország kétoldalú megállapodás keretében közös Határvízi Bizottságot működtet.

³ A legmagasabb és a legalacsonyabb vízállás közti különbség.

3. ábra: A térség domborzata és vízrajza

Órtilosnál a Dráva mintegy 45-55 cm/km eséssel rendelkezik, amihez 1,5-1,8 m/s körüli közepesség tartozik. A Dráva vízjárását azonban a horvát erőművek csúcsra járatásának üzemrendje nagymértékben befolyásolja. A dubravai erőmű áteresztő kapacitása 500 m³/s. Ez a hozam a Dráva középvízhozama körüli érték. Ha a természetes hozam ennél az értéknél kevesebb, az erőmű duzzasztással állítja elő a kívánt mennyiséget a tárolótérben és a napi csúcsigényekkor ezt a hozamot ereszti át. A naponta kialakuló árhullámok a dubravai erőmű szelvényétől a folyó hossza mentén ellapuló tendenciával haladnak a Dunába torkollásig. Az órtilosi szelvényben (235 fkm) ez 100-130 cm-es vízjátékot jelent a kisvizes időszakban. Ha a középvízhozamot meghaladó víz érkezik az erőmű turbináihoz, az áteresztéshez szükséges mennyiség biztosított, ekkor a napi vízjárás ingadozása nem érzékelhető.⁴

⁴ A Rinya-mente tervezési alegység jellemzése. URL: <http://www2.vizeink.hu/details.php?alegyseg=3-2>. Utolsó letöltés: 2016. február 24.

A Murára a korábban említett kis vízjáték mellett a gyors áradás és a viszonylag lassú apadás a jellemző. A folyó szinte minden nagyobb árvíz után megváltoztatja medrét, völgyében alig van olyan hely, ami valaha ne Mura meder lett volna. A folyó vízsebessége 0,74-1,27 m/s közötti, előbbi érték a közepes kisvizek, míg utóbbi a közepes nagyvizekre vonatkozik.⁵ Adottságai alapján a vizek nemzetközi osztályozása szerint a Mura ZW-B(C) (kanyarokban, szűkületekben felgyorsuló síkvíz) – WW-I. (könnyű vadvíz) kategóriába sorolható.⁶ A Murai vízútúrák engedélykötelesek. A Murán kijelölt strand nincs, a folyóban fürödni tilos.

A Dráva érintett szakaszán két nagy vízfelületű víztározó is található a horvát oldalon: Varaždinsko jezero, Dubravsko jezero. Előbbi 10,1 km², utóbbi 17,1 km² kiterjedésű. A két víztározó része a Dráva horvát szakaszán található három vízerőmű rendszerének. A két víztározó bizonyos részeinél a turisztikai hasznosítás is jellemző.

A Drávához képest a vizsgálati területen a Mura jóval természetesebb, meanderezőbb jelleggel bír, amit a folyó viszonylag gyors sodrása a laza talajban folyamatosan változtat. A Mura érintett szakaszán nem található vízerőmű. A folyó jellegzetessége viszont az úszó vízimalom, melyből régen majd száz úszott a Murán. A Mura és az azt kísérő morotvatavak jelentős horgászvizek. A vízminőség jelentős mértékű javulása óta a vízfolyás horgászturisztikai értéke egyértelműen növekszik. Az ezredforduló óta a Mura vízi turisztikai szempontból egyre jelentősebbé válik.⁷

A talajtani adottságok is jól tükrözik a térség tájszerkezetét. A határ menti ártéri síkságokat fiatal nyers öntéstalajok (FLca) fedik. A vizsgálati térség észak és déli periferiáján fekvő domblábakat pszeudoglejes (LVgl), valamint savanyú, nem podzolos barna (LVha) erdőtalajok jellemzik. A Dráva menti területeket lejtőhordalék talajok (GLEu), illetve mocsári erdőtalajok (GLdy) jellemzik.

⁵ 3-1 Mura alegység Vízyűjtő-gazdálkodási terve (2010.08.01) – Mellékletek: Vízfolyás víztestek jellemzése (Mura). URL: http://www2.vizeink.hu/files3/3_1_Mellekletek.zip. Utolsó letöltés: 2016. február 24.

⁶ Vízterületek vízútúrázáshoz: Mura. URL: <http://viziturazz.hu/viztest.php?page=CAT121015141214>. Utolsó letöltés: 2016. február 24.

⁷ Mura folyó: <http://funiq.hu/mura-folyo>. Utolsó letöltés: 2016. február 8.

4. ábra: A térség talajtípusai

Az erdőtalajokkal borított területeken az erdőhasznosítás, az öntéstalajokon pedig a mezőgazdasági hasznosítás a jellemző. A térség táji adottságai ugyan nem hordoznak magukban kiemelkedő mezőgazdasági potenciált, ám mégis kézenfekvő, történeti múlttal rendelkező tájhasznosítást eredményeztek.

Ásványanyagok tekintetében a vizsgálati térségben szénhidrogén és földgáz lelőhelyek, valamint jelentős homok és kavics kitermelők találhatóak. Utóbbi anyagkitermeléseknek köszönhetően a térségben több helyen is található kisebb-nagyobb bányató, melyek hasznosítása eltérő képet mutat, de jellemző a horgásztóként való hasznosítás.

A Mura Régió ETT térségének tájhasználat a természeti adottságoknak és a társadalmi szükségleteknek megfelelően formálódott. A sík területeken, a vizsgálati terület nagyjából 50%-án mezőgazdasági hasznosítás alakult ki. A termesztett növények között a szántóföldi termesztés mellett mind a két oldalon megtalálhatóak a munkaerő igényesebb növénykultúrák termesztése is.

A határ mind a két oldalán a nagyparcellás növénytermesztés a jellemzőbb. A horvát oldalon több településen is előfordul a háztáji növényárusítás.

A mezőgazdasági területek magas arányát a különböző erdőterületek követik (20-25%). A folyók mentén az ártéri ligeterdők a jellemzőek. A Mura mentén az erdőállományt a mai napig túlnyomórészt a termőhelynek megfelelő, őshonos fafajok alkotják. Ennek legfőbb oka, hogy a hagyományos erdőgazdálkodás itt nagy nehézségekbe ütközik, nem gazdaságos. Az erdőtalajjal borított domblábakon erdészeti hasznosítás alakult ki. Főként a magyar oldalon jellemző a tűlevelűek külterjes termesztése karácsonyfaként történő értékesítés céljából. Az érintett terület savanyú talajai, valamint csapadékos éghajlata kedvezőek az ilyen jellegű növénytermesztés számára.

5. ábra: A térség felhasználása

A szőlőtermesztés területileg nem kiemelkedő, a vizsgálati terület kevesebb mint 1%-án található összefüggő, legalább 25 ha-os szőlőterület. Az 1800-as évek végén a zalai szőlők jelentős része

elpusztult, melyet követően a területek egy részét nem vonták újra művelésbe. Ezt jelzi ma is a délzalai kistelepülések mozaikos szerkezete a hegyoldalra felkúszó keskeny szántóföldekkel. Ezzel együtt a határ mind a két oldalán vannak oltalom alatt álló eredetmegjelöléssel ellátott borok, borvidékek. A vizsgálati terület horvátországi részét a Prigorje – Bilogora borterület Koprivnica – Durđevac megnevezésű borvidéke, valamint a Zagorje – Međimurje borterület Međimurje és Ludbreg megnevezésű borvidéke érinti. A határ magyar oldalán a Zala megnevezésű oltalom alatt álló eredet megjelölésű borvidék, valamint a Balaton/Dunántúl megnevezésű oltalom alatt álló földrajzi jelölésű borkörzet érinti a területet. A térség jellemző borfajtája a zamatos, élénk, savakban gazdag fehérbor.

6. ábra: A vizsgálati térséget érintő borvidékek⁸

	Koprivnica – Durđevac borvidék	Ludbreg borvidék	Međimurje borvidék	Zalai Borvidék
Összes borvidéki település száma	20	5	25	38
A borvidék ETT-hez tartozó települései	Legrad		Donja Dubrava Donji Kraljevec Donji Vidovec Goričan Kotoriba Sveta Marija	Eszteregnye Rigyác Valkonya Letenye
A borvidék vizsgálati térséghez tartozó települései	Delekovec Drnje Gola Koprivnica Koprivnički Ivanec	Ludbreg Mali Bukovec Sveti Đurđ Veliki Bukovec	Belica Čakovec Dekanovec Domašinec Mala Subotica Orehovica Podturen Prelog Pribislavec	Becsehely Murarátká Muraszemenye Nagykanizsa Zajk

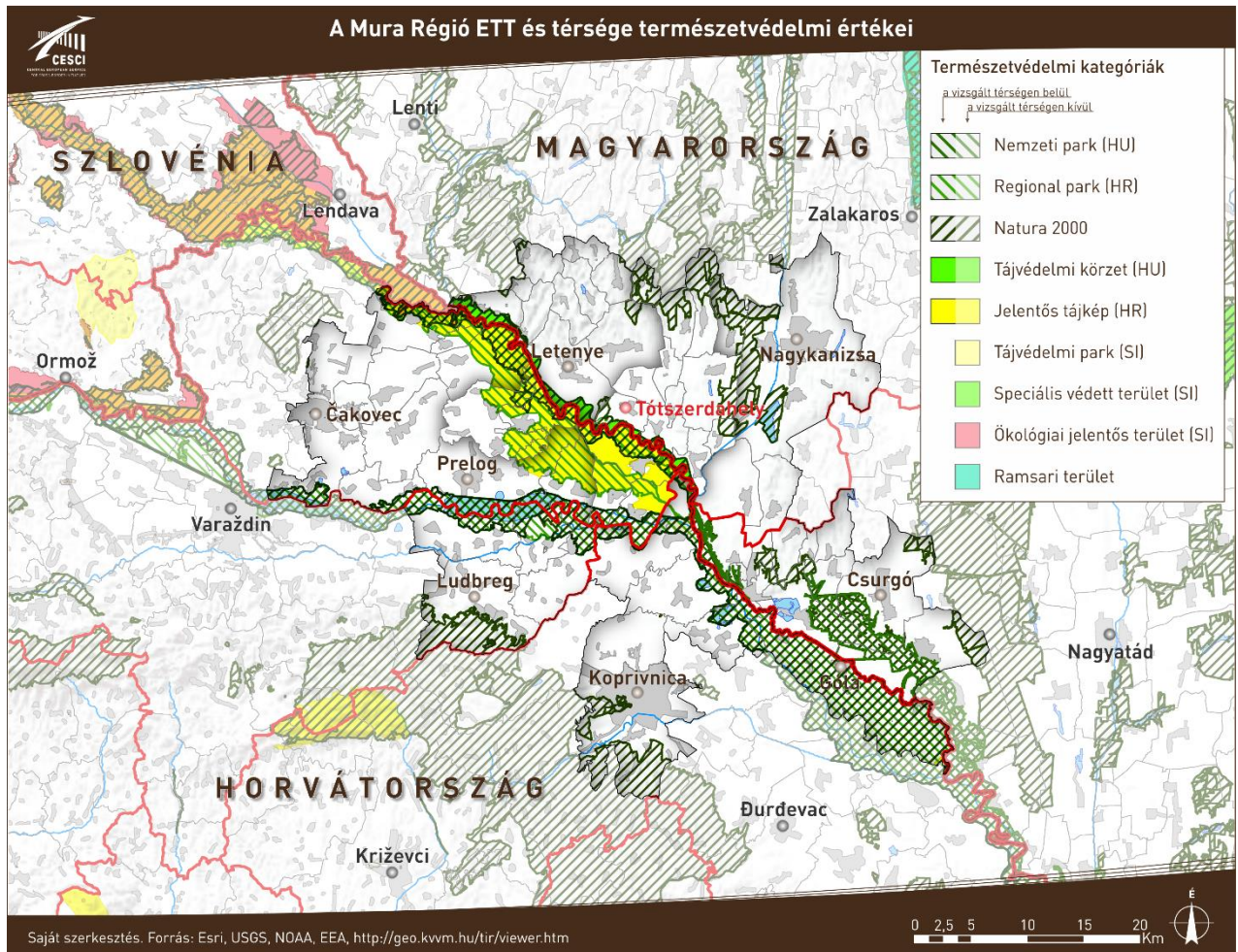
⁸ Pravilnik: O zemljopisnim područjima uzgoja vinove loze. URL: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2012_07_74_1723.html; Zala termékleírás: [http://2010-2014.kormany.hu/download/b/4d/60000/ZALA term%C3%A9kle%C3%ADr%C3%A1s.pdf](http://2010-2014.kormany.hu/download/b/4d/60000/ZALA_term%C3%A9kle%C3%ADr%C3%A1s.pdf). Utolsó letöltés: 2016. február. 24.

A Mura Régió ETT térségében található természeti értékek különböző típusú és szintű természetvédelmi oltalom alatt állnak. A térség védett területei elsősorban a két folyó, a Dráva és a Mura mentén kerültek kijelölésre.

A magyar és a horvát nemzeti szintű természetvédelmi kategóriák egymásnak nehezen feleltethetőek meg, azonban a határ mind a két oldalán találhatóak azonos irányelvek alapján kijelölt európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területek (Natura 2000 területek). A Dráva élővilága a madárvédelmi és az élőhelyvédelmi, a Mura mente az élőhelyvédelmi európai uniós irányelvnek megfelelő természetvédelmi oltalom alatt áll. A két folyó mentén kijelölt területeken kívül nagyobb kiterjedésű Natura 2000 helyszín még a vizsgálati térségben a magyarországi Dél-zalai homokvidék, az Oltárc, a Miklósfai Móríchelyi-halastavak, a Gyékényesi erdők és a Nyugat-Dráva-sík. A horvát oldalon Natura 2000 helyszín a Dráva menti területeken kívül a Bilogora i Kalničko gorje.

Az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területek hasznosítása csak olyan módon történhet, mely a Natura 2000 terület fenntartási céljainak elérését nem veszélyezteti és nem sérti. Emiatt a folyóvizek ökoturisztikai, energetikai hasznosítása különös körültekintést igényel.

A Natura 2000 területek mellett a magyar oldalon jelentős természetvédelmi terület a Csurgótól délre kezdődő Duna–Dráva Nemzeti Park, valamint a Mura mentén kijelölt Mura-menti Tájvédelmi Körzet. A horvát oldalon jelentős kiterjedésű védett terület a Regionalni park Mura – Drava, és a Mura mentén kijelölt Znacajni krajobraz megnevezésű jelentős tájképi terület.

7. ábra: A térség természetvédelmi értékei

A Mura Régió ETT térségének táji potenciálja a kialakult tájhasználat mellett lehetőséget teremt az extenzív turisztikai hasznosításnak is. A megújuló energiák terén a térség táji adottságai alapján elsősorban a vízenergia kisebb léptékű, természetbarát hasznosítására van mód.

1.2 Településhálózati viszonyok, települési funkciók

A Mura Régió ETT határon átnyúló területi együttműködésének tartalmi megalapozásához elengedhetetlen egy átfogó térszerkezeti elemzés elvégzése. Azonosítani kell az ETT tágabb városhálózatba-illeszkedését, lehetséges szerepköreiket, illetve az együttműködő települések potenciális belső erőviszonyait, a racionális funkciómegosztás és -összehangolás elképzelhető területeit.

A határon átnyúló településhálózati együttműködési térség kijelölése céljából érdemes olyan, a területi tudományokban ismert módszereket alkalmazni, mint amelyeket a klasszikus fizika elméleti modelljeire épülő különböző szociálfizikai modellek jelentenek. Az ezen modellek közé sorolható ún. gravitációs modellek Newton általános tömegvonzási törvényére alapozva, azt feltételezik, hogy az emberi viselkedés révén előidézett tömegszerű térbeli kapcsolatok, áramlások bizonyos általános rendező elvek és szabályok szerint szerveződnek. A gravitációs modellek sokszínű alkalmazásán belül meghatározó az egyes funkciókat (szerepköröket) megtestesítő intézmények (pl. tűzoltóság, kórház, közép fokú iskola, bevásárlóközpont, ipari park, bankfiók) elméleti vonzáskörzetének meghatározása. A modellek klasszikus használatát tehát a városi vonzásterületek lehatárolása jelenti a modell legfőbb alkalmazási területét az elméleti jellegű területi kutatásoktól kezdve a nagyon is konkrét, területfejlesztési célú beavatkozások megtervezéséig.

Az alábbiakban a newtoni tömegvonzást a gazdasági és társadalmi térfolyamatokra alkalmazó gravitációs modellek közül a Reilly-képlettel leírható modellt (Reilly 1929) alkalmazzuk a településhálózat jellemzésére. A Reilly-féle modell a newtoni gravitációs törvényre épül: a két alapinformációt a testek (városi központok) tömege (itt: a népességszám) és egymástól való távolsága képezi. A modell értelmében feltételezzük, hogy a központok vonzereje a – jelen esetben közúti – távolság függvényében fordítottan, míg a tömegükkel (népességnagyságukkal) arányos módon változik.

A központok elvi vonzáskörzetének gravitációs modellel történő meghatározása során fellépő egyik legnagyobb nehézséget az jelenti, hogy a központok különböző funkcióihoz eltérő vonzáskörzetek tartoznak. Az áttekinthetőség kedvéért végül minden központhoz egy-egy vonzásteret rendelünk. Éppen ezért a vonzáskörzetek kiszámításánál átlagos tömeggel, azaz általánosságban a lakosságszámmal kalkulálunk, mivel a népesség kapcsolódik legnagyobb mértékben a központok funkciógazdagságához és vonzerejéhez.

Az alkalmazott gravitációs modell két szomszédos központ között annak a pontnak a koordinátáit adja meg, ahol a két központ elméleti vonzóereje kiegyenlítődik, azaz ahol vonzáskörzetük határa található. Ha egy központ összes ellenpólusának (szomszédjának) vonzáshatár-értékei kiszámításra kerülnek, és ezeket a pontokat összekötjük, megkapjuk az adott központ elméleti vonzásterét. A vonzáskörzet-határookra vonatkozó kulcsfontosságú koordináták kiszámítását követően vizuálisan is megjeleníthetők a kinyert vonzásviszonyok. A számítás eredményeinek térképezése révén szemmel láthatóvá válik a központokként kijelölt települések vonzáskörzeteinek nagysága, azok egymáshoz és a közigazgatási és államhatárokhöz való térbeli viszonya.

Fontos kihangsúlyozni, hogy a valóságot egyszerű matematikai képletbe generalizáló modell révén megszülető eredmények jóval inkább egy idealizált képet, egy térbeli potenciált jelentenek, mintsem pontról pontra azonosítható valós vonzásviszonyokat. Elvonatkoztatva a vonzásviszonyok erősségét és folytonosságát megtörő adminisztratív (állam-) határoktól, jól jelzi a módszer a vonzás potenciálokat, melyekre aztán együttműködés, fejlesztési dokumentumok, programok, projektek, és általában a területi gazdaságosság logikája építhetők.

Az alábbi ábrán az érintett terület külső-belső fő- és alközpontjainak elméleti vonzásterületeit tüntettük fel, együttesen. Látható, hogy az ETT térségét közvetlenül meghatározó központok gravitációs terei milyen viszonyban állnak egymással. Számos helyen, a vizsgált térségen kívüli nagyobb központok vonzásterébe benyúlik az elemzés alá vont területre, de az általunk vizsgált „belső” központok is sok esetben terjesztik át vonzó hatásukat az ETT-n illetve a vizsgált térségen kívüli településekre.

A gravitációs vizsgálat kimutatta, hogy a Mura Régió ETT térségében a településhierarchia csúcsán három középvárosi szintű, 20 ezer fő feletti település, Nagykanizsa, Varaždin és Koprivnica áll. Ezt követi egy 5–20 ezer fő közötti népességszámmal rendelkező, kisebb súlyú kisvárosi szint Csurgó, Letenye, Čakovec részvételével.

Az említett településhálózati központok határon átnyúló térszervező ereje igen csekélynek mondható. A magyar oldal egyeduralkodó központja Nagykanizsa. Méretéből adódóan a térség legkiterjedtebb vonzáskörzetét tudhatja magáénak, határon átnyúló vonzás potenciálja azonban minimálisnak tekinthető. A horvát oldali Varaždin és Koprivnica térszervező ereje ideális körülmények között sem terjed át a határ magyar oldalára. Míg az előbbi főleg a Drávától északnyugatra, az utóbbi a Drávától délkeletre eső horvát településekre fejt ki vonzó hatását.

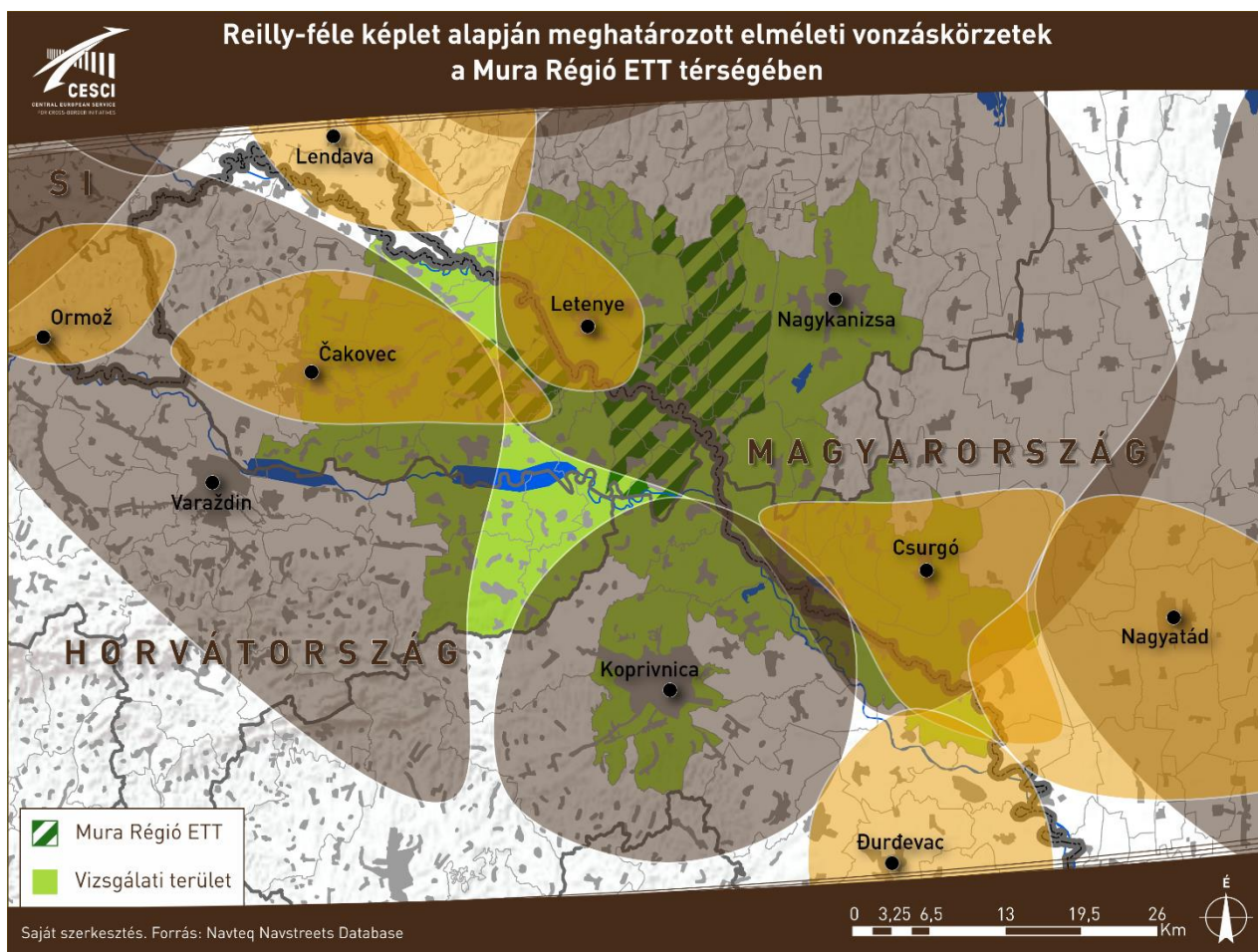
Az áttérjedő hatások, még ha jelenleg csekélyek is, az államhatárok remélhető fokozatos feloldódásával egyre erősebbé válnak majd. Ehhez azonban elengedhetetlen a határ (legalább közösségen belüli) átjárhatóságának növelése. Mindennek megvalósulását számos tényező hátráltatja. A magyar-horvát határ ugyanis közel 100 kilométeren keresztül egybeesik a Murával élesen elkülönítve egymástól a horvát és a magyar településhálózat fejlődését. A viszonylag kisszámú, egymástól távol eső átkelőhelyeknek (is) köszönhetően a Mura jelentős mértékben korlátozza a településhálózati kapcsolatok határon átnyúló kiterjedését. Ennek következtében a térségi központok vonzáskörzetei a Murát elérve többnyire elvégződnek.

Ugyancsak a gátló tényezők között kell megemlíteni a '90-es évek első felében zajló délszláv háborút illetve az elmúlt év során kibontakozó globális migrációs krízis következtében bevezetett határellenőrzési szigorításokat és a mindezek kapcsán átalakuló nagypolitikai diskurzust, melyek nagymértékben hozzájárultak a határ elválasztó („barrier”) szerepének megerősödéséhez.

A határon átnyúló vonzás potenciál hiányától eltekintve, a fent említett központok egy hosszútávon (is) gazdaságosan fenntartható város-vidék partnerség kialakítását teszik lehetővé, hiszen az egyes vonzáskörzetek szinte hézagmentesen fedik le az érintett településállományt. Ezek az összeérő, több helyen átfedő vonzáskörzetek pedig olyan együttműködési potenciált hordoznak, ahol az egyes vonzásközpontok egymás között megosztva szervezhetik a vidéki térség ellátását.

A térségben kialakult településhálózati, térszerveződési viszonyok ma is hordozzák azt az örökséget, mely alapvetően természetföldrajzi meghatározottságú: a Mura és a Dráva folyása a történelem során változó mértékben, de mindig is rendelkezett bizonyos mérvű kulturális, hatalmi és gazdasági elválasztó erővel. Ehhez a térség városhálózata is igazodott, és elmondható, hogy a szűken vett határ menti sáv ma is a városi térszervező hatások peremén fekszik. Míg a határvonaltól beljebb fekvő térségeket nagyjából egyértelműen sugározzák be funkcióikkal a térség kis- és középvárosai, a határ közelében e hatások mindkét oldalon elhalványulnak; e városok gazdasága egymással is csupán minimálisan kommunikál a határon átnyúló módon. Ugyanakkor a határhoz közeli kistelepülések gazdasági, táji és kulturális szempontokból is sokkal szorosabb kapcsolatban állnak egymással. Ez egy olyan speciális térszerkezeti helyzetet teremt, melyben a városok

vonzásárnyékában, a „városhiányosság” ellenére is kirajzolódik egy „puha”, határon átnyúló térszerveződési erőter: a határ közeli kistelepülések szövetségéé.

8. ábra: Reilly-féle képlet alapján meghatározott elméleti vonzáskörzet a Mura Régió ETT térségében

A térség belső térkapcsolatainak vizsgálata során nem csupán a népességszámra és a települések közötti közúti távolságra épülő gravitációs modelleket vettük számításba, hanem a települési funkciók meglétét, a településhálózat sajátosságait, a (intézményesült) településközi kapcsolatokat, illetve az érintett települések által kitöltött kérdőívek információit is. Mindezek alapján szembetűnik, hogy a gravitációs potenciál nem feltétlenül áll egyenes arányban az adott központ népességszámával. Számos más tényező is befolyásolja, hogy mely városokból, falvakból válik vonzó, és melyekből vonzott település. A különböző intézmények elhelyezkedése alapján, úgynevezett funkcióúsúség-vizsgálattal a korábbiaknál még árnyaltabban bemutatható egy térség településhierarchiája, hiszen a gravitációs-vizsgálatnál jóval több tényezőt vesz egyszerre figyelembe. A vizsgálat elvégzéséhez az érintett települések részére kiküldött kérdőívben az alábbi intézményi funkciókra kérdeztünk rá:

2. táblázat: A vizsgálat alá vont települési funkciók listája

helyközi autóbusz-állomás	horvát tannyelvű gimnázium	egészségügyi alapellátás (házi orvos)	uszoda, fürdő
vasútállomás	horvát tannyelvű szakiskola és szakközépiskola	járóbeteg-szakellátás	hotel
repülőtér	magyar nyelvű képzéssel bíró felsőoktatási intézmény	mentőállomás	konferenciaközpont
kikötő	horvát nyelvű képzéssel bíró felsőoktatási intézmény	kórház	regionális jelentőségű turisztikai attrakció vagy fesztivál
csónakház	kollégium	magyar nyelvű óvoda	ipari park
üzemanyagtöltő állomás	könyvtár	horvát nyelvű óvoda	logisztikai központ
tűzoltóság	múzeum	magyar tannyelvű általános iskola	hipermarket (pl. Tesco)
rendőrség	színház	horvát tannyelvű általános iskola	nagyobb szakáruház (pl. Obi)
munkaügyi hivatal	mozi	magyar tannyelvű gimnázium	bevásárlóközpont (pláza jelleg)
pénzügyintézet (takarékszövetkezet, bank)	fedett sportlétesítmény (kivételek uszoda)	magyar tannyelvű szakiskola és szakközépiskola	piac

A beérkezett válaszok alapján elmondható, hogy a funkció- és a gravitációs-vizsgálat eredménye szinte teljesen megegyezik. A gravitációs vizsgálat során kiemelkedő központok funkcionális szempontból is központnak tekinthetők. Fontos azonban megemlíteni a két térség funkcióeloszlása közötti különbséget, mely elsősorban az eltérő közigazgatási felosztásra vezethető vissza. Horvátország közigazgatási rendszerének legalacsonyabb szintjén az ún. općina-k, magyarul községek állnak, melyek egy, a települési funkciókat tömörítő központi településből, és több kisebb, többnyire csak lakófunkcióval rendelkező településből állnak. Ennek következtében a horvát oldalon központosítottabb az intézményhálózat, illetve nagyobb az intézményellátottsági szakadék a városok és a falvak között. A városokban (és községközpontokban) viszonylag sok intézmény megtalálható, míg a falvakban alig néhány. A magyar oldalra ezzel szemben az önálló települési önkormányzatokra épülő közigazgatási felosztás jellemző, melynek következtében valamivel kiegyenlítettebb a funkcióösszetétel, mint a horvát oldalon. A két oldal közötti különbség azonban nem számottevő. Intézményi szempontból mindkét oldalt vizsgálva nagyjából ugyanazok a vonzáskörzetek rajzolódnak ki, mint amiket az előzőekben bemutattunk. Nagykanizsa térszervező ereje funkcióösszetétel szempontból is kidomborodik. A megkérdezett magyar oldali települések mindegyike legalább egy, de gyakran több települési funkciót Nagykanizsán vesz igénybe. Bizonyos

funkciók terén, azonban olyan kisebb települések is kiemelkednek, mint az ETT székhelye, Tótszerdahely. A térség magyar oldalán élő nagyobb számú horvát nemzetiségnek köszönhetően a tótszerdahelyi horvát nyelvű óvoda és általános iskola vonzáskörzete a szomszédos településekre is kiterjed. Tótszerdahely mellett meg kell még említeni Letenyét, Murakeresztúrt és Becsehelyt is, mely települések 3-4 funkció (egészségügyi ellátás, tűzoltóság, rendőrség stb.) tekintetében szintén központként funkcionálnak. Egyes funkciók esetében (oktatás, kultúra) a környező nagyvárosok, Pécs és Zalaegerszeg vonzó hatása is érvényesül.

Horvát oldalon a nagyobb népességszámú Varaždin és Koprivnica mellett a 15 ezer fős Čakovec, 4 ezer fős Prelog és a 3 ezer fős Kotoriba is megjelenik központként bizonyos oktatási, egészségügyi és kulturális funkciók tekintetében, melyek közül Čakovec közigazgatásilag is központnak számít, Međimurska županija székhelye. Prelog és Kotoriba csupán községi szinten vannak, de élénk gazdasági életüknek köszönhetően központként emelkednek ki a közvetlen környezetükből.

Az intézményközi kapcsolatok léte alapvető fontosságú a térség területi, de gazdasági és társadalmi kohéziójának szempontjából is, hiszen ezek az együttműködések képesek a térségben folyó társadalmi és gazdasági folyamatok összehangolására, hozzájárulva ezzel a régió hosszú távú fejlődéséhez, versenyképességének növeléséhez. Ugyanakkor sok esetben az ilyen típusú együttműködések jelentik az egyetlen megoldást is a lakosság alapellátását biztosító szolgáltatások és intézmények fenntartására. Magyarországon az önkormányzati törvény 2012-es módosítását megelőzően a települések kötelezően ellátandó feladatai közé tartozott a helyi közutak fenntartása, a tömegközlekedés megszervezése, a közoktatás, az egészségügyi és szociális ellátások biztosítása. A 2012-es törvényt módosítás azonban jelentős intézményi változásokat hozott. Az alap-, és középfokú iskolai ellátást biztosító intézmények fenntartása és fejlesztése kikerült az önkormányzatok feladatköréből. Jelenleg ezt a feladatot elsősorban a központi irányítás alatt álló Klebelsberg Intézményfenntartó Központ látja el. Mindez ugyan nagy terhet vett le az önkormányzatok válláról, különösen a kis lélekszámú települések esetében, egyúttal azonban egy olyan centralizált intézményi struktúrát eredményezett, mely alapvetően hátráltatja a (határon átnyúló) intézményközi kapcsolatok kialakulását és erősödését, emellett korlátozza a települési önkormányzatok ráhatási lehetőségét az intézményi együttműködésekre az oktatás terén.

A továbbra is az önkormányzatokhoz tartozó közintézmények fenntartása és a közszolgáltatások biztosítása is gyakran komoly nehézségekbe ütközik az olyan zömében aprófalvas térségben, mint a Mura Régió ETT térsége is. Az aprófalvakra jellemző egyre nagyobb mértékű elvándorlás miatt a

települések népessége elöregedik, a gazdaságilag aktív népesség csökken. Míg az időskorú népesség egészségügyi és szociális ellátása egyre nagyobb (anyagi) terhet ró az önkormányzatokra, a csökkenő számú aktív népesség és az alacsony vállalkozásúrátság következtében csökken a települések ezen kiadásokra fordítható bevétele. Emellett pedig az olyan közintézményeknek, mint az óvodáknak, bölcsődéknek, kapacitásfelesleggel kell megküzdeniük – az ilyen intézmények bezárása pedig csak még tovább erősíti a fiatal rétegek elvándorlását. Mindezen problémák orvoslása sajátos intézményi formák létrejöttéhez vezetett. A kedvezőbb területi gazdaságosság és a fenntartási költségek mérséklésére, bizonyos esetekben egy vezetés alá került több intézmény, az egyes szakfeladatokra a tagintézmények specializálódtak, máskor önálló intézmények között a párhuzamos szolgáltatásokat igyekeztek felszámolni. A magyar települések között gyakoriak például a több települési önkormányzat által működtetett közös önkormányzati hivatalok, melyek nagyon hasonlatosak a horvát községi mintához.

Ugyancsak jellemző a vizsgált települések egészségügyi, szociális és oktatási intézményeinek együttműködése. Tótszentmárton tagja például a Muramenti Családsegítő és Gyermekejélési Önkormányzati Társulásnak. Molnári, Petrivente, Semjénháza és Becsehely szociális alapellátását a Becsehelyi Mikrotérségi Társulás tagjaiként együttes erővel oldják meg. A Nagykanizsa környéki 27 kisebb település, köztük Eszteregnye, Szepetnek, Fityeház, Murakeresztúr évek óta társulásban működteti az éjszakai és hétvégi orvosi ügyeletet. Az oktatás terén is több térségi település működik együtt. Molnári és Semjénháza például közös horvát nemzetiségi óvodát tart fenn. Eszteregnye és Rigyác az Eszteregnyei Kerékvár Óvodafenntartói Társulás keretében szintén közös óvodát működtet. Egyes települések együttműködése a hulladékgazdálkodásra is kiterjed. Tótszentmártonban a hulladék elszállításáért és feldolgozásáért a ZALASIPA Hulladékgazdálkodási Társulás által működtetett a ZALASIPA Regionális Hulladékgazdálkodási és Környezetvédelmi Zrt. felel.

Horvátországban ezzel szemben, a közigazgatási rendszer a településeket a központi szabályozás alapján már eleve egyfajta „funkcionális társulásba” szervezi. Ezek a már korábban említett ún. községek (općina), ahol egy urbánusabb település köré szerveződik több kisebb, rurális jellegű település. A kisebb települések szinte minden lényeges alapfunkciót a községközpontban vesznek igénybe, mely területi gazdaságossági szempontból mindenképpen kedvező megoldás, hiszen a falvaknak így módon nem kell önálló egészségügyi, oktatási stb. intézményt fenntartania, illetve nincs szükség alulról szerveződő önkormányzati társulások megszervezésére sem. Hosszú távon

azonban az, ami az előnyét jelenti az ilyen centralizált típusú rendszernek, a hátrányává is válhat. A lakosság kényszerű ingázása ugyanis előbb-utóbb felerősítheti a „funkció nélküli” falvak kiürülését, a fiatalok elköltözését. A horvát oldalra tehát kevésbé jellemzőek az intézményfenntartást célzó községi társulások, hiszen a települések az egyes funkciókat eleve „társulási” formában veszik igénybe. Itt fontos azonban még megjegyezni, hogy az ETT intézménye teljes mértékben alkalmas eszközt jelenthet a határ menti funkcionális és intézményi társulások közötti együttműködések megerősítésében, illetve további partnerségek kialakításában és azok tartalommal való megtöltésében a nemzetiségi oktatás, a szociális ellátás, vagy akár a víz-, energia- és hulladékgyártás terén. Továbbá a közös vidék- és turizmusfejlesztésben is számos kiaknázatlan együttműködési lehetőség rejlik.

Mindezen belső, határon belüli kapcsolatok mellett fontos megvizsgálni a meglévő határon átnyúló településközi kapcsolatokat is. Az önkormányzatok közötti határon átnyúló együttműködések leggyakoribb példái az ún. testvértelepülési kapcsolatok. Általuk a különböző települések lakói közös rendezvényeken vesznek részt, találkoznak egymással, és baráti kapcsolatok alakulhatnak ki. Optimális esetben az intézmények és civil szervezetek között is formálódnak kapcsolatok, amelyek újszerű tartalommal tölthetik meg az együttműködést.

3. táblázat: Testvértelepülési kapcsolatok a Mura Régió ETT térségében

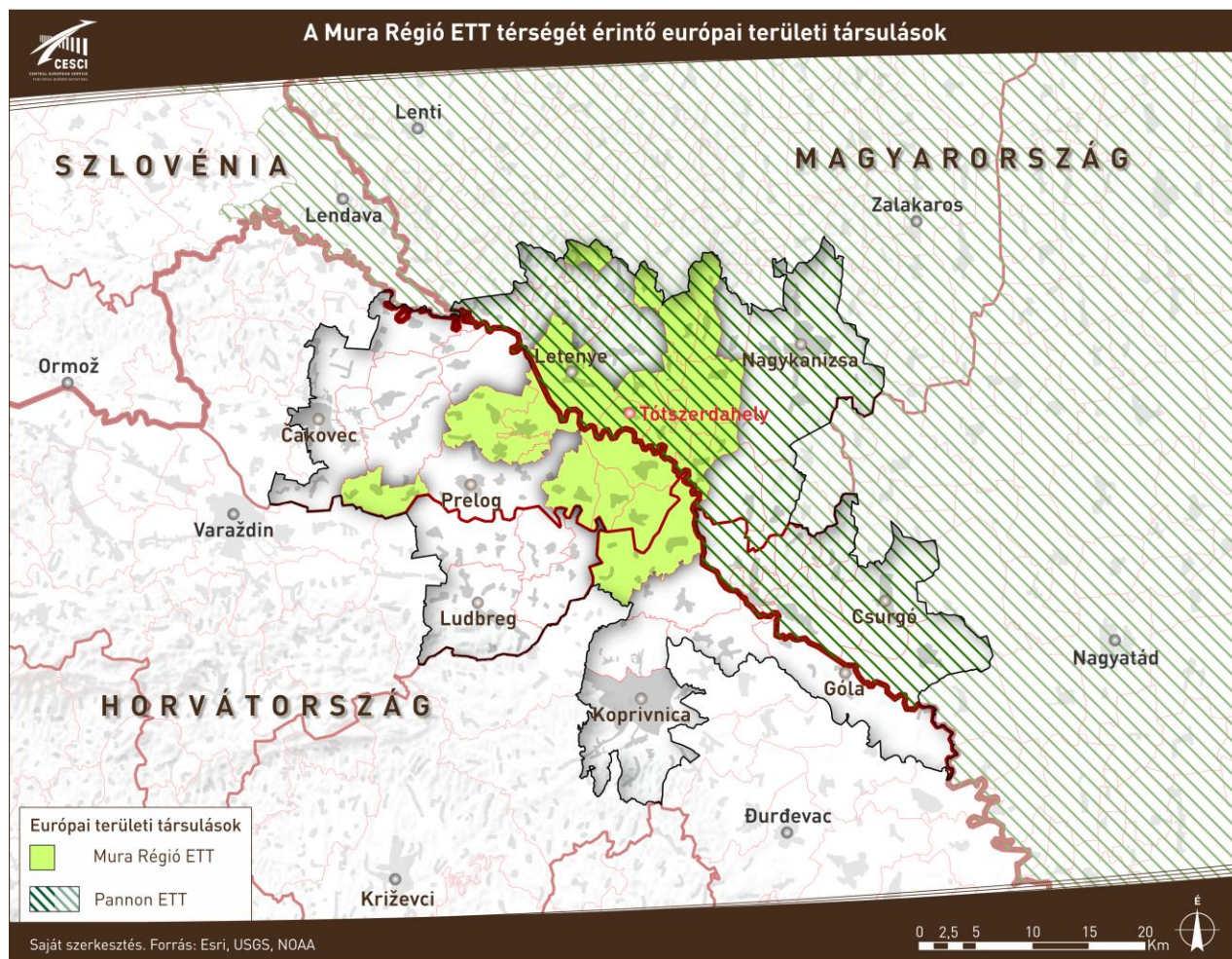
Település	Testvértelepülés	A kapcsolat kezdete	A kapcsolat jellege	A kapcsolat intenzitása
Fityeház	Donji Vidovec	1992	önkormányzati, kulturális és sport	évi 3-4 alkalom
Legrad	Órtilos	1994	kulturális	évi 3-4 alkalom
Letenye	Perlak	2006	kulturális, közös pályázatok	évente
	Ludbreg	2013	kulturális, közös pályázatok	évente
Murakeresztúr	Kotoriba	1994	kulturális, intézményi	évente
	Donja Dubrava	1993	-	alkalmi
Petrivente	Drávaszentiván	2000	kulturális	folyamatos
Tótszentmárton	Sveta Marija	1998	kulturális, turisztikai	-
	Donji Kraljevec	1997	kulturális, turisztikai	-
Tótszerdahely	Goričan	1995	kulturális, sport, közös pályázatok	intenzív

Település	Testvértelepülés	A kapcsolat kezdete	A kapcsolat jellege	A kapcsolat intenzitása
	Donji Vidovec	1998	kulturális, sport, közös pályázatok	gyakori
	Donja Dubrava	1998	kulturális, közös pályázatok	gyakori
Donji Kraljevec	XV. kerület Budapest	2004	Kulturális, sport és gazdasági jellegű együttműködés	-
	Općina Bosanka Krupa, Bosznia-Hercegovina	2006	Kulturális, sport és gazdasági jellegű együttműködés	-

Az előbbi táblázatban összefoglaltuk a megkérdezett települések élő testvértelepülési kapcsolatait. Vastag betűvel kiemeltük a Mura Régió ETT-hez és/vagy a vizsgált térséghez tartozó településeket, rávilágítva ezzel a térségen belüli kapcsolatok számára.

A táblázatból kiderül, hogy a térség magyar oldalának számos települése rendelkezik testvérkapcsolattal, sok közülük valamely, a vizsgált térséghez tartozó horvát településhez köthető. Ezen kapcsolatok kialakulására alapvetően a kulturális hasonlóság van/volt hatással. A korábban már említésre került, magyar oldali nagyobb számú horvát nemzetiségű lakosságnak köszönhetően több évtizede meglehetősen élénk, közös kulturális események rendszeres megrendezésére, pályázatok megvalósítására kiterjedő kapcsolat alakult ki az ETT több tagtelepülése illetve a tágabb térséghez tartozó horvát és magyar települések között. Ez a hagyományos, „alulról építkező” együttgondolkodás szilárd alapját képezheti a térség magasabb szintű, intézményi, gazdasági együttműködéseinek is.

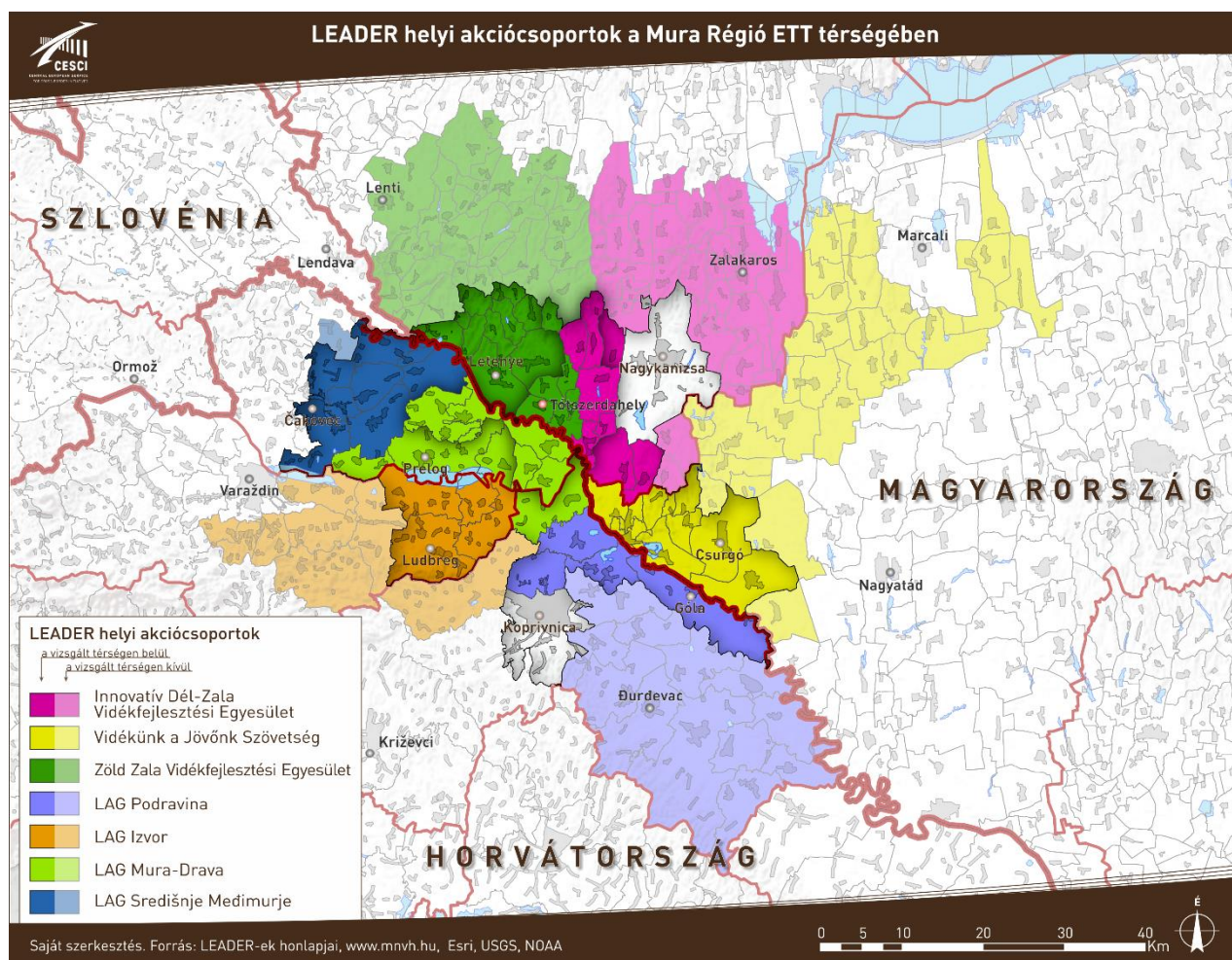
A testvértelepülési kapcsolatok mellett a magasabb szintű, intézményesült határon átnyúló területi társulások sem új keletűek a térségben. 2010-ben alakult meg, majd 2012-ben került bejegyzésre a Mura Régió ETT-vel párhuzamosan működő Pannon Európai Területi Társulás, mely (megyei tagjain keresztül, áttételesen) érinti a Mura Régió ETT tagtelepüléseinek egy részét is. (9. ábra)

9. ábra: ETT-k a Mura Régió ETT térségében

A LEADER Helyi Akciócsoportok további példáját nyújtják a térségi szövetségeknek. Ezen társulási forma előnye, hogy tagjai között nem csak önkormányzatok, hanem civil szervezetek, vállalkozások, és magánszemélyek is helyt kaphatnak. Az alábbi ábrán látható, hogy a vizsgált térségben összesen hat akciócsoport működik, melyek közül három (Innovatív Dél-Zala Vidékfejlesztési Egyesület, Zöld Zala Vidékfejlesztési Egyesület és a LAG Mura-Drava) közvetlenül is érinti a Mura Régió ETT tagtelepüléseit. A LEADER akciócsoportok 2014-2020-as programozási időszakra vonatkozó Helyi Fejlesztési Stratégiáinak kidolgozása és megvalósítása jelenleg is folyamatban van. Elsődleges céljaik között szerepel a vidéki népesség életminőségének javítása, a helyi gazdaság fenntartható fejlesztése, a térség turisztikai potenciáljainak kiaknázása, a társadalmi kohézió, a települések közötti együttműködés növelése. Fontos azonban megjegyezni, hogy az egyes akciócsoportok egymástól függetlenül működnek, határon átnyúló kapcsolataik száma (ha van is) elenyésző. A Mura Régió ETT azonban egyfajta mediátori szerepet betöltve közvetíthet az érintett horvát és magyar

LEADER szervezetek között, elősegítve ezzel a 2014-2020-as időszakban rendelkezésre álló források hatékonyabb térségi felhasználását.

10. ábra: LEADER helyi akcióscsoportok a Mura Régió ETT térségében

A LEADER akcióscsoportok mellett több területfejlesztési társulás is működik a térségben. Ilyen társulás a Muramenti Nemzetiségi Területfejlesztési Társulás, melynek tagjai Belezna kivételével megegyeznek a Mura Régió ETT magyar tagtelepüléseivel. A társulás alapvető célkitűzése a térségi fejlesztési célokat szolgáló tanulmányok elkészítése, rendezvények, programok, fejlesztések közös előkészítése és lebonyolítása. Kiemelt kérdésként kezeli a térségben élők szociális helyzetének javítását, az idősgondozást, a fiatalok helyben tartását. A társulás megalakulása óta több fejlesztési koncepciót, tervet dolgozott ki, több sikeres pályázatot hajtott végre, melynek köszönhetően új munkahelyek jöttek létre a térségben. Hasonló céllal jött létre és működik a Nagykanizsa és Térsége Önkormányzati Társulás az alábbi települések részvételével: Bocska, Csapi, Eszteregnye, Fityeház, Fűzvölgy, Hahót, Homokkomárom, Hosszúvölgy, Kacorlak, Liszó, Magyarszentmiklós, Magyarszerdahely, Mentorhálózat, Murakeresztúr, Nagybakónak, Nagykanizsa, Nagyrécsce,

Nemespátró, Pölöskefő, Rigyác, Sormás, Surd, Szepetnek, Újudvar, Zalaszentbalázs. A megalakulása óta eltelt években számos sikeres kulturális, szociális, egészségügyi témájú projektet valósítottak meg a társuláshoz tartozó települések területén.

Összefoglalóan elmondható, hogy az ETT (jelenlegi) tagi összetétele nincs tökéletes összhangban a területét egyébként jórészt szervező városi vonzaskörzetek kiterjedésével. A legfajsúlyosabb központok nem tagjai az együttműködésnek; az ETT sokkal inkább alapoz, az e központok közé eső vonzaskörzet településeire, illetve az ezt a térséget alsó szinten szervező „harmadik rangú” kistérségi és lokális centrumokra. Az ETT tehát egy speciális, határon is átnyúló városhálózat által szervezett térben kell megvalósítsa fejlesztési elképzeléseit; e nagyvárosok közti vidéki térség, „hinterland-zóna” alulról építkező szervezésére törekedhet sikerrel. Az ETT-tagok településhierarchiában elfoglalt súlyának megfelelő fejlesztési célok és kompetenciák mentén kell tehát szerveződni, a környező nagyvárosok hatásainak figyelembevételével, törekedve az e központokkal (illetve a központokban működő intézményekkel, vállalkozásokkal, szervezetekkel stb.) történő jól működő stratégiai kapcsolatok kialakítására. Továbbá megállapítható, hogy a határ mentén fekvő térségekben, a területi gazdaságosság szempontjából akár komolyabb jelentősége lehet közös intézmény-fenntartási elgondolásoknak. A határ két oldalán alapvetően eltérő helyi közigazgatási rendszerből fakadóan azonban itt várhatóan az esetek többségében nem a direkt, határon átnyúló megoldások, hanem a kétoldali keretfeltételekhez igazodó párhuzamos megoldások lehetnek rövid távon sikeresek. Ugyanakkor az erre alkalmat adó témák, mint pl.: (zöld) energiagazdálkodás, víz- és hulladékgazdálkodás, nemzetiségi nevelés stb., a határ menti településpárok funkcióinak megosztása a térség általános kapcsolattartását is szorosabbra fűzhetné, egyben javítaná versenyképességüket. Bizonyos helyi funkciók határon túli mindennapi elérése hatékonyan bontaná le a térség lakosságának mentális határtudatát is, ez pedig szintén a teljes térség határon átívelő kezdeményezéseinek kedvezhet.

Ahogy a fent leírtakból kitűnik, a települések sokat profitálhatnak településközi kapcsolataikból. Ezek legnyilvánvalóbb esete, amikor települések egy közös projekt során válnak partnerré, hiszen ilyenkor a projekt megvalósítása kézzel fogható hasznot hoz a településre. Az ETT feladata, hogy partner legyen az új kapcsolatok kiépítésében, valamint az idő múlásával elhalt együttműködések felélesztésében. Minél több együttműködés működik az ETT települései közt, annál megalapozottabb a térség egységes kezelése. Idővel a bővülő kapcsolati háló egy térségi identitás kialakulásához vezethet, ami erősítené az emberek kötődését szűkebb lakhelyükhöz és erősebb megalapozást adna az ETT és tágabb térségének területi, társadalmi kohéziójának.

1.3 A határ átjárhatósága

Az alábbi fejezetben feltárásra kerül a horvát-magyar határ átjárhatósága, különös tekintettel a vizsgálati területre és benne a Mura Régió ETT térségére. Az átjárhatóság kérdését fizikai, valamint jogi-szabályozási szempontból is bemutatjuk.

A horvát és magyar állampolgárok számára a kelet-közép-európai rendszerváltó folyamatoknak köszönhetően a korábbi útleveles megoldás helyett a szomszédos országba történő beutazás esetén elegendő a személyazonosító igazolvány bemutatása. A határok átjárhatóságában kedvező irányú változást hozott, hogy Horvátország 2013. július elsejével az Európai Unió teljes jogú tagjává vált. A horvát állampolgárok uniós állampolgárrá válásával egyszerűsödött ellenőrzésük. Letenye közúti határátkelőhelyen megszűnt az a korlátozás, amelynek értelmében a nemzetközi személyforgalomban csak a határ menti megyék lakosainak számára volt engedélyezett a határátkelőhely átlépése a szeptember 1. és május 31. közötti időszakban.⁹

A vizsgált határtérségben a magyar és a horvát rendőrök közös (úgynevezett kézből kézbe történő) ellenőrzése az alábbi határátkelőhelyeken valósul meg jelenleg mind a személy-, mind a teherforgalom tekintetében: Letenye–Goričan autópálya határátkelőhelyen; Gyékényes vasúti határátkelőhelyen és Berzence–Gola közúti határátkelőhelyen. Ezek az átkelőhelyeken egymegállásos határforgalom-ellenőrzési rendszer működik, és az ellenőrzés a magyar oldalon zajlik.¹⁰ Továbbra is külön-külön történik a magyar és a horvát rendőrség ellenőrzése a Murakeresztúr és Kotoriba közötti, jelen tanulmány írásakor csak teherforgalmat bonyolító vasúti határátkelőhelyénél.

Horvátország uniós csatlakozásával azonban csak a nemzetközi áruforgalmat megkönnyítő vámhatár és vámellenőrzés megszűnt. A személyek szabad áramlását akadályozó határforgalmi ellenőrzést az érintett országok fenntartják, mivel a magyar-horvát államhatár továbbra is schengeni külső határ marad Horvátország jelenleg elhúzódni látszó schengeni csatlakozásáig. Tehát egyszerre érvényesül egy mobilitás számára kedvező (Horvátország EU-csatlakozása), illetve egy negatív (a Schengeni külső határok ellenőrzésének szigorítása) tényező.

⁹ A magyar rendőrség információja a magyar-horvát államhatárról: <http://www.police.hu/hirek-es-informaciok/hatarinfo/magyar-horvat-allamhatar> (utolsó letöltés: 2016.02.22.)

¹⁰ Letenye közúti határátkelőhely helyzete némileg továbbra is sajátos; a személyforgalom ellenőrzése közösen, horvát területen, a teherforgalom ellenőrzése azonban továbbra is külön-külön, magyar és horvát oldalon kerül sor.

A 2015-ös migrációs válság nyomán hozott intézkedések rávilágítottak arra, hogy az elmúlt évek határmegnyitási folyamataival szemben megerősödött egy olyan diskurzus, amely a határok lezárását gerjeszti. Ideiglenes jelleggel, de bizonytalan időre megszigorodott a határellenőrzés. A magyar 1665/2015. (IX. 21.) számú kormányhatározat elrendelte a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet kihirdetésével érintett megyéknek (Bács-Kiskun, Csongrád, Baranya, Somogy, Zala és Vas megyék) a Magyarország schengeni határával azonos külső határán egy úgynevezett biztonsági határzár megépítését. 2015. október 21-én készült el a horvát-magyar határszakaszon a műszaki határzár, a Mura és a Dráva természetes határvonalán kívüli határsáv teljes hosszában. Schengeni külső határ mivoltából adódóan a horvát-magyar határszakaszt legálisan csakis a hivatalos nemzetközi határátkelőkön lehet átlépni, a zöldhatáron való átjutás, a határzár tiltott átlépése a magyar jogszabályok értelmében önálló büntetőjogi tényállássá vált. A két nemzeti vasúttársaság, a MÁV és a HŽ tájékoztatása szerint a vizsgálati területen belül a gyékényesi határállomáson keresztül bizonytalan ideig szünetel a személyvonat-forgalom Horvátország felé, a két InterCity-járat csak a belföldi szakaszokon közlekedik. A globálissá váló krízis és az annak nyomán elmergesedő, „mélypontra jutott” horvát-magyar kétoldalú politikai kapcsolatok kedvezőtlenül befolyásolhatják a határok átjárhatóságát igénylő határ menti együttműködések széles körét (pl. a turisztikai útvonalakat, a kulturális, kereskedelmi kapcsolattartásokat).

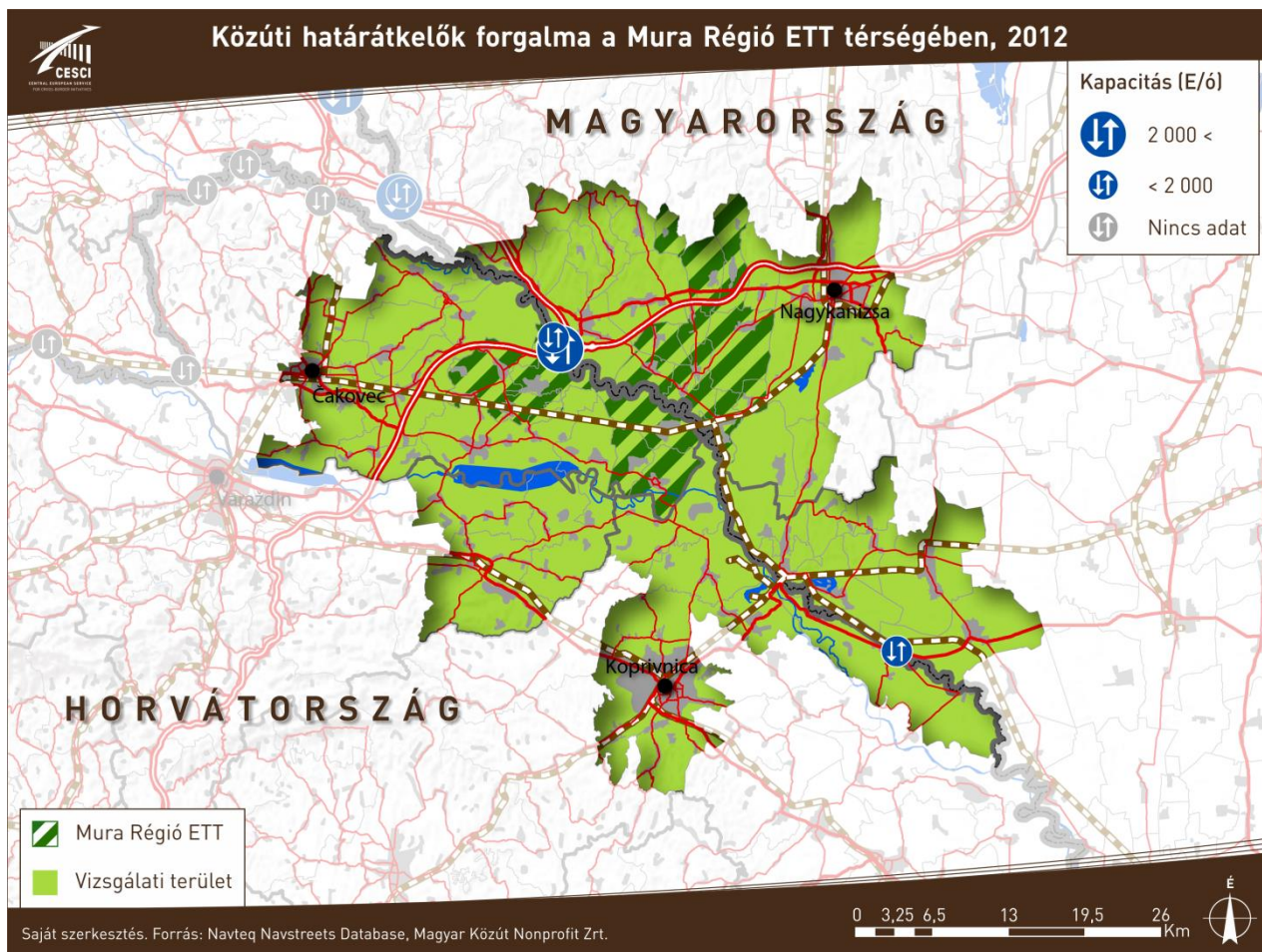
A határ nem csak fizikai paraméterekkel, hanem jogi természetű jellemzőkkel is rendelkezik, melyek alapjaiban befolyásolhatják a határ átjárhatóságát. A következőkben ezek közül kerül kiemelésre néhány, az együttműködés későbbi sorsát erősen befolyásoló esetet. Az intézményközi, funkcionális együttműködések nagyban megnehezítheti, hogy a társadalombiztosítással kapcsolatos ügyek sokszor kormányok közötti megállapodáshoz kötöttek. Ezáltal például az egyik országban igénybe vett idősgondozási, szociális ellátási szolgáltatások előtt komoly akadályok állhatnak. Amennyiben az adott államok kormányát a nemzeti szintű törvények felhatalmazzák, hogy kormányrendelet szabályozzon egyes ügyeket, az segíthet az együttműködés szabályozásában, legalizálásában. Mivel Horvátország már EU-tag, és érvényes rá egyfajta uniós jogharmonizáció, elviekben nem lehet bonyolult e téren a határ átjárhatósága. A négy alapszabadság révén az idősek, betegek mozgása is alapvető, illetve a szociális ellátás is egy szolgáltatás, amely az elvi keretek tekintetében „átmehet” a határon.

Az intézményközi együttműködésekre hathat különösen negatívan, hogy az iskolabuszok felnőtt kísérő nélkül (egyes vélemények szerint) nem mehetnek át a határon. Hiába beszélhetünk a

szolgáltatások szabad áramlásáról ebben az esetben, hogyha lehetnek olyan jogszabályok az egyes országokban, amelyek bizonyos korlátozásokat szabnak meg a határ menti közlekedésre. Ilyen esetekben, mint a gyerekekkel teli iskolabusz, a buszon felnőtt felelőst célszerű kijelölni, és igazodni kell a nemzeti előírásokhoz.

További jogi akadályok képzelhetők el a Mura vízenergia-potenciáljának kiaknázása terén. Az energia kapcsán elméleti szinten megvan a lehetőség az energia bizonyos keretek között történő átszállítására, de érdemes áttekinteni a nemzeti jogszabályokat. A jogszabályok gyakran korlátozó feltételeket szabnak az energiával történő kereskedelem területén. Mivel az energia áru, és az áruk szabad áramlása elviekben biztosított, a nemzeti jogszabályok a perdöntőek. Tehát uniós szinten a jogszabályi alap adott, viszont az energia általában monopóliumnak minősül. Meg kell nézni, a két ország energiáról szóló jogszabályai milyen szinten korlátozzák az energiával való kereskedést (mennyiségi stb. szempontból).

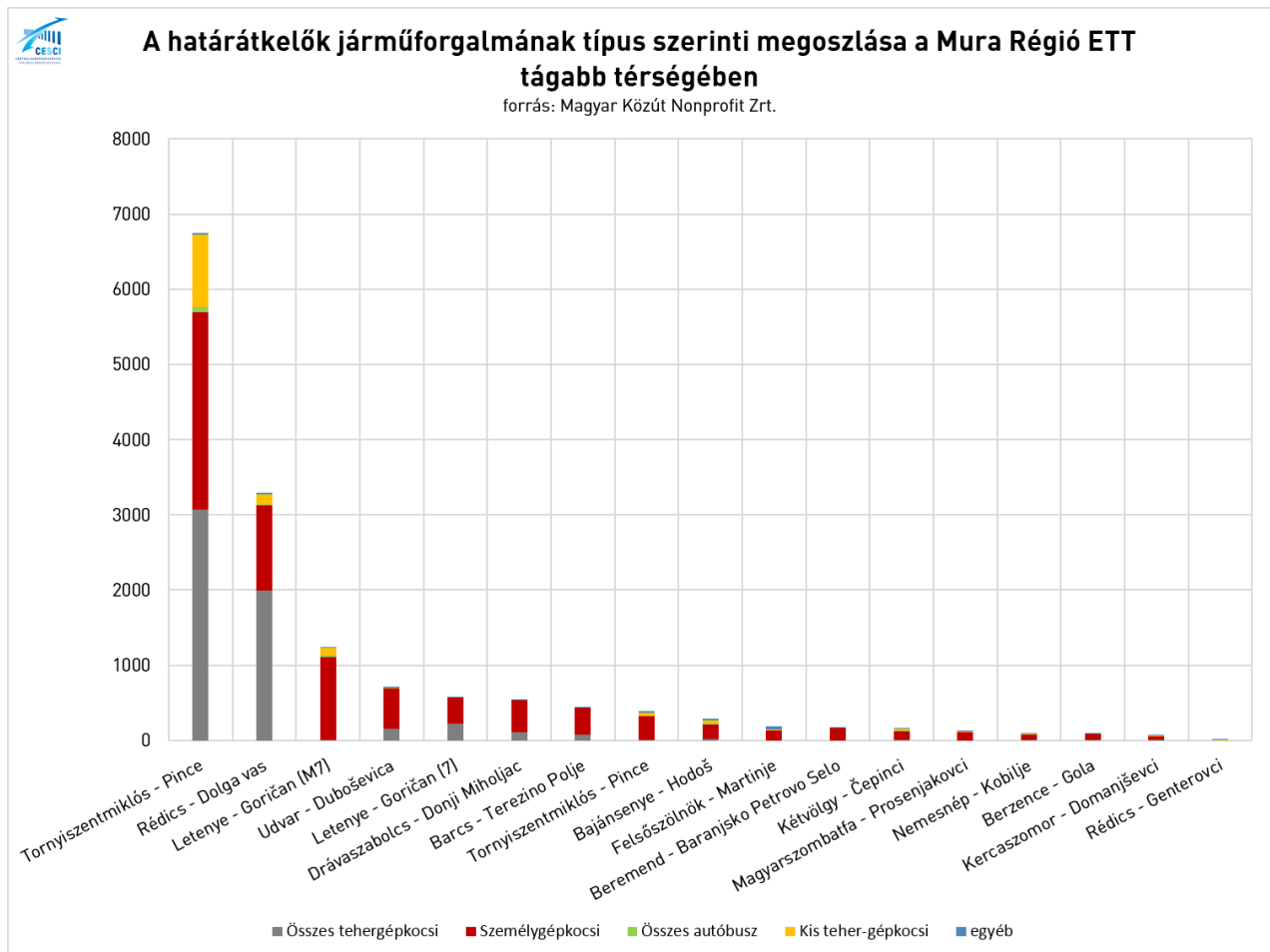
A gazdaság területén sajátos problémát képezhet pl. egy közös (mezőgazdasági) géppark üzemeltetése, használata. Mivel ETT-ről van szó, az ETT a jogszabályi feltételek alapján meghatározhatja, hogy a tulajdonában, használatában, haszonélvezetében lévő géppark jogai hogyan oszoljanak meg a felek között. Ez a téma elsősorban a mindenkori gazdálkodó szervezet belső rendelkezése (szervezeti és működési szabályzatában lefektethető), az ETT pedig létrehozhat ilyen szervezetet. Az ETT a jogszabályok alapján azonban csak akkor folytathat vállalkozási tevékenységet, amennyiben a tevékenység kialakítása csak a céljai elérése érdekében történik, ezért különösen körültekintőnek kell lenni.

11. ábra: Közúti határátkelők elhelyezkedése és kapacitása a Mura Régió ETT térségében

A vizsgálati területen belül az összesen 92,3 kilométeres közös horvát-magyar határszakaszra három nemzetközi közúti határátkelő (a gyorsforgalmi, valamint a közúti Letenye–Goričan átkelő és a Berzenca–Gola átmenet) jut, ez azt jelenti, hogy átlagosan 30,8 kilométerenként követik egymást az átkelők. A számított **átkelő-sűrűség**, azaz a száz kilométerre jutó átkelők száma 3,25, ami térségi szinten elfogadhatónak mondható.

A vizsgálati területen belül jelenleg működő határátkelők kivétel nélkül az északi vagy a déli peremen helyezkednek el, **területi eloszlásuk** nem egyenletes. Problémát jelent egy olyan átkelő hiánya, amely Letenye és Berzenca között, a vizsgálati területen belüli közös horvát-magyar határszakasz középső tájait kötné össze nagyjából Murakeresztúr–Kotoriba viszonylatában.

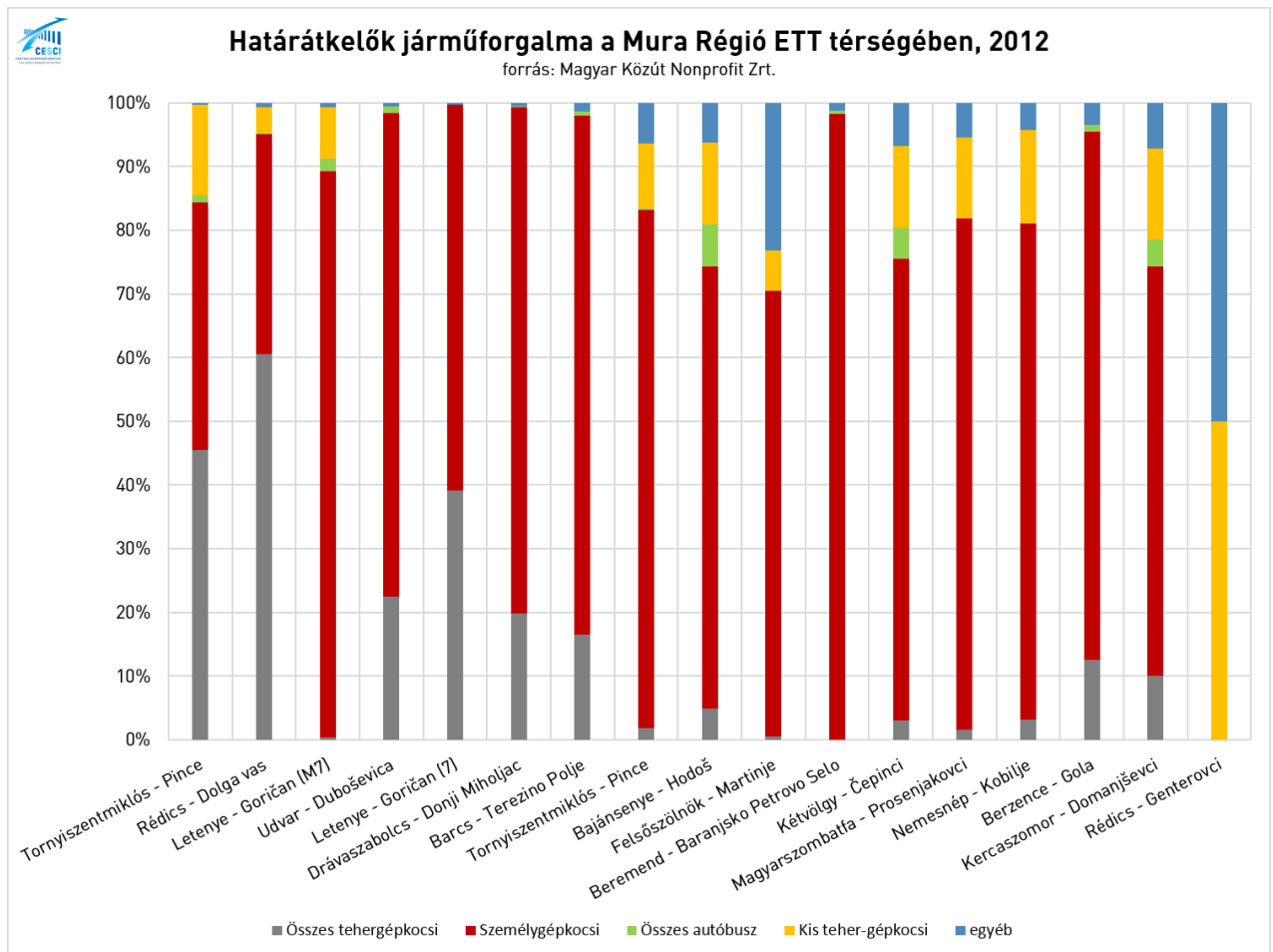

12. ábra: A horvát-magyar és szlovén-magyar határátkelők forgalmi megoszlása, 2012

Egy-egy határátkelő jelentősége terén meghatározó mutatószám a **járműforgalom mértéke**. A Mura Régió ETT tágabb környezetében, azaz a teljes horvát-magyar, valamint szlovén-magyar határszakasz átlépési pontjait tekintve az öt legnagyobb forgalmú közül négy a horvát-magyar-szlovén hármashatár övezetében fekszik (Tornyiszentmiklós–Pince, Rédics–Dolga vas, Letenye–Goričan). A teljes horvát-magyar határszakaszt figyelembe véve a legnagyobb összes napi járműforgalom (1240 j/nap) éppen a szűkebb vizsgálati térségben található, autópálya-kapcsolatot biztosító Letenye–Goričan átkelőt jellemzi. A forgalom nagysága alapján tehát kedvezőek a feltételek egy határon átnyúló szállítványozásra építő **ipari-logisztikai övezet** kialakítására.

Nem csak a forgalom tekintetében, hanem az egyes átkelők **áteresztő kapacitása** szempontjából is a horvát-magyar(-szlovén) határtérség átkelői emelkednek ki Rédicstől Letenyéig, és éppen a vizsgálati térség északi térségében sűrűsödnek. A szlovén-magyar határ legnagyobb kapacitású átkelője a Tornyiszentmiklós–Pince átmenet (6400 egység/óra), míg a horvát-magyar határszakaszon a Mura Régió ETT-hez tartozó Letenye–Goričan átmenet (6800 egység/óra). A

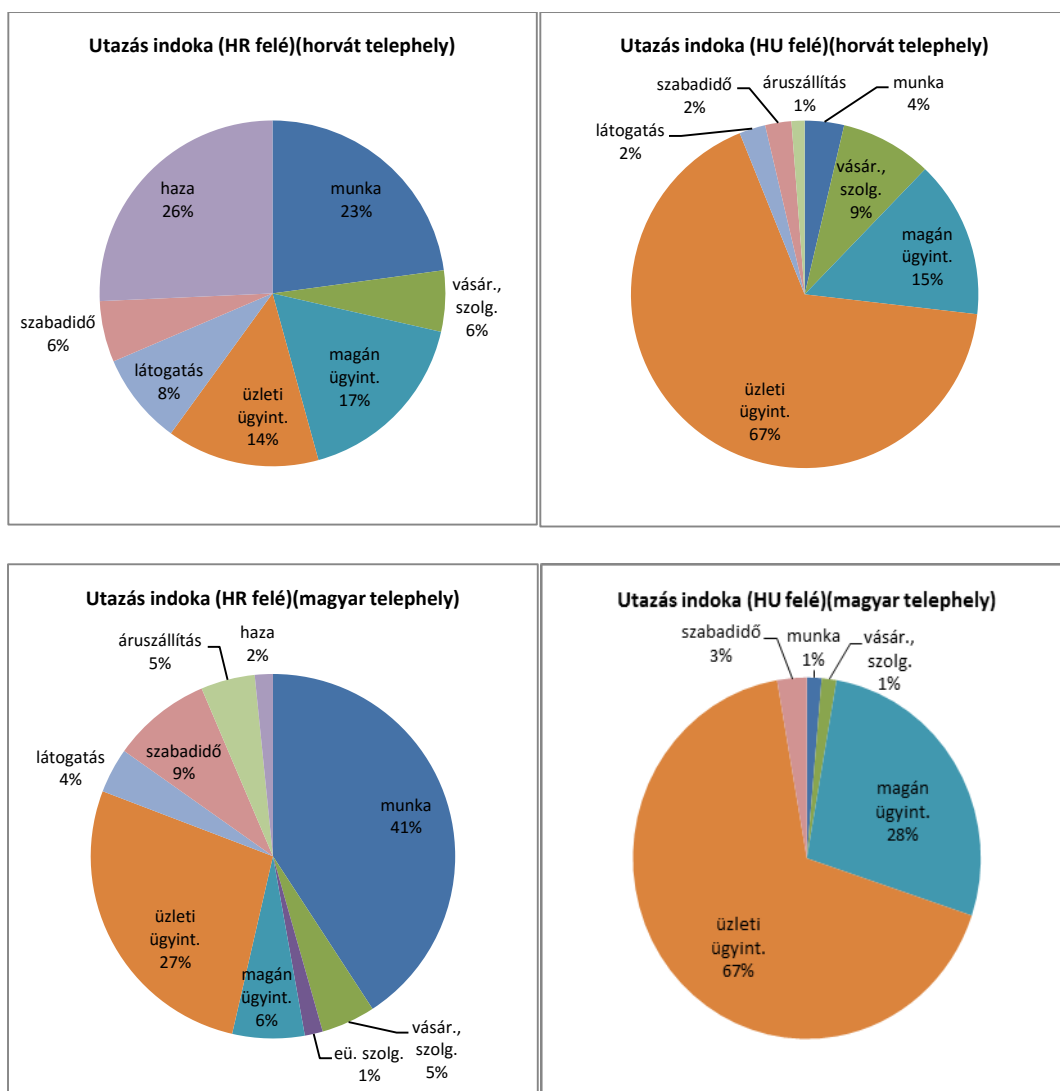
vizsgálati terület déli végében alacsonyabb a kapacitás: Berzence–Gola esetén már csak 2000-re tehető, és legközelebb a térségen kívül, Barcsnál (5600 egység/óra) nő magasabb szintre.

13. ábra: A Mura ETT térségében releváns határátkelők forgalmának megoszlása főbb járműtípusok szerint, 2012

Az egyes határátmenetek szerepét és jelentőségét a forgalom volumene mellett az áthaladó **forgalom jellege** is jól szemlélteti. Az összes járműforgalmon belül a legtöbb esetben a személygépkocsik dominálnak. Az említett határon átnyúló logisztikai funkcionális térséget alátámasztja a fentebb bemutatott legforgalmasabb határátkelőhelyek igen magas tehergépjármű forgalma is. A 7 tonnát meghaladó tengelyterhelésű gépkocsik aránya az összes forgalmon belül éppen a vizsgálati térségben vagy annak közvetlen környezetében található átmeneteknél a legmagasabb (a magyar M7-es és a horvát A4-es összekapcsolódását jelentő Letenye–Goričan átmenet esetén a turisztikai célú személyforgalom tömegességéből és a díjkötelességből következik a tehergépkocsik alacsony aránya).

A Letenye–Goričan közúti határátmenet tekintetében, míg a horvát telephelyű járművek Magyarországra elsősorban üzleti ügyintézés (67%), kisebb részt magán ügyintézés (15%) végett, addig a magyar telephelyűek Horvátországba elsősorban munka (41%), majd üzleti ügyintézés (27%) miatt haladnak át a határon. A határátlépés fő indoka Horvátország felé egy horvát jármű számára a hazajutás elsősége (26%) mellett igen erőteljesen megoszlik a munka (23%), a magán (17%) és az üzleti ügyintézés (14%) között, viszont a magyar járművek mindenekelőtt ügyintézés (82%) végett utaznak Horvátország irányába.

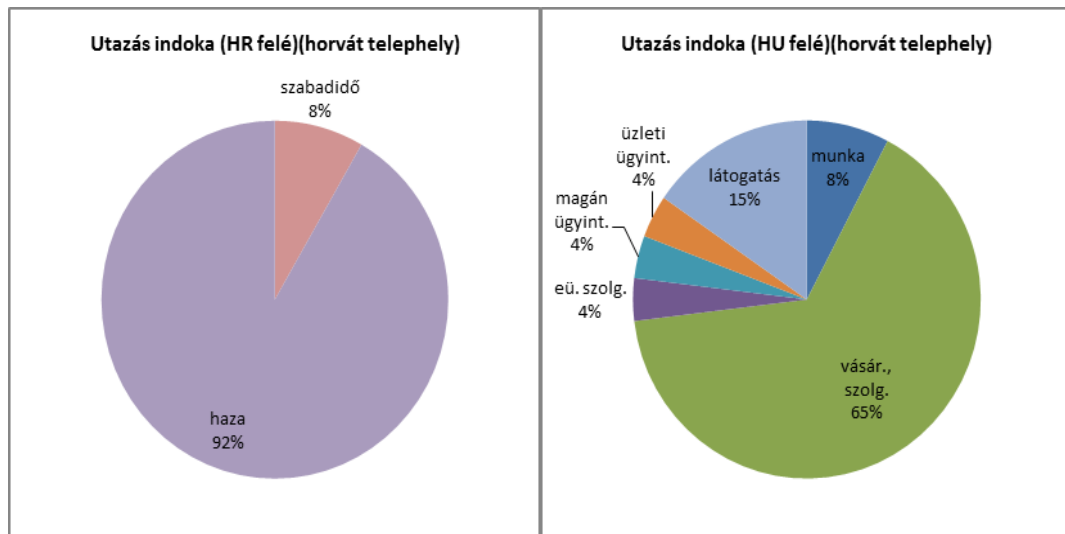

14. ábra: Határátlépési szokások az utazás indoka és a jármű telephelye szerint

Forrás: IX. sz. együttműködő funkcionális határmetszési szakasz vizsgálata. Nagykanizsa-Csáktornya-Varasd / Čakovec-Varaždin. III. mérőföldkő. Rész-megvalósíthatósági Tanulmány. 110. o.

A Berzence–Botovo átmenet esetén csak a horvát telephelyű járművekre állnak rendelkezésre adatok. Ezekből megállapítható, hogy Horvátország felé 92%-ban a hazautazás a meghatározó,

Magyarország felé viszont a vásárlás, a szolgáltatások igénybevétele (65%) vezet, melyet a látogatás (15%) követ.

15. ábra: Berence – Gola határátkelőn átlépő forgalom jellemzői

Forrás: VII. sz. együttműködő funkcionális határmetszési szakasz vizsgálata. Nagykanizsa-Csurgó-Kapronca / Koprivnica. III. mérőföldkő. Rész-megvalósíthatósági Tanulmány. 146. o.

Mindkét határátkelő esetén jelentős különbségek vannak attól függően, mely irányba milyen rendszámú gépjármű közlekedik. A vizsgálati területet közvetlenül érintő, autópálya-kapcsolatot jelentő Letenye–Goričan, valamint a jóval kisebb Berence–Gola határátmenet között lényeges **használati különbségek** vannak; előbbi esetén a munka, az üzleti és magán ügyintézés dominál, utóbbinál pedig a vásárlás, a szolgáltatás igénybevétele, valamint a látogatás-szabadidő. Tehát az ETT térségének északi részén inkább a gazdasági, déli részén pedig a turisztikai célú határátlépések a meghatározóak.

Az átkelőfejlesztés érdekében a horvát-magyar határszakaszon számos, mintegy 45 projekt lehetőségről lehet beszámolni. A teljesen új kapcsolatokat eredményező átkelő-építéseket és akadálymentesítéseket magukba foglaló projektek közül 12 (félkövérrel szedve) valósulhatna meg a vizsgálati területen. Az egyes beruházásokat csoportokra bontva és hatás-költség arány (index) révén rangsorolták a szakemberek.¹¹

¹¹ KÖZOP-hoz illeszkedő projektek határmetszési szakaszainak megvalósíthatósági tanulmány szintű feltárása, azok hálózati hatásainak vizsgálata a magyar-horvát határszakaszon (KÖZOP-3.5.0-09-11-2012-0003). V. mérőföldkő: Átfogó megvalósíthatósági tanulmány. 407 p.

4. táblázat: Határátmenetekkel kapcsolatos projektlehetőségek a horvát-magyar határszakaszon

Megvalósításra javasolt projektek rangsora		
Magyarország	Horvátország	Hatás-költség arány
Zákány	Gotalovo	0,56
Gyékényes	Gotalovo	0,52
Sárok	Kneževo	0,40
Vejtí	Podravska Moslavina	0,34
Murakeresztúr	Kotoriba	0,18
Drávatamási (Barcs)	Novi Gradac	0,14
Zaláta	Čadavica	0,09
Bolhó	Brodic	0,05
Illocska	Luč	0,00
Kiválasztott projektek megvalósulása esetén elvethető fejlesztések		
Kislippó	Branjin Vrh	n.a.
Molnári	Kotoriba	n.a.
A részletes megvalósíthatósági tanulmányokban a megvalósításra nem közvetlenül kiemelt projektlehetőségek rangsorolása		
Órtilos	Legrad	14,40
Somogyudvarhely	Ždala	7,74
Udvar	Duboševica	7,22
Szentborbás	Budakovac	6,20
Drávasztára	Gornje Predrijevo	5,95
Ivándárda	Branjih Vrh	5,36
Old	Torjanci	4,44
Old-Eperjespuszta	Torjanci	3,97
Udvar	Duboševica	2,07
Belezna	Donja Dubrava	1,29
Kásád	Torjanci	0,94
Péterhida	Križnica	0,00
Akadálymentesítések		
Udvar	Kneževo	-
Beremend	Baranjsko Petrovo Selo	-

Megvalósításra javasolt projektek rangsora		
Drávaszabolcs	Donji Mihojlac	-
Barcs	Terezino Polje	-
Berzence	Gola	-
Letenye	Goričan	-
Letenye	Goričan	-
A tanulmányban nem vizsgált, illetve magas kockázat, környezetvédelmi szempontok alapján elvetett projektlehetőségek		
Kerkaszentkirály	Podturen	n.a.
Muraszemenye	Domašinec	n.a.
Murarátka	Domašinec	n.a.
Tótszerdahely	Kotoriba	n.a.
Kölked	Batina	n.a.
Kölked	Duboševica	n.a.
Ivándárda	Branjin Vrh	n.a.
Old-Eperjespuszta	Torjanci	n.a.
Zaláta	Martinci Miholjački	n.a.
Drávakeresztúr- Révfalu	Sopje	n.a.
Felsőszentmárton	Kapinci	n.a.
Felsőszentmárton	Budakovac	n.a.
Drávatamási	Novi Gradac	n.a.
Babócsa	Pitomača	n.a.
Vízvár	Ferdinandovac	n.a.

Az **elvetett** projektlehetőségeket a rész-megvalósíthatósági tanulmányok nem vizsgálták tovább, ezért hatás-költség elemzés lefolytatására sem került sor. E projektek közös jellemzője volt a környezeti hatásbecslés során megállapított magas környezeti hatás.

A vizsgálati területen belül a **megvalósításra javasolt** projektek közé relevancia szerint sorba rendezve a következő három átmenet tartozik: 1. Gotalovo–Zákány; 2. Gotalovo–Gyékényes; 3. Kotoriba–Murakeresztúr. E potenciális új határátmenetek tekintetében kifejezetten kedvező, hogy a vizsgálati térség kapcsolathányos középső részén teremtenének átkelési lehetőséget. Zákányról

határátlépési szándék esetén jelenleg észak felé (Letenye–Goričan) legalább 40, dél felé (Berzence–Gola) 16 km-t kell kerülni, míg Murakeresztúrról észak felé 21, dél felé pedig 37 km-t szükséges megtenni. A rész-megvalósíthatósági tanulmányok értelmében műszaki szempontból a gyékényesi kapcsolat kiépítése egyszerűbb lenne, kockázati pontszáma alacsonyabb. Összességében mégis a zákányi átmenet kapott magasabb besorolást, mivel alacsonyabb becsült költségének (740 helyett 580 millió Ft), jobb hálózati elhelyezkedésnek és a nagyobb útrövidülésnek köszönhetően hatékonyabb megoldás lehet.

A Kotoriba–Murakeresztúr aszfaltút és a Molnári és Kotoriba közé tervezett komp közül csak az egyik fejlesztésnek van értelme. Az útfejlesztés megvalósulása esetén a kompberuházás **elvethető**. A murakeresztúri átmenet ugyan jóval többbe kerül, mint a molnári kapcsolat (7 milliárd Ft a 870 millióval szemben), viszont a komp üzemeltetésének jelentős pénzügyi kockázataiból adódóan előrébb került besorolásra a Murakeresztúr–Kotoriba határmetsző hídi átkelő.

A vizsgálati területet három **akadálymentesítési** célú projekt lehetőség is érinti, melyek értelmében elbontásra kerülnének a forgalomlassítással és útszűkülettel járó határállomások. Azonban e projektek valószínűleg évekig megmaradnak terv szinten, tekintettel arra, hogy Horvátország Schengeni csatlakozásáig¹² a határállomási infrastruktúrát nem bonthatják el az ellenőrzés zavartalanságának megőrzése miatt. Ráadásul szemben a magyarral, a horvát oldalon az akadálymentesítés egyelőre nem áll vizsgálat alatt, egyetlen állami szervezet hatáskörébe sem tartozik, ezért a műszaki javaslatok kidolgozására, egyeztetésére sem volt még mód.

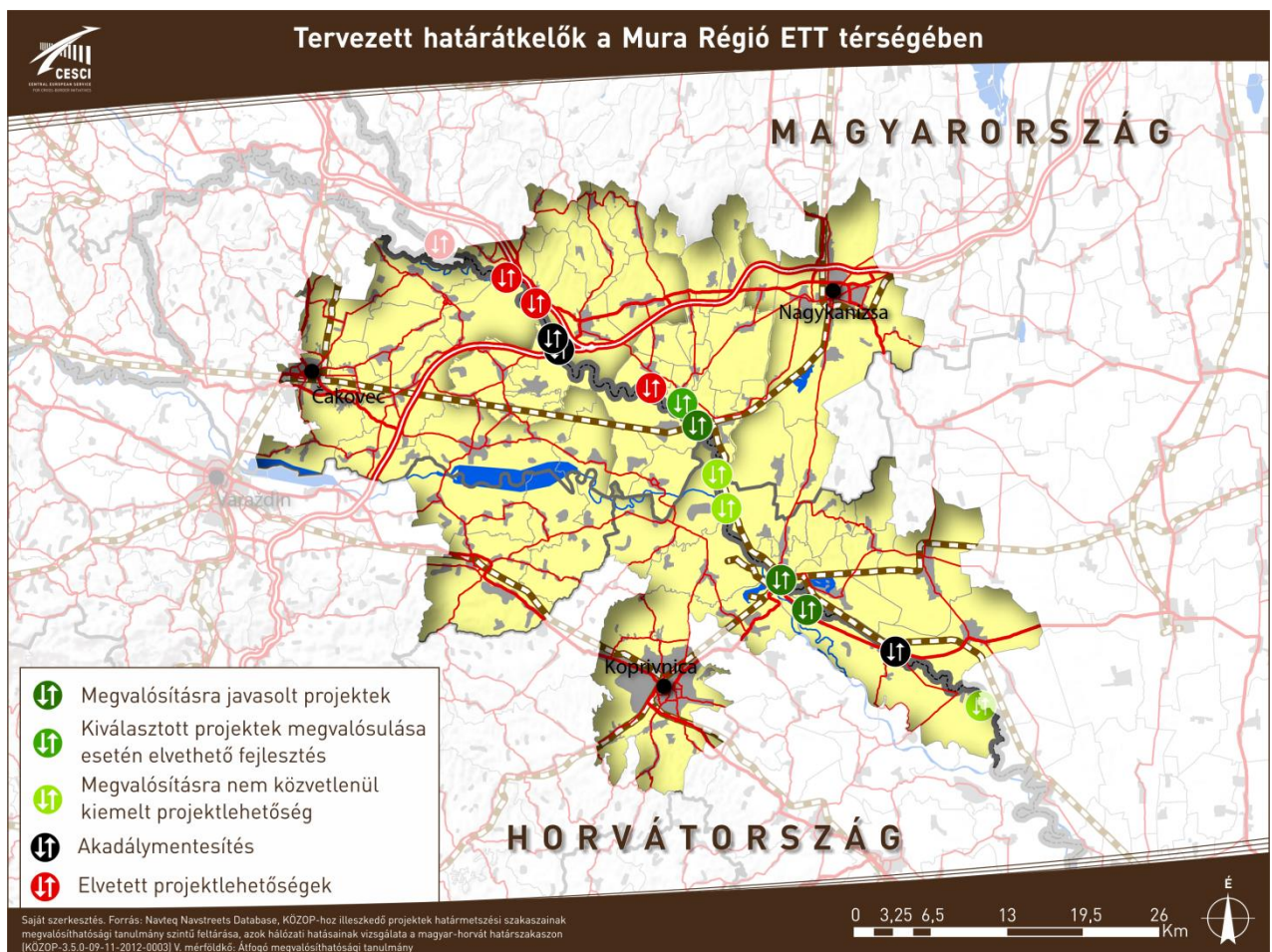
A **megvalósításra közvetlenül nem javasolt** projektek csoportján belül éppen a vizsgálati térségben tervezett Legrad–Őrtilos kapcsolat hatékonysági indexe a legmagasabb, tehát egy kifejezetten magasra sorolt, de „tartalék projektről” van szó. A Donja Dubrava–Belezna kapcsolatra igen alacsony hatásindexet és magas költségeket állapítottak meg, így e projekt is a megvalósításra nem javasolt lehetőségek közé sorolódott.

Mindezek alapján, bár 12 projekt megvalósíthatóságát vizsgálták a megfigyelt térségben, a védett természeti területek közelsége, az erősen ingadozó vízjárás, valamint a korlátozott pénzügyi források következtében legfeljebb három beruházásra kerülhet sor, és azon átmenetek sem

¹² Horvátország aláírta a Schengeni Egyezményt, azonban jelenleg még nem teljes jogú tag, így nem alkalmazza az egyezményben foglaltakat.

hídként/kompként, hanem szárazföldi közúti összeköttetésként (lásd Gyékényes–Kotoriba vagy Zákány–Kotoriba) létesülhetnek.

Az ETT-s tagtelepülések szempontjából a legnagyobb relevanciával a **Murakeresztúr–Kotoriba híd** bírna; a peremeken fekvő átkelők mellett megjelenne egy, az együttműködés tengelyében létesülő, a kooperációt és kapcsolattartást nagyban megkönnyítő átkelési pont. A megvalósíthatóságot viszont gyengíti relatíve magas (7,2 milliárd Ft) becsült költsége. Ismerve a Magyarország–Horvátország Határon Átnyúló Együttműködési Programban közútépítésre használható forrás mértékét, a híd megvalósulása a programból kétséges. Előnyös volna az ETT számára, amennyiben képes lenne lobbitevékenységet és szakmai egyeztetést kezdeményezni a projekt érdekében, illetve megvizsgálni egy csökkentett műszaki paraméterű híd építésének lehetőségét a kockázatok minimalizálása végett.

16. ábra: A projektlehetőségek megvalósulásának helyszínei a Mura Régió ETT térségében

A **vasúti közlekedés** terén Horvátország és Magyarország között 2012 előtt 3 működő, 5 nem működő vonallal lehetett számolni, új határmetsző szakasz nem szerepelt a tervekben. A horvát

vasúttársaság az alacsony kapacitáskihasználtságra és az ebből eredő veszteséges üzemeltetésre hivatkozva 2012-ben jelentette be, hogy a nemzetközi vasúti közlekedés nem része többé a közszolgáltatásnak, és nem kívánja többé finanszírozni a vizsgálati területen lévő Murakeresztúr–Kotoriba, valamint a Magyarbóly–Beli Manastir kapcsolatokat. Ekkor szűnt meg a kishatárforgalom a térség jelenlegi egyetlen, személyforgalmat bonyolító, működő vasúti kapcsolatán, a Gyékényes–Botovo átmenet mentén is.

A menetrendváltás tehát érzékenyen érintette az egész határszakaszt, benne a vizsgálati területet és az ETT-t is. A Dráva természetes határként eleve ritkává tette az átkelési lehetőségeket, melyet a közlekedéspolitikai egyetlen átmenetre csökkentett, miközben Horvátország EU-s és schengeni csatlakozásakor a személyforgalomban a korábbi menetidőt rendkívüli módon megnövelő határállomási vizsgálatok megszűntek.

A **közösségi közlekedés** esetében helyi jellegű (azaz határvonaltól számított 15-15 kilométeren belüli sávban megállóval rendelkező viszonylat) forgalom nincsen. Az ETT térségének jelentőségét növeli, hogy a horvát-magyar határszakasz egyetlen határon átnyúló vasúti közösségi közlekedési viszonylata halad át a társuláson. Az aktuális menetrend¹³ szerint naponta két nemzetközi InterCity szerelvény közlekedik 1. és 2. osztályú kocsikkal, ezek a következők:

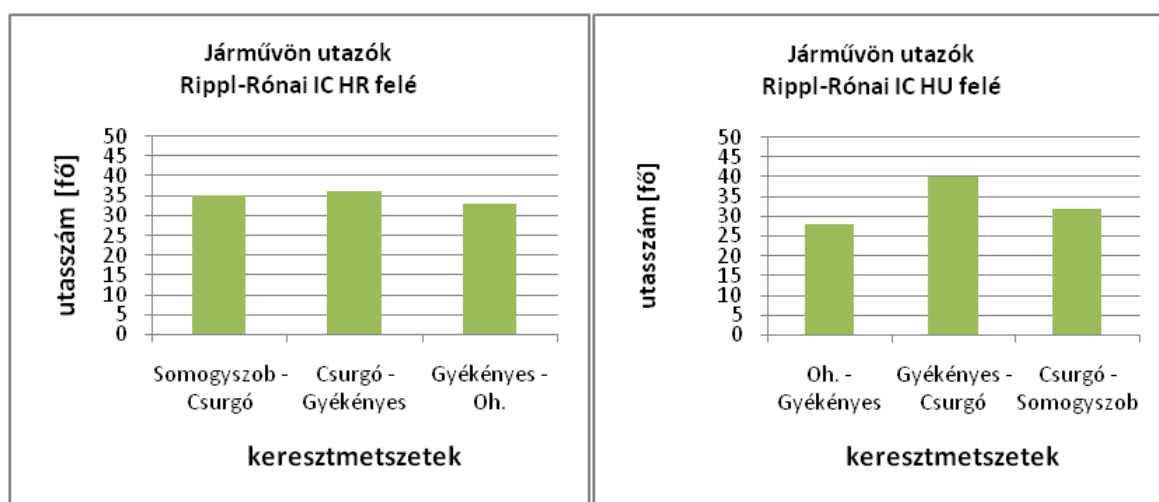
- Az egyik az *AGRAM nemzetközi IC* (Budapest-Déli–Zagreb főpályaudvar): a szerelvény a MÁV 30-as számú, a vizsgált határtérségben végig egyvágányú, villamosított Székesfehérvár–Gyékényes-vasútvonalát használva többek között Székesfehérvár, Siófok, Nagykanizsa, Murakeresztúr érintésével Gyékényesnél éri el a határt, és folytatja útját Koprivnicán keresztül Zagrebbe.
- A másik a *RIPPL-RÓNAI nemzetközi IC* (Budapest-Keleti–Zagreb főpályaudvar): a szerelvény a MÁV 41-es számú, egyvágányú, villamosított Dombóvár–Gyékényes-vasútvonalán közlekedve Dombóvár, Kaposvár, Somogyuszob és Csurgó érintésével Gyékényesnél csatlakozik a horvát vasúttársaság Koprivnica, majd Zagreb irányába.

A Gyékényes és Botovo közötti vasúti Dráva-hídon a határt átlépő 30-as és 41-es vonalszakaszok az M201-es jelzésű államhatár–Botovo–Kapronca–Dugo Selo-vasútvonal formájában folytatódnak

¹³http://elvira.mav-start.hu/elvira2016.dll/x/uf?iehack=%3F&ed=5668561E&mikor=-1&isz=0&language=1&k=&ref=&retur=&nyit=&_charset_=UTF-8&vparam=&i=Gy%C3%A9k%C3%A9nyes&e=Zagreb+Glavni+Kol.&v=&d=16.01.06&u=1&go=Menetrend

mindkét IC-járat esetén. Horvát oldalon a vasútvonalon ugyanazok a megállók mindkét viszonylatban Zagreb előtt: Križevci, Vrbovec, Dugo Selo. A többnyire egyvágányú és teljesen villamosított M201-es szakasz a horvát fővárostól keletre fekvő Dugo Selonál kapcsolódik be a kétvágányú, teljesen villamosított, M102-es jelzésű zagrebi főpályaudvar–Dugo Selo-vasútvonalba.

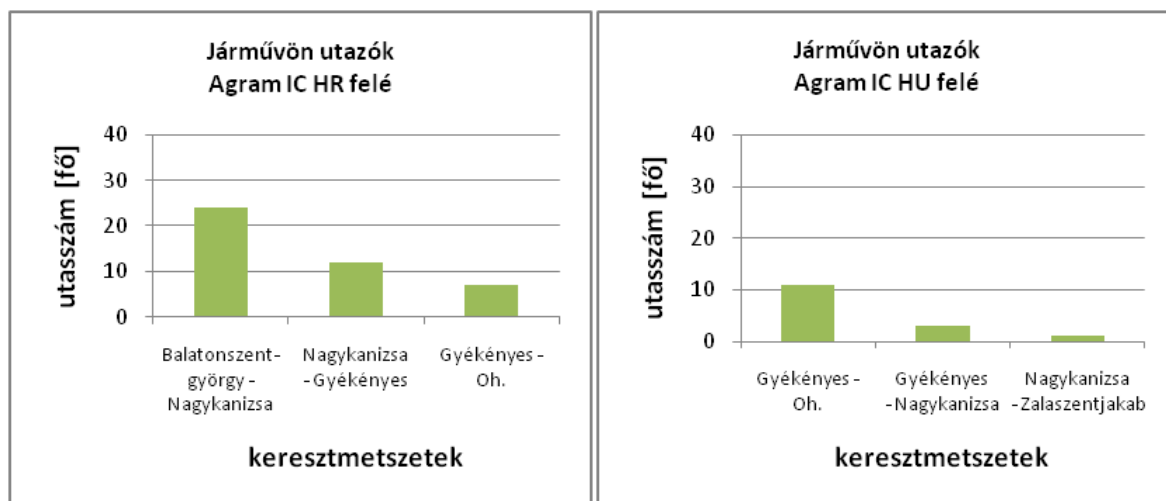
Az alábbiakban **a két gyorsvonati járaton utazók közlekedési szokásait mutatjuk be.** A Rippl-Rónai és az Agram IC utasforgalmát járművön utazó számlálóbiztosok mérték fel a jellemző közösségi közlekedési áramlatok feltérképezése végett.¹⁴ Ahogy látható, az utas-számok alacsonyak, különösen a Magyarország felé tartó utazások. A forgalom nagysága a Magyarország felé tartó Agram IC-t leszámítva az országhatárt érintő szakaszokon lecsökken.

17. ábra: A Rippl-Rónai IC utasforgalma a határ közelében

Forrás: VII. sz. együttműködő funkcionális határmetszési szakasz vizsgálata. Nagykanizsa-Csurgó-Kapronca / Koprivnica. III. mérőföldkő. Rész-megvalósíthatósági Tanulmány. 164. o.

¹⁴ A nyári szezonális forgalom a tavaszi számlálások során nem jelentek meg, az eredmények alacsony utasforgalmat mérték fel.

18. ábra: Az Agram IC utasforgalma a határ közelében

Forrás: VII. sz. együttműködő funkcionális határmetszési szakasz vizsgálata. Nagykanizsa-Curgó-Kapronca / Koprivnica. III. mérőföldkő. Rész-megvalósíthatósági Tanulmány. 164. o.

A Horvátország felé történő utazás legfőbb indoka a szabadidő, a sport és a látogatás, ezt követi az iskolába, valamint a munkahelyre utazás. Jóval kisebb, egyaránt 7-7%-os súlyt képviselt a munkával kapcsolatos ügyintézés, a személyes ügyek és a vásárlás. A Magyarország felé történő utazás esetén szinte megegyező arányok adódnak, különösen, hogyha a két munkával kapcsolatos arányszámot, valamint a tanulási célú utazásokat összeadjuk. Az alábbi táblázatok alapján összességében igaz, hogy a határon átlépő utazások elsősorban idegenforgalmi-rekreációs indíttatásúak, és az utazóközönség gerincét a szabadidő külföldön történő eltöltése végett mobil aktív korosztályok adják.

5. táblázat: A Gyékényes –Botovonál átlépő vonatjáratok utazóközönsége

Utás-csoportok	Gyékényesnél átlépő vonatjáratok, aktivitás szerinti megoszlás (%)
Aktív dolgozó	50
Aktív nyugdíjas	14
Egyetemi/főiskolai tanuló	14
Munkanélküli	11
Iskolai tanuló	7
Háztartásbeli	4

Forrás: VII. sz. együttműködő funkcionális határmetszési szakasz vizsgálata. Nagykanizsa-Curgó-Kapronca / Koprivnica. III. mérőföldkő. Rész-megvalósíthatósági Tanulmány

6. táblázat: Határátlépesi szokások az utazás indoka és iránya szerint

Utazás indoka	Gyékényesnél átlépő vonatjáratok, utazás indoka szerinti megoszlás Horvátország felé	Gyékényesnél átlépő vonatjáratok, utazás indoka szerinti megoszlás Magyarország felé
Szabadidő, sport, látogatás	50	50
Iskolába utazás (diák esetén)	15	14
Iskolába, óvodába kísérés	0	7
Munkával kapcsolatos ügyintézés	7	0
Munkahelyre utazás (telephely)	14	22
Személyes ügyintézés (pl. bank, orvos)	7	7
Vásárlás	7	7

Forrás: VII. sz. együttműködő funkcionális határmetszési szakasz vizsgálata. Nagykanizsa-Curgó-Kapronca / Koprivnica. III. mérföldkő. Rész-megvalósíthatósági Tanulmány

A kötöttpályás közösségi közlekedési kapcsolatok fejlesztése terén az egyik, de nem túlzottan reális lehetőség a Murakeresztúr–Kotoriba átmenet személyforgalom¹⁵ számára történő újranyitása. Fejlesztés leginkább egy helyen képzelhető el; ott, ahol a határátmenet megnyitása mindössze rövid szakaszon igényel vágányépítést, és megvalósítása közepes befektetéssel jár, esetlegesen akár EU-támogatás igénybevételével is. Ez az ETT kompetenciáját meghaladó beruházás a Zákány—Koprivnica közötti pályát érintené, és a meglévő földművön a hiányzó deltavágány újjáépítését foglalná magába. A korábbi közvetlen Zákány—Koprivnica kapcsolat helyreállításával a jelenleg szükségszerű gyékényesi kitérő nélkül érhetnék el a vonatok a horvát városokat. További megoldás lehetne a vasúti határátkelő melletti Gola állomásának pótlására egy új megállóhely megnyitása, melynek révén a horvátországi település újból bekapcsolódna a határ menti forgalomba.

A horvát-magyar határszakasz átjárhatósága összességében kedvezőnek mondható. A határtérségben a rendszerváltozással, majd a két ország európai uniós csatlakozásával a négy alapszabadság érvényre jutása kedvező fordulatot vett. Általánosságban megszűnt a vámellenőrzés és az útlevélkényszer. Mindazonáltal a 2015-ben tapasztalt, nemzetközi biztonságpolitikai kérdéssé is vált migrációs válság merőben új kihívások elé állította a határszakaszt. A határok légiesítése

¹⁵ Murakeresztúr és Kotoriba között jelenleg csak teherforgalom van, a személyforgalom 2012 vége óta szünetel.

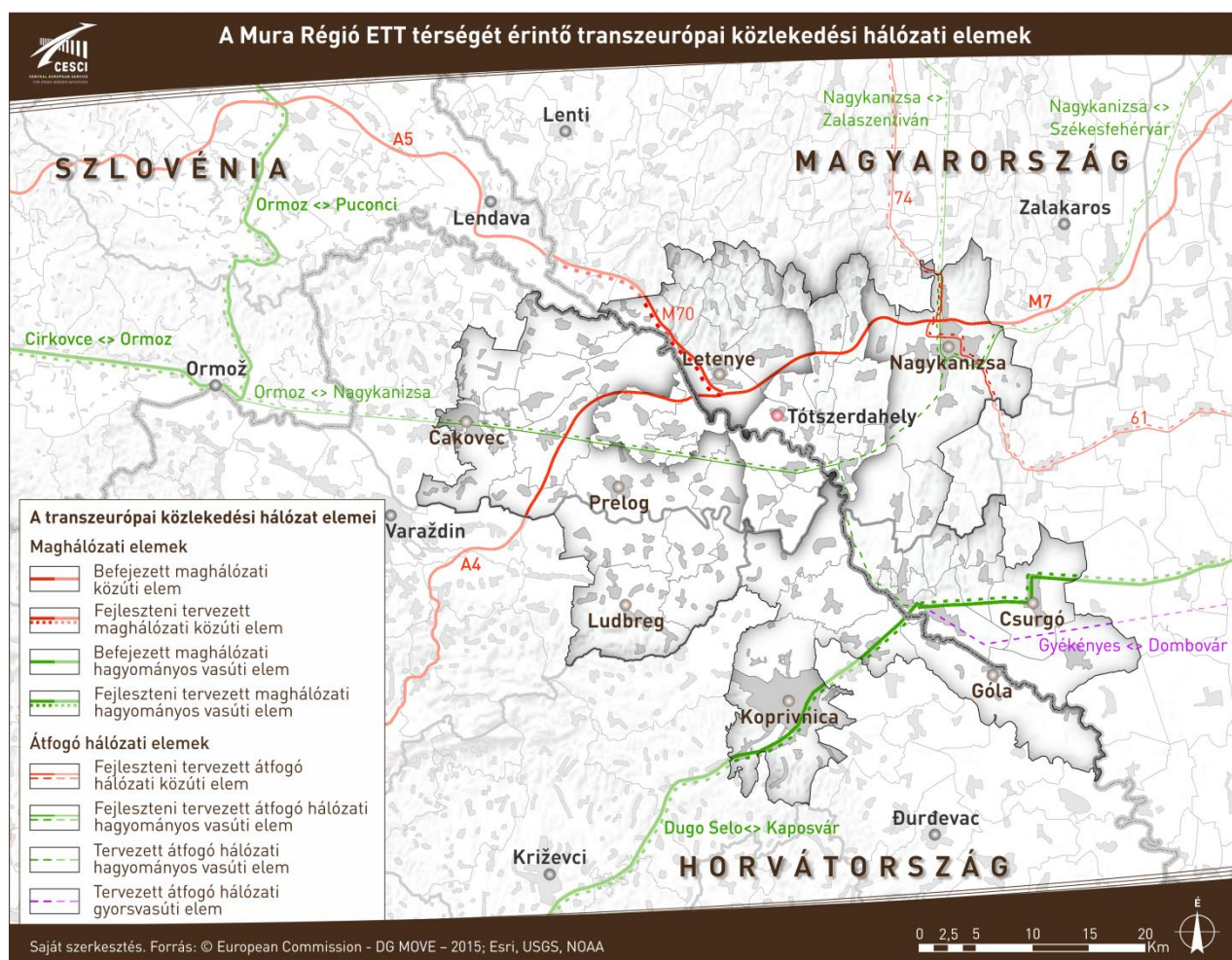
helyett a határlezáró diskurzus erősödött meg, mely már fizikai valójában is éreztette negatív hatásait. A határátkelők sűrűsége, nemzetközi személy- és teherforgalomban játszott szerepe inkább kedvezően értékelhető egy határon átnyúló ipari-logisztikai zóna szempontjából, azonban azok területi eloszlása már kohéziót gyengítő tényező. Különösen kedvezőtlen, hogy éppen a Mura ETT központi sávjában jellemző az átkelő-hiány, ezt leginkább a tervezett, de csekély megvalósulási eséllyel rendelkező Murakeresztúr–Kotoriba határmetsző híd oldhatná fel. A határok jogi értelemben vett átjárhatósága előtt több jelentős, akár kétoldalú megállapodást is igénylő akadály is áll, amelyek figyelembevétele mindenképpen ajánlott a későbbi fejlesztési beavatkozások megfogalmazásánál.

2. Gazdasági kohézió

Szinte minden közép-európai vidékies térség legnagyobb kihívása fiataljainak megtartása – nincs ez másként a Mura mentén sem. Egy terület népességmegtartó képessége nagyban függ annak gazdasági, foglalkoztatási potenciáljától. Ilyen módon természetesen, hogy a teljes térség komplex kohéziójában mennyire kardinális szerepet játszik a szűkebben értelmezett gazdasági összetartó erő. Annak érdekében, hogy ennek a gazdasági kohézióknak az állapotáról kapjunk reális képet, a hagyományosan megszokott, ágazati taxonómiajú megközelítés helyett ebben a fejezetben is kohéziós fókusszal végeztük el a helyzetértékelő munkát. Elsősorban azokra a kérdésekre kerestük a választ, hogy a tágran értelmezett Mura Régió térséget szemlélve melyek azok a közösen meglévő, egymást kiegészítő, illetve hiányos összehangoltságú adottságok, amelyeket erősítve, illetve orvosolva, az egész térség egységesebb, integráltabb gazdasági irányultsággal jelenhetne meg a jövőben. Mindennek infrastrukturális mozgásterét is számba vesszük. Emellett (a szélesebb körű használhatóság érdekében) kitérünk olyan adottságokra is melyek a határ két oldalán tapasztalható jelentős szerkezeti különbségek miatt ugyan nem kimondottan kínálják a határon átnyúló összekapcsolás lehetőségét, de párhuzamos fejlesztésükkel mégis hozzájárulhatnak e határ menti térség gazdaságának erősödéséhez.

2.1 Meglévő gazdasági infrastruktúra

A vizsgálati terület **külső közlekedési kapcsolattartását** szolgálják a transzeurópai közlekedési hálózat (TEN-T) elemei, melyek kivétel nélkül az Ibériai-félszigetet az ukrán-magyar határral összekötő Mediterrán korridor részét képezik. A korridor közötti elemei kiemelkedő szerepet játszanak Horvátország, Magyarország és a szomszédos Szlovénia közötti személy- és áruforgalomban, a gazdasági kapcsolatok és a mobilitási igények kiszolgálásában.

19. ábra: Transzeurópai közlekedési hálózati elemek a térségben

A **maghálózati**, határmetsző **közúti** elemek között található magyar oldalon az M7-es autópálya, az M70-es autótút, továbbá az A4-es autópálya a horvát oldalon. A térség közötti infrastruktúrájának további regionális jelentőséget ad, hogy a vizsgálati területen, Letenye körzetében fonódik össze a horvát, magyar és szlovén autópálya-hálózat. Az említett gyorsforgalmi infrastruktúrák jelentőségére jellemző, hogy számottevő határátlépő (távolsági) forgalmat bonyolítanak le. Az összes szlovén-magyar személygépjármű-forgalom 59%-át a maghálózati, fejlesztési tervezett M70-

es és a Maribor–államhatár nyomvonalú A5-ös érintkezésénél kiépült Tornyiszentmiklós–Pince határátkelőhely bonyolítja. Horvát-magyar viszonylatban ugyanez az adat 33% a Budapest–országhatár közötti M7-est és a Zagreb–Varaždin–magyar határ nyomvonalú A4-est keresztező Letenye–Goričan átkelőnél. Az áruk áramlása esetén Szlovénia és Magyarország között hasonló az arány¹⁶ Tornyiszentmiklós–Pincénél (60%), míg Horvátország felé a kis tehergépkocsi forgalom terén egyeduralkodó az említett M7–A4 autópálya-kapcsolat (100%, szemben a nagyobb tehergépjárművek 15%-ával). A maghálózati elemként besorolt M7–A4 gyorsforgalmi összeköttetés mellett fekvő magyar 7-es és horvát 3-as főút viszont kiemelkedő teherforgalmat (az összes horvát-magyar tehergépkocsi-határátlépés 39%-a) enged át.

A vizsgálati területek és az ETT **belső kapcsolattartásában** kulcsszerepet játszik a két közúti (nem gyorsforgalmi) határátkelőhely, északon Letenye–Goričan, délen pedig Berzence–Gola. Azonban míg előbbi átkelőnél két elsőrendű főútvonal, a horvát 3-as és a magyar 7-es találkozik, utóbbi esetben viszont két alacsonyabb fokozatú közúti infrastruktúra, a horvát 41-es és a magyar 681-es főút¹⁷ fut össze. A határtérség belső közlekedési rendszerére a részleges kapcsolathány jellemző. Ennek kezelése bilaterális szintű ügyé nőtt; számos új, illetve fejleszteni tervezett határátkelőről született elvi állásfoglalás, illetve megvalósíthatósági tanulmány szintű vizsgálat (bővebben lásd 1.3 fejezet: A határ átjárhatósága). Tótszerdahelytől Berzencéig nem kapcsolódik egybe a horvát és a magyar közúthálózat, ezért is lenne célszerű az ETT számára elsősorban a Murakeresztúr–Kotoriba közúti híd, másodsorban a Zákány/Gyékényes–Gotalovo átmenet megépítésének támogatása. Az összekapcsolás révén a két oldal számára jelentős útrövidülés, azaz idő- és költségmegtakarítás lenne elérhető a gazdasági együttműködések szempontjából kulcsfontosságú népességi góccok és ipari központok elérése tekintetében. Szerkezetében is máshogyan szerveződik a két oldal közúthálózata: míg magyar oldalon a kelet-nyugati és észak-déli irányok (a fejleszteni tervezett 74-es és 61-es főút átfogó hálózati elemei) a kiemeltek, Horvátországban jelentősebbek a Dráva menti

¹⁶ A tehergépkocsi forgalom tekintetében külön kezeli a Magyar Közút forgalmi adatokat tartalmazó adatbázisa a kis tehergépkocsi kategóriáját az általános megnevezésnek tűnő tehergépkocsitól, tehát a kis teherjárművek statisztikái nem képezik a tehergépkocsi-forgalmi adatok részét. A szövegben külön hangsúlyozzuk, amennyiben a kisebb kategóriájú járművek forgalmáról van szó.

¹⁷ A 681-es főút egy viszonylag új megjelölés. 2013. július 1-től Magyarországon az elektronikus útdíjrendszer bevezetése révén korábbi 11 mellékúttal egyetemben főúttá nevezték ki a korábbi Nagyatád–Berzence közötti, 6809. jelű mellékutat.

(pl. 20: Čakovec/Ivanovec–Prelog–Drnje), illetve északnyugat-délkeleti csapású útvonalak (pl. 2: Varaždin–Ludbreg–Koprivnica érintésével).

A **vasúti közlekedést** tekintve egyetlen, fejleszteni tervezett maghálózati elem fut a vizsgálati területen; ez az egyaránt fejleszteni tervezett magyarországi 41-es Dombóvár–Gyékényes vasúti fővonal és a horvátországi M201-es államhatár–Botovo–Koprivnica–Dugo Selo vasútvonal. Ezek a pályaszakaszok kiemelten fontosak, tekintve, hogy a személyszállító gyorsvonati forgalom mellett jelentősebb teherszállítás is folyik. A logisztikai funkciók letelepítése szempontjából kedvező, hogy a térségen keresztül halad át az észak-adriai kikötők (Trieszt, Rijeka, Koper), valamint a közép- és kelet-európai (lengyel, szlovák, ukrán, orosz) gazdasági központok és felvevőpiacokat összekötő kötőttpályás útvonal. Jelentős hiányosság, hogy a belső kapcsolattartást csak mérsékelten képes szolgálni a vasúti közlekedés, mivel az átfogó hálózati infrastruktúrákat tekintve a MÁV fejleszteni tervezett, 30-as számú Székesfehérvár–Gyékényes-vasútvonala és a HŽ fejleszteni tervezett Macinec (szlovén határ)–Čakovec–Kotoriba–Murakeresztúr M501-es vasútvonala között szünetel a személyforgalom, a teherforgalom pedig viszonylag alacsony. A vasúti közlekedés tekintetében tehát mindenekelőtt átmenő forgalomról beszélhetünk, a belső forgalmi igényeket nagyrészt a közúti infrastruktúra elégíti ki.

Az ipari parkok, övezetek a gazdaságfejlesztés kiemelt eszközeinek minősülnek a határtérségben is. A **Letenyén** működő **Mura Ipari Parkban** jelenleg 3 működő vállalkozás található (két fémforgácsoló, melyek közül az egyik alkatrészgyártó is, és egy terménytárolást és szárítást végző cég) mintegy 80 fős alkalmazotti létszámmal. A vállalkozások igen nagymértékben képesek kihasználni a határ menti fekvést, a gazdasági infrastruktúra logisztikai kapacitásait; az exportarány 82%. A park mindössze alapszolgáltatásokat képes nyújtani. **Csburgón Ipari, Logisztikai és Innovációs Park** néven jelöltek ki területet a gazdaságfejlesztésre, azonban jelenleg e kezdeményezés helyzete a legrosszabb a vizsgálati terület magyarországi részén.

A magyar oldali vizsgált térséghez szervesen kapcsolódik a Zala megye székhelyén található **Nagykanizsa Ipari Park és Logisztikai Központ**. Az ipari park területén működő mintegy 150 különböző gazdasági társaság összesen körülbelül 4000 főt foglalkoztat. A gazdasági tevékenységek között kiemelkednek a logisztikai, a ruha- és textilipari, fa- és bútorigipari, fémipari, gépgyártási és élelmiszeripari kapacitások. Az ipari park területén a sok kis- és középvállalkozáson túl található néhány, a foglalkoztatottak létszáma és/vagy az éves árbevétel alapján megyei-regionális szinten is jelentős vállalat (pl. RUGET Magyarország Kft., Hidrofilt Kft., DAB Pumps Hungary Kft.). Az ipari park

rendelkezik inkubátorházzal, valamint kutatás-fejlesztési kapacitással is, azonban mindezek további fejlesztést igényelnének. Gazdasági partnerkapcsolatai kiterjedtek, azonban igen változó mértékben kiépítettek. Általános probléma a térségben, hogy a határ túloldalán működő szereplőkkel fenntartott kapcsolatok erőssége jellemzően átlag alatti, legyenek azok akár nagyvállalatok, KKV-k vagy ipari parkhoz hasonló szervezetek. Nem csak a közvetlenül a határ túloldalán lévő szereplőkkel, hanem az európai potenciális partnerekkel is gyengék a kapcsolatok. Ugyanakkor a nagykanizsai park hazai oldali gazdaságszervezésére lehet támaszkodni, mivel a hazai kis- és középvállalkozásokkal, valamint a gazdasági és iparkamarákkal átlag feletti erősségű kapcsolatokról beszélhetünk. Az ipari park tevékenységeit, szolgáltatási kínálatát figyelembe véve az infrastrukturális háttérrel igénylő szolgáltatások (pl. irodatechnika, tárgyalóterem), a rendezvényszervezés, valamint a különböző tanácsadási és logisztikai szolgáltatások fejlettnek minősülnek, viszont közepes mértékű fejlesztést igényelnének az ipari parki vállalkozások számára biztosított marketingtevékenységek. A határon átnyúló ipari parki együttműködések komoly akadályát képezik a jelenlegi, alacsony intenzitású határon átnyúló gazdasági kapcsolatok, ez igaz minden tématerületre. Éppen ezért minden területen fejlesztésekre lenne szükség. Különösen a közös befektetés-ösztönzés, a vállalatok letelepítésének összehangolása; a vállalkozásalapítási, inkubációs és vállalkozásfejlesztési szolgáltatások nyújtása; az üzleti partnerkeresési, befektetés-ösztönzési együttműködések; a logisztikai vállalkozások és szolgáltatások összehangolása; a beszállítói, kereskedelmi kapcsolatok terén mutatkozik igény az együttműködésre. A határon átnyúló gazdasági kapcsolatokat akadályozó tényezők között nagymértékű problémának minősül a határon túli gazdaságról (telephelyekről, vállalkozási feltételekről, adózási ügyekről stb.) való információhiány. Emellett jelentős kohéziógyengítő tényező a határon átnyúló kapcsolatrendszerek, hálózatépítési tevékenységek (pl. üzleti találkozók, klaszterszerveződések) hiányos mivolta, illetve az intézményesített, már meglévő szolgáltatások nem kielégítő színvonala. Szintén gyakran felvetődnek kommunikációs problémák, amelyek egymás anyanyelvének meg nem értéséből, valamint az angol/német nyelv nem megfelelő szintű használatából fakadnak. Mindezekből következően a horvát-magyar határon átnyúló kapcsolatok elmélyítése terén az ipari park javasolja a gazdasági partnerkeresést és a gazdasági kapcsolatok erősítését szolgáló mentorhálózat fejlesztését, továbbá határon átnyúló klaszter kialakítását.

Horvátországban némileg eltérően élnek a gazdaságfejlesztés eszközeivel. Az ipari park, mint kifejezés helyett a vállalkozási (üzleti) övezet, ipari terület (zóna) ismeretes. Több iparterület

menedzsmentje és/vagy tulajdonjoga nem a települési, hanem a megyei szinthez tartozik. Nagyobb a regionális fejlesztési ügynökségek szerepe a kvázi ipari parki területek fejlesztésében. A két oldal közötti eltérő nevezéktani és szervezetbeli kérdések problémákat okozhatnak a közöttük zajló együttműködések terén is.

Međimurska županija vizsgálati térségébe eső részén 6 gazdaságfejlesztési terület található, a továbbiakban ezek méret szerint, növekvő sorrendben kerülnek bemutatásra. A legkisebb a Čakovec mellett fekvő Nedelišće iparterülete 9,5 hektárral, 5 vállalkozással. Čakovec területén került kijelölésre a Martane nevű vállalkozási zóna, területe 20,9 ha, amelyen 2 cég osztozik. A kijelölt területek mérete alapján a sorrendben Mala Subotica 27 hektáros, letelepedett gazdasági társaság nélküli földterülete következik, melyet Kotoriba (34,4 ha és 3 cég) előz meg. A legnagyobb Čakovecen kívüli területet Prelog 55,3 hektáros ipari zónája adja, ahol 10 vállalkozás mintegy 800 munkahelyet képes biztosítani.

A vizsgálati terület horvátországi részén kiemelkedik **Muraköz Megye Tudásközpontja** (Knowledge Centre of Međimurje County), mely egyben a **Muraközi Üzleti Park** (Business Park Međimurje) részét is képezi. A központ fejlesztési és oktatási intézményeket tömörít egy helyen, név szerint a Muraköz Megyei Fejlesztési Ügynökséget (REDEA), a start-up inkubátorral rendelkező Muraközi Technológiai Innovációs Központot, a Čakoveci Međimurjei Alkalmazott Tudományok Egyetemet, valamint a Međimurje Energiaügynökséget (MENE). Az oktatási, valamint a köz- és magánszektor ilyenfajta szinergiája jelentős mértékben hozzájárul a tágabb régiót is érintő gazdaságfejlesztés sikerességéhez. Az üzleti környezet javítását szolgáló, elmúlt évekbeli projektek kiemelt hatásúaknak bizonyultak. 2014-től 2017-ig tartóan a megkezdett fejlesztések folytatásáról született döntés. Ennek keretében további intézményi és fizikai infrastruktúrabeli támogatásokra lehet számítani elsősorban a fémipari és az IT szektort érintő oktatásban. A Business Park Međimurje Međimurska županija stratégiai szintű vállalkozási övezete Čakovec és Pribislavec község határán. A zöldmezős beruházást jelentő földterület a körülbelül 10 hektáros Tudásközpont mellett került kijelölésre, az értékesítésre szánt összterülete 68 hektár. A zöldmezős iparterülettől délre a park egy teljesen kiépített ipari zónában folytatódik. A mindent összevetve 156 hektáros területen jelenleg egy nagyvállalkozás működik.

Koprivničko-križevačka županija vizsgálati térségbe eső részén összesen 3, legalább 5 hektáros, külföldi vállalkozás vonzására is alkalmas vállalkozási övezet (Poslovna zona) várja a befektetőket. Koprivnica városában két ilyen terület is ismert; a nagyobbik a Dravska (172,5 ha), a némileg kisebb

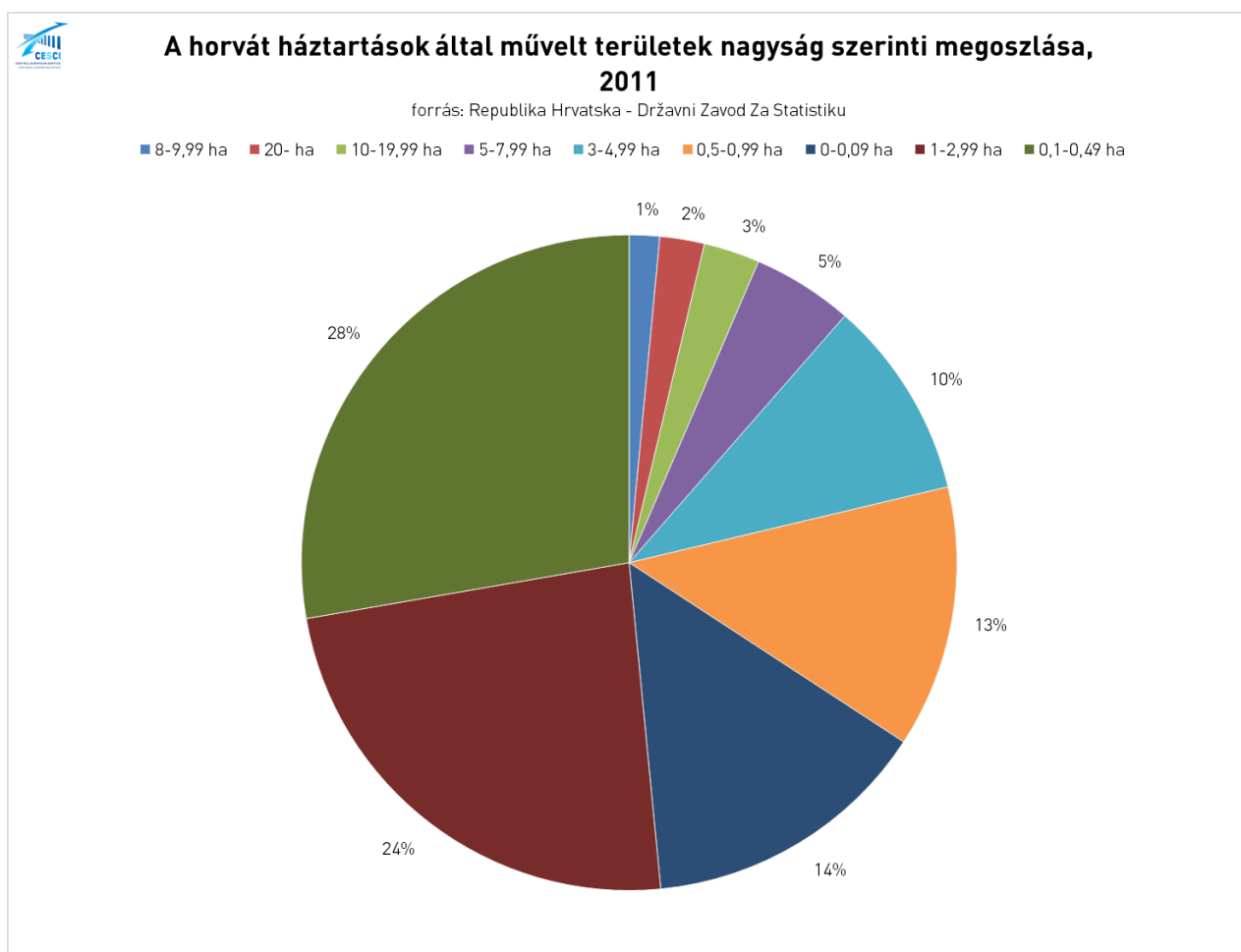
pedig a Radnička (150,5 ha, 21 cég). Mindkettő területén fekszenek még eladó telkek. Koprivnica mellett Koprivnički Ivanec rendelkezik még jelentős potenciált felmutatni képes gazdaságfejlesztési övezettel. Vállalkozási övezete jelenleg 160,8 hektár, és egy vállalat telephelye. Végül, de nem utolsó sorban meg kell említeni, hogy **Varaždinska županija** nem rendelkezik a vizsgálati térségen belül ipari-vállalkozási övezettel.

A gazdasági infrastruktúrával kapcsolatban összességében elmondható, hogy egyszerre lehet beszélni kohéziót erősítő és gyengítő tényezőkről. A határtérség közlekedési infrastruktúrája, a jelentős nemzetközi forgalmat bonyolító transzeurópai közlekedési hálózati elemek kiépültsége kedvez egy határon átnyúló ipari-logisztikai övezet megerősítésének. A logisztikai potenciálok kiaknázása azonban nem teljes körű; miközben több ipari és logisztikai kapacitás is tömörül a határok mentén, a határon átnyúló logisztikai szolgáltatások szintje elmarad a lehetségestől. A vizsgált határtérség belső kapcsolattartásában több hiány is felfedezhető: mindössze egy vasúti átmenet található, a közúti átkelők éppen a terület középső részén hiányoznak, az úthálózatok pedig inkább alapvetően az országokon belüli kapcsolatokat támogatják. A határtérségben számos gazdaságfejlesztési céllal kijelölt terület fekszik, azonban ezek közül kevés működik a szűkebb vizsgálati területen, és főleg a hazai KKV szektor vagy egy-két nagyvállalat telephelyeül szolgálnak. Az ipari parkok, vállalkozási övezetek eltérő karakterűek, tulajdonosi, szervezeti felépítésük, kapcsolatrendszerük, szolgáltatási kínálatuk erősen változó. A határon átnyúló együttműködések alapjaiban gátolja a fejletlen kapcsolatrendszer. Nagy szükség lenne a határon átnyúló gazdasági kapcsolatok szinte minden területet átfogó fejlesztésére, különösen az információhiány leküzdése, a közös partnerkeresés és befektetés-ösztönzés, a logisztika területén.

2.2 Gazdasági helyzetkép – különös tekintettel a határ két oldalán meglévő közös adottságokra és komplementaritásokra

Primer szektor

A vizsgált térségben a mezőgazdaság szerepe kiemelten fontos, hiszen a helyi munkaerőt felszívni képes ipari vállalatok hiányában a növénytermesztés és állattenyésztés jelenthet megélhetést, kiegészítő jövedelmet a lakosság számára.

20. ábra: A horvát háztartások által művelt területek nagyság szerinti megoszlása, 2011

A szektor helyzete alapvető eltéréseket mutat a határ két oldalán. Horvátországban, napjainkban is a kisparcellás földművelés jellemző, míg Magyarországon az 1945-ös földosztás és a termelősövetkezetek megalakításának eredményeképp a kisebb parcellák nagyüzemi táblákká olvadtak össze, mely a mai napig jellemző adottság maradt. Ezzel párhuzamosan a határtól délre eső kisebb falvakban élő családok zöme, egyes esetekben (Mali Bukovec, Veliki Bukovec, Drnje, Gola, Koprivnički Ivanec, Legrad) 65-70%-a foglalkozik gazdálkodással az esetek több mint $\frac{3}{4}$ -ében 3

hektárnál kisebb földterületen. Ehhez saját általában alacsonyabb fejlettségű géppark társul. Magyar oldalon, habár 2000-ről 2010-re csökkent az egyéni gazdaságok száma, jelentőségük megkérdőjelezhetetlen a mezőgazdasági tevékenységet folytató vállalkozások mellett.

7. táblázat: Mezőgazdasági tevékenységet folytató egyéni gazdaságok és gazdasági szervezetek száma a vizsgált terület magyar oldalán¹⁸

Település	Egyéni gazdaságok száma (db) ¹⁹		Mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdasági szervezetek száma (db)	
	2000	2010	2000	2010
Bázakerettye	210	148	-	1
Becsehely	534	401	3	3
Belezná	201	126	1	-
Berzence	621	298	7	4
Borsfa	262	153	1	-
Csurgó	843	612	13	13
Eszteregnye	191	159	-	-
Fityeház	143	97	-	2
Gyékényes	325	240	3	4
Kiscsehi	84	43	-	-
Kistolmács	51	37	1	1
Letenye	783	670	8	5
Molnári	158	118	-	-
Murakeresztúr	425	192	2	1
Murarátka	60	33	-	2
Muraszemenye	174	92	2	3
Nagykanizsa	2 380	2 073	27	20
Órtilos	238	198	-	2
Petrivente	109	70	-	-
Porrog	93	74	-	1
Porrogszentkirály	141	87	2	2

¹⁸ KSH

¹⁹ Mezőgazdasági tevékenységet folytató háztartás és az adószámmal rendelkező egyéni vállalkozás által működtetett gazdaság.

Település	Egyéni gazdaságok száma (db) ¹⁹		Mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdasági szervezetek száma (db)	
	2000	2010	2000	2010
Porrogszentpál	37	25	-	-
Rigyác	112	78	1	-
Semjénháza	146	92	-	1
Somogybükkösd	54	33	1	-
Sormás	142	63	-	3
Surd	109	109	1	-
Szentmargitfalva	34	7		-
Szepetnek	237	114	4	3
Tótszentmárton	226	160	1	-
Tótszerdahely	257	156	1	2
Valkonya	25	19	-	-
Zajk	53	40	-	-
Zákány	537	351	3	1
Zákányfalu		194	-	-

A helyi gazdák közötti együttműködés hiánya a határ mindkét oldalán megmutatkozik, mely Magyarországon a termelői szövetkezetekből származó rossz tapasztalatok következményének tekinthető. A gazdálkodással foglalkozó családok, vállalkozások önállóan, saját szerényebb minőségű eszközeiket, gépeiket használva termelnek, mely alacsony hatékonyságot feltételez. Mindez bizonyítja a térségi együttműködés szükségességét, mely lehetővé tenné egy közös használatú mezőgazdasági géppark fejlesztését, valamint modern termelési technológiák bevezetését és alkalmazását. A helyi érintettek szerint a gazdák együttműködési hajlandósága az elmúlt időszakban valamelyest nőtt, többek között a helyi LEADER Akciócsoportok tevékenységének köszönhetően. Jó példának tekinthető a Zala Zöld Szíve HACS kezdeményezése, melynek keretében 9 borász részvételével elindult a Muramenti Borút kialakítása. A borút a borvidéki településeket egyesíti Tormaföldétől Tótszentmártonig. Emellett horvát oldalon, Prelog környékén a méhészek termelői szövetségbe tömörültek, míg Goričanban a helyi gazdák szerveződtek egy egyesületbe. A gazdák ilyen jellegű együttműködéseit érdemes lenne kiterjeszteni az ETT területére a hatékonyság és a versenyképesség növelése érdekében.

8. táblázat: Mezőgazdasági tevékenységet folytató háztartások száma, aránya és vállalatok száma a vizsgált terület horvát oldalán, 2011²⁰

Község	Mezőgazdasági tevékenységet folytató háztartások száma	Mezőgazdasági tevékenységet folytató háztartások aránya ²¹	Mezőgazdasági tevékenységet folytató állatok száma ²²
Mali Bukovec	512	82,3%	2
Veliki Bukovec	283	72,8%	1
Gola	535	72,2%	2
Koprivnički Ivanec	473	70,9%	15
Drnje	427	69,3%	3
Legrad	607	68,8%	8
Sveti Đurđ	736	66,6%	4
Đelekovec	298	56,1%	2
Goričan	459	54,9%	4
Belica	465	53,4%	2
Ludbreg	1 451	52,6%	3
Donji Vidovec	230	50,3%	
Sveta Marija	337	46,9%	1
Dekanovec	102	44,7%	2
Donja Dubrava	286	42,7%	2
Donji Kraljevec	550	40,1%	6
Podturen	456	39,9%	
Prelog	934	39,3%	
Koprivnica	4 112	38,4%	1
Domašinec	248	38,0%	1
Orehovica	246	35,7%	3
Mala Subotica	530	34,8%	5
Kotoriba	266	26,7%	1
Čakovec	1 867	20,9%	17
Pribislavec	154	17,1%	3

²⁰ DZS

²¹ az összes háztartáshoz viszonyítva

²² Vállalkozási céllal mezőgazdasági tevékenységet folytató jogi és természetes személyek

A növénytermesztés szerepe mindkét oldalon jelentősnek mondható, a mezőgazdasági célra használt földterületek jelentős része szántóként funkcionál. Magyar oldalon az egyéni gazdaságok által művelt szántók aránya a használatukban lévő földterületek 65-90%-át teszik ki, míg horvát oldalon a háztartások által művelt szántók aránya minden község esetében meghaladja a 70%-ot. A földterületeken nagyrészt gabonaféléket, kukoricát, illetve olajos magvakat (napraforgót) termelnek. Szintén gyakori a zöldségtermesztés, a leggyakoribb kultúra a burgonya, de karalábé és tök is gyakran előfordul. A legnagyobb növénytermesztők közé tartozik horvát oldalon a 162 főt foglalkoztató Agromedi murje d.d. Čakovec és a Donji kraljeveci TONI d.o.o., mely 26 főt foglalkoztat. Magyar oldalon a gabonát és olajos magvakat termesztő Miklósfai Mezőgazdasági Zártkörűen Működő Rt. 87, a Becsehely és Környéke Kft., míg a berzencei zöldségtermesztő Solánium Kft. 47 főt foglalkoztat.

9. táblázat: Az egyéni gazdaságok mezőgazdasági földhasználati jellemzői a vizsgált terület magyar oldalán, 2010²³

Település	Összes mezőgazdasági földterület (ha)	Szántók aránya	Gyümölcsösök aránya	Szőlők aránya	Gyep aránya	Művelés alól kivont területek aránya
Kistolmács	1570294	96,2%	0,4%	1,5%	0,0%	1,6%
Porrogszentpál	1962270	95,5%	1,2%	0,0%	1,5%	0,7%
Molnári	4862912	93,8%	0,2%	1,6%	2,4%	1,0%
Tótszentmárton	5479090	93,4%	0,4%	1,8%	0,9%	2,5%
Muraszemenye	4280874	91,6%	0,2%	2,4%	1,4%	2,6%
Borsfa	7544501	91,5%	0,5%	1,3%	1,0%	2,8%
Semjénháza	3952375	91,0%	0,1%	8,0%	0,0%	0,8%
Berzence	13261485	87,9%	3,2%	0,2%	1,8%	2,7%
Rigyác	1740462	87,1%	1,0%	1,9%	2,4%	4,6%
Petrivente	1523124	84,4%	1,2%	2,3%	1,7%	2,7%
Gyékényes	6289832	82,3%	1,7%	1,0%	3,0%	1,9%
Becsehely	7967487	81,9%	0,5%	4,1%	2,5%	4,1%
Murakeresztúr	6205191	80,2%	0,5%	4,2%	5,1%	2,0%
Sormás	1921736	78,1%	0,6%	2,9%	9,5%	3,8%
Tótszerdahely	4520442	76,2%	0,6%	2,6%	6,6%	1,5%

²³ KSH

Település	Összes mezőgazdasági földterület (ha)	Szántók aránya	Gyümölcsösök aránya	Szőlők aránya	Gyep aránya	Művelés alól kivont területek aránya
Porrogszentkirály	2812216	72,6%	8,1%	0,8%	1,3%	1,5%
Szepetnek	1590095	70,8%	1,0%	3,8%	11,5%	5,2%
Zákány	3828442	70,0%	5,8%	1,4%	10,3%	4,1%
Letenye	9659872	69,8%	0,6%	3,9%	7,7%	4,4%
Surd	3085985	69,8%	0,4%	1,4%	11,0%	4,1%
Csurgó	31087577	68,0%	1,2%	0,6%	2,0%	1,5%
Belezna	4437808	66,4%	0,4%	1,2%	2,1%	3,0%
Nagykanizsa	36457364	64,7%	3,8%	3,3%	5,8%	5,1%
Porrog	1108780	59,9%	3,0%	2,8%	7,3%	6,9%
Eszteregnye	2365094	59,8%	3,4%	3,0%	12,2%	8,7%
Fityeház	537140	56,9%	2,2%	13,1%	12,5%	8,8%
Zajk	144134	50,2%	5,8%	16,3%	10,1%	11,7%
Órtilos	2869355	43,1%	1,1%	1,4%	13,6%	8,5%
Valkonya	133319	39,1%	n.a.	5,9%	38,5%	12,6%
Murarátka	1417364	30,2%	0,3%	0,8%	66,4%	1,1%
Bázakerettye	418941	29,1%	16,7%	22,3%	4,0%	14,2%
Somogybükkösd	1480789	21,7%	0,7%	0,6%	48,3%	3,5%
Kiscsehi	1023098	5,7%	1,7%	2,7%	45,0%	15,0%
Szentmargitfalva	7969	n.a.	n.a.	7,5%	3,8%	42,0%

A Mura mentén szintén jellemző a szőlészet és egyéb gyümölcsstermesztés, mely többnyire alma és szilva termesztésére terjed ki. Magyarországon Bázakerettye, Zajk, Zákány és Porrogszentkirály esetében beszélhetünk jelentősebb gyümölcsösökről, míg horvát oldalon Čakovec és Donji Kraljevec községekben számottevő a háztartások gyümölcsös állománya.

A vizsgálati térségen belül a határ mind a két oldalán találhatóak oltalom alatt álló borvidékek. Horvátországban Medimurka megyében kb. 10 000 hektáron²⁴ termelnek szőlőt, emellett a Ludbreg felett húzódó dombvidéken beszélhetünk jelentősebb, turisztikai potenciált hordozó

²⁴ „Ember-Mura-Természet” – Tájéltózás a Mura mentén http://ember-mura-termeszet.hu/download/hu/vandorlo_vizek_foldjen.pdf - letöltés: 2016.01.07.

szőlőállományról és -birtokokról²⁵. Magyar oldalon jelentősebb turisztikai potenciállal a letenyei Szőlő- és Gyümölcsstermesztők Egyesülete bír, mely a letenyei Béci-hegyen, valamint a Szentmártoni Borbarát Egyesület, mely a tótszentmártoni Kálmán-hegyen tevékenykedik és fogad vendégeket.²⁶ Viszonylag új jelenségnek mondható, hogy a Letenye, Becsehely, Murarátka és Muraszemenye körüli szőlőbirtokokat, úgynevezett zártkerteket elkezdtek felvásárolni a horvát gazdák, akik még birtokolják a szőlőtermesztéshez és a borászathoz szükséges tudást. Mindez hozzájárulhat a parlagon heverő földterületek használatba vételéhez és a térségi borászat fellendüléséhez, mely turisztikai és gazdaságfejlesztési potenciállal egyaránt bír.

10. táblázat: A háztartások mezőgazdasági földhasználati jellemzői a vizsgált terület horvát oldalán, 2011²⁷

Község	Összes mezőgazdasági földterület (ha)	Szántók aránya	Gyümölcsösök aránya	Szőlők aránya	Egyéb mezőgazdasági terület ²⁸
Podturen	1 097,78	96,00%	0,58%	0,00%	2,74%
Orehovica	1 646,33	95,79%	0,12%	0,00%	3,71%
Đelekovec	1 934,10	95,62%	0,77%	0,00%	3,16%
Donja Dubrava	546,67	94,46%	1,35%	0,12%	3,55%
Belica	2 423,14	94,24%	0,84%	0,00%	4,91%
Legrad	2 515,32	92,76%	0,41%	0,00%	6,23%
Mala Subotica	1 741,21	92,08%	0,68%	0,06%	7,13%
Dekanovec	234,64	91,63%	2,24%	0,00%	5,23%
Gola	3 202,12	91,10%	0,21%	0,00%	8,62%
Domašinec	1 243,88	89,99%	0,47%	0,00%	9,41%
Veliki Bukovec	1 226,56	89,25%	0,28%	0,00%	7,45%
Donji Vidovec	405,61	89,18%	2,94%	0,00%	7,13%
Sveti Đurđ	2 616,39	89,13%	0,36%	0,00%	7,72%

²⁵ A táblázatban található értékek a magán háztartások használatban lévő szőlők arányát mutatják. Mivel a szőlők többnyire vállalkozások birtokában vannak, a táblázatban szereplő értékek nem számottevők.

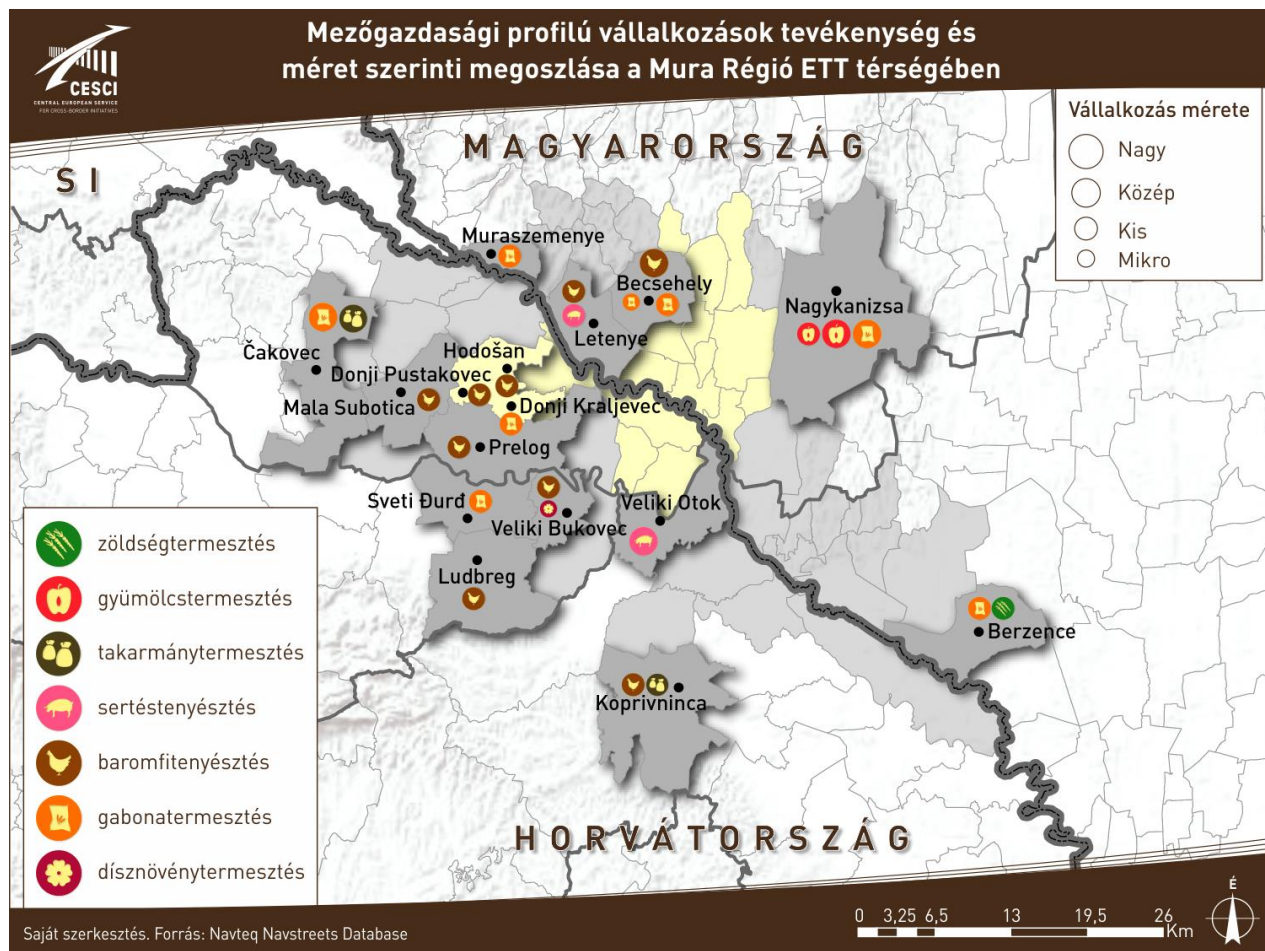
²⁶ Tematikus útvonalak a Mura régióban c. kiadvány (Magyarország-Horvátország IPA Határon Átnyúló együttműködési Program)

²⁷ DZS

²⁸ Egyéb mezőgazdasági terület: legelő, kaszáló, stb.

Község	Összes mezőgazdasági földterület (ha)	Szántók aránya	Gyümölcsösök aránya	Szőlők aránya	Egyéb mezőgazdasági terület ²⁸
Drnje	1 712,82	88,53%	0,96%	0,00%	9,94%
Sveta Marija	724,66	88,20%	4,99%	0,00%	6,51%
Koprivnički Ivanec	2 270,81	86,09%	0,31%	0,00%	10,84%
Goričan	533,44	83,73%	3,66%	0,09%	12,43%
Prelog	2 843,48	81,82%	4,23%	0,08%	13,69%
Mali Bukovec	1 910,41	81,58%	0,24%	0,03%	15,11%
Donji Kraljevec	2 145,66	80,54%	6,60%	0,00%	12,76%
Pribislavec	257,13	79,77%	7,63%	0,08%	11,58%
Čakovec	2 937,29	79,21%	4,48%	0,00%	12,24%
Kotoriba	586,65	78,39%	14,31%	0,01%	7,01%
Ludbreg	2 530,20	71,05%	1,97%	0,00%	20,83%
Koprivnica	4 797,60	70,02%	7,11%	0,05%	17,93%

Az állattenyésztés és feldolgozás jelentős különbségeket mutat a határ két oldalán. Horvát oldalon jelentős baromfitenyésztő és feldolgozó kapacitás tömörül Koprivnica és Prelog környékén. A baromfitenyésztéssel foglalkozó GALIVET d.o.o. 33, míg a DABLA d.o.o. 28 főt foglalkoztat. A Veliki otoki sertésenyésztő vállalat (SIZIM d.o.o.) 57 alkalmazottal működik. Ezen kívül több kisebb, többnyire baromfitenyésztéssel foglalkozó vállalat található a vizsgált terület horvát oldalán, melyre jelentősnek mondható élelmiszeripari feldolgozó kapacitás települt. Ezzel szemben magyar oldalon az állattenyésztés jelentősége csekélyebb. A 113 főt foglalkoztató becsehelyi Varga-Szárnyas Kft. tekinthető a legnagyobb térségi állattenyésztőnek, illetve Tótszerdahely környékén beszélhetünk több kisebb állatállománnyal rendelkező (10-20 db) szarvasmarha telepről. A csekély állatállományra kisebb húsfeldolgozó kapacitás települt Szepetneken és Berzencén. Az állatállomány visszaszorulásának alapvető oka az EU mezőgazdasági támogatási rendszere, mely inkább a növénytermesztést (vagy adott esetben nem-termesztést) ösztönzi.

21. ábra: Mezőgazdasági profilú vállalkozások tevékenység és méret szerinti megoszlása a Mura Régió ETT térségében²⁹

1972-ben önálló fajtaként ismerték el a Muraközi ló típusát. Ennek ellenére a lótarítás a határ mindkét oldalán jelentősen visszaszorult. Magyarországon az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság, míg Horvátországban az Udruha Uzgajivaca Medimurskog Konja tűzte ki célul a muraközi ló típusának regenerálását.³⁰

A háztáji állattartás eltérően alakul a határ két oldalán. A terepi tapasztalatok alapján elmondható, hogy a horvát aprófalvakban mindennapos a háztáji baromfi- és sertéstenyésztés, a háztartások zöme foglalkozik állattartással. Ezzel szemben magyar oldalon a háztáji állattenyésztés jelentősége

²⁹ A térképen megjelenített adatok forrása: <http://www.ceginfo.hu/>, <http://www.szakkatalogus.hu/> és <http://www1.biznet.hr/HgkWeb/do/fullSearch>. Ennek következtében az adatok minősége és teljessége csak korlátozottan ellenőrizhető, a megjelenített helyzetkép azonban összhangban van a terepi látogatások során tapasztaltakkal.

³⁰ „Ember-Mura-Természet” – Tájváltás a Mura mentén http://ember-mura-termeszet.hu/download/hu/vandorlo_vizek_foldien.pdf - letöltés: 2016.01.07.

napjainkra csökkent, néhány háztartás esetében beszélhetünk szárnyasok (főleg csirke) és ritkábban sertéstenyésztésről.

A vizsgált terület vidéki térségeinek turisztikai és gazdasági irányú fejlesztésében fontos szerepe lehetne a helyi termékeknek. Jelenleg számos önkormányzati és LEADER kezdeményezés célozza a helyi termelők összefogását, termékeik népszerűsítését és értékesítését, azonban ezek az egyenként ígéretek kezdeményezések látszólag egymással párhuzamosan, versenytársként, egymást gyengítve vannak jelen. A térségi LEADER akciócsoportok kezdeményezései közül jelentősnek mondható az Innovatív Dél-Zala Vidékfejlesztési Egyesület Dél-Zala Termék Védjegy kidolgozására irányuló kezdeményezése, melynek keretében feltérképezték a térség helyi termelőit, kialakították a védjegyhez kapcsolódó minőségbiztosítási rendszert³¹, valamint megalkották a térség védjegy-centrikus marketingstratégiáját³². A kezdeményezés érintette többek között Surd, Nagykanizsa, Szepetnek, Murakeresztúr helyi termelőit és kézműveseit.

A Zala Zöld Szíve Vidékfejlesztési Egyesület, Nagykanizsával együttműködésben a Mura Régió brand létrehozását kezdeményezte. Ennek keretében, LEADER nemzetközi együttműködési támogatással került sor a Kerka-Mura Ízrégió kialakítására, mely a helyi kulináris értékeken és termékeken alapul.³³ Az Ízrégió többnyire a felső Mura mentére terjed ki, így a vizsgált térséget kevésbé érinti.

A határ túloldalán a LAG Mura-Drava 9 önkormányzat részvételével összegyűjtötte a térségi termelőket és termékeiket és szerződést kötött az országos szinten működő helyi termékeket népszerűsítő és értékesítő www.finoteka.com oldal üzemeltetőjével. Ennek eredményeképp a minőségi kritériumoknak megfelelő térségi termékek országszerte láthatóvá váltak.³⁴ A helyi akciócsoport emellett figyelemfelhívó kampányt indított tudatos ételmiszerfogyasztás témában a helyi lakosság körében, illetve több helyi termékeket népszerűsítő vásáron képviselte a LEADER térséget, mely Prelog, Sveta Marija, Orehovica, Legrad, Kotoriba, Goričan, Donji Vidovec, Donji Kraljevec és Donji Dubravaközségeket érinti.³⁵

³¹ http://www.innovativdelzala.hu/images/dokumentumok/tanulmanyok/termekertekeles_del_zala_vegleges.pdf - letöltés: 2016.01.11.

³² http://www.innovativdelzala.hu/images/dokumentumok/tanulmanyok/marketingstrategia_del_zala_vegleges.pdf - letöltés: 2016.01.11.

³³ <http://www.zzs.hu/> - letöltés: 2016.01.11.

³⁴ <http://www.lag-muradrava.hr/index.php/projekti-lag-a/77-finoteka-com> - letöltés: 2016.01.12.

³⁵ <http://www.lag-muradrava.hr/index.php?start=10> – letöltés: 2016.01.12.

A térségben számos megyei (pl. Kapronca megyében a LAG Podravina szervezésében) és helyi szintű vásár (Prelog, Letenye), illetve a helyi termékekre és a kapcsolódó kulináris értékeket népszerűsítő gasztronómiai és kulturális rendezvény (dödölle-, rétes-, böllér- és pálinkafesztivál stb.) létezik. Ezeket jellemzően a többi hasonló rendezvény időpontját figyelembe véve, a párhuzamosságokat kerülve rendezik meg.

A klasszikus értelemben vett helyi termékek közül a térségben gyakori a méz, tökmagolaj, törpeberkenye (gyümölcsle, tea formában hasznosítva), bor, füge, de a helyiek nagy figyelmet fordítanak a térségi hagyományos gasztronómiai specialitások, úgy, mint a dödölle, a krumpliprósza, a kukoricamále vagy a bocskorosvargánya-leves népszerűsítésére. Emellett szintén jelen vannak a népi mesterségek képviselői is: hímes tojás festők, fafaragók, bőrdíszművesek vagy csipkeverők.

A vizsgált terület magyar oldalán jelentősnek mondható az erdőgazdálkodás. Az erdők alapvetően az erdészetek kezében összpontosulnak, azonban egyes településeken (Kiscsehi, Belezna, Somogybükkösd, Órtilos) az egyéni gazdálkodók által használt erdőterületek mezőgazdasági célú használatban lévő földterületekhez viszonyított aránya meghaladja a 25%-ot.³⁶ A térség legfontosabb szereplője a Zalaerdő Zrt., melynek az 1. sz. Nagykanizsai és a 3. sz. Letenyei Erdészete gazdálkodik a vizsgált térségben. Előbbi a 11 hektáron a Kelet-Zalai-löszvidéken, a Kanizsai-homokvidéken, a Göcseji-dombságon, a Kerka-Mura-síkon és a Belső-Somogyi-homokvidéken, míg utóbbi a Göcseji-dombság és a Kerka-Mura-sík erdészeti tájrészletekben tevékenykedik. A Nagykanizsai Erdészet területén az erdőállomány összetétele változatos, tölgy, bükk, cser, gyertyán, akác és fenyő egyaránt megtalálható. Letenye térségében a meghatározó faállománytípus a bükkös, mely a terület 62 százalékát borítja. Viszonylag magas a tölgyesek aránya, 19 százalék, a fenyveseké 11 százalék.³⁷

A dél-zalai falvakban fontos szerepet játszik a fenyőfa és dísznövénytermesztés. Surd és Belezna térségében meghatározó fő- és kiegészítő kereseti lehetőséget jelent a fatermesztés, Karácsonykor az ország nagy részét ezek a települések látják el fenyőfával. Korábban Franciaországba is exportáltak, azonban mára ez a kereskedelmi irány megszűnt. A 400 főt foglalkoztató Zalaerdő Zrt. 20 hektáron, évente kb. 100 000 db lucfenyőt, ezüstfenyőt, duglászfenyőt és nordmannfenyőt

³⁶ KSH

³⁷ www.zalaerdo.hu – utolsó letöltés: 2016.02.10.

termeszt, valamint a surdi 13,7 hektáros díszfaiskolában több mint 200 féle díszcserje található.³⁸ A kisebb termelők kb. 2-3 hektáron termelnek fenyőt és díszfacserjéket, melyek nagy részét kereskedőkön keresztül értékesítik. A fatermesztés alapvetően meghatározza az érintett terület tájképét, a hagyományos szántóföldek, faiskolák és kisebb szőlőbirtokok egyfajta mozaikként keverednek a domboldalakon – a fás beültetés gyakran az egykori szőlőhegyeket érinti leginkább.

A vizsgált terület horvát oldalán az erdőgazdálkodás jelentősége lényegesen kisebb, a mezőgazdasági használatban lévő földterületek zöme szántóként funkcionál. Erdők többnyire a Mura közvetlen folyása mentén, a korábbi szigorúan ellenőrzött, így mezőgazdasági célra nem használható földterületeken található. A határ két oldalán jelentkező eltérő viszonyok ennek következtében alapját képezhetik a térségi együttműködésnek, a belső adottságok közös, hatékony kiaknázásához.

Az ETT térsége magába foglalja a Mura-menti tájvédelmi körzetet, ahol a mezőgazdasági tevékenység mérsékelten van jelen. Ennek oka, hogy a második világháború után kialakult feszült viszony eredményeképp a közvetlen határ menti területek megközelítését erősen korlátozták, így ebben a sávban természetes erdősülés következett be, mely a mai napig fennmaradt.³⁹ A Duna-Dráva Nemzeti Park egy része szintén érinti a területet. A környező kistelepüléseken (Őrtilos, Zákány) korábban elsősorban állattenyésztéssel foglalkoztak, a fás legelők nagy része ma használaton kívül van.⁴⁰

Az elmúlt évtizedekben számos településen kezdtek kavicsbányászatot, mellyel párhuzamosan megjelentek a bányatavak. Ezek egy része a mai napig működik (pl. Gyékényes, Murakeresztúr, Botovo), de többségüknél (pl. Muraszemenye, Letenye, Šoderica, Veliki Bukovec, stb.) megszűnt az ilyen jellegű tevékenység. Mind a használatban lévő, mind a használaton kívüli tavak esetében fontos megemlíteni azok turisztikai funkcióját és a multifunkcionális használatukban rejlő potenciált. A térség gazdag vizes élőhelyi adottságainak köszönhetően egyaránt építhet az édesvízi haltenyésztésben, illetve a horgászturizmusban rejlő lehetőségekre.

Összességében elmondható, hogy a primer szektor fontos szerepet játszhat a térségi foglalkoztatás növelésében, illetve a fiatal lakosság elvándorlásának megakadályozásában. Fontos lenne a

³⁸ <http://www.zalaerdo.hu/> - letöltés: 2016.01.12.

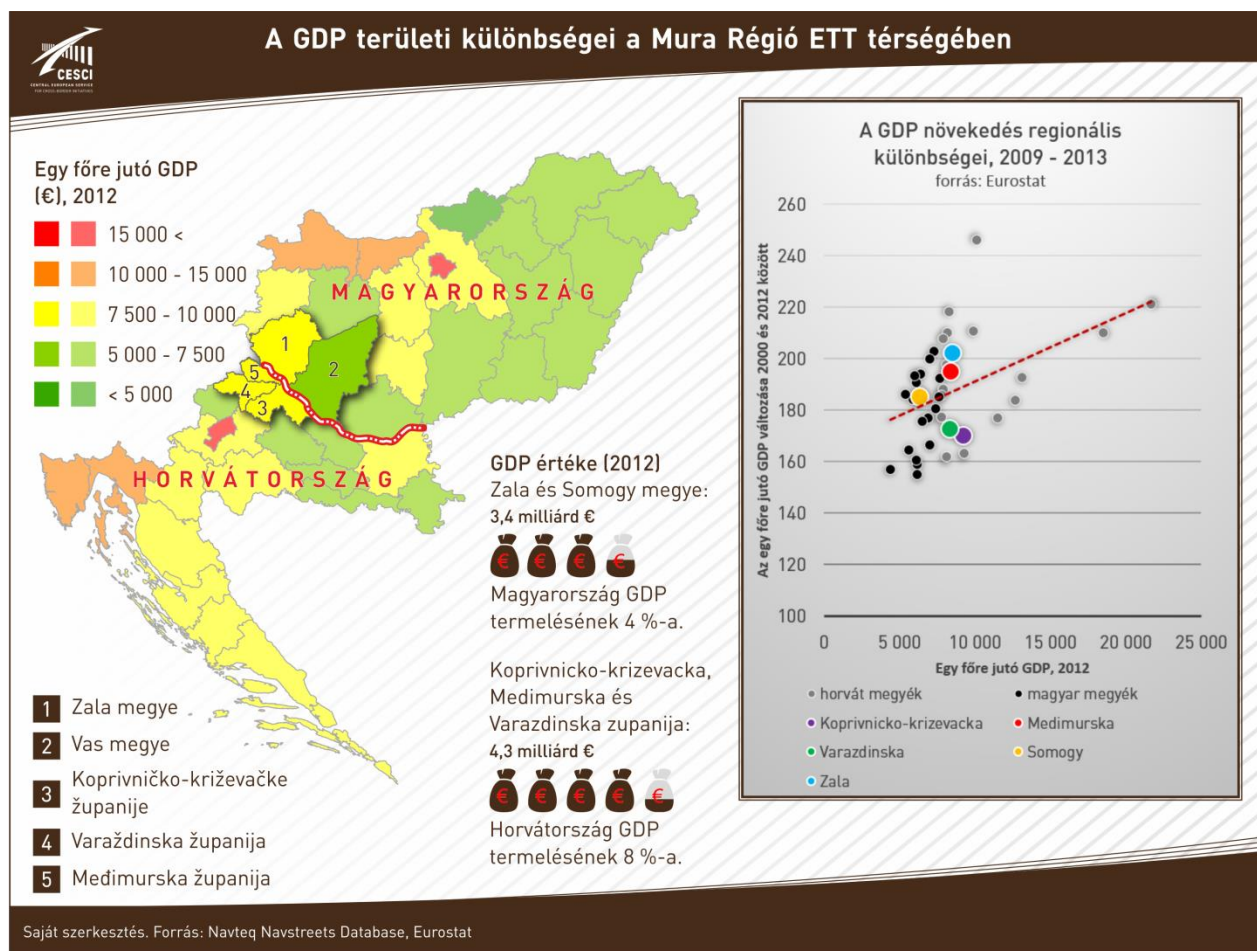
³⁹ <https://www.bfnp.hu/hu/mura-menti-tajvedelmi-korzet> - letöltés: 2016.01.12.

⁴⁰ <http://www.ddnp.hu/nemzeti-park-drava-menti-teruletak> - letöltés: 2016.01.12.

mezőgazdaság presztízsének emelése, valamint a stabil megélhetést biztosító gazdálkodás feltételeinek megteremtése. A mikrotérségi „gazda programok” megvalósítása tekintetében nem feltétlenül indokolt a határon átnyúló integráció, azonban a programok tervezésénél érdemes figyelembe venni a térségben megjelenő közös adottságokat és különbségeket. A hagyományos gazdálkodásra, valamint a modern technológiák bevonására vonatkozó ismeretek a horvát oldalon erősebbek, így indokolt például a határon átnyúló tudás- és tapasztalatátadás. Emellett a teljes térségi együttműködés alapját képezheti egy egységes helyi termék rendszer (közös brand, védjegy, értékesítési csatornák, marketing) kialakítása, illetve a rövid ellátási láncok kialakulásának ösztönzése, mely mezőgazdasági fórumokon, a termelők és a feldolgozók számára biztosított találkozási alkalmakon keresztül érhető el.

Szekunder szektor

A vizsgálati térség a két ország közepesen fejlett területeihez tartozik (22. ábra). Az egy főre jutó GDP alapján egyedül Somogy megye teljesít számottevően rosszabbul, mint a négy másik NUTS 3-as régió. A horvát oldal erősebb gazdasággal rendelkezik; jelentősebb gazdasági súlyát bizonyítja, hogy a három megye volumenét (4,3 milliárd €) és országos részesedését (a GDP 8%-a) tekintve is magasabb értéktermeléssel bír, mint Zala és Somogy megye (3,4 milliárd €, a GDP 4%-a) együttvéve. A GDP növekedésének regionális különbségeit tekintve három csoportra osztható a határtérség: Zala megye és Međimurska županija a viszonylag fejlett, jelentős gazdasági növekedést produkálni képes egységek közé, Varaždinska županija és Koprivničko-križevacke županije szintén a fejlettebb, viszont az alacsony ütemű növekedést elérő megyék közé tartozott, míg Somogy átlag alatti egy főre jutó GDP-vel és átlagos mértékű össztermék-növekedéssel volt jellemezhető. Kedvezőnek értékelhető, hogy a hazai össztermék előállításában – Somogy megyét leszámítva – kiemelkedő szerepük van az egyes megyék vizsgálati területhez közeli/azon belüli, határ-közeli gazdasági centrumainak (pl. Čakovec, Koprivnica, Varaždin, Prelog, Nagykanizsa).

22. ábra: A GDP területi különbségei

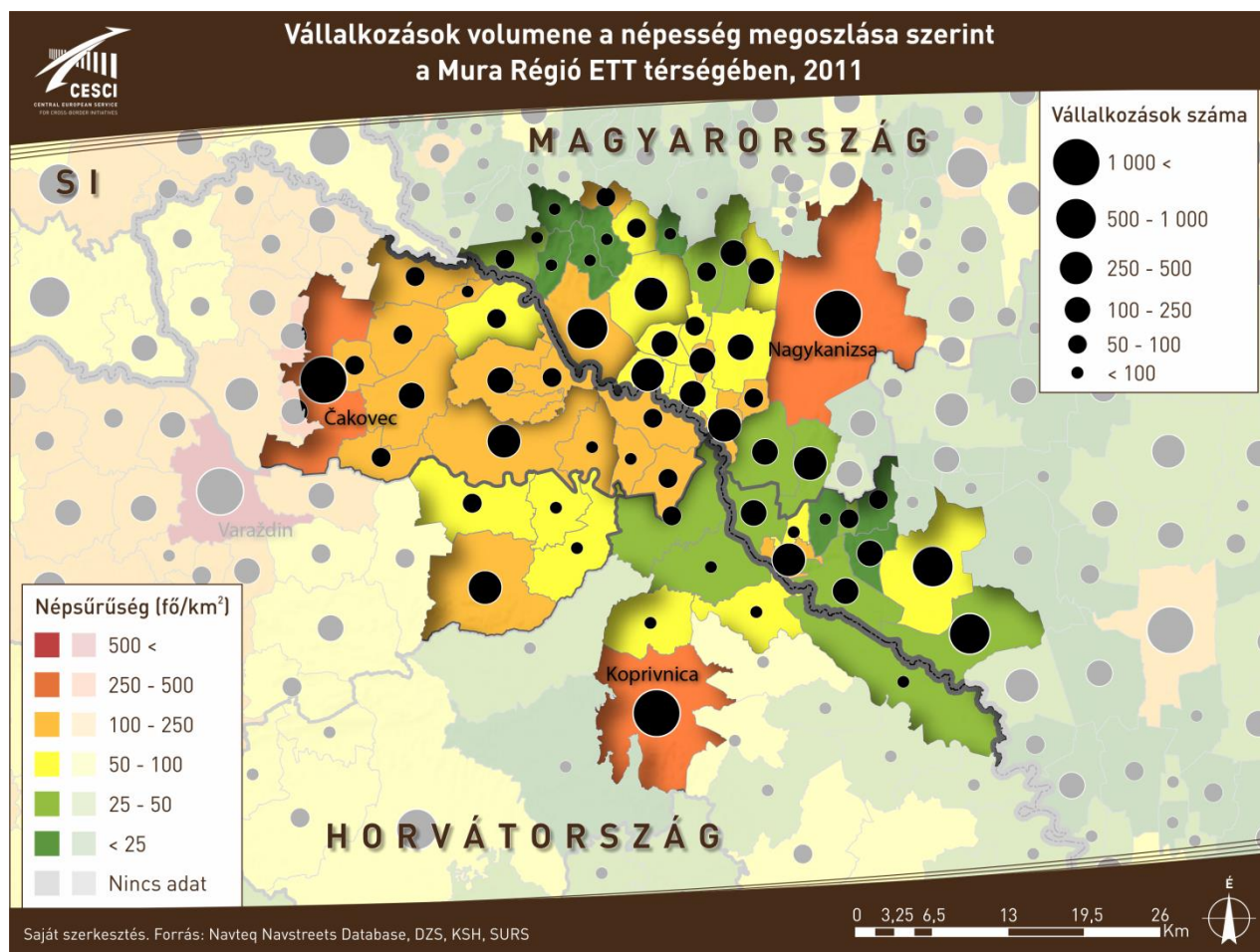
A gazdasági aktivitás és fejlettség, illetve az azzal összefüggésben álló vállalkozói hajlandóság és kultúra tekintetében bevett gyakorlat a **vállalkozássűrűség** (adott területegységre jutó vállalkozások száma) vizsgálata. A határon átnyúló területi elemzéseket azonban nagymértékben megnehezíthetik a szomszédos országok eltérő statisztikai adatfelvételi módszerei, ez a fennálló helyzet a vizsgált horvát-magyar határtérségben is. A legnagyobb eltérés az agrárvállalkozások terén adódik a magyar oldal javára. Egyrészt a horvát statisztikai hivatal nem tekinti vállalkozásoknak az egyéni gazdálkodókat (amely kategória ráadásul a horvát oldalon igen népes táborot takar), amennyiben kifejezetten nem regisztrálják magukat a vállalkozói regiszterbe, másrészt a családi gazdaságok sem részei a vállalati adatbázisnak, utóbbiak a mezőgazdasági összeírásokban szerepelnek. A statisztikákat szemlélve tehát az őstermelőket, kistermelőket a gazdasági vállalkozások között regisztráló magyar oldalon a mezőgazdasági profilú vállalkozások magas számát kapjuk. A terepen is megtapasztalható valóság azonban az, hogy a vizsgálati térség horvát oldalán jóval több háztáji jellegű, családi, jövedelemkiegészítő termelést folytató mezőgazdasági egységet találhatunk, a közutakon és udvarokban pedig gyakori látványt nyújtanak a különböző, kisebb-

nagyobb mezőgazdasági gépek. A módszertani különbségek következtében ezért az egyes országok belső területi mintázatát külön elemezzük, végül pedig az összevethető közös és komplementer adottságokra világítunk rá.

A vizsgálati terület horvát részén a népsűrűség, a településméret és a településhierarchiában elfoglalt helyzet alapján rendeződnek a térben vállalkozások. A népesebb, központi szerepkörrel rendelkező települések, mint Čakovec, Koprivnica, Ludbreg, Prelog területén jelentős számú vállalkozás működik. Ezzel szemben a kisebb településeken és alacsonyabb népsűrűségű mikro-térségekben jóval kevesebb cég folytat tevékenységet. Mivel utóbbi típusú települések és térségek elsősorban a középső és déli területeken találhatók, Koprivnicát leszámítva északnyugatról délkelet felé jelentősen csökken a gazdasági aktivitás mértéke a vállalkozások volumene alapján.

A vizsgálati terület magyar részén a vállalkozások telephelyei kevésbé követik a népességi göcöket: alacsonyabb népsűrűségű területeken (pl. Surd, Berzence) is viszonylag nagyszámú szervezet folytat tevékenységet. Nagykanizsa vezető szerepet játszik, de sok céget tömörít a relatíve kisméretű Letenye vagy Csurgó is. A közlekedési árnyékban, dombvidéken és/vagy a vizsgálati terület széléin elhelyezkedő települések jellemzően alacsony számú vállalkozásnak adnak otthont. Ezek közé két, viszonylag egybefüggő „tömb” tartozik északon (Kistolmács, Zajk térsége) és délen (Porrog, Porrogszentkirály térsége).

A két oldal közötti fő különbség a vállalkozássűrűség terén a cégek területi koncentrációjában van: horvát oldalon a vállalkozássűrűség jobban egybevághat a népsűrűséggel, és a gazdasági szervezetek a magyar oldalinál is nagyobb arányban tömörülnek a jelentősebb népességi és termelési központokban. Komplementer adottság továbbá, hogy a magyar oldali vállalkozások nagyobb számban működnek a határ közelében, míg a horvátországi vállalkozói központok némileg az ország-terület belsőbb részein fekszenek. A leglényegesebb közös adottság a kis- és középvárosok vállalkozáskoncentráció erejében rejlik.

23. ábra: Vállalkozások volumene a népesség megoszlása szerint

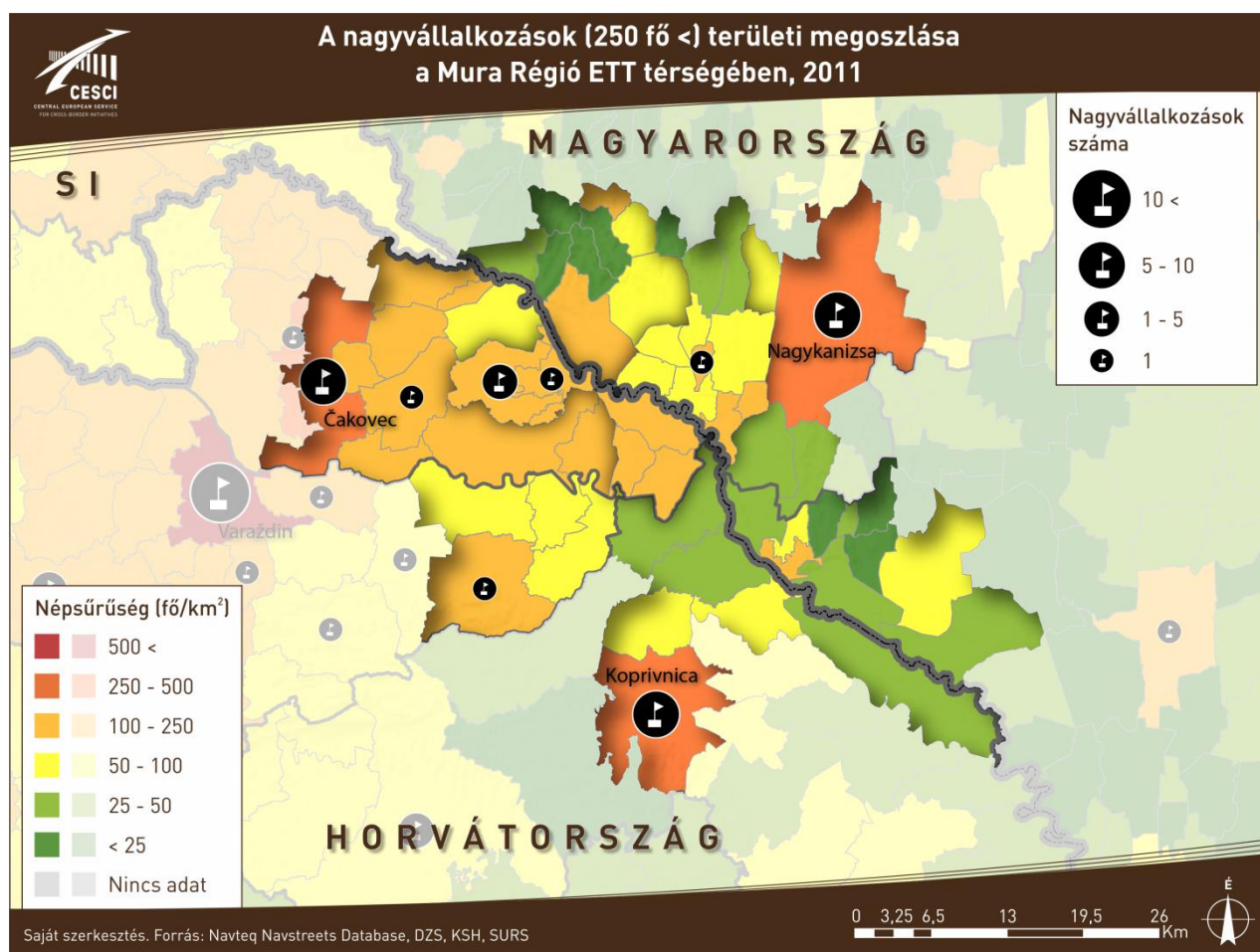
Nem csak a hivatalos statisztikai adatközlők, hanem az általunk összeállított adatbázis⁴¹ alapján is megállapítható, hogy a vizsgálati térségben túlnyomó többségben vannak a mikrovállalkozások és a KKV-k. A kinyert információk szerint a vizsgálati területen működő, legalább 7 főt foglalkoztató, 447 elsősorban ipari, termelő vállalkozás⁴² között (is) **dominálnak a mikro (100 db, 22%), kis- (230 db, 51%) és középvállalkozások (87 db, 19%)**. A nagyobb méretű mikro-vállalkozások, valamint a KKV szektor átfogó fejlesztése azért is kiemelten fontos a határtérség számára, mivel **a nagyvállalatok (30 db, 7%) néhány kivételtől eltekintve⁴³ a nagyobb városi központokban tömörülnek**, jellemzően

⁴¹ elektronikus céges adatbázisok

⁴² Feltételezésünk szerint a minimum 7 főt foglalkoztató vállalkozások már térségi szempontból megragadható, tényleges gazdasági szerepet ellátó, tevékenységet nem csak pontszerűen kifejtő társaságokat jelentenek. A teljes körű, minden egyes gazdasági társaságra és egyéni vállalkozóra kiterjedő elemzés az adatok hiánya és/vagy megbízhatósága végett nem volt lehetséges határon átnyúló módon.

⁴³ A Mura Régió ETT területén fekvő nagyvállalatok közé tartozik a lábbeliket gyártó MEISO d.d. (442 fő) Goričanból, továbbá Donji Kraljevecből a fémipari NOVI FEROMONT d.o.o. (307 fő) és a FEROKOTAO d.o.o. (250 fő), valamint a szintén e településen lévő, gépgyártással foglalkozó TEHNIX d.o.o. (295 fő). Magyar oldalon egyedül Semjénházára van

éppen a tagtelepüléseken és vidéki térségeken kívül. A nagyvállalkozások hiánya különösen a magyar oldalra jellemző, ahol egyetlen ilyen méretkategóriájú cég sem rendelkezik telephellyel. A tagtelepüléseken mindössze négy nagyvállalat működik, miközben közvetlen környezetükben térségi (akár regionális, országos vagy nemzetközi) szintű gazdasági kapcsolat-rendszerrel, szervezőerővel bíró transz- és multinacionális cégek (pl. Podravka, General Electric) fekszenek.

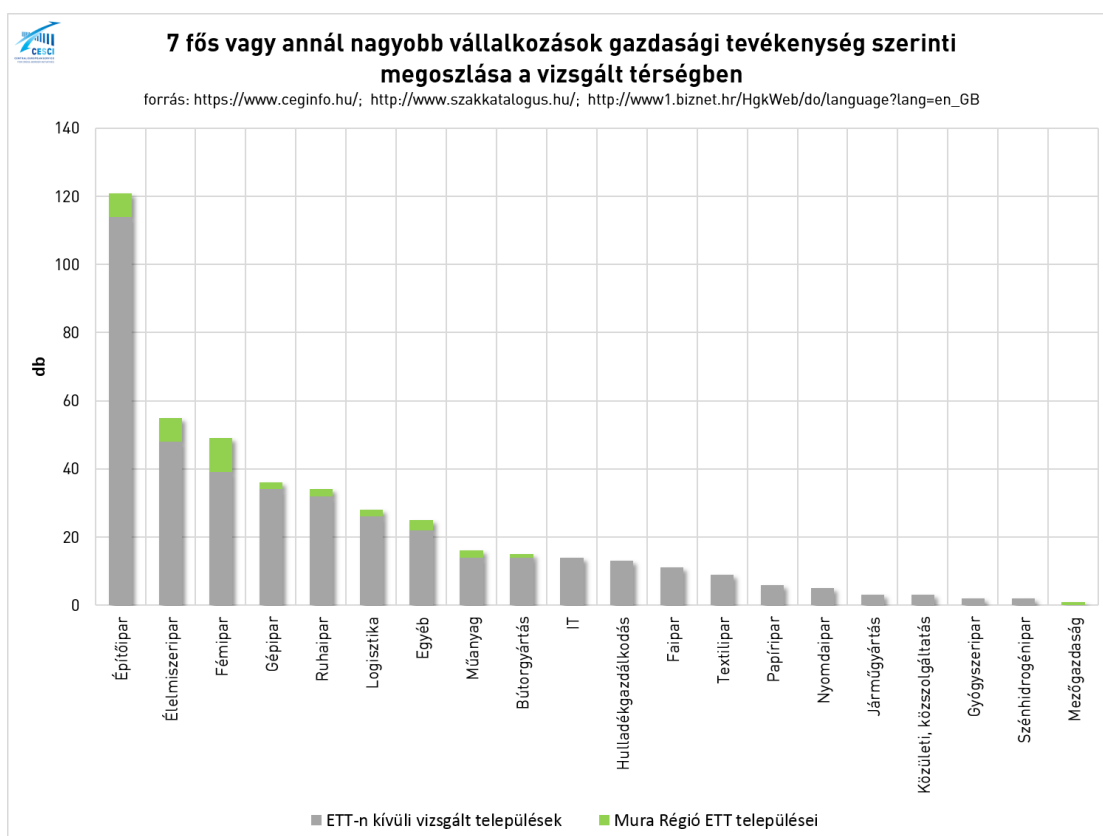
24. ábra: A nagyvállalkozások területi megoszlása

A fentiekből következően a Mura Régió ETT számára kulcsfontosságú, hogy megerősítse a viszonylag kiterjedt, de kapcsolat- és tőkehiányban szenvedő, jelen körülmények közepette piaci megrendelésekben és partnerekben szegény vállalkozói szféráját. Reális üzleti lehetőség lehet a KKV szektor piacképes termékeket és szolgáltatásokat nyújtani képes tagjainak támogatása, hálózati

bejegyzve 250 főnél több munkavállalót foglalkoztató gazdasági társaság, azonban az önkormányzattal való egyeztetés alapján egy cég sem rendelkezik tényleges termelőtevékenységgel a településen.

együttműködések révén mind a belső, mind a külső üzleti kapcsolatrendszerük megerősítése (pl. üzleti-vállalkozói klubok szervezése, a beszállítói válás támogatása).

A közös és komplementer adottságokra épülő vállalati együttműködések érintő fejlesztési célok és konkrét projektek későbbi megfogalmazásához azonban látni kell, a kisvállalkozások által meghatározott ETT-tagtelepülések és a közép- és nagyvállalatokkal is rendelkező környező kis- és középvárosok (pl. Nagykanizsa, Letenye, Čakovec, Koprivnica, Ludbreg) **milyen szekunder szektorbeli ágazatokban tevékenykednek**. A vizsgálati térség gazdaságszerkezetére erőteljes **térbeli kettősség** jellemző: a környező feldolgozóipari centrumokkal szemben bizonyos **iparágak teljesen hiányoznak** az ETT településeiről (szénhidrogénipar, gyógyszeripar, járműgyártás, járműgyártás, nyomdaipar, papíripar, textilipar, faipar, IT), ráadásul az egyes ágazatok legnagyobb méretű képviselői általában mind a népesebb helyi ipari központokban találhatóak. A tagtelepülések ipara ezért a gyakran ETT-n kívüli feldolgozóipari kapacitásokkal való integrációban, az alap- és nyersanyag-beszállítói hálózatok kiépítésében lehet érdekelt, mintsem nagyobb új telephelyek létesítésében.

25. ábra: 7 fős vagy annál nagyobb vállalkozások gazdasági tevékenység szerinti megoszlása

A vizsgálati térség **egészének** – beleértve az ETT területét is – ipari gazdaságszerkezetében az építő- és építőanyag-ipari vállalkozások aránya (27,1%) a legmagasabb, melyet az élelmiszer- (12,3%), a fém- (11%), a gép- (8,1%) és a ruhaipar (7,6%) követ, megelőzve a szintén jelentős logisztikát (6,3%).

Az élelmiszeriparon belül a húsipari (főként baromfitenyésztés és –feldolgozás)⁴⁴, illetve a malom- és sütőipari⁴⁵ tevékenységgel foglalkozó vállalkozások emelkednek ki. A tagtelepüléseken összesen öt jelentősebb agrárfeldolgozó cég tevékenykedik: Donji Kraljevecen a kétszersültek, kekszek és tartósított lisztes termékek gyártásával foglalkozó KRALJEVSKE SLASTICE d.o.o (16 fő) és a kenyereket, pék- és cukrászsüteményeket előállító ŠERCER d.o.o. (15 fő), Donji Vidovecen a szintén péktermékeket előállító PEKARA IDA d.o.o. (15 fő), Kotoribán a malomipari termékeket készítő MLIN JULIA d.o.o. (28 fő), míg Magyarországon a húsfeldolgozást és -tartósítást végző Poszavec József kfc. (46 fő) Szepetnekről.

Térségi szempontból kiemelkedik Kelet-Közép-Európa egyik vezető transznacionális élelmiszeripari nagyvállalata, a koprivnicai székhelyű **PODRAVKA** d.d. Az elsősorban zöldségek és gyümölcsök feldolgozását végző, az elmúlt években új termelési részlegekkel bővült, jelentős feldolgozó-, csomagoló- és raktárkapacitásokkal bíró koprivnicai részleg a cég legnagyobb ipari központja, 3088 főt foglalkoztat. Fő profiljába a készételek, előkészített ételek, levesporok, leveskockák, instant levesek, speciális étel-kiegészítők, valamint a Vegeta fűszerkeverékek tartoznak. A vállalat kiterjedt szerződéses kapcsolatrendszerrel rendelkezik a térségben.

A PODRAVKA mellett kiterjedt gazdasági hálózattal rendelkezik a čakoveci **PERUTNINA PTUJ – PIPO ČAKOVEC** d.o.o. (730 fő). A szlovén székhelyű PERUTNINA PTUJ leányvállalata elsősorban baromfihúsokat (csirke- és pulykahúsokat) dolgoz fel horvátországi telephelyén. A transznacionális vállalat Horvátországban vertikálisan integrált termelést folytat. Termékkörébe bontott csirkék és pulykák, grillcsirkék, csirkemell filék, combok, csirke húsgombócok, darált húsok, baromfi virslik, kolbászok, húspogácsák, csevapok és nyársak, pástétomok, baromfi felvágottak tartoznak.

⁴⁴ A legnagyobb méretű húsfeldolgozó cégek között található a PERUTNINA PTUJ-on kívül a Vajda d. d. Čakovec (380 fő), a koprivnicai DANICA d.o.o. (534 fő), valamint a berzencei HATÁRMENTI-KER Kft. (44 fő).

⁴⁵ A legjelentősebb malom- és sütőipari cégek sorát a čakoveci, malomipari termékeket előállító Čakovečki mlinovi d.d. (208 fő), a nagykanizsai Kanizsa Pékség Sütőipari Zrt. (176 fő), a čakoveci BINA d.o.o. (21 fő) és JUNIOR d.o.o. (20 fő), továbbá a térsztaféleket előállító Csurgói Rétesgyártó Kft. (16 fő) képezi.

26. ábra: Élelmiszeripari vállalkozások

Az **építő- és építőanyag-iparban** számos közép- és nagyvállalkozás⁴⁶ működik, jellemzően az ETT tagtelepüléseit nem érintve. Az ETT-tagok területén Donji Kraljevecen a Betaplast d.o.o. (37 fő) építési betontermékeket gyárt. Goričanban az EUROKLIMA d.o.o. (32 fő) és Kotoribán a KOS d.o.o. (20 fő) víz-, hő- és légkondicionáló szereléssel, az ELKOS d.o.o. (30 fő), az ELKOS AUTOMATIKA d.o.o. (8 fő) és a Florian Lugitsch d.o.o. (7 fő) Kotoribán pedig villanszereléssel foglalkozik. Magyarországról egyedül egy murakeresztúri cég, a tetőfedést, tetőszerkezet-építést végző Mózes és Deák Bt. (7 fő) érdekelt az építőiparban.

⁴⁶ A legnagyobb foglalkoztatotti létszámmal a vizsgálati területen Čakovacról a lakó és nem lakóépületek építése terén a MEDIMURJE GRADITELJSTVO d.o.o. (277 fő) és az útépítő vállalat TEGRA d.o.o. (146 fő), a koprivnicai KOMING d.o.o. (157 fő) és az építési betontermékeket gyártó IGMA d.o.o. (133 fő) bír. A további nagyobb cégek közé tartozik a domašineci IZGRADNJA d.o.o. (135 fő) a lakó és nem lakóépületek építése, valamint a PARKETI POŽGAJ d.o.o. (134 fő) a parkettagyártás terén.

A **fémipar** területére is jellemző, hogy a nagyobb vállalkozások⁴⁷ a tagtelepülések esetében a horvát oldalon található. A magyar oldalon mindössze az Eszteregnyén tevékenységet folytató, fém- és acélszerkezet-gyártásban érdekelt KONZOLIT Bt. (8 fő) emelhető ki. A horvátországi cégek ráadásul nagyobb méretűek: a két Donji Kraljevecben működő fémszerkezetgyártó vállalat, a NOVI FEROMONT d.o.o. (307 fő) és a FEROKOTAO d.o.o. (248 fő) a 2., illetve az 5. legtöbb munkavállalót foglalkoztató üzemmel rendelkezik a vizsgálati térség fémiparában. Szintén 2-2 cég található Donja Dubrava (a fémajtók és –ablakokat gyártó, 17 fős Drvo-aluminij d.o.o. és az egyéb feldolgozott fémipari termékeket előállító, 12 fős GA MA TEAM d.o.o), Kotoriba (a fémtartályokat és konténereket gyártó, 22 fős MURA-METAL d.o.o. és az egyéb fémipari termékeket előállító, 9 fős ALU-BRAVARIJA d.o.o), valamint Goričan (a fémszerkezetgyártó, 227 fős ARTEFERRO DOHOMONT d.o.o. és a fémtartályokat és konténereket gyártó, 9 fős EUROMETALI HORVAT d.o.o.) területén. Továbbá gazdasági társaság működik Donji Vidovecen is (ARTNER TEHNIKA d.o.o., 7 fő).

A **gépipari** profilú vállalkozások túlnyomó része kívül esik az ETT területén, a kivételt az általános gépek gyártását végző Donji Kraljevci TEHNIX d.o.o. (295 fő) adja. A közép- és nagyvállalatok⁴⁸ erősen koncentrálódnak Nagykanizsa, Čakovec és Ludbreg ipari központjaira.

A **ruhaipar**on belül számos közép- és nagyvállalkozás alakult ki,⁴⁹ tagtelepülésen viszont kizárólag a Goričanban lábbeli gyártást végző MEISO d.d. (442 fő) és a Dunja Dubravában működő BALI d.o.o. (99 fő) található. Magyarországon egyedül Berzencén folyik jelentősebb ruhaipari tevékenység; felsőruházatot gyárt az FMCN Kft. (18 fő).

A gyorsforgalmi úthálózat közelségéből adódóan viszonylag fejlett a térség szállítmányozása és raktározása. A **logisztikai** potenciált azonban a tagtelepülések közül jelentősebb mértékben egyelőre

⁴⁷ A foglalkoztatottak száma alapján az öt legnagyobb vállalat között a két Donji Kraljevci cég mellett ott található Čakovec székhellyel az EKO MEĐIMURJE d.d. (536 fő), a PRIMABIRO d.o.o. (305 fő) és a MEĐIMURJE PMP d.o.o. (250 fő).

⁴⁸ Az öt legnagyobb méretű vállalat közül a Donji Kraljevci TEHNIX-et és a čakoveci TMT d.o.o.-t (197 fő) leszámítva kizárólag nagykanizsai ipari cégek találhatóak: a Honewell Satronic Kft. (máshova nem sorolt gép gyártása, 506 fő), az OT Industries-DKG Gépgyártó Zrt. (bányászati, építőipari gép gyártása, 340 fő), valamint az E.M.E. Villanyomotorok Összeszerelő Kft. (villamos motor, áramfejlesztő gyártása, 317 fő). A határtérség legnagyobb foglalkoztatója a vizsgálati térségen már kívüli, de országos és nemzetközi jelentőségű varaždini VARTEKS d.d. (1634 fő), mely saját márkás felsőruházaton kívül nemzetközi divatmárkáknak is készít termékeket.

⁴⁹ A legnagyobbak közül kiemelkedik a lábbeliket gyártó HAIX Obuča d.o.o. (639) Mala Suboticáról, a PROIZVODNJA PG d.o.o. Prelogról (279 fő), a JELEN PROFESSIONAL d.o.o. Čakovcéről (152 fő), továbbá a kötött harisnyafélékkel foglalkozó TUBLA d.o.o szintén Čakovcéről (595 fő).

csak Donji Kraljevec tudta kihasználni: a településen működik a MURASPID d.o.o. (35 fő), valamint a HEMA d.o.o. (19 fő).⁵⁰

Annak ellenére, hogy a vizsgálati területen az egyik legkiemelkedőbb iparág, a **műanyagipari** kapacitások csak kismértékben jelennek meg a tagtelepülések szintjén, nagyobb cégek⁵¹ mind az ETT-t körülölelő városokban épültek ki. Kotoribán található a fő tevékenységét tekintve műanyag lemez, fólia, cső, és idom gyártásával foglalkozó MURAPLAST d.o.o. (153 fő), míg Goričanban rendelkezik telephellyel a műanyag építőanyagokat gyártó LEPOGLAVEC d.o.o. (33 fő).

A **tagtelepülések gazdasági struktúrája** nemcsak kevésbé diverzifikált, hanem részben eltérő felépítésű. Nagyobb súlyt képvisel a fémipar (27,8%), a mezőgazdaság-élelmiszeripar (19,4%) és a műanyagipar (5,6% a 3,6%-os térségi értékhez képest) az egyéb, sokféle tevékenységet magába foglaló iparágakat (8,3% a térségi 3,6%-hoz képest) is beleértve.

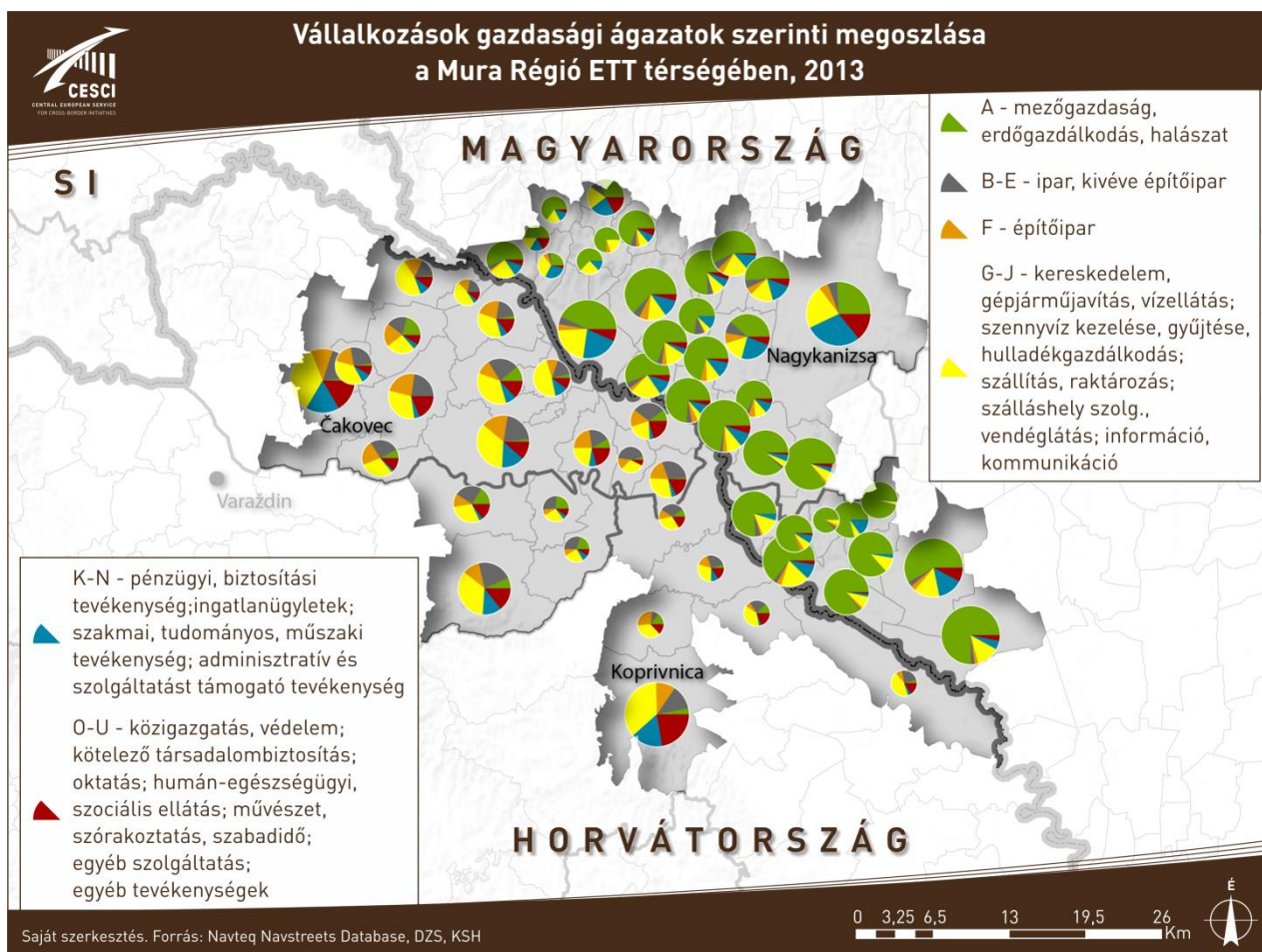
Mindezek alapján elmondható, hogy a méretbeli és strukturális jellemzőkből eredően elsősorban három adottságra lehet építeni:

- egyrészt kiemelten a közös adottságként jelentkező agrárgazdaságra, ahol bizonyos helyi erősségnek számító termékek, nyersanyagok és alapanyagok előállítása, előkészítése, részleges vagy teljes feldolgozása, valamint esetenként a nagyobb központokba történő beszállítása potenciálként jelentkezik;
- másrészt a több iparág által alkotott közös adottságokra; itt többek között a partneri hálózatok kialakítása, az agglomerációs előnyök kiaknázása, a vertikális integráció, a koordinált iparfejlesztési beavatkozások (pl. befektetés-ösztönzés, telephely-ajánlás) jöhetnek szóba;
- harmadrészt az ETT sajátosságai és gyengeségei (alacsonyabb vállalkozássűrűség, kis vállalatméretek és monostrukturális karakter) részben orvosolhatók a térségi szintű gazdasági együttműködések előmozdításával. A jelenlegi adottságok teret adnak az ETT helyi

⁵⁰ Az ETT-n kívüli vizsgált területen a legnagyobb logisztikai vállalkozások a következők: Letenyéről a Müller (kb. 300 fő), Sormásról a Kanizsa Sprint Kft. (121 fő), Nagykanizsáról a Kostmann Trans Szállítványozó Kft. (38 fő) és a Kanizsatrans Nemzetközi és Belföldi Fuvarozó és Szállítványozó Zrt (33 fő), míg a horvátországi Drnjéről a Šiminić Promet d.o.o. (80 fő).

⁵¹ Ezen nagyobb vállalkozások közé sorolható az egyéb műanyag termékek gyártásában érdekelt nagykanizsai Siroma-Plast Műanyagipari Kft. (148 fő), az egyaránt prelogi és 65 főt foglalkoztató ŠESTAN-BUSCH d.o.o. és Heplast-pipe d.o.o., továbbá a műanyag lap, lemez, cső, profil gyártását fő tevékenységként folytató Avius Kft. Nagykanizsáról (195 fő) és a hasonló tevékenységet végző MURAPLAST d.o.o. (153 fő) Kotoribáról.

gazdaság szerkezetének diverzifikálására, illetve új, legalább kisvállalkozásnak minősülő társaságok létrehozására, összehangolt fejlesztésére.

27. ábra: Vállalkozások gazdasági ágazatok szerinti megoszlása

Nem csak a vállalkozások számában, hanem a vállalkozások ágazati besorolásában is jelentős belső területi egyenlőtlenségek feszülnek, amely komplementaritásokra határon átnyúló kohézióerősítő beavatkozások is építhetők.⁵² Magyar oldalon erősen agrárkarakterű, az ipari-építőipari, valamint terciér és kvaterner szektorbeli vállalatok alacsony arányával jellemezhető északi és déli peremterületekről lehet beszélni (Kistolmács, illetve Porrog térségében), ahol egyes településeken viszonylag magas arányt képviselnek a szolgáltatások (főként a turizmus és a kereskedelem révén, lásd Órtilos, Bázakerettye stb.). Nagyobb arányban egyedül Nagykanizsa agglomerációjában

⁵² E tekintetben is érvényes az a megállapítás, hogy a mezőgazdasági vállalkozások eltérő számban kerülnek regisztrálásra a határ két oldalán, ez pedig elsőre akár tévkövetkeztetésekre is okot adhatna (pl. a magyar oldal jóval erősebb agrárkarakterű terén)

fekszenek ipari vállalkozások. Diverzifikált gazdaság szerkezet elsősorban csak a nagyobb ipari és szolgáltató központokra jellemző (pl. Nagykanizsa, Letenye, Csurgó).

Horvátországban szintén három településtípus különböztethető meg. E három, strukturálisan hasonló képző csoportot a községközpontok (önkormányzati székhelyek) és nagyobb városok, a középső-északi vizsgálati területek vidékies térségei, valamint a Koprivničko-križevacke županije területéhez tartozó déli települések alkotják.

Komplementer adottságot képez, hogy a fejlettebb gazdaságú horvát községközpontok (pl. Legrad, Prelog) is általában már viszonylag sokoldalú gazdasági struktúrával rendelkeznek, szemben a hasonló nagyságú magyar társaikkal. Ugyanez a fajta erőteljesebb sokszínűség jellemző a horvát nagyobb városok javára a magyarokkal szemben, különösen a gazdasági, pénzügyi szolgáltatások, valamint a K+F+I terén járnak a magyar fél előtt. Az ipar és az építőipar nagyobb súlyt képez a helységek gazdaságában, ráadásul ezek a vállalkozások közel fekszenek a határhoz (lásd Legrad, Donji Vidovec, Donja Dubrava stb.).

Tercier szektor

A térség gazdasági szerkezetében a tercier szektor megjelenése kettős. A vállalkozások gazdasági ágazatok közötti megoszlása alapján a tercier szektor aránya a magyar oldalon a két nagyobb települést (Nagykanizsát és Letenyét), valamint Bázakerettyét leszámítva alacsony, azonban a foglalkoztatottak szerinti arányában a tercier szektor részesedése szinte minden településen eléri az 50%-ot. A térség horvát oldalán szinte fordított helyzet figyelhető meg. A településeken a vállalkozások legalább fele szinte minden településen a tercier szektorhoz tartozó valamelyik ágazatban működik, míg a foglalkoztatottak arányában Čakovect és Koprivnicat leszámítva minden esetben alacsonyabb a tercier szektor foglalkoztatási részesedése.

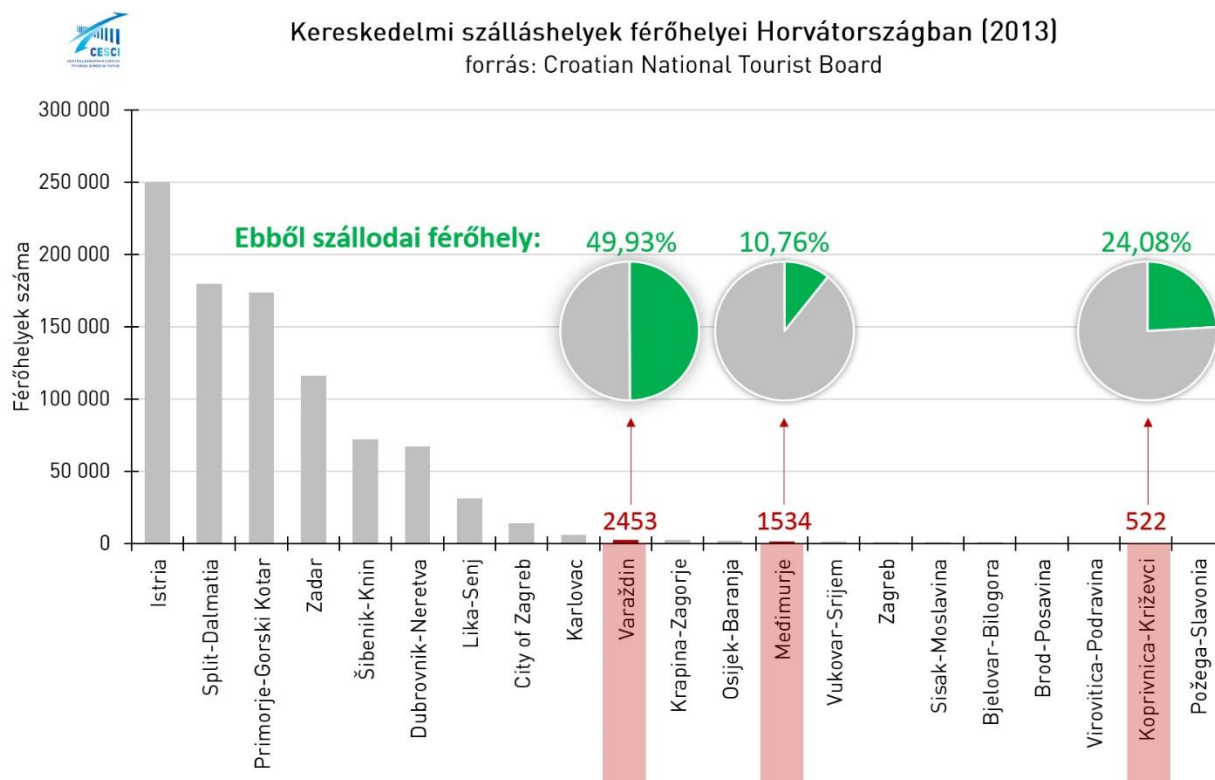
Települési szinten, a tercier szektoron belüli ágazatok közötti pontos arányok (határon átnyúló módon is összevethető) kimutatására nem áll rendelkezésünkre statisztikai adat. Az azonban elmondható, hogy a határon átnyúló fejlesztési együttműködések tekintetében a turizmushoz kapcsolódó szolgáltatások jelenlétének van kiemelkedő szerepe, ezért a következőkben ezzel a tématerülettel foglalkozunk kiemelten.

A tercier szektor egyéb ágazataival a térség adottságaihoz igazodó mélységben foglalkoznak a kohézióvizsgálat alábbi fejezetei:

- közlekedés: 2.1 Meglévő gazdasági infrastruktúra
- települési szolgáltatások: 1.2 Településhálózati viszonyok, települési funkciók
- társadalmi, kulturális szolgáltatások: 3.3 Meglévő társadalmi kapcsolatok, interetnikus viszonyok.

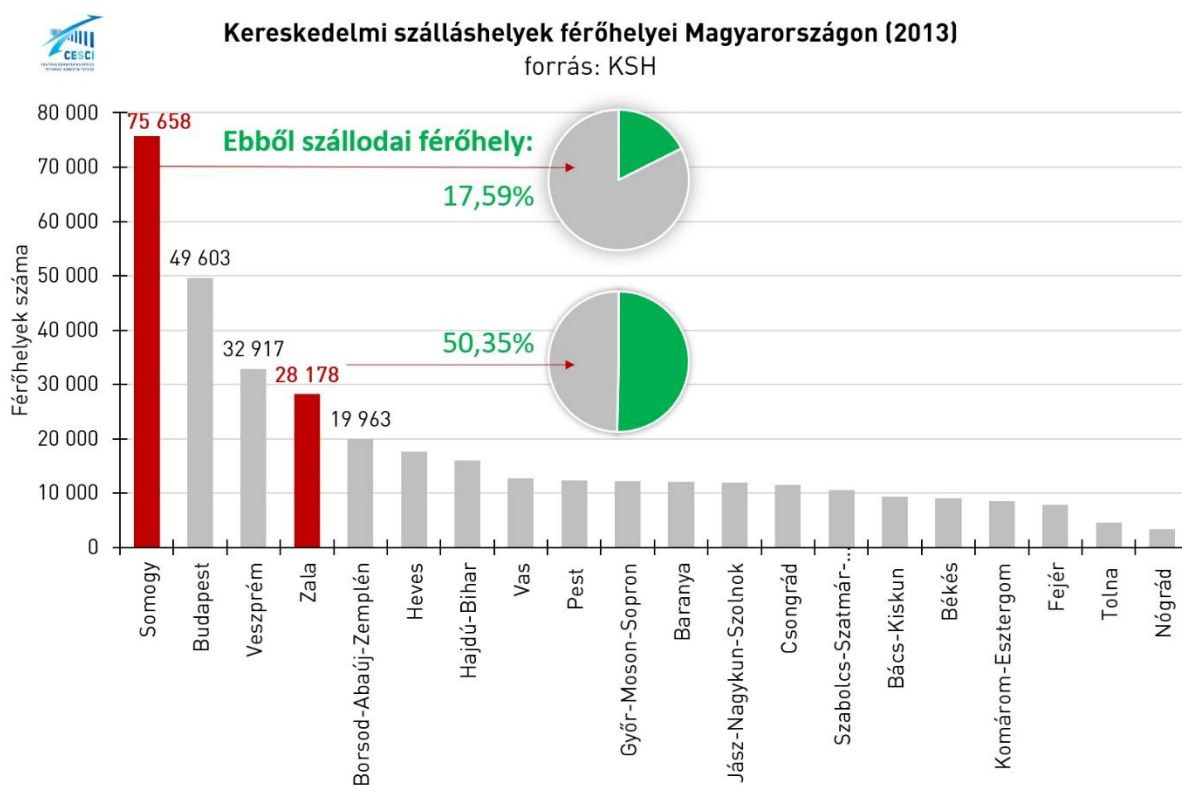
A vizsgálati térség a két ország főbb turisztikai desztinációi szempontjából a határ mind a két oldalán **periférikus helyzetben van**. Mindez a horvátországi területek esetében a megyei szintű turisztikai statisztikai adatokból is kiderül, míg a magyar oldalon a települési szintű adatok vizsgálata is szükséges.

Az érintett horvátországi területeken található kereskedelmi szálláshelyek férőhelyeinek száma jelentősen elmarad az ország turisztikailag preferáltabb zsupánságainak értékeitől. Istarska županija-ban található férőhelyeknek csupán az 1%-a található meg Varaždinska županija-ban, a többi érintett zsupánság értékei még ettől is elmaradnak. A férőhelyek többsége jellemzően nem szállodai minősítésű szálláshelyen található. Varaždinska županija-ban a legmagasabb a szállodai férőhelyek aránya, itt a férőhelyek közel 50%-a szállodában található. A két másik érintett megyében a férőhelyek kevesebb mint negyede található szállodában.

28. ábra: Kereskedelmi szálláshelyek férőhelyei Horvátországban (2013)

Az érintett magyar megyék turisztikai jelentőségét mutatja, hogy Magyarországon Somogy megye rendelkezik a legtöbb kereskedelmi szálláshelyen található férőhellyel, Zala megye pedig negyedik a magyarországi sorban. Mind a két megye esetére igaz azonban, hogy nem az érintett déli területeken találhatóak meg nagy számban a férőhelyek, hanem a megyék északi részein. Az érintett megyékben Zamárdi, Siófok és Hévíz rendelkezik a legtöbb férőhellyel. Zala megyén belül a férőhelyek fele, Somogy megyén belül viszont csupán alig több mint a férőhelyek negyede található szállodai minősítésű kereskedelmi szálláshelyen.

29. ábra: Kereskedelmi szálláshelyek férőhelyei Magyarországon (2013)

A két megye kedvező turisztikai adottságai azonban már kevésbé érzékeltek hatásukat a vizsgálati terület által érintett településeken. Kereskedelmi szálláshely 2013-ban az érintett 35 magyarországi településből csupán 8 településen volt, szállodai férőhely pedig már csak 3 településen. A térségben található 1 250 férőhely jelentős része Nagykanizsán (792 férőhely), Bázakerettyén (142 férőhely) és Letenyén (109 férőhely) található. A férőhelyek közel harmada szállodai minősítésű.

Az ETT szűkebb, 19 településre kiterjedő környezetében elvégzett kérdőíves információgyűjtés során 6 magyar és 3 horvát település jelezte vissza, hogy területén kereskedelmi szálláshely található. Szálláshely kínálata alapján kiemelkedő a megkérdezett települések közül Bázakerettye, Letenye, Legrad, Donji Kraljevec, valamint Donji Vidovec kínálata.

A megkérdezett településeken panzióból (összesen 13) és a falusi vendégházakból (összesen 8) található a legtöbb. A férőhelyek tekintetében is a panziók kínálják a legtöbb helyet, összesen 431-et, ezeket a kempingek követik összesen 270 férőhellyel, majd a szállodák összesen 206 férőhellyel. Két településen található turistaszálló, ezek együttesen 84 férőhellyel rendelkeznek. A falusi vendégházak viszonylag magas számuk ellenére jellegűkből adódóan „csupán” 56 férőhellyel járulnak hozzá a térség szálláshely kínálatához.

A szálláshelyekhez hasonló arány figyelhető meg a térségben töltött vendégéjszakák esetében. Míg Somogy és Zala megye a magyarországi átlag felett teljesít, addig az érintett horvát zsupánságok a horvát átlag alatti vendégéjszakával bírnak. Ugyanakkor az érintett települések adatai a magyar oldalon is elmaradnak a megye frekvenciáltabb területeitől, hiszen a magasabb megyei átlagokat magyar oldalon lényegében a Balaton, kisebb részben az Őrség okozza.

A szálláshelyek mellett a turisztikai szuprastruktúra részét képezik a térségben megtalálható vendéglátóhelyek. A kérdőívezésben résztvevő települések mintegy felében található legalább egy étterem, illetve cukrászda. A települések negyede jelezte, hogy van olyan bár vagy pub a területén, ami alkohol fogyasztására szolgál, de színvonaluk meghaladja a „kocsma” jelleget. Utóbbi vendéglátóhely típus a megkérdezett települések legalább háromnegyedében megtalálható. A megkérdezett települések közül a magyar oldalon Letenye, míg a horvát oldalon Donji Kraljevec és Legrad rendelkezik jelentősebb vendéglátóhely kínálatával. A vizsgálati terület egészéről is elmondható, hogy jellemzően a nagyobb településeken találhatóak meg a szuprastruktúra alapvető létesítményei. Így például Čakovec, Ludberg, Koprivnica és Nagykanizsa is több vendéglátóhellyel rendelkezik.

A szuprastruktúra mellett a turisztikai kínálat alapjaiban határozza meg a térség, mint turisztikai desztináció sikerességét. A térség turisztikai kínálatának feltárására már több projekt is született, ezek közül kiemelkedik a 2007-2013 közötti Magyarország–Horvátország IPA Határon Átnyúló Együttműködési Program (továbbiakban HUHR 2007-2013) keretében, a Zala Zöld Szíve Vidékfejlesztési Egyesület projektvezetésével megvalósult, „Joint tourism brand in Zala county and Medimurje county” elnevezésű projekt. A projekt keretében több átfogó turisztikai dokumentáció, leltár is elkészült. A vizsgálati térség turisztikai kínálatának rövid elemzése a térségben végzett terepbejárásra, szekunder kutatásokra, valamint a projekt keretében elkészült dokumentációkra alapul.

A térség táji adottságai az aktív, természet közeli turizmusnak kedveznek a leginkább. A vizsgálati területen belül az aktív kikapcsolódás több formája is űzhető. A térség északi területei főként a bakancsos turizmus kedvelőinek kínálnak kitűnő lehetőségeket.

Kerékpártúrákra a térség szinte egész területe lehetőséget ad. A magyar oldalon áthalad a nemzetközi jelentőségű kerékpáros hálózatnak, az EuroVelo-nak a 13 sz. (a „Vasfüggöny Nyomvonal”), javasolt nyomvonala (Gyékényes-Zákány-Őrtilos-Murakeresztúr-Molnári-Letenye-Bázakerettye). A nyomvonal kijelölésekor az alábbi szempontokat vették figyelembe:

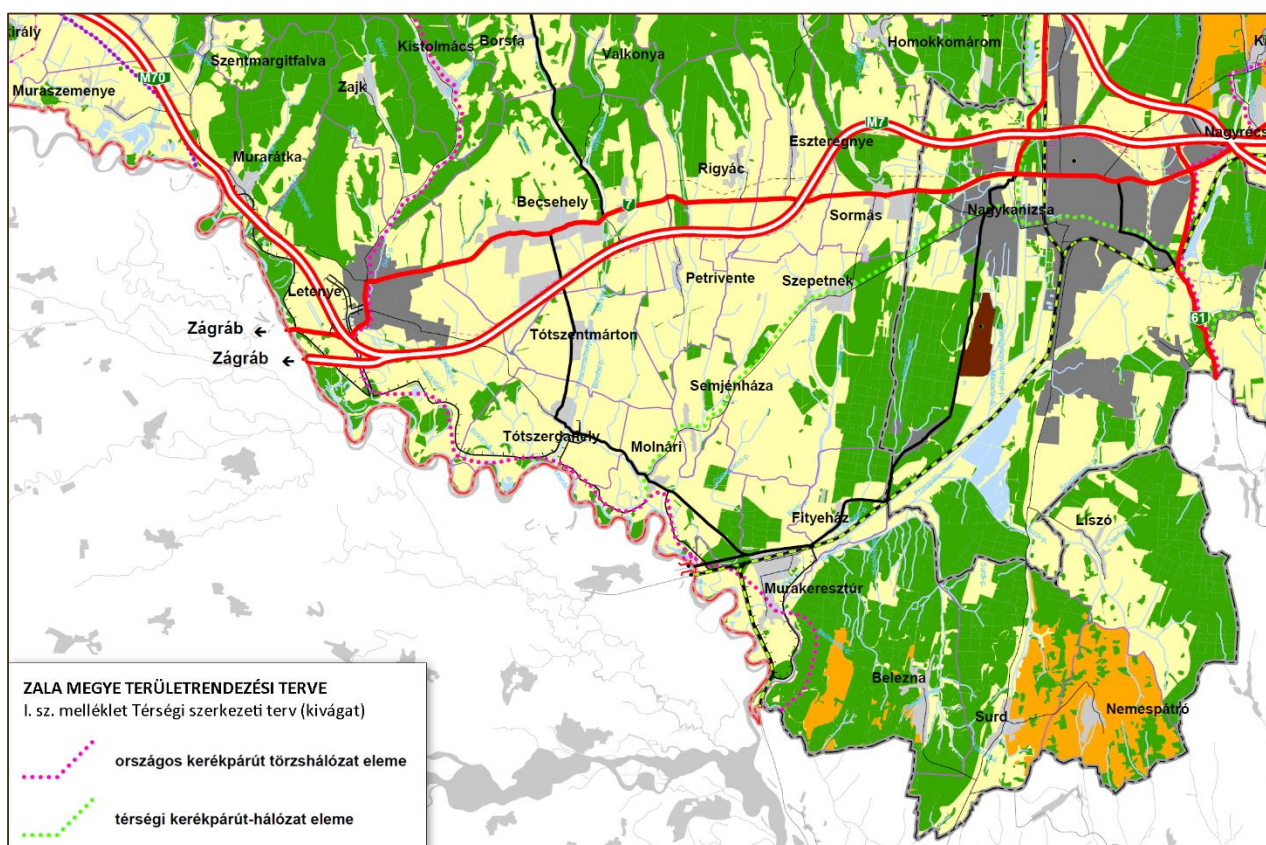
- Minél nagyobb arányban támaszkodjon meglévő, kijelölt kerékpártúra-útvonalakra;
- Lehetőleg minél nagyobb arányban aszfaltburkolatú úton haladjon;
- Közforgalmú utak esetében minél alacsonyabb forgalmú utakon;
- Minél közelebb a határhoz (15 km);
- Minél több vasfüggöny-tematikájú látnivalót érintsen;
- Minél nagyobb legyen az útvonal mentén a kerékpárosok számára elérhető szolgáltatások sűrűsége (látnivaló, szállás, étkezési lehetőség, szerviz stb.).
- Minél jobb kapcsolódás a közösségi közlekedési eszközökhöz (vasút).

A térség horvát oldalán szintén áthaladnak egy nemzetközi kerékpáros útvonal, a Mura-Dráva Nemzetközi Kerékpártúra útvonalai. A túra egyik ága a Mura mentén, a másik ága a Dráva mentén halad. A 2007-2013 közötti Szlovénia–Horvátország IPA Határon Átnyúló Együttműködési Program keretében az útvonal fejlesztésére, online megjelenésére irányuló projekt támogatást nyert, aminek már jól látható eredményei is vannak a térségben.

A magyar határig futó Mura-Dráva Kerékpárutat a HUHR 2007-2013 Program keretében megvalósított „Cycle in a Network” projekt keretében kötötték össze a magyarországi kerékpárútvonalakkal. A projekt keretében az alábbi településeket érintő útvonal került kijelölésre: Zalakaros–Nagykanizsa–Fityeház–Tótszerdahely–Letenye–Čakovec–Prelog–Donja Dubrava–Legrad–Koprivnica–Repaš–Berzence–Curgó–Gyékényes–Nagykanizsa. A települések listájából látható, hogy az útvonal szinte körbeöleli a vizsgálati térséget. Az útvonalhoz kapcsolódóan a projekt

keretében weboldal⁵³ és online térkép⁵⁴ is készült, mely feltünteti az útvonal mentén található érdekes pontokat (szálláshelyek, éttermek, természeti és kulturális látnivalók, szervízinformációk).

Az ETT magyar oldalán több elképzelés is született a kerékpárút-hálózat bővítésére. Az Országos Területrendezési Terv – az EuroVelo 13. számú útvonalán kívül – törzshálózati elemként tartalmazza a Horvátországot Murakeresztúrral, valamint a Nagykanizsát Letenyével összekötő szakaszt. Az OTRT szerint utóbbi útvonal a 7-es számú főút mentén haladna, Becsehely és Sormás érintésével Nagykanizsáig. Zala megye területrendezési terve ugyanakkor térségi jelentőségű kerékpárút nyomvonalakat is kijelöl, melyek között szerepel a Nagykanizsa–Molnári szakasz, méghozzá az ETT magyar tagtelepülései közül Molnári, Semjénháza, Szepetnek érintésével. A kerékpáros és vidéki turizmus céljait a helyi szereplők szerint leginkább a kevésbé forgalmas útvonal mentén haladó Molnári–Semjénháza–Szepetnek–Nagykanizsa nyomvonal támogatná.

30. ábra: Zala Megye Területrendezési Terve: I. sz. melléklet Térségi szerkezeti terv (kivágat)

⁵³ <http://cycleinetwork.eu/hu> Utolsó letöltés: 2016. február 19.

⁵⁴ <http://cycleinetwork.eu/maps/?lang=hu> Utolsó letöltés: 2016. február 19.

A térségben fentiekén kívül különböző regionális jelentőségű útvonalak is megtalálhatóak. A terület északi, magyar területein például a Dél-Zalai Erdőtáj erdei kerékpárútjai állnak a kerékpárosok rendelkezésére. Az útvonalak itt is egységes táblarendszerrel vannak jelölve.

Kerékpárkölcsonzásra többek között a magyar oldalon Letenyén, Bázakerettyén és Semjénházán, a horvát oldalon pedig például Čakovec, Donja Dubrava és Donji Kraljevec településeken van mód.

A kerékpározás mellett – főként a térség északi, dombos részén – különös jelentősége van a bakancsos turizmusnak. A térség északi településein áthalad a Rockenbauer Pál Dél-dunántúli Kéktúra. A túraútvonal nyomvonalának és attrakcióinak multifunkciós fejlesztésére, valamint a túraútvonalak téradat alapú nyilvántartási és fenntartási rendszerének kialakítására a kapcsolódó szolgáltatások fejlesztésére 2013 és 2015 között a DDOP-ból került sor. A Déli Kéktúra mellett az Olajos Körút, valamint a Magyar „Maginot-vonal” menti bunkerrendszer nyújt túrázási lehetőségeket. Turistaszálló Bázakerettyén és Valkonyán áll a túrázók rendelkezésére.

A térség több, az aktív turizmust kiegészítő természet közeli attrakcióval, tematikus útvonallal is rendelkezik. Ilyenek például a Csömödéri Állami Erdei Vasút, a Križovecen található muraközi látogatóközpont, a Domašinec érintő, több mint 6 km hosszú Murščak-tanösvény, vagy a Budafai Arborétum. A térség egyes településein csoportos kirándulásokra, foglalkozásokra is lehetőség van, így például az Eszteregnyén található „Nyitnikék” Erdei Iskolában.

A térség adottságai a szárazföldi kikapcsolódás mellett lehetőséget teremtenek a vízi turizmus különböző formáinak a fejlesztésére is. A Mura és a Dráva a szelídebb vízitúrák számára nyújt terepet. A vízitúrák infrastrukturális háttere azonban csak részben került kiépítésre. A megkérdezett települések közül Donja Dubrava, Donji Vidovec, Legrad, Semjénháza és Tótszerdahely jelezte vissza, hogy településükön van lehetőség vízi jármű kölcsönzésére. A Jezero Dubrava víztározó különböző vízi sportoknak is teret ad, Gyékényesen búvárközpont is található.

A térség bővelkedik olyan kisebb-nagyobb természetes és mesterséges folyó-, illetve állóvizekben, melyek a horgászni vágyók számára nyújtanak megfelelő kikapcsolódási lehetőséget. A teljesség igénye nélkül ezek közül is kiemelkedő, a gyékényesi horgásztó, a kistolmácsi víztározó, a Muraszemenyei bányatavak, a Letenyei Hosszú-víz, a Varaždinsko jezero, valamint a dubravai vízerőmű elvezető árka (Pisztráng csatorna).

A vadászturizmus alapjai is adottak a területen. A térség északi, elsősorban magyarországi területein a vadállomány főként nagyvadakból (gímszarvas, őz, vaddisznó) áll. Dél felé haladva, a folyóvölgyi

síkterületeken az apróvadak (fácán, erdei szalonka, fogoly, fürj, nyúl) kerülnek előtérbe. A határ mind a két oldalán megtalálhatóak a vadgazdálkodásért és a vadászatok szervezéséért, felügyeletéért felelős vadásztársaságok. A térségben több vadászház is található. Az ETT szűkebb környezetében elvégzett kérdőíves információgyűjtés során a megkérdezett 19 település közül hat jelezte, hogy településén vadászház található.

A pihentető kikapcsolódásra adnak lehetőséget a térségben található különböző fürdők, strandok. Így például a szezonálisan nyitva tartó bázakerettyei, valamint letenyei strand és termálfürdő, vagy a Kistolmácsi víztározó partján kialakított szabad strand. Uszoda található Nagykanizsán és Čakovecen. A térségből egy-másfél órán belül elérhető több regionális és országos jelentőségű fürdőhely is, így például a zalakarosi, a hévízi, vagy a lenti termálfürdők.

A térség kulturális turisztikai attrakciói jellemzően kiegészítő jellegűek, önálló, egész napos elfoglaltságot nem nyújtanak. A térség kulturális örökségei közül kiemelkedik:

- a Zrínyiek vára Čakovecen, mely a Muraközi Múzeum ad helyet,
- a Szapáry-Andrássy-kastély Letenyén, melynek parkjában található a 2010-es év Év fája,
- a Festetics-kastély Psibislavec faluban, mely a Muraköz egyik legszebb romantikus épülete (jelenleg alapiskola működik benne),
- Nagykanizsa, Ludberg és Kapronca belvárosa.

A térség néprajzi és kézműves öröksége szintén részét képezi a kulturális turisztikai kínálatnak. A Muraközben már önálló tematikus út is kijelölésre került „Hagyományok útja” néven⁵⁵. A térséget összekötő kulturális örökségek közé tartoznak azok az úszó vízimalmok, melyekből valaha közel száz volt a Murán. A természeti adottságokkal összhangban lévő, újragondolt vízi létesítmények napjainkban multifunkcionális attrakciókként szolgálhatnának.

A természeti adottságok és a kulturális örökségek, hagyományok szimbiózisa nyilvánul meg a térség gasztronómiai, valamint borászati termékeiben, szolgáltatásaiban. A hagyományos mesterségek bemutatása, a helyi gasztronómiai fogásokkal és borokkal karöltve komplex turisztikai terméként jelenhetnek meg a kínálatban. Ennek alapjai részben adottak már. A határ mind a két oldalán található oltalom alatt álló borvidék. A Muraközi borútat pedig 2007-ben a kontinentális

⁵⁵ <http://www.medjimurske-roke.hr/> Utolsó letöltés: 2016. február 19.

Horvátország legjobb turisztikai termékévé nyilvánították⁵⁶. Emellett a térség rendelkezik néhány olyan gasztronómiai, illetve helyi termékkel, melyek részei lehetnek a Mura-régió egységes turisztikai kínálatának.

Az ETT szűkebb környezetében végzett kérdőíves felmérésben a települések által megnevezett határon átnyúló rendezvények nem töltenek meg egy egész éves regionális rendezvénynaptárt. A rendezvények jellemzően kulturális, hagyományőrző és gasztronómiai témakörben kerülnek megrendezésre.

11. táblázat: Határon átnyúló rendezvények a Mura Régió ETT térségében
Forrás: Kérdőíves felmérés

Település	Rendezvény neve	Rendezvénye jellege	Rendezvény megrendezésének jellemzőidőpontja	Partner település, szervezet
Tótszentmárton	Prósza-bor és Tambura Fesztivál	kulturális, turisztikai	augusztus	
Tótszerdahely	Rétesfesztivál	gasztronómiai és kulturális	augusztus második szombatja	Gorican, Donji Vidovec
Letenye	Mura menti napok	összművészeti fesztivál	augusztus	változó
Letenye	Hídi vásár	kézműves vásár	szeptember	Prelog
Donji Vidovec	Puna Zdela (tele tál) Mura menti fesztivál	tradíció és turizmus	június	Fityeház, Serdahel
Donji Vidovec	Zrinski Kotlic	gasztronómia, tradíció és turizmus	május	Sumarton, Serdahel, Fityeház
Donji Vidovec	Aranygyűrű vadászat	tradíció és turizmus	augusztus első szombatja	Serdahel, Fityeház
Legrad	Kisforgalmi határátkelő megnyitása Szent Anna ünnepén	határon átnyúló együttműködés	július utolsó vasárnapja (Szent Anna nap)	Őrtilos
Legrad	European Picnic		július eleje	Cierna Voda

⁵⁶ http://mura-region.eu/hu_HU/murak-z/gasztron-mia-s-bor/murak-zi-bor-t Utolsó letöltés: 2016. február 19.

Település	Rendezvény neve	Rendezvénye jellege	Rendezvény megrendezésének jellemzőidőpontja	Partner település, szervezet
Sveta Marija	Tamburica (jellegzetes horvát hangszer) és bor napok	gasztronómia és tradíció		Sumarton-Sveta Marija
Sveta Marija	Gibanica (jellegzetes szerb ill. horvát kelt rétes) fesztivál	gasztronómia és tradíció		Serdehelj-Sveta Marija
Sveta Marija	Busójárás	tradíció	február	Pécsi Horvát Konzulátus, Mohács
Sveta Marija	Nyári gyermekjátékok		június-július	Sveta Marija-Sumarton

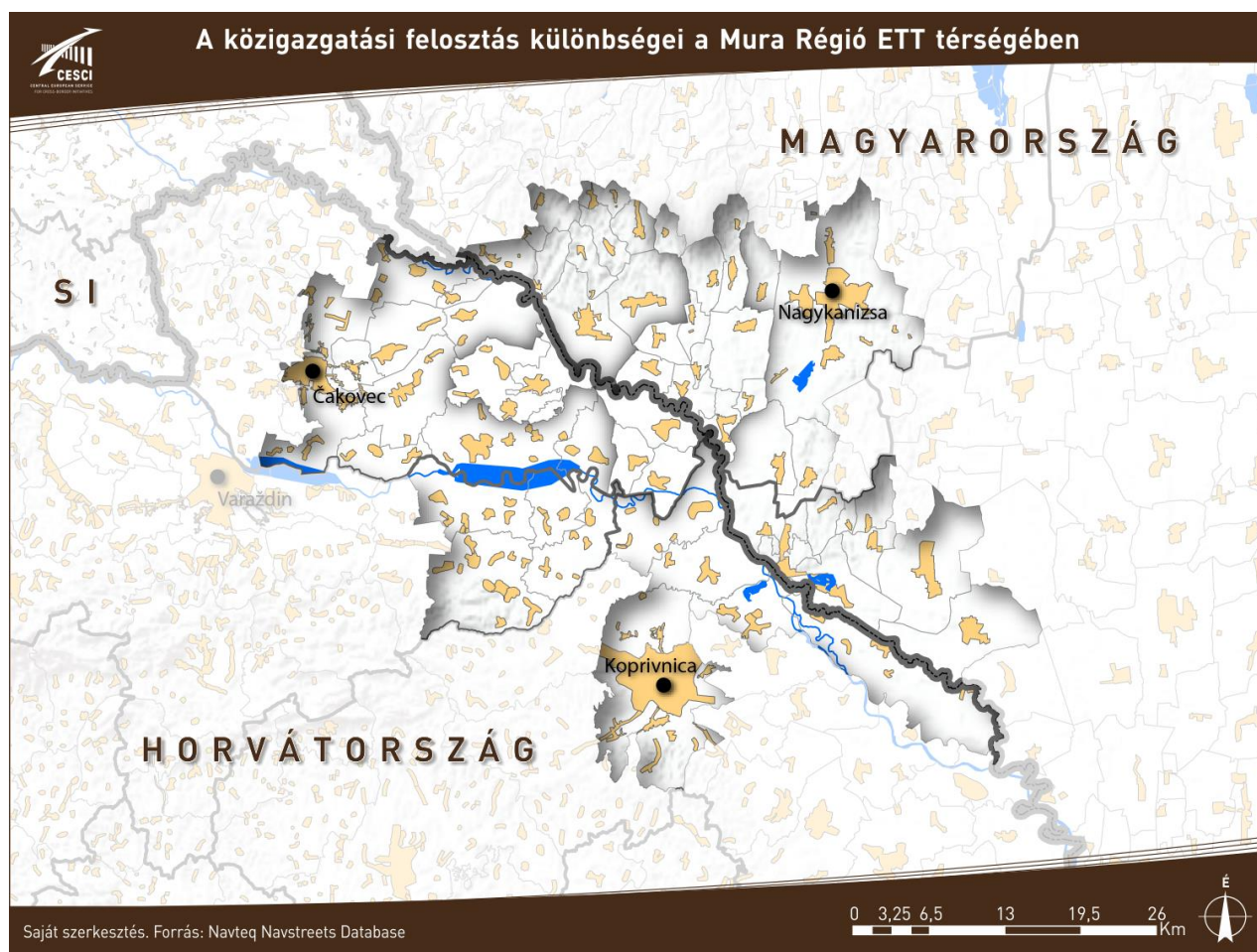
A turisztikai szempontból periférikus fekvés ellenére a térség rendelkezik olyan potenciálokkal, melyek regionális léptékű turisztikai hasznosításra adnak lehetőséget. Az alfejezetben azokat a meglévő turisztikai adottságokat vettük sorra, melyek alapjai lehetnek a határon átnyúló turisztikai fejlesztéseknek. A térség legfőbb turisztikai potenciálja természeti környezetében azonosítható, ami alkalmas helyet biztosít a különböző aktív kikapcsolódási formáknak. A térség turisztikai brandjének kialakítása az előző programozási időszakban megkezdődött, ennek folytatására továbbra is szükség van. Kiemelten fontos, hogy a térség adottságainak megfelelően tudja azonosítani turisztikai potenciáljának szintjét, és az elérhető kereslet számára nyújtson igényes, a térség táji adottságaira és tradícióira alapozott kínálatot. Fontos belátni, hogy a szomszédban fekvő Őrség–Goričko tájegység turisztikai szempontból egyrészt nagyon hasonló, de már kiépült és a régió turisztikai térképein is pozícionált alapadottságokkal rendelkezik, kínálatot jelenít meg. Ennek egyszerű másolása, beérése fejlesztési szempontból kevéssé kecsegtet a sikeresség ígéretével. Ezért a Mura-mente turisztikai fejlesztésében (a táji adottságokkal itt is összhangra törekvő módon) kiemelt szerepet kell szánni a szomszédságtól eltérő, önálló vonzerőként argumentálható attrakciók kínálatba emelésének.

3. Társadalmi kohézió

A kohéziós politikából következő megközelítésünk harmadik pilléréként a társadalmi kohézió szemüvegén keresztül értékeljük a Mura Régió ETT térségének helyzetét. Azokat a szociográfiai kapcsolódási pontokat keressük, ahol a határmentének színes társadalmi csoportjai, etnikumai jó eséllyel fűzhetik szorosabbra az egymáshoz kötő szálakat, őrizhetik meg identitásukat, ezzel is növelve a régió komplex összetartó erejét. Kitérünk a klasszikus demográfiai adottságok bemutatására (külön hangsúlyt adva a térségben kritikus jelentőségű vándorlási kérdésnek), az interetnikus sajátosságokra, a térség társadalmi együttműködéseire és a munkaerőmozgást, foglalkoztatást érintő kérdésekre. Elsősorban itt is az összekapcsolhatóság, összeköthetőség lehetőségeit keressük, azonban az olyan témákra is rávilágítunk, amelyek fejlesztése országonként eltérő megközelítés igényel.

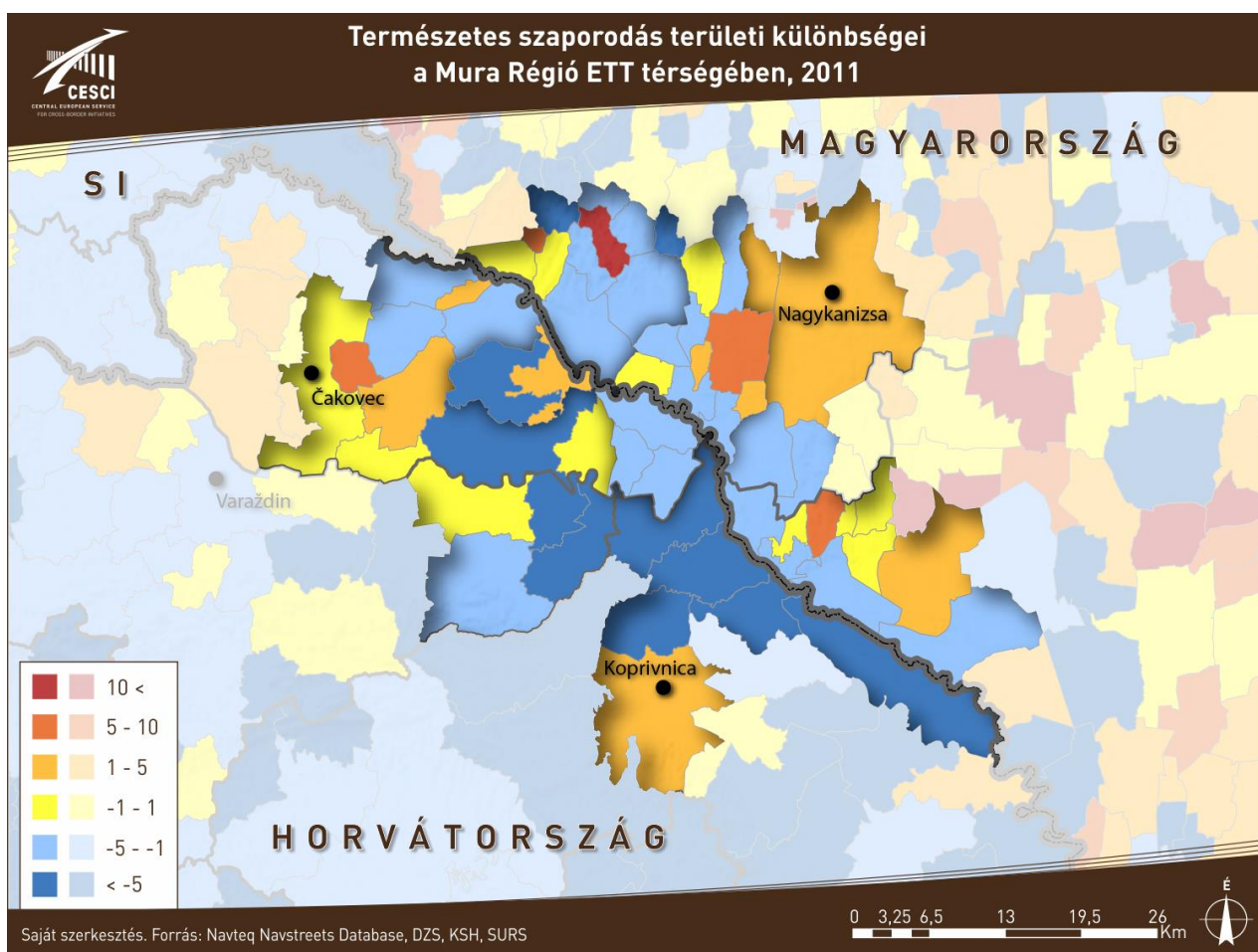
3.1 Demográfiai adottságok, szociális helyzet

A vizsgált terület népességének földrajzi eloszlása viszonylag heterogénnek mondható, a skála két végpontját a 100 fős népséget el nem érő kistelepülés, valamint a közel 50 000 főt számláló nagyváros képezi. A térség egyértelmű központjai Nagykanizsa (49 302 fő), Koprivnica (23 955 fő) és Čakovec (15 147 fő), míg kisebb centrumnak tekinthetjük horvát oldalon Ludbreget (3 603 fő) és Prelogot (4 325 fő), valamint magyar oldalon Csurgót (5 186 fő) és Letenyét (4 053 fő). A leggyakoribb népességszám a határ két oldalán látszólag eltér: Magyarországon az 500-2000 fős, míg a horvát oldalon a 2000-5000 fős községekből van a legtöbb. Az eltérést a különböző közigazgatási rendszerek okozzák: Horvátországban egy község több, általában 3-5 települést egyesít, melyek között minden esetben van egy a települési funkciókat tömörítő központ. Ezt figyelembe véve elmondható, hogy a határ mindkét oldalán gyakoriak a néhány száz főt számláló aprófalvak. Az ETT tagjait tekintve nem beszélhetünk egyértelmű térségi központ(ok)ról, a csoportosulás alapvetően vidékies jellegű kistelepüléseket tömörít.

31. ábra: A közigazgatási felosztás különbségei a Mura Régió ETT térségében

A népesség korösszetétele egyre kedvezőtlenebbé válik, a térség korfája az idősebb korcsoportok felé tolódik el. A térségben 68%, tehát összességében magas az aktív korúak aránya, a határ ez esetben nem képez éles elválasztó vonalat. Az ETT tagtelepülésein hasonló helyzet tapasztalható, a mutató értéke 67,7%. Mindez rányomja a bélyegét a térségi munkaerőpiacra, mivel a népesség jelentős hányada foglalkoztatottként vagy munkanélküliként jelentkezik.

32. ábra: Természetes szaporodás területi különbségei a Mura Régió ETT térségében, 2011

A társadalmi kohéziót és áttételesen a gazdasági kohéziót is gyengítő tényező az előregedés általános jelensége, melyet az alacsony természetes szaporodás, továbbá a fiatalok és a munkavállalási korú népesség elvándorlása erősít. A természetes szaporodási egyenleg a vizsgált terület nagyobb részén, szinte az ETT teljes területén erősen negatív. Az élve születések száma kizárólag a térségi központokban és szűkebb vonzáskörzetükben haladja meg a halálozások számát: Nagykanizsa, Čakovec, Koprivnica. Ezen kívül valamelyest kedvezőbb természetes szaporodási értékek jellemzik a jelentősebb roma kisebbséget tömörítő településeket, azonban ezek aránya nem jelentős. A határ a természetes szaporodás tekintetében elválasztó vonalként jelenik meg. A horvát

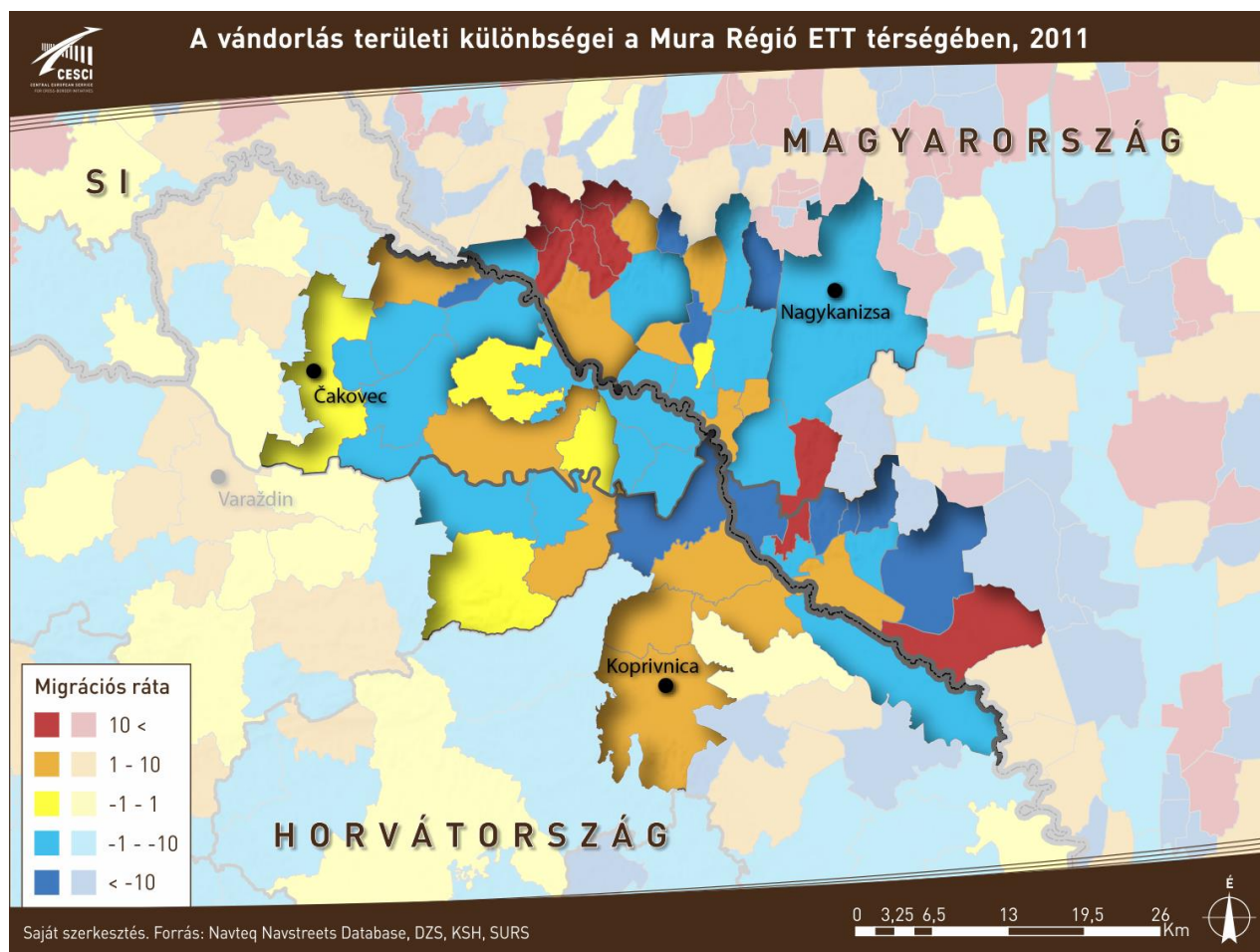
oldal kistélepülésein a mutató értéke jellemzően - 5 alatt van, míg magyar oldalon valamelyest kedvezőbb a helyzet, -5 és 1 között szóródnak az értékek.

Az öregedési index tekintetében, a kijelölt térséget vizsgálva elmondható, hogy a 65 év felettek száma valamelyest magasabb, mint a 14 éven aluliaké, a mutató értéke 1,14. Hasonlóan a fent leírtakhoz, a határvonal ez esetben is elválasztó szerepet játszik. A horvát településeken érzékelhetően fiatalosabb a korszerkezet, mint magyar oldalon, előbbi estében 1,03, míg utóbbinál 1,37 az öregedési index értéke. Az ETT tagtelepüléseit ennél komolyabban sújtja az előregedés folyamata. A csoportosulás területén a 65 év feletti lakosság száma 35%-kal meghaladja a 14 éven aluliak számát. Az öregedési index a horvát oldali tagtelepüléseken 1,24, mely jóval kedvezőbb, mint a magyar tagtelepüléseken mért 1,59-es érték. Semjénházán és Molnáriban a 65 év felettek száma több mint kétszer annyi, mint a 14 éven aluliak száma, továbbá Tótszentmártonban, Tótszerdahelyen és Valkonyán az öregedési index értéke meghaladja az 1,8-at.

Az előregedés jelentős kihívást jelent a legtöbb település számára, melynek kezelése a szociális ellátórendszer (idősek otthona, otthoni orvosi felügyelet, egész napos ellátás) bővítése, illetve a kapcsolódó humán infrastruktúra fejlesztésén keresztül lehetséges. A jelentős munkanélküliséggel küzdő települések esetében kedvező körülmény az idősápolási körülmények fejlesztésének munkahelyteremtő hatása. Emellett fontos rávilágítani, hogy a meglévő és a jövőben létrehozandó infrastrukturális kapacitások és szolgáltatások fejlesztése, valamint fenntartása hatékonyabban végezhető a térségi szemlélet előtérbe helyezésével. Az együttműködésre, illetve a térségi munkamegosztásra jó lehetőséget biztosít az Mura Régió ETT.

Az alacsony természetes szaporodás mellett, a fiatalok jelentős arányú elvándorlása súlyosbítja az előregedés és a népességfogyás jelenségét. A vizsgált térségből kifelé irányuló migráció a térség legfontosabb, mihamarabb kezelendő kihívása. A Mura Régió ETT tagtelepüléseit és tágabb környezetét egyaránt erősen érinti a belső és a nemzetközi elvándorlás problémája, a települések migrációs rátája többnyire negatív a határ mindkét oldalán. A belső elvándorlás alapvető okozója az, hogy a helyi fiatalok felsőfokú tanulmányaikat nagyrészt Budapesten, illetve az ország egyetemi központjaiban (Szeged, Pécs stb.) végzik. Tanulmányaik befejezése után jellemzően nem térnek vissza a régióba, mert a térségi foglalkoztatók nem tudnak a végzettségüknek megfelelő munkalehetőséget biztosítani.

Az európai bővítési folyamatnak köszönhetően nyitottabbá váló határok nem csak az ideiglenes vándorlásokat (bevásárló turizmus, ingázás) könnyítették meg, hanem a lakóhely-változtatással járó nemzetközi migrációt is. A szakképzett vagy a szakmára vágyó fiatalok és középkorúak körében igen gyakori, hogy a magasabb életszínvonal reményében Ausztriába, Németországba és Nagy-Britanniába emigrálnak. A családok esetében előfordul, hogy kizárólag a család férfitagja vállal külföldön munkát, mely hosszabb távon egy speciális kihívásként jelentkezhet a térségben.

33. ábra: A vándorlás területi különbségei a Mura Régió ETT térségében, 2011

A migráció egy szerteágazó és egymást gerjesztő folyamatrendszer része, hiszen a kedvezőtlen foglalkoztatási és gazdasági-társadalmi helyzet alacsony térségi népességmegtartó erőt eredményez, mely a magasan kvalifikált és szakképzett munkaerő fokozódó hiányához vezet. A szűkös minőségi munkaerő-kínálat azonban alapvetően gátolja a térségbe irányuló befektetéseket, mely együtt jár a nagy foglalkoztatók térségben való letelepedésének elmaradásával.

A népességfogyásból következő további jelentős kihívást a közszolgáltatások terén keletkező kapacitásfelesleg jelenti az ETT tagtelepülései számára. Többek között a vidéki óvodák és kisiskolák

fenntartása, az alacsony gyermeklétszám mellett jelentős terhet ró az önkormányzatokra. Tótszerdahelyen az iskola annak köszönhetően tud fennmaradni, hogy Letenyéről 11 tanuló ingázik nap, mint nap. A problémára megoldást jelenthet a térségi munkamegosztás, a települési funkciók közös fenntartása, melynek kiváló intézményi keretet biztosíthat a Mura Régió ETT. Habár a probléma alapvetően nem igényli a határon átnyúló megközelítést, lehetségesnek látjuk a települési funkciók ETT általi hatékony szervezését párhuzamosan, a határ két oldalán. Mindezt alátámasztja a határ két oldalán működő eltérő közigazgatási és közszolgáltatási struktúra, mely gátolná a fent említett határon átnyúló integrációt.

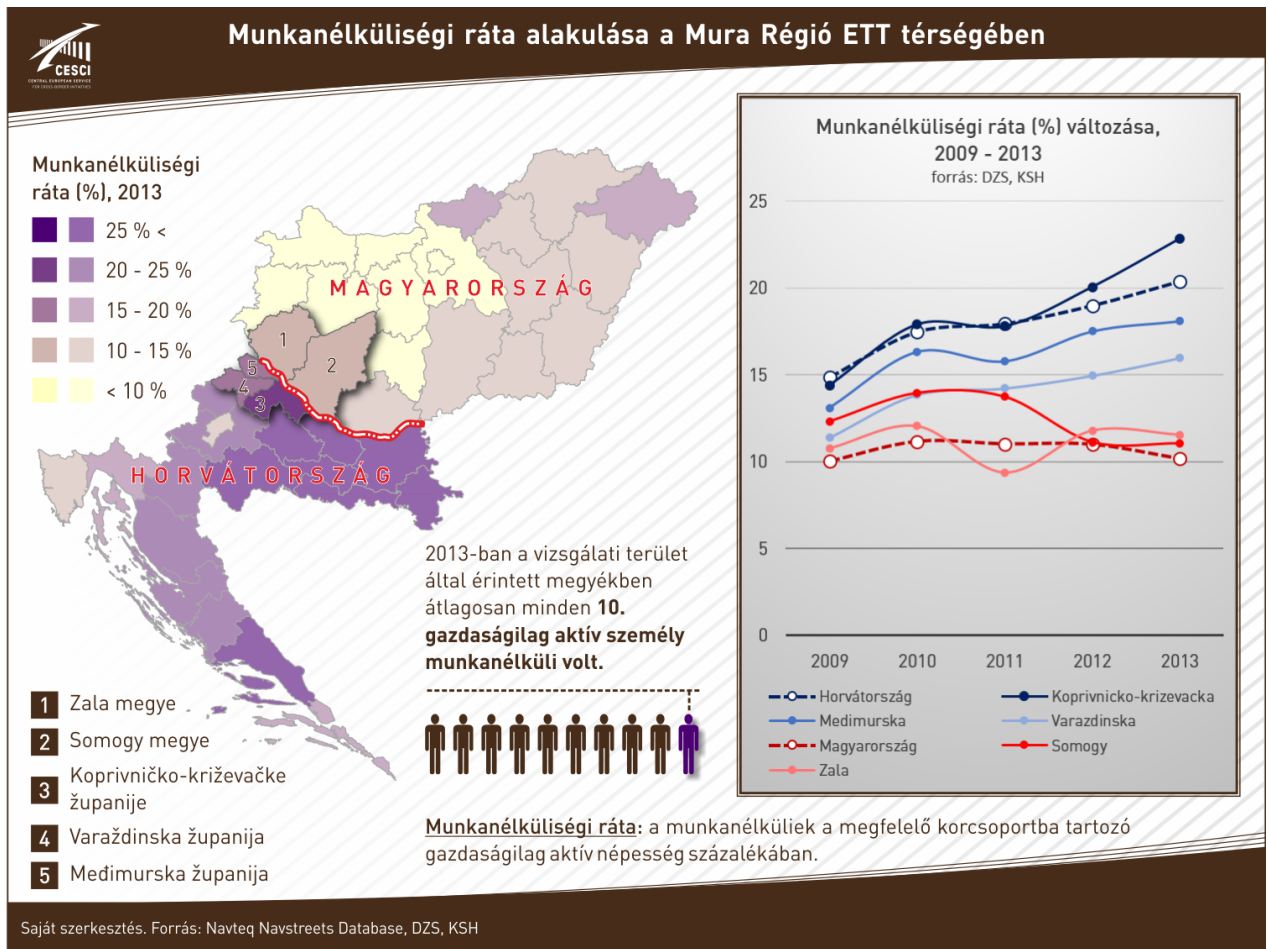
Összességében elmondható, hogy a Mura Régió ETT településeinek népességmozgalmi jövőjét nagymértékben meghatározza majd, hogy milyen célokat fogalmaz és valósít meg a fent említett közös kihívásokra, melyek elsősorban az elöregedésből, az együttműködés területén kívülre irányuló belföldi és nemzetközi migrációból adódnak. A tagtelepülések nagy része a népességmegtartó erő fokozásában látja a probléma megoldását, melynek elsődleges eszköze a munkahelyteremtés. A helyi döntéshozók többsége a térségen kívülről érkező befektetések ösztönzése irányába tesz lépéseket, melyet a jövőben jól kiegészíthetne a meglévő agrárhagyományokra és szaktudásra való tekintettel a termelői életforma támogatása és népszerűsítése. Az agrárium mellett, a további endogén térségi potenciálok (pl. turizmus) is fontos szerepet játszhatnak a fiatal munkaerő helyben tartásában. A népességmegtartó erő fokozásához emellett jelentősen hozzájárulhat a helyi szociális és közszolgáltatások (óvoda, iskola, orvosi ellátás stb.) fenntartása és minőségi fejlesztése. Az ETT a határ mindkét oldalán megfelelő keretet biztosíthat a települési funkciók hatékony, területileg gazdaságos szervezéséhez.

3.2 Határ menti munkaerő-migráció, foglalkoztatás

A Mura Régió ETT térségében komoly problémát jelent a munkanélküliség, a munkahelyek alacsony száma. A rossz gazdasági és munkaerő-piaci kilátások következtében a határ menti kistelepülések fiatal lakossága jellemzően elköltözik a jobb lehetőségeket kínáló hazai vagy külföldi nagyvárosokba. Mindez azonban, a demográfiai problémákkal együtt, a helyi termelő- és vásárlóerő, valamint a munkaerő-piaci kínálat további zsugorodását okozza, ami az új munkahelyek teremtésének akadályozása mellett a meglévők megszűnését is előidézhetheti. Az ETT egész térségét érintő ördögi körből kizárólag komplex, a foglalkoztatási és demográfiai kihívásokat egyaránt kezelő beavatkozáscsomag révén lehet kijutni.

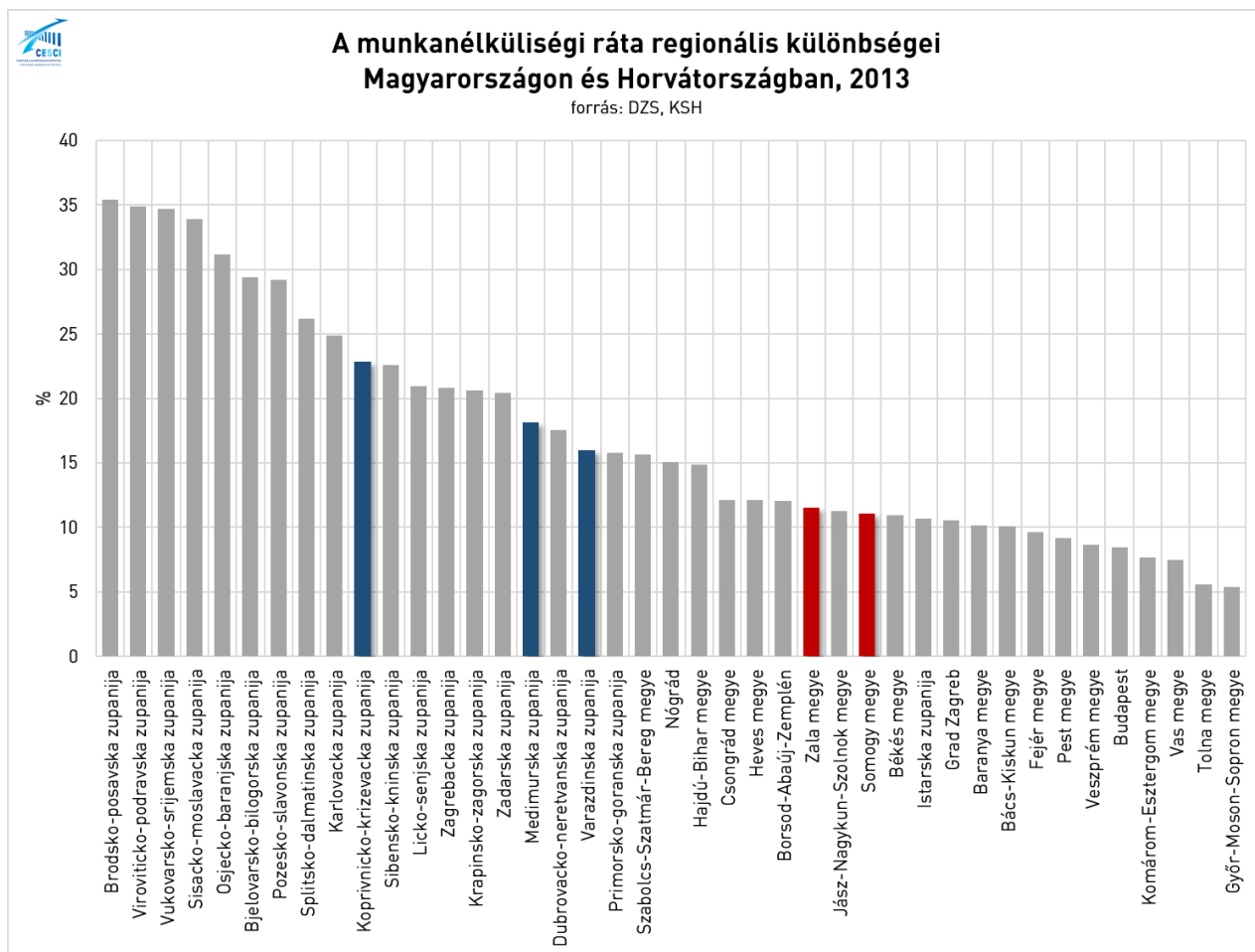
A munkanélküliség tekintetében, a 2008-2009-es gazdasági válság eltérő helyzetben érte a két országot. Magyarország a rendszerváltást követően fokozatosan szorosabbra fűzte gazdasági kapcsolatait a nyugat-európai országokkal, melynek köszönhetően gazdasága folyamatosan bővült. Horvátország a szűkebb régió belüli függetlenségi törekvések hatására azonban teljesen más utat járt be ebben az időszakban, melynek következtében a munkanélküliségi ráta a gazdasági válság kezdetén is 15% volt, 5%-tal magasabb, mint Magyarországon. A válságot követő években mindkét országban nőtt a munkanélküliség, azonban Horvátországban a mai napig komoly problémát okoz a gazdasági és pénzügyi krízisből való kilábalás. Míg Magyarországon 2012-ben megfordult a tendencia és a munkanélküliségi ráta értéke mérsékelten csökkenni kezdett, addig Horvátországban folyamatos, dinamikus növekedés tapasztalható, mely a két ország közötti olló kinyílásához vezet. 2013-ban a horvát oldalon kétszer akkora volt a munkanélküliségi ráta értéke, mint Magyarországon. Fontos azonban megjegyezni, hogy ezekben az években indult újra a foglalkoztatási értékeket javító közfoglalkoztatás Magyarországon, melynek hatékonysága az elemzések alapján megkérdőjelezhető.

A munkanélküliség hangsúlyosan érinti a fiatal korosztályt, mely alapvetően meghatározza a térségi elvándorlási és előregedési folyamatot. Az Eurostat adatai alapján, Magyarországon a 15-24 évesek korcsoportjába tartozók 26,6%-a (az állást keresők 7,3 %-a), míg Horvátországban a fiatalok 50%-a (a munkanélküliek 14,9%-a) tartozott az álláskeresőkhöz. A határ elválasztó szerepe és Horvátország kedvezőtlen helyzete tehát ez esetben is egyértelmű.

34. ábra: A munkanélküliségi ráta alakulása a Mura Régió ETT térségében

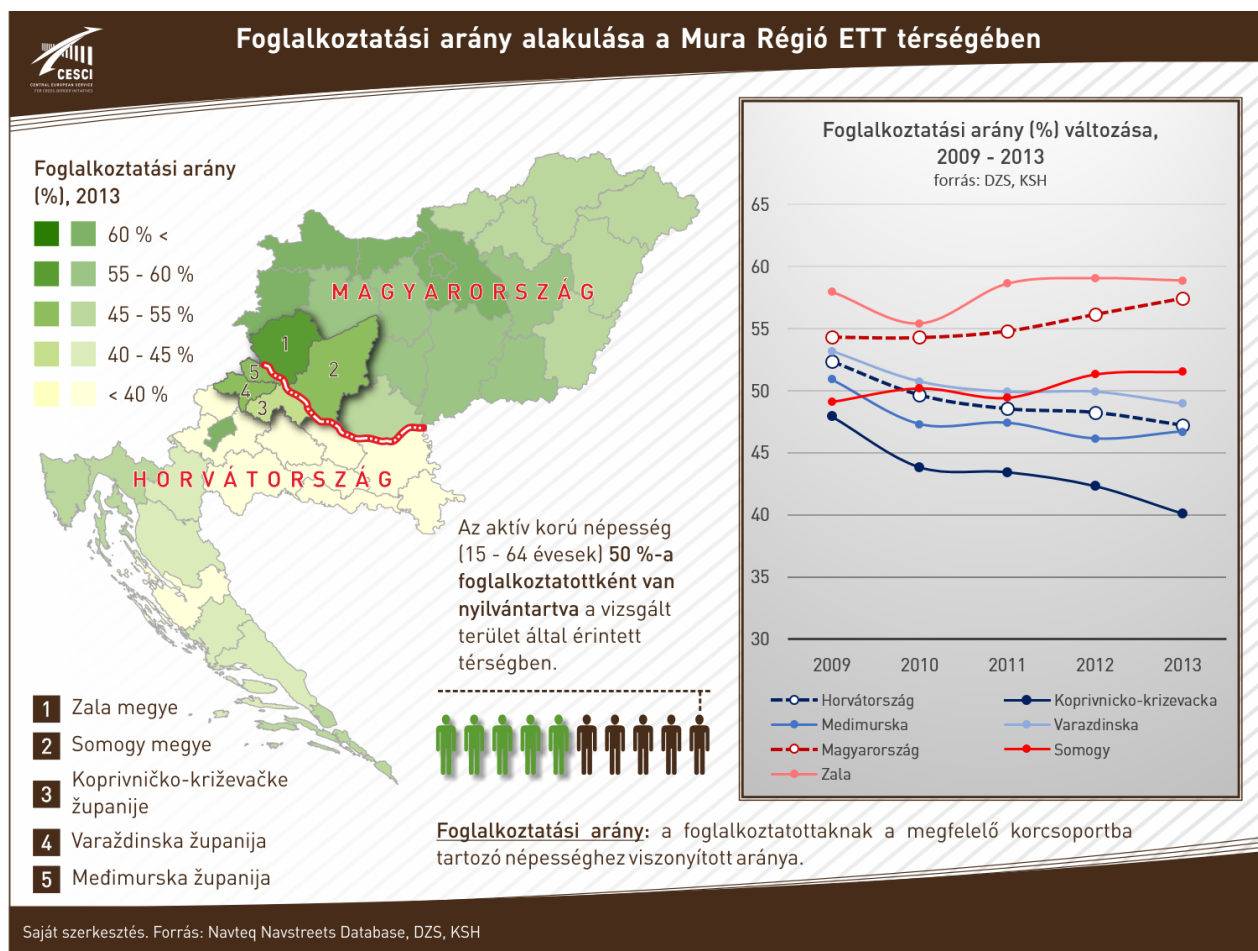
A területi különbségeket illetően, jól látszik, hogy az ETT térségét érintő megyék országos viszonylatban relatíve kedvezőtlenebb helyzetben vannak, míg a horvát oldali zsupánságokban a munkanélküliség szintje viszonylag alacsonynak vagy átlagosnak mondható. Ezzel együtt, a megyék és a zsupánságok munkanélküliségi mutatóit összehasonlítva egyértelmű a magyar oldal kedvezőbb helyzete. A képet azonban valamelyest árnyalja a közfoglalkoztatás, illetve a vizsgált térség horvát oldalán gyakorinak tekinthető mezőgazdasági önellátás.

35. ábra: A munkanélküliségi ráta regionális különbségei Magyarországon és Horvátországban, 2013

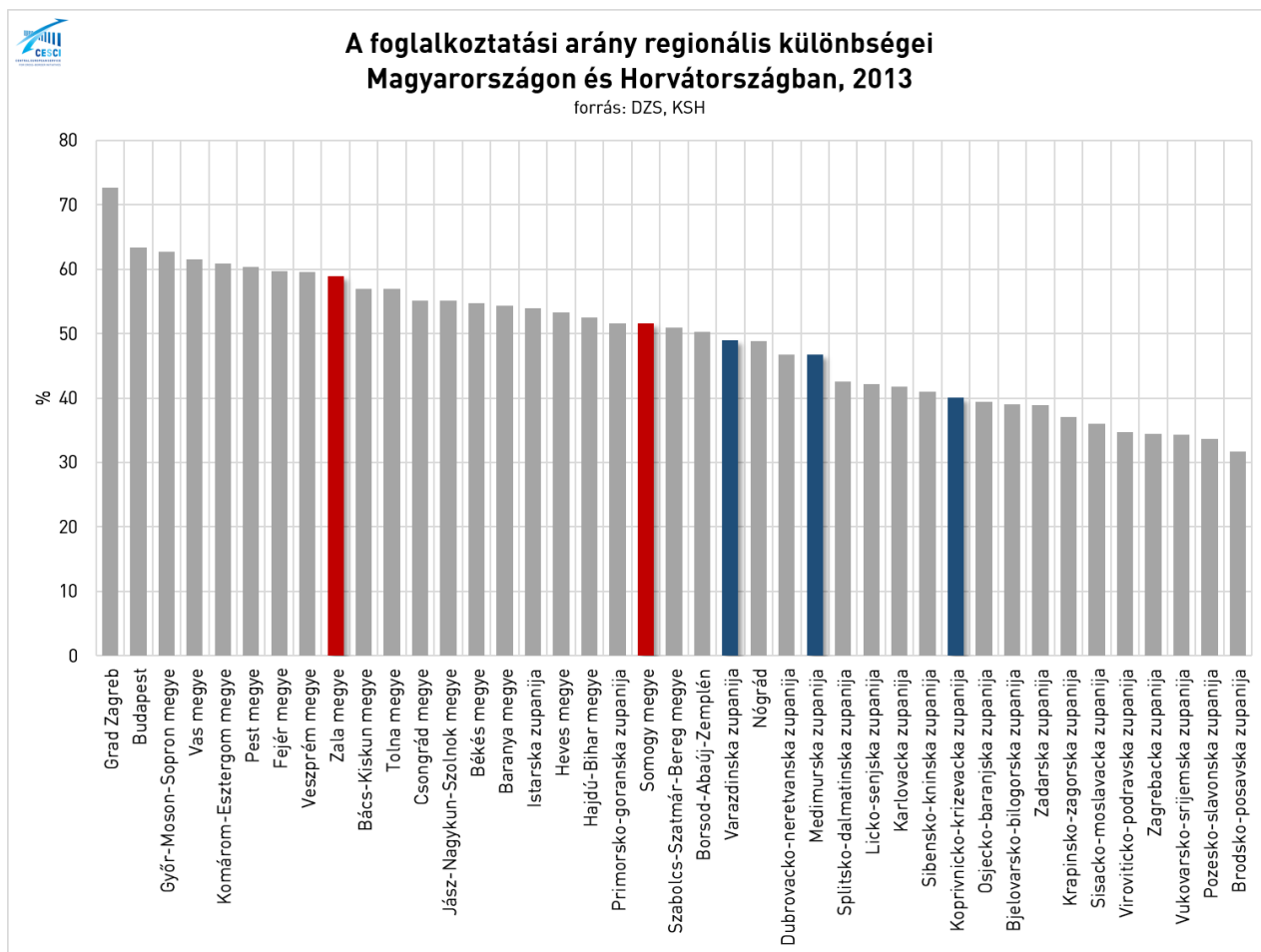
Somogy megyét az országos átlagnál jobban érintette a válság, munkanélküliség tekintetében csak 2012-től tudta felülről megközelíteni az országos értéket. Zala megye valamelyest kedvezőbb helyzetben volt a vizsgált időszakban, a munkanélküliségi ráta értéke tartósan 10-11% körül alakult. Horvát oldalon a NUTS 3-as szintű adatok hasonló tendenciát mutatnak, mint az országos munkanélküliségi mutatóé. A válságot követő, vizsgált időszakban a ráta értéke dinamikus növekedést mutat mindhárom zsupánság esetében, azonban Medimurska jelentősen, míg Varaždinske némileg kedvezőbb helyzetben van, mint Koprivničko-križevačka županije. Utóbbi esetében a munkanélküliségi ráta 2013-ra 20% fölé emelkedett, megközelítve a 25%-ot.

A foglalkoztatási arány a fentiekhez hasonló képet mutat. A határ ebben az esetben is éles elválasztó vonalként jelenik meg. A válság idején a határ mindkét oldalán hasonlóan alakult a foglalkoztatási arány, azonban az azt követő években Magyarországon mérsékelt növekedés, míg Horvátországban ennél dinamikusabb csökkenés következett be. Ennek eredményeképp 2013-ra magyar oldalon 67%, horvát oldalon pedig 47% volt a foglalkoztatottak aránya.

36. ábra: A foglalkoztatási arány alakulása a Mura Régió ETT térségében

Magyarországon a fejlettebb észak-nyugati területek vonzáskörzetébe tartozó Zala megye az átlagnál kedvezőbb, növekvő tendenciát mutató foglalkoztatási értékekkel jellemezhető (55-60%). Somogy megyében a mutató értéke bár növekvő tendenciát mutat, 2013-ban országosan a negyedik legalacsonyabb (52%), azonban a Horvátországban mért legkedvezőbb értékeknél is magasabb volt. A horvát oldali zsupánságokban csökkenő tendenciát mutatnak a foglalkoztatási arányok, mégis országos viszonylatban kedvező helyzetben vannak. 2013-ban Varaždinske županije foglalkoztatási mutatójának értéke 49% volt, mely országos szinten a második legmagasabb, míg Međimurska esetében a foglalkoztatási arány 47% volt, mely szintén kedvezőnek mondható. Koprivničko-križevačka zsupánságban a foglalkoztatottak aránya jelentősen elmaradt az országos értéktől a vizsgált időszakban, mely a helyi nagy foglalkoztatók hiányával és az önálló gazdálkodás gyakoriságával magyarázható.

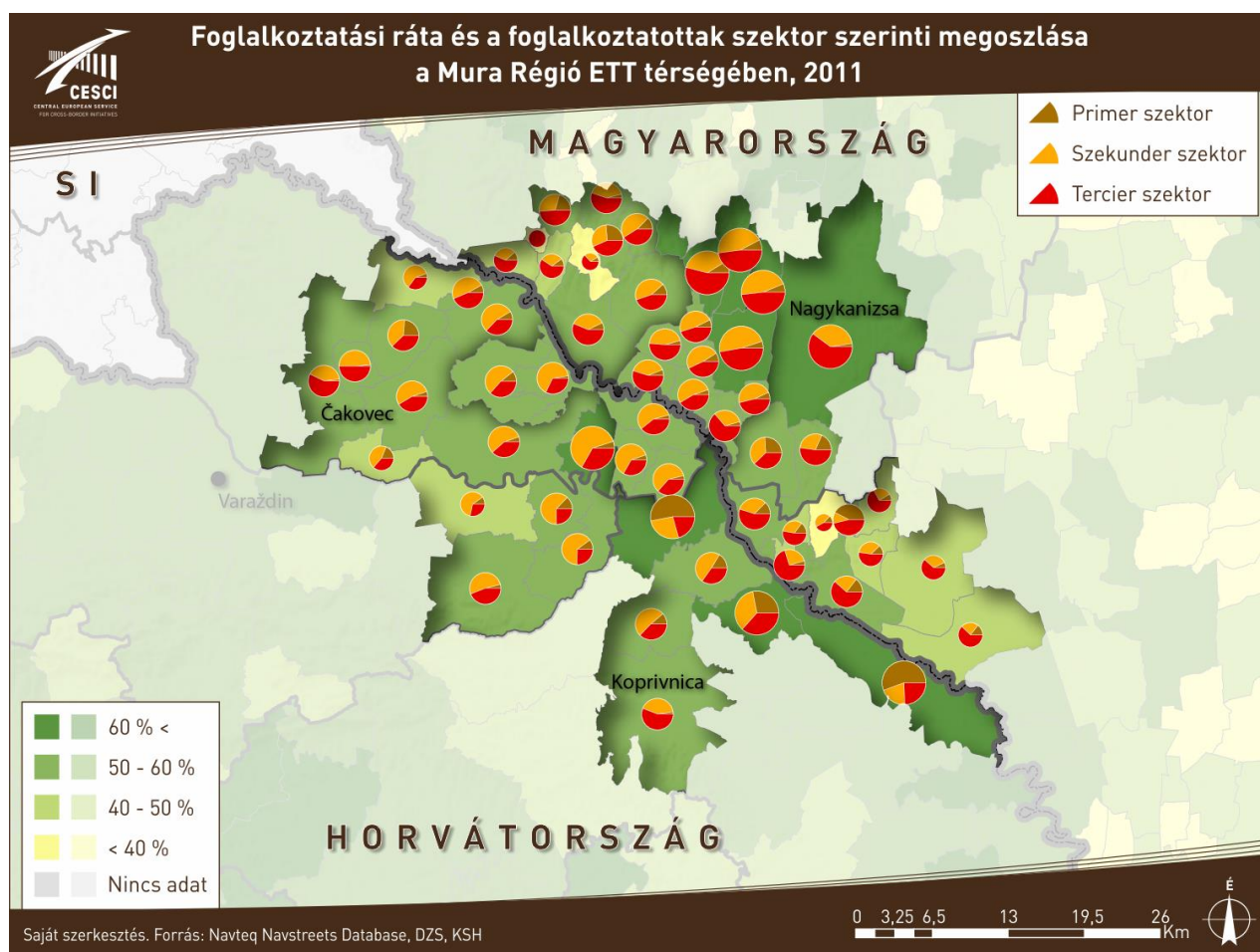

37. ábra: A munkanélküliségi ráta regionális különbségei Magyarországon és Horvátországban, 2013

A Mura Régió ETT szűkebb térségét vizsgálva a foglalkoztatási arány heterogén képet mutat. A térségi központokban (Nagykanizsa, Čakovec, Koprivnica) és szűkebb agglomerációjukban a foglalkoztatási arány jellemzően 50% felett van, Nagykanizsán a 60%-ot is meghaladja. Ennek oka, hogy a térségi nagyvállalatok zöme ezekben a központokban tömörül. A koprivnicai Podravka 3080 főt, a Belupo gyógyszeripari cég 1100 főt, míg čakoveci Metss és Perutnina Ptuj összesen 1500 főt foglalkoztatnak. Nagykanizsa és térsége esetében nem beszélhetünk hasonlóan jelentős foglalkoztatóról, kb. 10 db 200-500 főt alkalmazó nagyvállalat van jelen. A kisebb településeken jellemzően kevés a néhány főnél több alkalmazottat foglalkoztató vállalkozás, kizárólag így a központokban található nagy- és közepes vállalatok csak korlátozottan képesek felszívni a térségi munkaerőt. Az ETT tagtelepüléseinek döntéshozói komoly erőfeszítéseket tesznek egy-egy közepes vállalat térségben való letelepítése érdekében, mert alapvetően ebben látják a fiatal, képzett munkaerő otthon tartásának lehetőségét. Ugyanakkor megfigyelhető tendencia, hogy amikor az értékesebb képzettséggel rendelkező vidéki fiatalok ingázásra kényszerülnek, a jelentős bérkülönbségek miatt általában már nem állnak meg a közeli városokban és válnak ingázókká,

hanem jellemzően az osztrák határon túl keresnek munkalehetőséget és végleg elhagyják a térséget. Ez részben enyhíthető lenne a térségi központok vonzerejének erősítésével is.

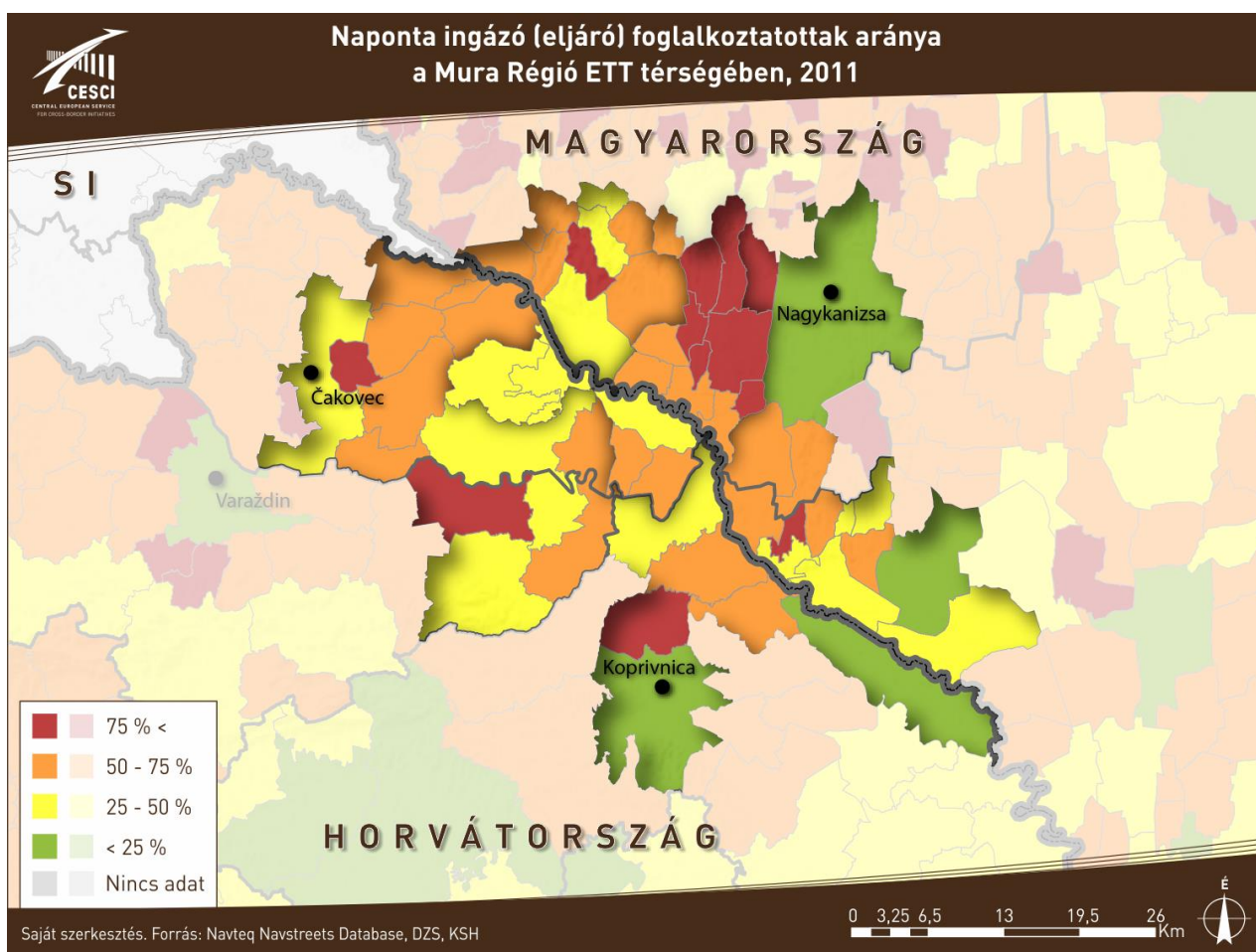
Foglalkoztatási szempontból kiugró értékekkel bír továbbá Sveta Marija, valamint Legrad és Gola, a foglalkoztatási arány mindhárom esetben meghaladja a 60%-ot. Előbbi esetében jelentős, 50%-ot meghaladó a környező kisebb központokba (Kotoriba, Prelog) ingázó foglalkoztatottak aránya. Utóbbi két község esetében a magas foglalkoztatási arány a mezőgazdaság jelentőségének megmaradásával magyarázható. A foglalkoztatottak több mint fele a primer szektorban dolgozik. Emellett Bázakerettyén, Kiscsehiben és Kistolmácson magasabb (kb. 10-15%) a mezőgazdaságban dolgozók aránya. A vizsgált térség egészét tekintve a foglalkoztatottak jelentős része a szekunder és tercier szektorban dolgozik: horvát oldalon inkább az ipari szektor nevezhető a fő foglalkoztatónak, míg Magyarországon jellemzően azonos a szekunder és a tercier szektor foglalkoztatásban betöltött szerepe.

38. ábra: Foglalkoztatási ráta és a foglalkoztatottak szektor szerinti megoszlása a Mura ETT térségében, 2011

A Somogy megyei és a Varaždinske županije-i előregedő kistélepüléseken a foglalkoztatottsági szint alacsony, a ráta értéke nem éri el az 50%-ot sem. A foglalkoztatottak zöme a térségi központokba ingázva, az iparban és a szolgáltató szektorban dolgozik, a mezőgazdasági tevékenység aránya elenyésző. Az ETT térségének magyar oldali tagtelepülései részt vesznek a közmunka programban, jellemzően 7-8 főt foglalkoztatnak folyamatosan, településenként. Az értékteremtő munkalehetőség biztosítása általában kihívást jelent, de például Tótszerdahelyen jellemzően sikeresek az ilyen irányú kezdeményezések. Fontos azonban hozzátenni, hogy a közmunkások elenyésző része alkalmas és képes a programból kikerülve piaci állást találni.

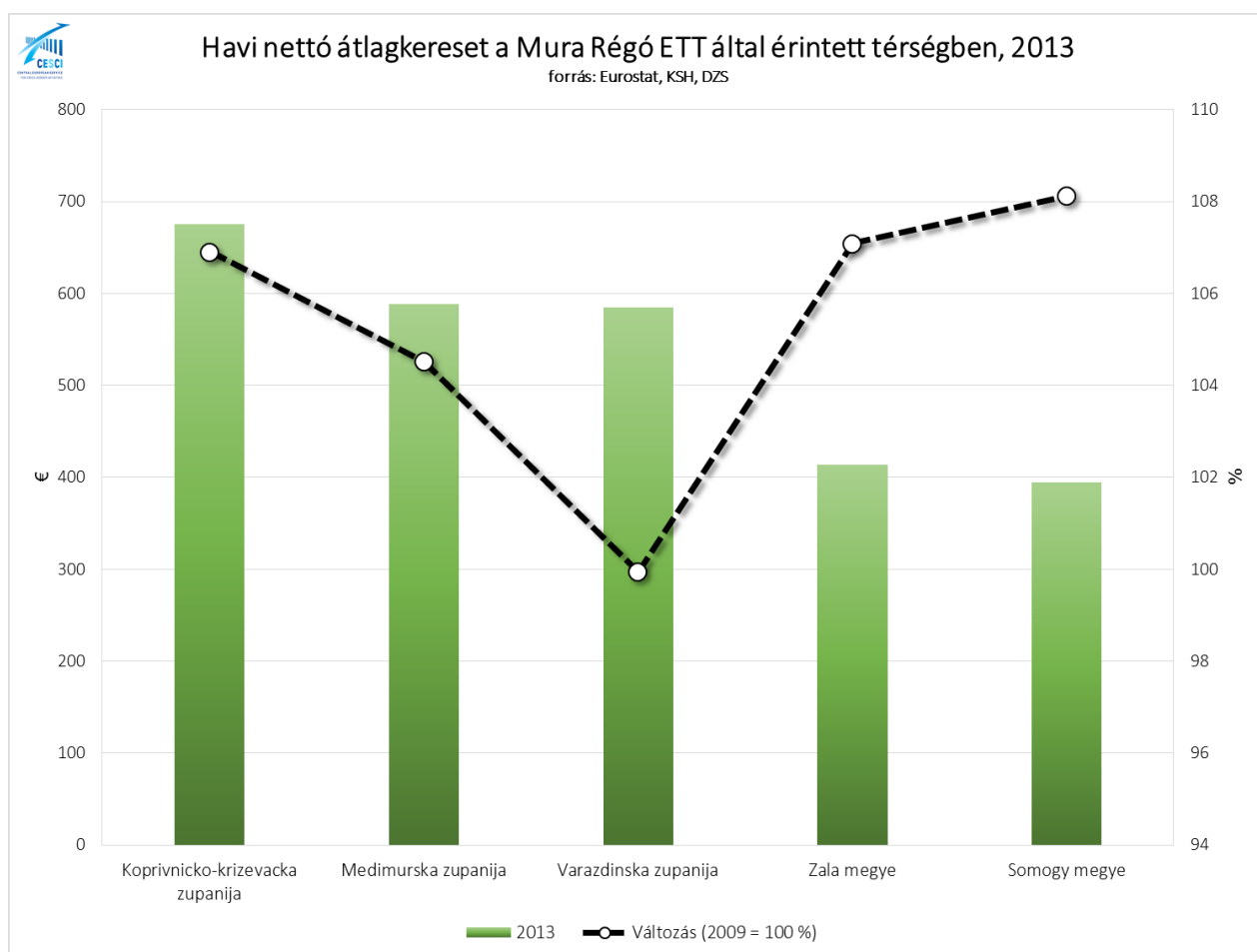
A naponta ingázó foglalkoztatottak aránya egységesen magasnak tekinthető az ETT tágabb térségében. A foglalkoztatási központok és a horvát mezőgazdasági tevékenységet folytató falvakat leszámítva a foglalkoztatottak legkevesebb 25%-a ingázik a munkahelyére. Nagykanizsa, Čakovec és Koprivnica közvetlen vonzókörzetében ez az arány meghaladja az 50%, egyes esetekben a 75%-ot is.

39. ábra: Naponta ingázó (eljáró) foglalkoztatottak aránya a Mura Régió ETT térségében, 2011

Ezzel szemben a határon átnyúló foglalkoztatási célú napi ingázás nem jellemző a térségben. Az államhatár e tekintetben is igen éles elválasztó vonalat képez napjainkban. A Horvátországból Magyarországra irányuló munkaerő áramlás egyáltalán nem jellemző, míg az ellentétes irányú munkaerőmozgásra korlátozott számban találunk példát: Letenyéről és térségéből kb. 30-40 fő ingázik naponta a Vertex varrodai, szabászati üzemébe.

A magyar-horvát irányú munkaerőmozgást erősíti a horvát oldalon egyes ágazatokban jelentkező munkaerőhiány, valamint az átlagbérek alakulása is. A horvát oldali nettó átlagkereset jellemzően másfélszerese a magyar oldali átlagfizetésnek, azzal együtt is, hogy Magyarországon valamelyest nagyobb ütemben nőttek a bérek 2009 és 2013 között. Az alacsonyabb bérszínvonal, valamint az autópálya viszonylagos közelsége kedvezőbb helyzetet teremthetne a működő tőke magyar oldalra való beáramlásához, azonban a képzett munkaerő hiánya alapvetően gátolja a folyamatot.

40. ábra: Havi nettó átlagkereset a Mura Régió által érintett térségben, 2013

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a horvát települések továbbra is versenyképesebbek, mely nagyrészt az osztrák és szlovén határhoz való közelségükkel, valamint a szakemberek és a nyugati

munkakultúra meglétével magyarázható. Ennek következtében kezdenek kialakulni olyan ágazatok (pl. gépipar), amelyekben hiányszakmák mutatkoznak. A helyi érintettek elmondása alapján ezek közé tartozik többek között a CNC gépkezelő vagy a bádogos.

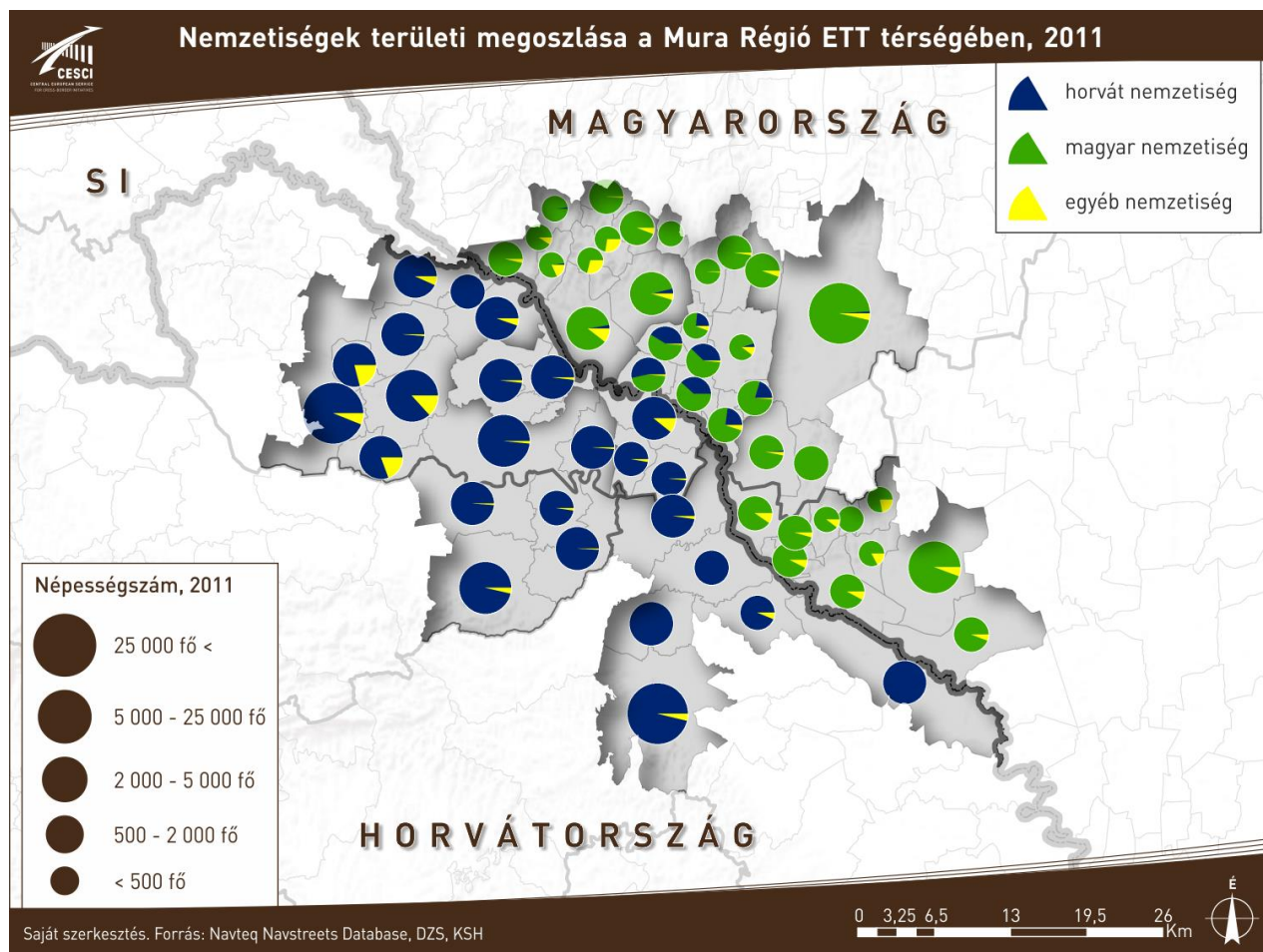
Mindezek élénkíthetik – többnyire az egyirányú – határon átnyúló munkaerőmozgást, azonban nem valószínűsíthető, hogy ez spontán módon intenzívebbé válna. Ugyanakkor bizonyos együttműködések élénkítő hatással lehetnek a térség gazdasági, foglalkoztatási integrációjára. Az oktatási, kiemelten a szakképzési intézmények és a vállalatok közötti kapcsolatok hozzájárulhatnak a térségi munkaerő kínálat és kereslet összehangolásához, akár határon átnyúló viszonylatban is.

A vállalkozások határon átnyúló együttműködésének ösztönzése szintén kedvezően hatna a térség vertikális gazdasági integrációjára. A közép- és nagyvállalatok térségi beszállítói bázisának erősödése középtávon a KKV-k helyzetének stabilizálódásához vezetne, mely kedvezően hatna a regionális foglalkoztatási helyzetre is. A határon átnyúló üzleti találkozók, networking események olyan kapcsolatok kialakulásához vezethetnek, melyek optimális esetben megőrződnek, esélyt teremtve egy térségi munkamegosztás, és kapcsolódó munkaerő-migráció kialakulásának. A határon átnyúló munkaerő mozgás szempontjából kedvező körülménynek tekinthető a horvát nyelv ismerete, míg a határon átnyúló infrastruktúra részleges hiánya alapvetően gátolja a folyamat erősödését.

Összességében elmondható, hogy a foglalkoztatási viszonyok tekintetében a határtérség heterogénnek tekinthető, azonban az ETT tagtelepülései ugyanazzal, a jövőjüket alapvetően meghatározó problémával néznek szembe. A fiatal, szakképzett munkaerő elvándorlása egyre nagyobb mértéket ölt, mely csökkenti a térség versenyképességét, így kedvezőtlen foglalkoztatási helyzetet teremt a térségben maradók számára. A probléma rövidtávon kezelhető lenne a foglalkoztatási szempontból regionális hatással bíró közép- és nagyvállalatok térségbe településével, mely a helyi döntéshozók elsődleges célja. Ennek hiányában illetve ezt kiegészítve, hosszabb távon jelentős potenciál rejlik a térségi hagyományokon, szaktudáson alapuló mezőgazdasági tevékenység ösztönzésében is. Egy az agrárszektor presztízsét emelő és népszerűsítő, a fiataloknak stabil megélhetést biztosító térségi „gazda program” megoldást jelenthetne az említett kihívásra. Ehhez hosszú távú, széles körű, stratégiai együttműködésre lenne szükség, mely érinti a helyi önkormányzatokat, a gazdákat, a szakképző intézményeket és a térségi LEADER szervezeteket is. Az ETT intézménye alapvetően alkalmas lehet az ilyen irányú partnerség megteremtésére és működtetésére a határ mindkét oldalán

3.3 Meglévő társadalmi kapcsolatok, interetnikus viszonyok

A Mura ETT településeit etnikai szempontból vizsgálva rögtön szembetűnik, hogy az összekötő szerepet elsősorban a határ mindkét oldalán élő horvát nemzetiségi közösségek tölthetik be. Az ETT magyar tagtelepülésein élő horvát kisebbség vizsgálatakor figyelembe kell venni a magyarországi nemzetiségek számbavételének gyakorlatát. A népszámlálások alkalmával ugyanis lehetőség van kettős identitás bevallására is, mely a térség lakosságára különösen jellemző.

41. ábra: Nemzetiségek területi megoszlása a Mura Régió ETT térségében

Az előbbi ábra (41. ábra) azt mutatja, hogy a magyar, horvát, illetve egyéb nemzetiségi bevallások miként viszonyulnak egymáshoz. Ebben az esetben egy-egy lakos több nemzetiségűként is megjelenhet a statisztikában. Tótszerdahelyen a 2011-es népszámlálás során az összes bevallás több mint fele (53%), míg Tótszentmártonban, Molnáriban és Semjénházán több mint 1/3-a (41%, 38% és 38%) horvát nemzetiségre utal. A horvát kisebbség jelenléte még markánsabb, ha a nemzetiségi bevallások számát a települések össznépességéhez viszonyítjuk. Ez alapján Tótszerdahelyen 2011-ben a lakosság 70%-a vallotta magát horvátnak, s 59%-a magyarnak. Mivel a

két érték összege meghaladja a 100%-ot, biztosan állítható, hogy a település lakóinak harmada kettős identitással rendelkezik. Az összlakosságon belül hasonlóan magas a horvát nemzetiségűek aránya Tótszentmártonban (58%), Semjénházán (57%) és Molnáriban (55%), de számottevő arányban vannak jelen a horvátok Petriventén (33%), Murakeresztúron (28%) és Fityeházon (23%) is.

Az egyéb nemzetiségek, s azon belül a roma lakosság aránya nem nevezhető jelentősnek a vizsgált területen. Magyar oldalon nagyobb arányban képviseltetik magukat Becsehelyen, Zajkon és Kistolmácson (a lakosság kb. ¼-e), míg Horvátországban Kotoriba, Mala Subotica és Pribislavec községekben (a lakosság 10-12%-a).

A dél-zalai horvát mikrotársadalom nem egységes. A múltban a legszorosabb kapcsolatban Tótszentmárton, Tótszerdahely, Molnári, Semjénháza és Petrivente horvát diaszpórai álltak egymással. Az öt település összetartozását házassági vonzaskörzet vizsgálatok is alátámasztották. Az 1900-as évek elején még a házasságok 90%-a endogén volt, mely adat az 1970-es évekre 56%-ra esett vissza, s azóta is csökkenő tendenciát mutat. Murakeresztúr és Fityeház a vasút közelsége miatt egy kissé eltérő fejlődési pályát járt be, közösségei hamarabb fellazultak. Az említett hét települést ugyanakkor a környéken élők mindmáig „horvát falvak” névvel illetik, utalva arra, hogy a horvátság egy kis csoportja a Mura bal partján máig egy tömbben él. Ez a kis horvát népcsoport nyelvhasználatában, szokásaiban, kultúrájában mind a mai napig a Mura és a Dráva folyók által közrefogott Muraköz népével mutat leginkább hasonlóságot, hiszen származását tekintve is a muraközi horvátság Murán átvándorolt utódja, mely az idők során magába olvasztotta az ideletelepült szlovén, magyar és más nemzetiségeket.⁵⁷

Az ETT térségben a horvát és a magyar nép kapcsolata nem terhelt semmiféle konfliktussal, természetes a horvátok és a magyarok együttélése, s az ETT magyar oldalán a horvát és a magyar nyelv együttes használata is. Ezek a tényezők jó alapot teremtenek az együttműködés számára.

Ugyanakkor a nyelvhasználat, s annak változása, visszaszorulása megkerülhetetlen probléma a térségben. Az ETT magyar oldalán a horvátok a kaj-horvát nyelvjárást beszélik, de inkább már csak a középkorú és idős generáció tagjai. A korábbiakhoz képest egyértelműen kevesebben vannak jelen

⁵⁷ Az ETT területének magyar oldalán élő horvát kisebbség történetéről és jövőbeli kilátásairól Kónig László 2011-ben „A Mura menti horvátság fennmaradása” címmel készítette szakdolgozatát az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, mely jelen elemzéshez is hasznos információkkal szolgál.

horvát anyanyelvűek a területen, Petrivente és Semjénháza mikrotársadalma a népszámlálási adatok alapján az asszimiláció útjának végén jár, Murakeresztúr esetében ez a folyamat már korábban lezajlott. A nyelvhasználat szempontjából Kőnig László korcsoportok szerint értékelte Tótszerdahely lakosságát. A településen a térségben legtisztábban, legnagyobb arányban maradt fenn a horvát identitás és nyelvhasználat.

- A legegységesebb képet a 65 év felettek mutatják. Ők néhány kivételtől eltekintve őslakos horvát nemzetiségűek és anyanyelvűek, akik napi szinten, rendszeresen a horvát nyelvet preferálják. Ennek legfőbb oka, hogy a nemzetiség nyelvét még családi környezetben sajátították el. Az 55-64 éves korosztály hasonló jegyekkel rendelkezik, de körükben már a vegyes identitástudat és nyelvhasználat jelentősebb.
- Az anyanyelv esetében a fiatalabb generációk körében fokozatosan nő a magyar anyanyelvűek aránya. A 45-54 éves korosztály is még rendszeresen beszéli a horvát nyelvet, és kapcsolattartásra is használja, de inkább már átmenetet képeznek a 35-44 évesekkel együtt. Az elmagyarosodás jelei körükben már erősebben megmutatkoznak, s bár döntő többségük még őslakos, egyre többen vannak, akik nem a helyi közegben nőttek fel. A következő, még a rendszerváltozás előtt született 25-34 éves korcsoport tagjainak mindennapos nyelvhasználatában már egyértelműen a magyar dominál.
- A legfiatalabb korcsoport (25 év alattiak) többségében diákokból áll, akik az iskolai oktatás keretein belül tanulják vagy tanulták a horvát nyelvet, de ott is magyarul társalognak, hiszen magyar anyanyelvűek. Bár bevallásuk szerint jól ismerik a nyelvet, otthon, a családban csak töredékük használja a horvátot. Ennek ellenére a horvát nemzetiségtudat sokuknál jelen van, ami a térség határon átnyúló interetnikus kapcsolatainak várható jövője szempontjából mindenképp pozitívumnak tekinthető. A legfiatalabb, 15 év alatti korosztály helyzete adhat okot komolyabb aggodalomra, hiszen tagjai szinte kizárólag csak az iskolában találkoznak a horvát nyelvvel, mely az intézményen belül is csak egy (sokszor feleslegesnek érzett) tantárgy a sok közül.

A horvát nyelv és identitás fennmaradása szempontjából a térség előtt álló talán legnagyobb kihívás az óvodák (Tótszerdahely, Tótszentmárton, Murakeresztúr, Molnári) és általános iskolák megerősítése (Tótszerdahely, Tótszentmárton, Murakeresztúr), a nemzetiségi nyelv és hagyományok továbbadásának biztosítása, és magasabb szintre emelése. Tovább nehezítik a

helyzetet a csökkenő tanulói létszámok, melyek következtében az intézmények fennmaradásának biztosításához is komoly erőfeszítések szükségeltetnek.

Napjainkban egy magyarországi nemzetiséget már sokkal inkább származása alapján nevezhetünk kisebbségi csoportnak, mint anyanyelve alapján. Ugyanis a hétköznapi életben megélt, a többségtől eltérő, az élet minden területét átszövő és azt meghatározó szokásrendszer, népviselet, valamint az eltérő érték- és normarendszereken alapuló kisebbségi kultúra már nem létezik eredeti formájában egyik kisebbség esetében sem. Azonban ezek felidézésére, egyes, még meglévő elemeinek életben tartására való törekvések sokat elmondanak egy-egy nemzetiségi közösség fennmaradási esélyeiről. Az ETT magyar oldalán élő horvátság esélyei a részleges asszimiláció ellenére is kedvezőnek mondhatók, azonban jövőbeli fennmaradásukhoz egyértelműen szükségesek azok a már ma is élő határon átnyúló kapcsolatok, melyek a közös kultúra és nyelv megőrzését szolgálják. Az ETT ezeknek a kapcsolatoknak a szorosabbra fűzésére, az együttműködés magasabb szintre emelésére, s egyúttal a térség egységes, etnikai alapú arculatának kialakítására kínál lehetőséget.

Az ETT területén és annak közvetlen szomszédságában több, hosszú múltra visszanyúló testvértelepülési kapcsolat is fennáll, melyeket a *Településhálózati viszonyok, települési funkciók* című fejezetben található 3. táblázat (*Testvértelepülési kapcsolatok a Mura Régió ETT térségében*) tartalmaz.

A legrégebbi kapcsolatok a rendszerváltozást követő években köttettek, amikor a településeknek újra lehetőségük nyílt a kapcsolatfelvételre. A települések közötti kapcsolatok azonban jórészt kulturális és sport területen működnek, csak néhány esetben jutnak el a közös pályázatok szintjére is. Ezen a területen is Tótszerdahely nevezhető a legaktívabbnak, intenzív kapcsolatot ápol ugyanis a horvát oldalon Goričan, Donji Vidovec és Donja Dubrava településekkel. Határon átnyúló intézményesült társulás az ETT-n kívül nem létezik a térségben, azonban a magyar oldalon kiemelendő az 1993-ban alakult Muramenti Nemzetiségi Területfejlesztési Társulás, mely 11 települést tömörít a térségi együttműködés erősítésének céljával.

Gazdasági jellegű kapcsolatot elsősorban nagyobb települések tudnak fenntartani egymással. A térségben Letenye és Perlog például elkötelezett eddig csupán kulturális jellegű kapcsolatuk új szintre emelése iránt, melynek célja egyértelműen a gazdaságfejlesztés lenne. Ennek érdekében sor került egy gazdasági találkozóra is, melynek keretében hasonló profilú magyar és horvát gazdasági szereplők, KKV-k kaptak lehetőséget az ismerkedésre. Letenye és Perlog közösen valósított meg egy

HU-HR IPA projektet is, melynek során horvát oldalon a szennyvízrendszer kiépítése, míg magyar oldalon a szennyvíztelep rekonstrukciója történt meg. A második ütem tervezése folyamatban van. A kapcsolatuk folyamatos, heti szinten találkoznak, egyeztetnek.

A Mura Régió ETT térségében intézményközi határon átnyúló kapcsolatokat elsősorban oktatási intézmények tartanak fenn, így például Tótszerdahely, valamint Goričan és Draškovec iskolái. A zákányi és legradi általános iskolák évente egy alkalommal diákcsere programot valósítanak meg, Kotoriba és Murakeresztúr intézményei pedig az oktatás és hagyományőrzés területén napi kapcsolatban állnak egymással.

Az etnikai alapon szerveződő, szoros kulturális együttműködés bizonyítékai a térségben az év minden szakában megrendezett hagyományőrző, kulturális, gasztronómiai programok, melyek egyaránt mozgósítják a térség kulturális civil szervezeteit és lakosságát. Kiemelt rendezvény a letenyei Mura Menti Napok összművészeti fesztivál, mely minden év augusztusában a hármashatár térségének lakosságát mozgósítja. Új kezdeményezés a Muramenti Hídi Vásár, melyet Letenye és Prelog együttműködésével rendeznek szeptemberben a határátkelőnél, ezáltal is hangsúlyozva a Mura összekötő szerepét. A kulturális rendezvények területén különösen szoros Tótszentmárton, Tótszerdahely, Fityeház, valamint a horvát oldalon Donji Vidovec és Sveta Marija kapcsolata, a települések közösen rendezik meg többek között a Prósza-, bor- és tamburafesztivált, a Gibanica fesztivált, az úgynevezett „Aranygyűrű vadászatot” (Lov na zlatarski prsten) és a Zrinski kotlic gasztronómiai fesztivált.

A térségben a társadalmi kapcsolatok egyértelműen az etnikai jellemzőkre alapozva szerveződnek, elsősorban a hagyományőrzés, a közös nyelv megőrzésének céljával. Fontos kiemelni azonban, hogy a térség magyar oldalán bár egyre kevesebben vallják magukat horvát nemzetiségűnek, a magyar anyanyelvű lakosság ugyanúgy fontosnak tartja a falvak nemzetiségi arculatának megőrzését, s szívesen vesz részt ilyen jellegű rendezvényeken is. Ennek alapján az ETT jövőbeli feladatai között szerepelhet a már meglévő együttműködések támogatása és magasabb szintre emelése, illetve új kezdeményezések számára a szükséges feltételek megteremtése.

4. Kohéziót erősítő tényezők – kohéziót gyengítő tényezők

E rövid fejezetben a területi, gazdasági és társadalmi kohézió feltárását érintő előző fejezetek rövid összefoglalására, összegzésére kerül sor a jobb áttekinthetőség érdekében. A térség kohézióját gyengítő, illetve az azt erősítő tényezők és folyamatok felől közelítve kívánja megkönnyíteni a fejezet az integrált fejlesztési stratégia kidolgozását.

A határtérség táji kohézióját nagymértékben meghatározza a Dráva mellékfolyójának, a Murának a közelsége. A határtérségen átfolyó Mura nem csak pusztán vízrajzi, táji kohéziós erőt jelent, hanem közös természetvédelmi területeket, vízenergetikai, vízi turisztikai potenciálokat is eredményez. A táji adottságok a természeti környezeten túl közös kohézióerősítő tényezőként értelmezhetők a hasonló agrártájak, valamint a történeti léptékű mezőgazdasági tájhasználat végett is. Ezen belül sajátos együttműködésre adnak okot a szőlőterületek és oltalom alatt álló borvidékek.

A településhálózati kapcsolatokat ugyan hagyományosan erősen gátolja a Mura vonala, mégis azt mondhatjuk, hogy éppen a határ közvetlen közelében van mód egy kistelepülési együttműködés kibontakoztatására, egy nagyvárosok közti vidéki térség, „hinterland-zóna” alulról építkező szervezésére. A határon átnyúló települési együttműködéseknek nem kedvez a két ország eltérő közigazgatási szervezése, ennek ellenére említést érdemlő jó gyakorlatok kezdtek kialakulni az intézményi, funkcionális kapcsolatok terén. Fontos kiemelni, hogy az ETT intézménye teljes mértékben alkalmas eszközt jelenthet a határ menti funkcionális és intézményi társulások közötti együttműködések megerősítésében, illetve további partnerségek kialakításában és azok tartalommal való megtöltésében a nemzetiségi oktatás, a szociális ellátás, vagy a víz-, energia- és hulladékgazdálkodás terén.

A területi kohézió erősítésében nagy szerepet játszhatnak a vidékfejlesztés terén a LEADER-együttműködések, melyek azonban jelenleg egymással még csak kis mértékben működnek együtt, határon átnyúló kapcsolataik száma alacsony.

A határátlépés összességében megoldott a térségben, ezt bizonyítja többek között, hogy jelentős nemzetközi forgalmat is bonyolít a régió. Az átmenetek száma és áteresztőképessége helyett jóval inkább az átkelők elhelyezkedése hátráltatja a kapcsolattartást. A határon történő átlépés előtt álló akadályok az elmúlt évek során összességében sokat javultak; elegendő a személyi igazolvány felmutatása. Horvátország elnyúló Schengeni integrációja, valamint ehhez hozzáadódóan a

merőben új, „határlezáró” diskurzust teremtő migrációs krízis kedvezőtlenül hat a kohézió erősítését célzó törekvésekre.

12. táblázat: A területi kohéziót befolyásoló tényezők

A térség kohézióját gyengítő tényezők, folyamatok	A térség kohézióját erősítő tényezők, folyamatok
a gazdaságfejlesztési potenciálok kiaknázása veszélyeztetheti a táji és természeti értékeket	természeti értékekben és oltalom alatt álló területekben gazdag Mura és Dráva mente, közös vízennergetikai és aktív turisztikai potenciálok
a Mura és az országhatár jelentős akadályozó szerepe a határon átnyúló településhálózati kapcsolatokban	határon átnyúló településhálózati térszerveződési erőter, egy határ közeli kistépelülési szövetség potenciálja rajzolódik ki
eltérő közigazgatási felosztásból következő, együttműködések megnehezítő települési funkcionális kiépültség	jó gyakorlatok az intézményközi együttműködésekkel kapcsolatban, potenciálok a közös intézményfenntartás terén, az ETT intézménye hatékony eszköz lehet a funkcionális együttműködésekben
jelenleg az egyes LEADER helyi akciócsoportok egymástól függetlenül működnek, a határon átnyúló kapcsolatok száma (ha van is) elenyésző	a határtérségben működő LEADER-együttműködések között közvetítő, mediatori szerepet ellátó a Mura Régió ETT
az országhatár Schengeni külső határ léte, Horvátország elhúzódó Schengeni csatlakozása; a migrációs krízis következtében bevezetett határellenőrzési szigorítások és a mindezek kapcsán egyre inkább elterjedő „határzáró” nagypolitikai diskurzus	Horvátország uniós csatlakozása és a kétoldalú egyezmények révén jelentősen megkönnyített határátlépés, a vámellenőrzés megszűnése
a határátkelők területi eloszlása nem egyenletes, kedvezőtlen a belső kapcsolattartás számára	jelentős nemzetközi személy- és teherforgalmat bonyolító határátkelőhelyek megléte

A gazdasági kohéziót nagymértékben segítik a különböző gazdasági infrastruktúrák, kiemelten a transzeurópai közlekedési hálózat egyes elemei, valamint az ipari parkok, gazdaságfejlesztésre kijelölt területek és szolgáltatások. Ezek azonban elsősorban az ETT-n kívüli területeken jellemzőek, ezért az ETT szerepe sokkal inkább a „külső” ipari-logisztikai központokkal való kooperációban rejlik, semmint a nem túl költséghatékony helyi ipari infrastruktúra fejlesztésében. Az ETT és a környező központok közötti kohéziót azonban számos tényező gyengíti még jelenleg. A logisztikai szolgáltatások és a gazdaságfejlesztési területek fejlesztése terén is összehangolatlanság uralkodik, alacsony az együttműködés aktuális szintje. A vidéki térségek és a szomszédos gazdasági centrumok

közötti, ipartelepítésben, beruházás-ösztönzésben és más területen jellemző munkamegosztási deficit kedvezőtlenül hat az egész térség kohéziójára.

Elsősorban az infrastrukturális háttérrel igénylő gazdaságfejlesztési eszközök (pl. irodatechnika, tárgyalóterem biztosítása), továbbá a rendezvényszervezés és egyes szolgáltatások erősítik a kohéziót. Viszont a határon átnyúló gazdasági együttműködések alapjaiban gátolja a fejletlen kapcsolatrendszer és hálózatépítési kultúra, az információhiány, az elégtelen befektetés-ösztönzés, a vállalkozásfejlesztés összehangolatlansága.

Fontos felismerés lehet a kohézió erősítése szempontjából, hogy az ETT szorosabb gazdasági kapcsolatrendszert kezdeményezzen az ETT tagtelepülései, valamint a külső szomszédos gazdasági központok vállalkozásai között. A közös adottságként értelmezendő, kiterjedt KKV szektor megkövetelne egy szoros ETT-szintű és nagyobb térségi integrációt, gazdasági partnerség-építést, mivel jelenleg e kapcsolatrendszerek elégtelenek. Az ETT sajátosságai és gyengeségei részben orvosolhatók a térségi szintű gazdasági együttműködések előmozdításával. A jelenlegi adottságok teret adnak az ETT helyi gazdaság szerkezetének diverzifikálására, illetve új vállalkozások létrehozására, összehangolt fejlesztésére.

Az egyes ágazatok tekintetében kiemelkedő közös adottság az agrárgazdaság potenciálja. Az elemzés elkészültének időszakában azonban még igen hiányos feldolgozóipari, beszállítói együttműködések formálódtak. Az agrárhagyományokra gyümölcsöző LEADER-együttműködések építhetők, viszont a kohéziót gyengíti a gazdák közötti együttműködések hiánya. A szőlőtermesztés és borászat, a dísznövény- és fenyőfatermesztés, valamint általánosságban a helyi termékek termelésének, feldolgozásának és értékesítésének rendszere sokat lendíthetne a gazdasági kohézió, beleértve a termékek turisztikai hasznosítását is. A kitermelő-ipari kapacitások nagymértékben hasonlatosak a határ két oldalán. A keletkező bányatavak egyszerre jelentenek közös kihívást (tájdegradáció), másrészt többfunkciós hasznosításuk ideális terepe lehet a haltenyésztésnek, vízi rekreációnak és horgászturizmusnak is. Végül, de nem utolsósorban külön ki kell emelni a fentebb már említett aktív turisztikai adottságokat, amelyek jelenleg nagyrészt alulhasznosítottak. A térségben fejletlen a turisztikai infrastruktúra, nincs megfelelő desztináció menedzsment, kevés a szolgáltató. A kedvező táji adottságok viszont megfelelő lehetőségeket nyújtanának az aktív, természetközeli turizmus számára, a turisztikai szolgáltatások fejlesztésére, mintegy erősítve a határtérség kohézióját a terciér szektor tekintetében is.

13. táblázat: A gazdasági kohéziót befolyásoló tényezők

A térség kohézióját gyengítő tényezők, folyamatok	A térség kohézióját erősítő tényezők, folyamatok
a határon átnyúló logisztikai szolgáltatások fejletlensége, összehangolatlanságok a két oldal között	transzeurópai jelentőségű közlekedési infrastrukturális elemek jelenlétéből is adódó logisztikai potenciálok, kedvező feltételek egy határon átnyúló szállítványozásra építő ipari-logisztikai övezet kialakítására az ETT körüli nagyobb gazdasági központok részvételével
alacsony intenzitású határon átnyúló ipari parki gazdasági kapcsolatok	az ipari parkok és gazdaságfejlesztési célú iparterületek a gazdaságfejlesztés kiemelt szereplői, térségi szervezői
fejletlen kapcsolatrendszer és hálózatépítési kultúra, információhiány, elégtelen befektetés-ösztönzés, a vállalkozásfejlesztés összehangolatlansága	az infrastrukturális háttérrel igénylő szolgáltatások (pl. irodatechnika, tárgyalóterem), a rendezvény szervezés, valamint a különböző tanácsadási szolgáltatások viszonylagos fejlettsége
jelentős gazdasági központot nélkülöző, kisméretű helyi gazdaságok, kapcsolathányal a nagyobb centrumok irányába	erős, térségi jelentőségű gazdasági központok megléte a határ és az ETT közelében
elégtelen gazdasági integráció az ETT külső és belső partnereivel, fejletlen beszállítói, kereskedelmi kapcsolatok	jelentős potenciált tartogató, kiterjedt KKV szektor az ETT területén, potenciálok a partneri hálózatok kialakítása, az agglomerációs előnyök kiaknázása, továbbá a vertikális integráció, a koordinált iparfejlesztési beavatkozások közös lehetőségei
az ETT gazdaságszerkezetének részben monostrukturális jellege	diverzifikált gazdasági központok az ETT közelségében, a komplementaritásokra épülő együttműködések ösztönzésének lehetősége
a nagyobb élelmiszer-gazdasági központok ETT-n kívüli fekvése, fejletlen, nem együttműködő helyi feldolgozóipari kapacitások	közös agrárgazdasági adottságok, ahol bizonyos helyi erősségnek számító termékek, nyersanyagok és alapanyagok előállítás, előkészítése, részleges vagy teljes feldolgozása, beszállítása potenciálként jelentkeznek
kezdetleges, alacsony szintű gazdák közti együttműködés	agrárhagyományok számos agrártermelővel, élénkülő LEADER-együttműködésekkel
kihasználatlan szőlészeti és borászati lehetőségek, parlagon heverő földterületek	agrár- és turizmusfejlesztést segítő szőlőtermesztés, borászat, éledő határon átnyúló borászati kapcsolatok
a helyi termékek köré csoportosuló kezdeményezések összehangolatlansága, egymást gyengítő hatásai	a vidéki térségek turisztikai és gazdasági irányú fejlesztésében fontos szerep a helyi termékeken

A térség kohézióját gyengítő tényezők, folyamatok	A térség kohézióját erősítő tényezők, folyamatok
tájsebek keletkezése, tájdegradáció	kavics- és homokbányászati lehetőségek, turisztikai, haltenyésztési funkciót betöltő mesterséges tavak létrejötte
a terciér szektor viszonylagos fejletlensége	kedvező táji adottságok az aktív, természetközeli turizmus számára, a turisztikai szolgáltatások fejlesztésére
turisztikai infra- és szuprastruktúra viszonylag alacsony kiépültsége, a főbb turisztikai desztinációk szempontjából periférikus fekvés	közös, integrált desztináció menedzsmentre alkalmas adottságok

A kohézió társadalmi vetületét tekintve a legnagyobb kohéziógyengítő tényező a határtérség csökkenő népességmegtartó ereje. Ez megnyilvánul az előregedésben, a vándorlási veszteségben, az alacsony természetes szaporodásban, mindezek nyomán pedig a szakképzett munkaerő hiányában, bizonyos humán infrastrukturális kapacitások, intézmények feleslegessé vagy éppen szűkössé válásában, a gazdasági fejlődés hátráltatásában. A demográfiai, munkaerő-piaci, szociális kihívások azonban közös válaszokra is lehetőséget adnak: az idősgazdaság fejlesztése, az összehangolt intézményi kapacitások megteremtése, a térségi funkciómegosztás, az összehangolt, pl. fiatal gazdákra vagy a külföldi munkavállalókra alapozó gazdaságfejlesztés terén.

A társadalmi kohézió szempontjából továbbá kedvező, hogy a térségben számos kulturális program teremt a határon átnyúló együttműködések elmélyítése és a regionális identitástudat kialakulása tekintetében nélkülözhetetlen személyes, ún. people-to-people kapcsolatokat. A kohézió erősítése érdekében kiemelten fontos lenne, hogy az európai területi társulás többet jelentsen, mint kulturális és sport jellegű kapcsolatrendszer, és mozduljon el egy még szorosabb térségi-települési együttműködés irányába.

Végül, de nem utolsó sorban a Mura Régió ETT számára sajátos kohézióerősítő csoportot képeznek a magyarországi horvát közösséggel kapcsolatos tényezők. Az elmagyarosodó határ menti horvátság fontos összekötő kapocs lehet, mely a közös nyelvismeretnek, a hagyományoknak és kulturális értékeknek köszönhetően jó alapot biztosít a határon átnyúló együttműködés erősítéséhez.

14. táblázat: A társadalmi kohéziót befolyásoló tényezők

A térség kohézióját gyengítő tényezők, folyamatok	A térség kohézióját erősítő tényezők, folyamatok
egyenlőtlen népességeloszlás, nagyvárosok hiánya	hasonló demográfiai adottságokkal rendelkező kistelepülési hálózat, az ETT-t alkotó települések népességkoncentrációi funkciótelepítésre és -fejlesztésre adnak terepet
gyengülő népességmegtartó erő: előregedési, elvándorlási, alacsony természetes szaporodási tendenciákhoz kapcsolódó humán infrastrukturális, szociális és foglalkoztatási kihívások	az idősgazdaság fejlesztésében és az ellátórendszerek közti együttműködésekben rejlő potenciálok
az együttműködés területén kívülrre irányuló belföldi és nemzetközi migráció miatt a fiatal kvalifikált és szakképzett munkaerő fokozódó hiánya	külföldi munkatapasztalat, tőke és szakmai tudás helyi kamatoztatása, valamint a fiatal munkaerő helyben tartására épülő beavatkozások lehetősége („gazda program”)
népességfogyásból adódó, közszolgáltatások terén keletkező kapacitásfelesleg	térségi társulások, közös funkció-fenntartási együttműködések létrehozása
erős kitettség a külső foglalkoztatási központokkal és a globális gazdasági tendenciákkal szemben	helyi foglalkoztatottság növelését szolgáló beavatkozások lehetősége
jórészt kulturális és sport területre fókuszáló, ott megragadó települési együttműködések	oktatási intézmények közötti kapcsolatok, az év minden szakában megrendezett hagyományőrző, kulturális, gasztronómiai programok
szinte teljesen hiányzó, interetnikus kapcsolatokat is előmozdítani képes horvátországi magyar kisebbség	kétnyelvű horvát közösség megléte a magyar oldalon

Azonosított kohéziós kihívások

Az alábbiakban röviden felsoroljuk, melyek azok az úgynevezett kohéziós kihívások, amelyekre a kidolgozandó stratégiának reagálnia kell. A kihívások közé minden esetben a tervezési módszertan alapján olyan kohéziót gyengítő, a térség fejlődésének szempontjából lényeges hátráltató tényezőket sorolunk, amelyek a térségi szereplők területi együttműködése révén meghaladhatók. A kihívások egyben gyakorlatilag alátámasztják a későbbi stratégiában megfogalmazandó fejlesztési válaszokat. A főbb beazonosított kihívások a következők:

- táji adottságokat nem kellően figyelembe vevő fejlesztési igények, múltbéli beavatkozások
- a Mura vízenergetikai célú hasznosításának megoldatlansága
- nem megfelelő szintű vidékfejlesztési, vidéki kistelepülési együttműködés
- helyi termékekben rejlő potenciálok kiaknázatlansága, csekély szintű agrár-együttműködés
- alacsony számú új, endogén erőforrásokra alapozó helyi vállalkozás létrejötte, illetve a megalakultak alacsony jövedelemtermelő képessége
- alacsony szintű professzionális vállalkozó hajlandóság különösen az agrárszektor területén
- a gazdasági együttműködések útjában álló információhiány, hiányos partnerségek az ETT-n belül, illetve az ETT és a külső gazdasági központok között
- különösen a beszállítóvá válás, a megrendelések megszerzése terén meglévő alacsony szintű kompetenciák
- a turisztikai attrakciók menedzsmentjének kielégítetlen fejlesztési igényei, a turizmus „csodafegyverként” kezelése
- előregedés következtében fellépő, fokozódó nyomás a szociális ellátórendszeren
- elvándorlás, térségen kívüli munkavállalás a helyi településkép és a gazdasági helyzet következtében
- bizonyos közszolgáltatások hiánya, vagy problémás fenntarthatósága

5. Tervezési keretek

A Mura Régió ETT térségének helyzetértékeléséhez hozzá tartozik a régiót érintő tervezési keretek ismertetése is. Az ETT stratégiájának összeállítása során a dokumentumok megállapításait figyelembe vesszük, azokhoz amennyire csak lehet, alkalmazkodunk. A tervezési keretek feltárása során kiemelt érzékenységgel térünk ki az esetlegesen meglévő határon átnyúló dimenzióban jelentkező hiányosságokra. Minthogy az ETT fejlesztési stratégiája elsősorban a 2014–2020-as költségvetési ciklusban fog érvényesülni, a tervezési keretek bemutatásakor is elsősorban erre az időszakra kívánunk fókuszálni. Az olyan esetekben azonban, ahol jelen stratégia alkotásakor (2016. február) még nem állnak rendelkezésre aktualizált tervanyagok, a korábbi dokumentumok irányvonalaihoz való illeszkedést vizsgáljuk meg. A további együttműködések tervezésénél fontos szempont, hogy a meglévő tervezési dokumentumok milyen határon átnyúló fejlesztésekkel számolnak a következő években. Érintjük a két állam országos szintű dokumentumait és természetesen az egyes NUTS 3-as egységekre vonatkozó tervdokumentumokat. Nem csupán az általános területfejlesztési koncepciókat, de specializált ágazati stratégiákat, operatív programokat is figyelembe veszünk. Az anyagoknak természetesen nem egyszerű kivonatát kívánjuk nyújtani, sokkal inkább törekszünk a közös pontok, összefüggések, illetve összehangolatlanságok keresésére.

5.1 Makro keretek

5.1.1 EU-s keretek

Az EU 2020 stratégiája

A 2014-2020 közötti kohéziós politika irányvonalát alapvetően határozza meg az **Európa 2020 stratégia**, az EU intelligens, fenntartható és inkluzív növekedését elősegítő dokumentum⁵⁸. A stratégia 5 kiemelt célt fogalmaz meg:

- A 20–64 évesek legalább 75%-ának munkahellyel kell rendelkeznie: a Mura Régió ETT együttműködési térsége által érintett két megye és három županija közül egyikben sem haladta meg 2013-ban a 15–64 év közöttiek foglalkoztatottsági aránya az 60%-ot. A térség jövője szempontjából kiemelten fontos a foglalkoztatottsági arányok tartós javítása.
- Az EU GDP-jének 3%-át kutatás-fejlesztésre kell fordítani: A térség kutatás-fejlesztés kiadásai 2011-ben nem haladták meg az 1%-ot sem. A térség középtávon csak igen korlátozottan járulhat hozzá az EU 2020 stratégia ezen célkitűzéséhez.
- Teljesíteni kell a „20/20/20”⁵⁹ éghajlat-változási/energiaügyi célkitűzéseket (ideértve megfelelő körülmények között a kibocsátás 30%-kal történő csökkentését): a megújuló energiaforrások hasznosítására a térségben már jelenleg is vannak példák, azonban a hasznosítás bővítése elengedhetetlen. Az energiahatékonyság fejlesztése a környezetügyi célok teljesítése mellett hozzájárulhat a térség önellátó képességének erősítéséhez is.
- A korai iskolaelhagyók arányát 10% alá kell csökkenteni, és el kell érni, hogy az ifjabb generáció 40%-a rendelkezzen felsőoktatási oklevéllel: A 8. évfolyamnál alacsonyabb végzettséggel rendelkezők aránya a térségben, főként a magyar oldalon jóval magasabb a kitűzött célnál (a dél-dunántúli régióban 14,4%, Jadranska Hrvatska esetében 2,2%, míg Kontinentalna Hrvatska esetében 3%). A felsőfokú végzettséggel rendelkező fiatalok aránya csak töredéke az EU 2020 stratégiában szereplő értéknek (az érintett magyar megyékben 12-13%, míg a horvát županije-kben 10-11%).
- 20 millió fővel kell csökkenteni a szegénység kockázatának kitett lakosok számát: A tagtelepülések és a környező vidékies településeken egyértelműen beszélhetünk a szegénység kockázatának kitett lakosságról. Ezzel együtt a települések szociális terhei is magasak. A szegénység, mint állapot felszámolása elengedhetetlen, sürgető kihívást jelent a térség számára.

⁵⁸ A Bizottság Közleménye. Európa 2020. Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája. Brüsszel, 2010.3.3. COM (2010) 2020 végleges

⁵⁹ Az üvegházhatást előidéző gázok kibocsátási szintjét az 1990-eshez képest 20%-kal kell csökkenteni, a megújuló energiaforrások használati arányát 20%-ra kell növelni, az energiahatékonyságot 20%-kal kell javítani.

Kohéziós jelentések

Az Európai Bizottságnak az Uniós Szerződésből fakadó kötelezettségeként háromévente kell elkészítenie a kohéziós jelentését. Az **5. kohéziós jelentés** 2010. november 9-én jelent meg, s tartalmazza a Bizottság 2013 utáni kohéziós politikával kapcsolatos, vázlatos elképzeléseit. Ez az első jelentés, amely a gazdasági és társadalmi kohézió kettős célját a területi kohézióval egészítette ki.

Az 5. kohéziós jelentés vetette fel, hogy az Európa 2020 stratégia célkitűzései alapján egy közös stratégiai keretet kellene kialakítani, amely egységes elvek szerint határozná meg minden felzárkóztatási alap – a Kohéziós Alap, az Európai Regionális Fejlesztési Alap, az Európai Szociális Alap, az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap és az Európai Halászati Alap – beruházási prioritásait. Szintén az 5. kohéziós jelentésben jelent meg a 2014–2020 közötti kohéziós politikát meghatározó eredményorientáltság és a tematikus koncentráció elve. A jelentésben javaslatot tettek a régiók gazdasági fejlettségét megállapító rendszer módosítására (átmeneti kategória).

Az Európai Bizottság 6. kohéziós jelentését 2014. július 23-án fogadták el. A jelentés elemzi az Unió kohéziójának állapotát és rávilágít a kihívásokra, amelyekkel a nemzeti, regionális és helyi hatóságok a pénzügyi és gazdasági válság hatásának felszámolása során szembesülnek. A jelentés a 2014–2020 közötti időszakra előretekintve felvázolja, hogy a beruházások hogyan összpontosítanak majd az olyan kulcsterületekre, mint az energiahatékonyság, a foglalkoztatás, a társadalmi befogadás és a kkv-k, annak érdekében, hogy a beruházások minél nagyobb része a polgárok javát szolgálja.⁶⁰ A dokumentum címével is utal egy fontos hangsúlyváltásra: előre kerültek a munkahelyek, a növekedés ehhez képest másodlagos szerepet kap.

A 6. kohéziós jelentésben szereplő vizsgálatok alapján a Mura Régió ETT térsége a legtöbb tényező tekintetében elmarad a fejlettebb térségek, de sok esetben a saját országainak értékeitől is. Az ETT térsége, ahogy Magyarország és Horvátország teljes területe, leszámítva Budapestet a kevésbé fejlett régiók közé tartozott 2011-ben, ami azt jelenti, hogy a fejenkénti GDP alacsonyabb, mint az EU-27 átlagának 75%-a. A térségben a strukturális alapokból történő támogatások esetében a növekedést és munkahelyteremtést szolgáló beruházásoknál a maximális társfinanszírozási ráta a 2014-2020 közötti időszakban 85%.

⁶⁰ European Commission - IP/14/857 23/07/2014. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-857_hu.htm Utolsó letöltés: 2014. október 16.

Területi Agenda 2020 (TA 2020)

Az 5. kohéziós jelentésben megjelenő új kohéziós aspektus, a területi kohézió helyét erősíti meg a kohéziós politikán belül a **Területi Agenda 2020**. A TA2020 egyik fő mondanivalója, hogy az Európa 2020 stratégiában meghatározott uniós célok csak akkor érhetők el, ha a stratégia területi dimenzióját figyelembe veszik, mivel a különböző régiók eltérő fejlődési lehetőségekkel rendelkeznek.

A Területi Agenda hat területi prioritása:

1. a policentrikus és kiegyensúlyozott területi fejlődés elősegítése;
2. az integrált fejlesztés ösztönzése a városokban, valamint a vidéki és sajátos adottságú régiókban;
3. a határokon átnyúló és transznacionális funkcionális régiók területi integrációja;
4. a régiók erős helyi gazdaságokon nyugvó globális versenyképességének biztosítása;
5. a területi összeköttetés javítása az egyének, a közösségek és a vállalkozások érdekében;
6. a régiók ökológiai, táji és kulturális értékeinek kezelése és összekapcsolása.

A Mura Régió ETT fejlesztési stratégiájának kialakítása során kiemelten kerültek figyelembe vételre a TA2020-ban megfogalmazott területi prioritások. Az integrált szemléletmód alkalmazása az egész stratégiai dokumentumot meghatározza, áthatja. A fő célkitűzés, a területi, gazdasági és társadalmi kohézió erősítése biztosítja, hogy a határon átnyúló régió funkcionális integrációjára sor kerüljön. Ezt több konkrét beavatkozás direkt módon is elősegíti.

Az európai területi társulásokról (ETT) szóló rendelet

A térség jövőbeli lehetőségeinek körét alapjaiban határozza meg az ETT-rendelet. Ez az együttműködési keret egészen új, elsősorban intézményi lehetőségeket kínál a térség számára. Mindezekért szükségesnek tartjuk a tervezési keretek meghatározásakor röviden ismertetni az ETT mibenlétét.

Az európai területi társulások alapítását és működését az 1082/2006/EK és a 1302/2013/EU számú rendeletek teszik lehetővé. Az uniós közösségi jogi dokumentumok alapján minden tagállamnak el

kellett fogadnia a vonatkozó nemzeti jogszabályukat, így Magyarországnak⁶¹ és Horvátországnak⁶² is.

Az ETT olyan határon átnyúló önkormányzati társulás, amely önálló jogi személyiségként járhat el minden tagsága által érintett államban, saját alkalmazottakat foglalkoztathat, közös intézményeket és vállalkozásokat hozhat létre. Ez a körülmény egyrészt rendkívül rugalmas intézményi megoldásokra ad lehetőséget, másrészt lehetővé teszi olyan állandó, határon átnyúló struktúrák kialakítását, amelyek egy adott határrégió integrált ágazati vagy átfogó területi fejlesztését teszik lehetővé.

Az ETT-rendelet megalkotásakor az Európai Unió az európai területi együttműködési (ETE) programokhoz keresett megfelelő intézményi kereteket. Éppen ezért az ETT-k más jogi személyeknél jóval kedvezőbb feltételekkel juthatnak hozzá a határon átnyúló együttműködéseket támogató forrásokhoz (ún. CBC és INTERREG-programok). Az ETT-k automatikusan teljesítenek számos olyan pályázati feltételt (pl. közös pályázat, eredmények közös fenntartása, közös menedzsment stb.), amelyeket más együttműködő partnerek csak fáradságosan tudnak biztosítani. A társulásokra ezen kívül a vezető partner elve sem vonatkozik.

Az ETT tehát egyszerre program- és projektmenedzselési eszköz, amely egy adott térség ágazati vagy területi fejlesztését segíti, valamint finanszírozási megoldás, amely a források optimális kihasználását teszi lehetővé.

Az eddig bejegyzett ETT-k négy fő típusba sorolhatóak funkciójuk szerint:

- a legtöbb megalapított ETT a közvetlen, határ menti területfejlesztést tűzte ki céljaul;
- a hálózati ETT-k esetében nem a területi közelség, hanem a közös téma (pl. a turizmus, a közlekedés fejlesztése) a meghatározó;
- a programozási ETT egy konkrét uniós finanszírozási program irányító hatóságának feladatait látja el, és közvetlenül szerződhet a kedvezményezettekkel a konkrét projektek megvalósítására;
- a projekt-ETT-k esetben a partnerek célja egy konkrét határon átnyúló projekt megvalósítása.

⁶¹ 2014. évi LXXV. törvény az európai területi társulásról; Az európai területi társulással kapcsolatos jóváhagyási és nyilvántartásba-vételi eljárás részletes szabályairól szóló 2/2014. (XII. 30.) KKM rendelet

⁶² Zakonom radi provedbe Uredbe (EZ) br. 1082/2006 Europskog parlamenta i Vijeća od 5. srpnja 2006. godine o Europskoj grupaciji za teritorijalnu suradnju (EGTS)

A Mura Régió ETT az első csoportba sorolható. Ezek a szervezetek nevezhetőek határ menti területfejlesztési ETT-knek. Céljuk a hosszú távú területi együttműködés, közös fejlesztések megvalósítása és a fejlesztések eredményeinek fenntarthatóságát biztosító közös intézmények létrehozása, működtetése.

Az Európai Parlament és a Tanács 2013-ban módosította a 2006-os ETT-rendeletet. A módosító rendelet⁶³

- a csoportosulások céljait a gazdasági és a társadalmi kohézió mellett a területi kohézióval egészíti ki;
- bővíti a csoportosulás tagjává válni jogosult jogalanyok körét;
- lehetőséget ad harmadik országokból, vagy tengerentúli országokból vagy területekről (TOT) származó tagok csatlakozására;
- módosítja a csoportosulás létrehozásának jóváhagyására vonatkozó szabályokat (részletezi a jóváhagyás megtagadására vonatkozó teendőket);
- szabályozza új tagok csatlakozásának rendjét a meglévő csoportosulásokhoz;
- szabályokat állapít meg a TOT-okból származó tagok részvételére;
- pontosítja a jogi személyiség megszerzésére és a Hivatalos Lapban való közzétételre vonatkozó előírásokat;
- módosítja a csoportosulás feladatainak szabályozását;
- bővíti az egyezmény tartalmi követelményeit;
- részben módosítja az alapszabály tartalmi követelményeit;
- módosítja a csoportosulások felszámolására, fizetésektelenségére, átutalások teljesítésének felfüggesztésére és felelősségére vonatkozó szabályozást;
- rendelkezik arról, hogy a Bizottságnak 2018. augusztus 1-jéig jelentést kell benyújtania az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak és a Régiók Bizottságának e rendelet alkalmazásáról;
- rendelkezik arról, hogy a 2013. december 21-t megelőzően létrejött csoportosulások nem kötelesek egyezményüket és alapszabályukat az 1082/2006/EK-rendelet e rendelettel módosított rendelkezéseikhez igazítani;
- szabályozza a folyamatban lévő bejegyzések és jóváhagyások közül melyikre melyik rendeletállapot vonatkozik;
- a rendeletet 2014. június 22-től rendeli alkalmazni.

⁶³ 1302/2013/EU rendelete (2013. december 17.) az európai területi együttműködési csoportosulásokról szóló 1082/2006/EK rendeletnek a csoportosulások létrehozásának és működésének egyértelművé tétele, egyszerűsítése és javítása tekintetében történő módosításáról.

A rendeletmódosítás és az ETT-k megjelenése a többi rendeletben jelzi, hogy a társulások a kohéziós politika egyre fontosabb szereplői, amelyek a határon átnyúló együttműködés és az Unió belső integrációja szempontjából megkerülhetetlenekké váltak.

A Mura Régió ETT integrált területi stratégiájának **makroregionális** kereteit az Európai Unió vonatkozó makroregionális stratégiája és transznacionális programjai adják. A makroregionális stratégiák olyan integrált keretrendszert jelentenek, melyek lehetővé teszik az egy meghatározott földrajzi egységhez tartozó tagállamok és harmadik országok számára a közös kihívások együttes, hatékony kezelését, a meglévő pénzügyi forrásokra alapozva. Az EU makroregionális stratégiái közül a 14 országra kiterjedő Duna Régió Stratégia érinti a vizsgált térséget.

EUDRS

A dunai makrorégió területére vonatkozó, 2011-ben elindított Európai Unió Duna Régió Stratégiája (EUDRS) jó lehetőséget nyújt a megújuló kohéziós politika, a területi kohéziós szemlélet és módszertan gyakorlati alkalmazására, mely egybevág a legújabb kohéziós politikai dokumentumok és rendeletek szellemiségével. A stratégia kimondottan ösztönzi az integrált stratégiai megközelítést. A program jelentőségét mutatja, hogy a cselekvési tervben szereplő fellépéseket és projekteket kötelező az országoknak és az érintett érdekelt feleknek végrehajtani.

Az EUDRS közvetlenül kapcsolódik az EU2020 stratégia intelligens, fenntartható és befogadó növekedésre vonatkozó céljaihoz. A Duna Stratégia ugyan nem nyújt új uniós pénzügyi támogatást, nem hoz létre újabb struktúrákat, és újabb uniós jogszabályokat sem, ellenben a meglévő pénzügyi, szervezeti és jogi környezet maximális kihasználására törekszik. Elsődleges célja, hogy elősegítse a rendelkezésre álló strukturális alapok és egyéb uniós források minél teljesebb körű felhasználását, kiegészítve nemzeti, magán-, vagy hitelintézeti finanszírozással.

A stratégia 4 pillérre, azon belül pedig 11 prioritási területre (Priority Area, PA) épül:

1) A Duna régió összekapcsolása a többi régióval

PA 1/a A mobilitás és a multimodalitás fejlesztése - belvízi hajóutak

PA 1/b A mobilitás és az intermodalitás fejlesztése – vasúti, közúti és légi közlekedés

PA 2 A fenntartható energia használatának ösztönzése

PA 3 A kultúra és az idegenforgalom, valamint az emberek egymással való kapcsolatteremtésének előmozdítása

2) Környezetvédelem a Duna régióban

- PA 4 A vizek minőségének helyreállítása és megőrzése
- PA 5 Környezeti kockázatok kezelése
- PA 6 A biodiverzitás, a táj, valamint a levegő- és talajminőség megőrzése

3) A jólét megteremtése a Duna régióban

- PA 7 Tudásalapú társadalom kialakítása a kutatás, az oktatás és az információs technológiák segítségével
- PA 8 A vállalkozások versenyképességének – beleértve a vállalkozások közötti regionális együttműködéseket (klasztereket) – támogatása
- PA 9 Az emberi erőforrásba és képességekbe való befektetés

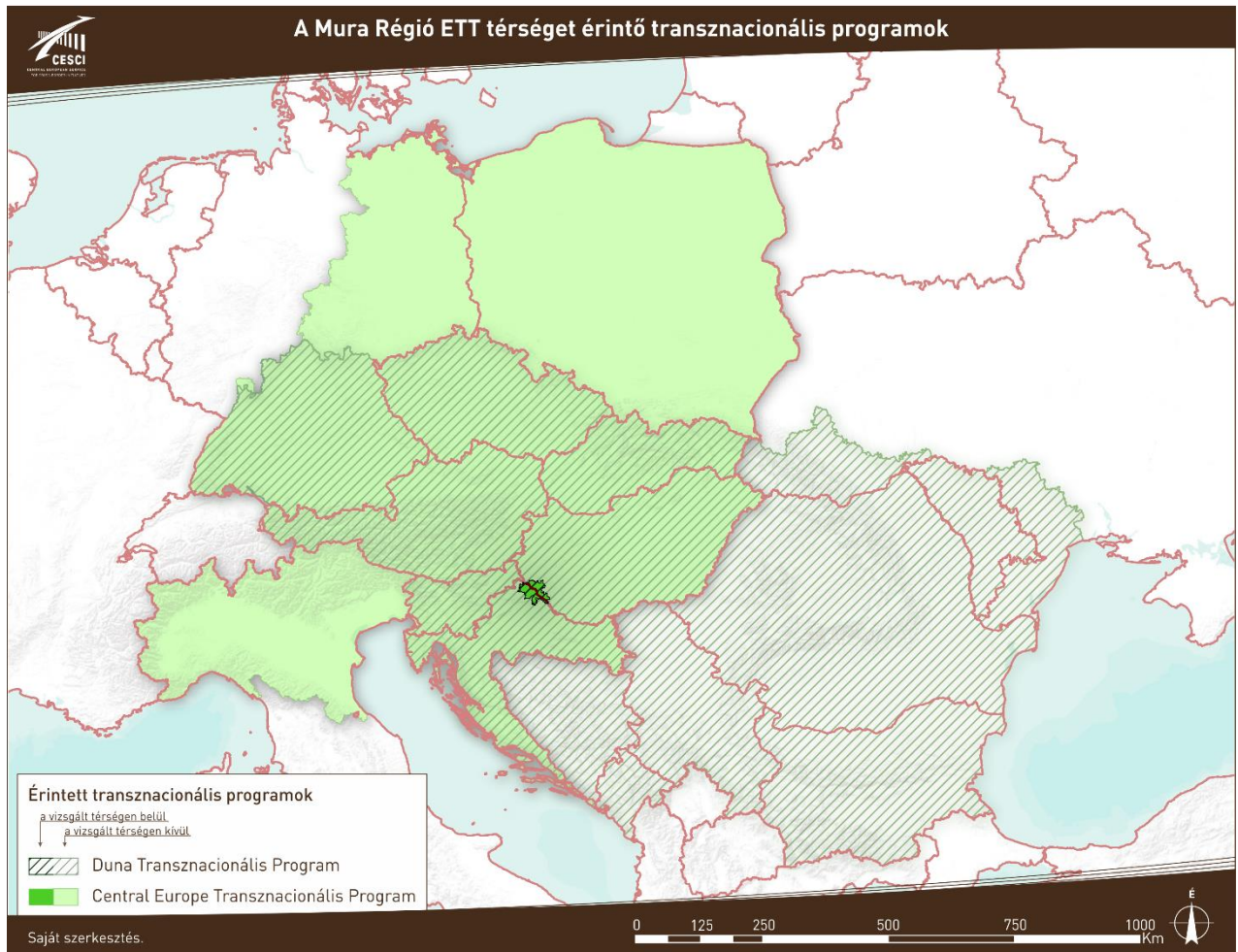
4) A Duna-régió megerősítése

- PA 10 Az intézményrendszer kibővítése és az intézményi együttműködés megerősítése
- PA 11 A biztonság javítása a súlyos bűncselekmények és a szervezett bűnözés jelentette kihívásokkal való közös küzdelem.

Az Európai Unió Duna Régió Stratégiájának első pillérének belül a fenntartható energia használatának ösztönzése, a kultúra és az idegenforgalom előmozdítása elnevezésű PA-k kifejezetten kompatibilisek a Mura Régió ETT együttműködési térség fejlesztési szükségleteivel. A harmadik pillérben a Mura Régió ETT térség számára kulcsfontosságú vállalkozások együttműködésének és versenyképességének támogatása, valamint az emberi erőforrások és képességek fejlesztése emelendő ki. A negyedik pillér viszonylatában az intézményrendszer kibővítése és az intézményi együttműködés megerősítése jelent fontos fejlesztési lehetőséget az ETT számára.

Transznacionális programok

Az Európai Területi Együttműködés célkitűzés keretében megvalósuló transznacionális programok célja az, hogy finanszírozást biztosítsanak az egy területi egységként értelmezhető, több országra kiterjedő térségek szereplői számára, annak érdekében, hogy együttesen keressenek megoldást a közös problémákra. Lényeges, hogy a támogatások középpontjában olyan problémáknak kell állniuk, melyek esetében a közös munka hozzáadott értékkel bír ahhoz képest, mintha azt az államok külön-külön, nemzeti szinten kezelnék. A csoportosulás területét a Duna és a Közép-Európa 2020 Transznacionális Programok érintik.

42. ábra: A Mura Régió ETT térségét érintő transznacionális programok területe

Duna Transznacionális Program

Az Európai Bizottság 2012. december 18-án egy új, a 2011-ben elfogadott EU Duna Régió Stratégia területével megegyező földrajzi lefedettségű transznacionális együttműködési program felállítását kezdeményezte a 2014–2020-as időszakra. A makroregionális stratégia (EUDRS) és a transznacionális program két, egymástól merőben eltérő eszköz, amelyek ugyan azonos földrajzi területen, de különböző szinteken és elvek mentén működnek. A Duna Transznacionális Program ugyan figyelembe is veszi az EUDRS célkitűzéseit, mégsem tekinthető egy ahhoz készülő operatív programnak.

Az együttműködési program végleges változata a következő prioritásokat fogalmazza meg:

15. táblázat: A Duna Transznacionális Program prioritási területei

Prioritási területek	Kapcsolódó tematikus célkitűzés	Kapcsolódó beruházási prioritás	Költségvetés (millió €)	
			Unió támogatás	Teljes
Innovatív és társadalmilag felelős Duna régió	TO1	1b	62	10,9
A környezetért és kultúráért felelős Duna régió	TO6	6b 6c 6d	70,9	12,5
A jobban összekapcsolt és energia tudatos Duna régióért	TO7	7c 7e	46,5	8,2
Jól kormányzott Duna régió	TO11	11a 11c	28,8	5,1

A Mura Régió ETT várható fejlesztési irányai szempontjából az első prioritáson belül a kis- és közepes vállalkozások fejlesztésére és együttműködésének erősítésére vonatkozó célkitűzés emelhető ki. A térségi gazdálkodás fejlesztése, illetve a helyi kulturális és természeti erőforrások jobb kiaknázása szorosan illeszkedik a transznacionális program második prioritásához, míg a tervezett határon átnyúló energetikai beavatkozás szempontjából a 3. prioritás releváns. A program negyedik, intézményi kapacitások erősítését szolgáló prioritása szintén fontos fejlesztési potenciált jelenthet a települési funkciók megosztása tekintetében az ETT számára.

Közép-Európa Transznacionális Program

A Közép-Európa Transznacionális Program a 2014–2020-as programozási periódusban a közép-európai országok közötti regionális együttműködést támogatja. A program kilenc EU-s tagországot (Ausztria, Csehország, Lengyelország, Magyarország, Németország, Olaszország, Szlovákia, Szlovénia, Ukrajna) érint, melyek közül két tagország esetében csak néhány régió vesz részt az együttműködésben. A Közép-Európa 2020 programban az alábbi stratégiai prioritások megvalósítását tűzték ki célul:

16. táblázat: A Közép-Európa Transznacionális Program prioritási területei

Prioritási területek	Kapcsolódó tematikus célkitűzés	Kapcsolódó beruházási prioritás	Költségvetés (millió €)	
			Unió támogatás	Teljes
Innovációs együttműködés Közép-Európa versenyképességének növelése érdekében	TO1	1b	69	14,1
Együttműködés az alacsony szénigényű stratégiák közép-Európai elterjedése érdekében	TO4	4c 4e	44,4	9,1
Együttműködés a természeti és kulturális erőforrások tekintetében a közép-európai fenntartható növekedés érdekében	TO6	6c 6e	88,8	18,1
Közép-Európa közlekedésének fejlesztése	TO7	7b 7c	29,6	6,1

A Mura Régió ETT várható fejlesztési céljai tekintetében az első prioritás üzleti együttműködések érintő célkitűzése lehet releváns. A második prioritási tengely első célkitűzése energiahatékony, megújuló erőforrásokat alkalmazó megoldások fejlesztését és megvalósítását célozza, mely illeszkedik a Mura Régió ETT vízi energetikai fejlesztési irányához. A harmadik prioritás kiemelten fontos lehet a térségi természeti és kulturális erőforrások, a turizmus fejlesztése szempontjából.

Határon átnyúló együttműködési programok

A Mura Régió ETT térségét az INTERREG V-A Magyarország-Horvátország Határon Átnyúló Együttműködési Program érinti, melynek területét a következő ábra mutatja.

A határon átnyúló együttműködési program prioritási területeit az alábbi táblázat (17. táblázat) foglalja össze. A Mura Régió ETT tervezett beavatkozásainak egyike a helyi vállalkozások közötti kapcsolatok erősítésére, helyi értékláncok kialakítására irányul, mely összhangban van a program első prioritásával. A kulturális és turisztikai együttműködés jelenleg is a térségi partnerség alapját képezi, mely tovább fejleszthető a HU-HR program második prioritási tengelyének keretein belül. Az oktatás szintén megjelenik az ETT tagtelepüléseinek közös témái között, illetve a szakképzési rendszerek és a munkaerő-piaci igények határon átnyúló összehangolására is mutatkozik igény. Az ebbe az irányba mutató kezdeményezések megvalósíthatók a határon átnyúló együttműködési

program 4. prioritási tengelyéből. Az intézményi együttműködések erősítésének támogatása ebben az esetben is alkalmas lehet a települések közötti funkciómegosztás megszervezésére és működtetésére.

43. ábra: A Magyarország-Horvátország Határon Átnyúló Együttműködési Program területe

17. táblázat: A Magyarország-Horvátország Határon Átnyúló Együttműködési Program prioritási területei

Prioritási területek	Kapcsolódó tematikus célkitűzés	Kapcsolódó beruházási prioritás	Költségvetés (millió €)	
			ERFA	Teljes
A KKV-k versenyképességének javítása	TO3	3c	9,96	11,72
A természeti és kulturális erőforrások fenntartható használata	TO6	6c 6d	35,78	42,1
Határon átnyúló intézményi kapacitás fejlesztése és hatékony közigazgatás	TO11	11b	5,72	6,73

Prioritási területek	Kapcsolódó tematikus célkitűzés	Kapcsolódó beruházási prioritás	Költségvetés (millió €)	
			ERFA	Teljes
Beruházás a készségfejlesztésbe, oktatásba és élethosszig tartó tanulásba közös oktatási, szakképzési és képzési programok kialakításával és végrehajtásával	TO10	10b	5,72	6,73

A HU-HR program legfontosabb változása az előző időszakhoz képest, hogy az első prioritási tengelyben KKV-k is vissza nem térítendő támogatáshoz juthatnak. Mindez a Project Partner Light, egy a német-holland határon kifejlesztett innovatív eszköz keretében valósulhat meg, melynek lényege, hogy a nyertes projektekbe a megvalósítás során gazdasági társaságok is bevonhatók, így közvetlenül támogathatók. A pályázási folyamatban a vállalkozást még nem szükséges nevesíteni.

A HU-HR program teljes költségvetése 73,9 millió €, melynek 8,5%-a, összesen 6,3 millió € deklaráltnak a határon átnyúló infrastruktúrafejlesztést szolgálja, így ez az összeg nem hozzáférhető a pályázók számára. Emellett a program menedzsmentjére további összeg került allokálásra, így a nyílt pályázati felhívások keretében elérhető összeg kb. 61 millió €.

5.1.2 Országos keretek

A térség fejlesztési lehetőségeit jelentősen befolyásolja, hogy a két ország a rendelkezésre álló forrásai alapján milyen fejlesztési pályát jelölt ki saját maga számára a következő időszakra. Ennek érdekében áttekintjük a két ország releváns fejlesztési dokumentumait.

Az átfogó fejlesztési stratégiák mellett kiemelkedő a jelentősége a nemzeti, ágazati operatív programoknak is. Az Európai Unió regionális politikája elsősorban a Strukturális Alapok (ESB) rendszerén keresztül segíti elő a nemzeti fejlesztési igények európai szintű összehangolását. A nemzeti fejlesztési elképzelések összehangolását az egyes tagállamok ágazati, ún. operatív programjai szolgálják. Az operatív programok fontos finanszírozási forrásai lehetnek a térség azon fejlesztési elképzeléseinek megvalósítása során, melyeknél a fejlesztés tartalmaz olyan elemet, aminek megvalósítása csak az egyik országban történik.

Magyarországi fejlesztési tervek

Nemzeti Fejlesztés 2030 – Országos Fejlesztési és Területfejlesztés Konceptió⁶⁴

Magyarország 2014-2020 között érvényes ágazati és területi céljait a Nemzeti Fejlesztés 2030 Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió (OFTK) néven, Országgyűlési határozatként jóváhagyott területfejlesztési dokumentum jelöli ki és foglalja egységes rendszerbe. Ezzel együtt a Konceptió jövőképe és célrendszere a 2030-ig szól.

A nemzeti jövőkép elérése érdekében a Konceptióban négy hosszú távú, 2030-ig szóló átfogó fejlesztési célt jelöl ki:

- értékteremtő, foglalkoztatást biztosító gazdasági fejlődés,
- népesedési fordulat, egészséges és megújuló társadalom,
- természeti erőforrásaink fenntartható használata, értékeink megőrzése és környezetünk védelme,
- térségi potenciálokra alapozott, fenntartható térszerkezet.

Az átfogó célok megvalósulása érdekében tizenhárom specifikus célkitűzést, köztük hét szakpolitikai jellegű célt és hat területi célt határoztak meg a Konceptióban:

- területi specifikus célok:
 - az ország makro-regionális szerepének erősítése,
 - a többközpontú térszerkezetet biztosító városhálózat,
 - vidéki térségek népességeltartó képességének növelése,
 - kiemelkedő táji értékű térségek fejlesztése,
 - területi különbségek csökkentése, térségi felzárkóztatás és gazdaságösztönzés elősegítése,
 - összekapcsolt terek: az elérhetőség és mobilitás biztosítása,
- szakpolitikában érvényesítendő specifikus célok:
 - versenyképes, innovatív gazdaság,
 - gyógyító Magyarország, egészséges társadalom, egészség- és sportgazdaság,

⁶⁴ Nemzeti Fejlesztés 2030. Országos Fejlesztési Konceptió és az Országos Területfejlesztési Konceptió. Melléklet az 1/2014. (I. 3.) OGY határozathoz. <https://www.nth.gov.hu/hu/media/download/321> (Utolsó letöltés: 2015.03.04.)

- életképes vidék, egészséges élelmiszertermelés és ellátás, az élelmiszerfeldolgozóipar fejlesztése,
- kreatív tudástársadalom, piacképes készségek, K+F+I,
- értéktudatos és szolidáris öngondoskodó társadalom,
- jó állam, szolgáltató állam és biztonság,
- stratégiai erőforrások megőrzése, fenntartható használata, környezetünk védelme.

Az Országos Fejlesztési és Területfejlesztés Konceptió tartalmazza az ország megyéinek fejlesztési irányait. A Konceptió Somogy, valamint Zala megye esetében is meghatároz olyan fejlesztési irányokat, melyek a térség határon átnyúló fejlesztési elképzelései szempontjából is relevánsak:

- Somogy megye:
 - Határon átnyúló együttműködések erősítése, Horvátország uniós csatlakozásával a határ menti gazdasági és közlekedési kapcsolatok javítása, a természeti kincsekre alapozott komplex turizmusfejlesztés hálózati rendszerének kialakítása (pl. a Drávára (és Murára) fűzhető közös értékek), a termálfűtési források fejlesztése.
 - A megújuló energiaforrások (különösen biomassza, geotermikus- és napenergia) hasznosítási arányának jelentős növelése elsősorban a helyi, közösségi energiatermelő és -ellátó rendszerek elterjedésével.
- Zala megye:
 - A helyzeti energiájukat kihasználó térségek gazdasági specializációja: A szlovén-horvát-magyar hármasszög határára Nagykanizsa-Letenye térsége nemzetközi jelentőségű logisztikai központtá válik.
 - Fontos feladat az aprófalvas, perifériális térségek felzárkóztatása (Zalaszántó), a vidéki életminőség javítása, a mezőgazdasági termelés és integráció feltételeinek javítása, a vidéki önellátó gazdálkodás, a helyi piacok, az élelmiszer helyi feldolgozása és a falusi turizmus támogatása.
 - Kiemelt cél a megújuló energiaforrások szélesebb körben történő fenntartható hasznosítása.

Az ország makro-regionális szerepének erősítésén belül több olyan fejlesztéspolitikai feladatot is meghatároztak, melyek a határon átnyúló együttműködések szempontjából relevánsak. Az ETT szempontjából első körben a „Határmenti és határon átnyúló fejlesztésekkel” kapcsolatos elképzeléseket érdemes megvizsgálni. A Konceptió a lehetséges határ menti és határon átnyúló

fejlesztési célokat három témakörbe csoportosítja: a gazdasági kapcsolatok fejlesztése, a környezeti és az infrastrukturális hálózatok összekapcsolása, az intézményi együttműködés és kapacitások bővítése. Utóbbi esetében a Konceptió az intézményi együttműködések kulcsterületeként nevesíti az Európai Területi Társulásokat, és támogatásukat külön kiemeli. Az ország makro-regionális szerepének erősítésére vonatkozó területi specifikus célon belül további olyan fejlesztéspolitikai célok is nevesítve vannak, mely a határ térség szempontjából kiemelt jelentőségű. A Konceptióban megfogalmazott többi specifikus célkitűzés eltérő intenzitással, de szintén relevánsak a Mura Régió ETT térség fejlesztési elképzelései szempontjából.

Modern városok program

Az előző pontban bemutatott OFTK Nagykanizsát Magyarország külső városgyűrűjének meghatározó gazdasági szerepkörrel rendelkező városai közé sorolja, és az alábbi fejlesztési irányokat határozza meg a számára: „Nagykanizsa a régiók kapujában elhelyezkedve a megújuló energiák mintavárosa pozíció elérését célozza meg. Energiaigényes húzóágazatait (fémfeldolgozás, ipari gépgyártás, bútorgyártás, feldolgozóipar, energiaipar, turizmus, élelmiszeripar) a pozícióhoz kapcsolódó kitörési pontokkal kiegészítve erősítheti, mint a megújuló energiákhoz kapcsolódó és egyéb K+F+I alapú iparágak, a logisztika és a turizmus. Közvetlen városi és Csurgótól Letenyéig tartó határmenti vonzáskörzeten túl Csáktornya-Lendva irányában fűzheti szorosabbra térségi kapcsolatait.”

Az OFTK-ban meghatározott célkitűzések elérése érdekében Magyarország Kormánya meghirdette a „Modern Városok Programot”. A Kormány és a megyei jogú városok önkormányzatai közötti együttműködési megállapodások első ütemének intézkedéseiről kormányhatározat⁶⁵ született. Ennek értelmében Nagykanizsa az alábbi célkitűzések megvalósítására kap a következő időszakban kormányzati támogatást:

- Új ipari terület kialakítása Nagykanizsán;
- A déli elkerülő út megvalósítása;
- Nagykanizsa megújítását és a városi életminőség javítását szolgáló Adria Kapuja Program megvalósításának támogatása;

⁶⁵ 1038/2016. (II. 10.) Korm. határozat a Modern Városok Program keretében Magyarország Kormánya és a megyei jogú városok önkormányzatai között első ütemben kötött együttműködési megállapodásokkal összefüggő intézkedésekről

- A Mura, illetve a Mura térségének komplex gazdasági és turisztikai fejlesztését, a természeti értékek megőrzését és a természetes környezet rehabilitációját célzó Mura program megvalósításának támogatása
 - a Mura program megvalósítását szolgáló intézkedési terv kidolgozása,
 - a Mura program keretében kerékpárút fejlesztési program megvalósításával kapcsolatos intézkedések,
 - az erdei kisvasút fejlesztési lehetőségeinek vizsgálata;
- Az M70-es autópályát kétszer kétsávos gyorsforgalmi úttá fejlesztése.

A felsorolásból látható, hogy a tervezett fejlesztések közül több is hatással lesz a térség jövőjére. A Mura Régió ETT szempontjából kiemelt jelentőségűek a Mura-programhoz kapcsolódó intézkedések. Miután a program kidolgozása is az intézkedések között szerepel, így az ETT-nek még lehetősége lehet a saját fejlesztési elképzeléseit a készítőik felé közvetíteni.

Terület- és Településfejlesztési Operatív Program (TOP)

Prioritási tengely megnevezése	Tematikus célkitűzés ⁶⁶	Teljes indikatív forrásösszeg (EUR)
Térségi gazdasági környezet fejlesztése a foglalkoztatás elősegítésére	8	962 433 080
Vállalkozásbarát, népességmegtartó településfejlesztés	6	476 572 322
Alacsony széndioxid kibocsátású gazdaságra való áttérés kiemelten a városi területeken	4	648 132 025
A helyi közösségi szolgáltatások fejlesztése és a társadalmi együttműködés erősítése	9	199 191 040
Megyei és helyi emberi erőforrás fejlesztések, foglalkoztatás-ösztönzés és társadalmi együttműködés	8,9	289 234 072
Fenntartható városfejlesztés a megyei jogú városokban	8,6,4,9	1 248 120 448
Közösségi szinten irányított városi helyi fejlesztések (CLLD)	9	147 192 067

⁶⁶ Az az európai strukturális és beruházási alapokhoz meghatározott tematikus célkitűzések (1303/2013/EU).

Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program (GINOP)

Prioritási tengely megnevezése	Tematikus célkitűzés	Teljes indikatív forrásösszeg (EUR)
Kkv-k versenyképességének javítása	3	1 581 970 695
Kutatás, technológiai fejlesztés és innováció	1	1 687 617 126
Infokommunikációs fejlesztések	2	454 794 075
Energia	4	225 555 211
Foglalkoztatás	8	1 712 604 573
Versenyképes munkaerő	10	437 236 313
Turizmus	6	54 079 814

Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program (EFOP)

Prioritási tengely megnevezése	Tematikus célkitűzés	Teljes indikatív forrásösszeg (EUR)
Együttműködő társadalom	9	1 020 014 923
Infrastrukturális beruházások a társadalmi együttműködés erősítése érdekében	9	572 489 286
Gyarapodó tudástőke	10	949 149 330
Infrastrukturális beruházások a gyarapodó tudástőke érdekében	10	492 000 713
Pénzügyi eszközök alkalmazása a társadalmi együttműködés erősítése érdekében, valamint társadalmi innováció és transznacionális együttműködések	9	35 981 989

Integrált Közlekedésfejlesztési Operatív (IKOP)

Prioritási tengely megnevezése	Tematikus célkitűzés	Teljes indikatív forrásösszeg (EUR)
Nemzetközi (TEN-T) közúti elérhetőség javítása	7	1 015 438 119
Nemzetközi (TEN-T) vasúti és vízi elérhetőség javítása	7	1 481 217 836
Fenntartható városi közlekedés	7	385 441 671
TEN-T hálózat közúti elérhetőségének javítása	7	357 028 069

Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program (KEHOP)

Prioritási tengely megnevezése	Tematikus célkitűzés	Teljes indikatív forrásösszeg (EUR)
A klímaváltozás hatásaihoz való alkalmazkodás	5	1 044 936 936
Települési vízellátás, szennyvíz-elvezetés és – tisztítás, szennyvízkezelés fejlesztése	6	1 243 885 044
Hulladékgazdálkodással és kármentesítéssel kapcsolatos fejlesztések	6	400 203 648
Természetvédelmi és élővilág-védelmi fejlesztések	6	100 986 553
Energiahatékonyság növelése, megújuló energiaforrások alkalmazása	4	994 820 180

Horvátországi fejlesztési tervek

Horvátország Stratégiai Kormányzati Programja (2015-2017)

Horvátország a 2011-2013-as időszakra rendelkezett regionális fejlesztési stratégiával. Ezt követően készült el az ország kormányzati programjának rövid távú stratégiája, mely meghatározza a 2015-2017-es évek fejlesztéseit.

A stratégia jövőképében rögzíti, hogy a program végrehajtása stabil és biztonságos környezetet teremt Horvátországban a gazdasági válság utáni gyors gazdasági és társadalmi fellendüléséhez. Az ország egyaránt szerves része lesz a globális és a nyílt európai piacok működésének. A kormányzat ugyanakkor azt is felismerte, hogy a stabil gazdaság és a versenyképesség növelése mellett a társadalmi igazságosságot, a polgárok közötti egyenlőséget, a szolidaritást és a jobb életfeltételek lehetőségét is biztosítani kell valamennyi társadalmi réteg számára.

Összegezve a kormányzati programok stratégiája 2017-ig szóló átfogó céljának meghatározásakor egy jól működő, versenyképes piacgazdaságú, modern európai jóléti államot vizionál. A stratégiai cél 12 általános célkitűzés teljesítése révén érhető el:

- gazdasági stabilitás;
- a gazdaság versenyképességének növeléséhez szükséges optimális környezet kialakítása;
- kiegyensúlyozott területi fejlődés;
- társadalmi igazságosság;

- egészségmegőrzés, egészségügy fejlesztése;
- a tudás, a tehetség és a kultúra támogatása;
- környezetvédelem és területfejlesztés;
- versenyképes agrár-élelmiszeripar és halászat;
- a turizmus versenyképességének növelése;
- a jogállamiság megerősítése;
- nemzetbiztonság, a közrend fenntartása;
- nemzetközi pozíció és a horvát nemzeti identitás erősítése.

A dokumentum a 12 általános célkitűzéshez konkrét célokat és intézkedéseket is rendel, meghatározva az egyes célok elérési módját és indikátorainak éves szintű célértékeit is.

Versenyképességi és Kohéziós Operatív Program

Prioritási tengely megnevezése	Tematikus célkitűzés	Teljes indikatív forrásösszeg (EUR)
A gazdaság erősítése a kutatás és az innováció révén	1	782 108 440
Az információs és a kommunikációs technológiák használata	2	362 297 271
Üzleti versenyképesség	3	1 141 176 480
Az energiahatékonyság és a megújuló energiaforrások támogatása	4	625 659 781
Klímaváltozás és kockázatkezelés	5	288 701 352
Környezetvédelem és az erőforrások fenntarthatósága	6	2 338 071 318
Összekapcsoltság és mobilitás	7	1 541 418 547
Társadalmi befogadás és egészség	9	419 411 768
Oktatás, képességek, élethosszig tartó tanulás	10	318 723 289

Hatékony Emberi Erőforrás Operatív Program

Prioritási tengely megnevezése	Tematikus célkitűzés	Teljes indikatív forrásösszeg (EUR)
Magas foglalkoztatás és munkaerő mobilitás	8	615 302 003
Társadalmi befogadás	9	385 882 354
Oktatás és élethosszig tartó tanulás	10	529 411 765
Jó kormányzás	11	225 031 699

Horvátország Nemzeti Közlekedésfejlesztési Stratégiája (2014-2030)⁶⁷

Horvátország közlekedésfejlesztési stratégiájában az alábbi főbb célokat határozták meg:

1. A szomszédos országokkal való közlekedési kapcsolatok és koordináció fejlesztése
2. Távolsági elérhetőségek javítása
3. Regionális közlekedési kapcsolatok javítása a területi kohézió erősítése érdekében
4. A jelentős városi agglomerációk elérésének és belső elérhetőségének javítása.
5. A teherszállítási elérhetőségek javítása.
6. A közlekedési rendszer szervezeti és működési kereteinek fejlesztése a rendszer hatékonyságának és a fenntarthatóságának elérése érdekében

A közlekedésfejlesztési stratégia 5 régióra osztja az országot, az ETT horvát oldali települései a fővárost, Zágrábot is magába foglaló központi régióba tartoznak. A dokumentum rögzíti, hogy a régióknak kiemelkedő szerepe van Horvátország, s Közép-Kelet-Európa közlekedési hálózatában is. A régió közlekedésföldrajzi helyzete kedvező, hiszen két páneurópai folyosó kereszteződésében fekszik. Zágráb mindemelllett a regionális közlekedés centruma, s távolsági közlekedési csomópont is. Gyengeségként említhető ugyanakkor a transzverzális közlekedési kapcsolatok hiánya, a régió főútvonalainak és autópályáinak túlterheltsége, a relatíve magas útdíjak. A központi régióban – a földrajzi adottságoknak köszönhetően – a legkisebb a vízi közlekedés jelentősége, s a kerékpáros infrastruktúra kiépítettsége is gyenge.

⁶⁷ http://www.mppi.hr/UserDocsImages/TR-DEVLP%20STRAT-M-DOC3010-14%20FINAL%2025-12_15.pdf

A stratégia a várható jövőbeli trendek és lehetőségek között említi a főváros elérhetőségének további javulását, a határon átmenő forgalom, valamint a főváros és a zsupánsági központok közötti utazási igények növekedését.

A dokumentum a közlekedési fejlesztések lehetséges következményeihez sorolja a szomszédos régiókkal kialakított funkcionális együttműködést, ugyanakkor a horvát-magyar határsávra vonatkozóan nem fogalmaz meg konkrét intézkedéseket, céljai makroregionális területi szintre vonatkoznak.

Vidékfejlesztési Programok (VP)

A többi operatív programhoz képest a Vidékfejlesztési Program eltérő logika alapján épül fel, hiszen a program legfőbb finanszírozási forrása az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap. A vidékfejlesztési programok az EMVA prioritásait⁶⁸ alkalmazzák, de a forrásokat a nemzeti szükségletek alapján osztják el. A magyar VP a legnagyobb forrást az ökoszisztémák állapotának helyreállításához rendelte, míg a többi prioritáshoz közel azonos arányban (15-18,5%) határozott meg forrásallokációt. A horvát VP-ben a legfőbb hangsúly az ökoszisztémák állapotának helyreállítása mellett a versenyképességen van (27-28%), a társadalmi befogadás is viszonylag magas forrásallokációval bír (20%), míg a többi prioritásra alacsonyabb összeget irányoztak elő.

Magyarország Vidékfejlesztési Programja

	Prioritás megnevezése	Összes közpénzből történő hozzájárulás (EUR)	%
1. prioritás	Tudásátadás és innováció		
2. prioritás	Versenyképesség és életképesség fokozása	715 960 741	17,15
3. prioritás	Élelmiszerlánc szervezése, kockázatkezelés	771 978 936	18,49
4. prioritás	Ökoszisztémák állapotának helyreállítása	1 203 443 811	28,83
5. prioritás	Erőforráshatékonyság	629 185 295	15,03
6. prioritás	Társadalmi befogadás előmozdítása, a vidéki térségek gazdaságfejlesztése	753 193 553	18,04

⁶⁸ Az Unió vidékfejlesztési prioritásai az 1305/2013/EU alapján.

	Prioritás megnevezése	Összes közpénzből történő hozzájárulás (EUR)	%
1. alprogram	Fiatal Gazda Tematikus Alprogram		
2. alprogram	Rövid Ellátási Lánc Tematikus Alprogram		

Horvátország Vidékfejlesztési Programja

	Prioritás megnevezése	Összes közpénzből történő hozzájárulás (EUR)	%
1. prioritás	A tudásátadás és az innováció előmozdítása a mezőgazdaságban, az erdőgazdálkodásban és a vidéki területeken		
2. prioritás	A mezőgazdasági üzemek életképességének, valamint a mezőgazdasági ágazatok versenyképességének az erősítése, az innovatív gazdálkodási technológiák és a fenntartható erdőgazdálkodás támogatása	711 003 205,42	28,8
3. prioritás	Élelmiszerlánc szervezés, beleértve többek között a mezőgazdasági termékek feldolgozását és forgalmazását, az állatjólétet és a kockázatkezelést	278 956 380,04	11,7
4. prioritás	A mezőgazdasághoz és az erdőgazdasághoz kapcsolódó ökoszisztémák helyreállítása, megőrzése és javítása	659 748 724,27	27,7
5. prioritás	Erőforrás-hatékonyság, valamint a karbonszegény és az éghajlatváltozáshoz alkalmazkodni képes gazdaság irányába történő elmozdulás a mezőgazdasági, az élelmiszer-ipari és az erdészeti ágazatban	200 597 894,12	8,4
6. prioritás	Társadalmi befogadás, a szegénység csökkentése és a gazdasági fejlődés támogatása a vidéki térségekben	468 241 752,40	19,6

5.1.3 Regionális keretek

Zala Megyei Területfejlesztési Program 2014-2020

A dokumentum már bevezetőjében rögzíti, hogy a megye társadalmi, gazdasági és politika szereplőinek egyik kiemelt célja, hogy Zala megye a horvát-magyar-osztrák-szlovén négyes határtérség szervező erejévé és a határhelyzetből fakadó előnyök kihasználójává váljon.

Zala megye 2030-ig elérendő jövőképét a Zala Megyei Területfejlesztési Koncepció a „Gazdag és harmonikusan fejlődő zöld Zala” szlogenben foglalja össze. Ez a jövőbeli állapot három átfogó cél megvalósulása esetén érhető el. Az átfogó célokhoz Zala Megye Területfejlesztési Koncepciója alapján 7 ágazati és 3 területi stratégiai cél is kapcsolódik.

I. Jól működő, fejlett gazdaság;

- A KKV-k és nemzetközi nagyvállalatok aktivitásának élénkítése
- Jövő centrikus, piacképes gazdasági tevékenységek fejlesztése
- Hagyományokon alapuló gazdasági ágazatok megerősítése, hozzáadott érték növelése

II. Foglalkoztatás bővítése és társadalmi kohézió

- A jövő iparágait és a hagyományos ágazatokat támogató rugalmas képzési rendszer
- A társadalmi depresszió kezelése, felkészítés a munkára

III. Élhető Zala megye

- Egészséges, vonzó, emberközpontú épített és természeti környezet
- Korszerű, elérhető intézményi struktúra és szolgáltatásrendszer, az egyenlőtlenségek csökkentése

Területi szempontból a koncepció a megyét három részre osztja, s a területegységekre fogalmaz meg fejlesztési célokat:

- Észak-Zala gazdaság- és iparfejlesztése (Zalaegerszeg, Pacsa, Zalalövő, Zalaszentgrót és térsége)
- Dél-Zala (Nagykanizsa, Zalakaros, Lenti és Letenye térsége) diverzifikált újraiparosítása és gazdaságának revitalizációja
- Zala balatoni térsége (Keszthely és Hévíz térsége) kreatív tudásra és természeti értékekre épülő fejlesztése

A koncepció az ETT-hez tartozó dél-zalai térség számára középtávon egyértelműen gazdaságfejlesztést jelöl ki elsődleges célként. Zala Megye Területfejlesztési Programja a koncepció célrendszeréhez illeszkedve 7 prioritást határoz meg a megye számára a 2014-2020-as időszakra, a prioritásokhoz pedig intézkedéseket is rendel. A prioritások az alábbiak:

1. Innovatív, jövőbeni húzóágazatok fejlődésének és hálózatosodásának elősegítése
2. Helyi értékekre épülő versenyképes gazdaság megteremtése
3. Oktatási, képzési, egészségügyi és közszolgáltatási fejlesztések a társadalmi kohézió és a gazdaság erősítése érdekében
4. Integrált programok a szegénység és kirekesztettség kezelésére és a fiatalok elvándorlásának mérséklése érdekében
5. Integrált környezetvédelmi programok a következő generációk életésélyeinek megtartása és a környezeti szempontból fenntartható fejlődés érdekében
6. A városi szövet és a települési épített környezet fenntartható fejlesztése
7. Összehangolt infrastrukturális fejlesztések a területi kohézió erősítése érdekében

Somogy megye Területfejlesztési Programja 2014-2020

Somogy Megye Területfejlesztési Programja, s annak célkitűzései illeszkednek Somogy Megye Területfejlesztési Koncepciójához. A koncepció jövőképe a megyét 2030-ra sokszínű természeti környezettel rendelkező, az ott élők számára jó életminőséget biztosító, versenyképes, innovatív térségként vizionálja, ahol egyszerre vannak jelen a szolgáltatásokban erős városok és a kedvező életteret biztosító vidéki térségek.

A koncepció a megyére 3 átfogó célt határoz meg:

- a rendszeres munkajövedelmet szerzők arányának növelése;
- a megye belső erőforrásainak fenntartható hasznosítása az ökológiai, társadalmi és gazdasági szempontok figyelembe vételével;
- a szolgáltatásokhoz való hozzáférés egyenlő esélyének biztosítása.

Az átfogó célok elérése, és a jövőkép megvalósítása érdekében a területfejlesztési koncepció 10 specifikus célt is meghatároz, melyek közül 5 ágazati jellegű, tematikus célkitűzés, 5 pedig kifejezetten területi. Tematikus célok:

- A piaci igényekre választ adó vállalkozói szektor megerősítése, a K+F+I folyamatok ösztönzése;
- Piacképes tudást biztosító képzési struktúra és a lakosság készségeinek fejlesztése
- A helyi termelést, közösségek önellátását segítő fejlesztések támogatása
- Közösségfejlesztés és a hátrányos helyzetű népesség-csoportok társadalmi integrációjának elősegítése
- Az infrastrukturális elemek fejlesztése, kiépítése, a szolgáltatási intézményrendszer megerősítése.

A területi célok között külön nevesítve jeleik meg a horvát határtérség is:

- Vidéki térségekben lakók életminőségének javítása, területi különbségek mérséklése
- Járásközpontok, városok funkcióinak megerősítése
- Balaton kiemelt üdülőkörzet komplex fejlesztése
- Kaposvár centrum szerepének erősítése, a város és vonzáskörzetének fejlesztésével
- Somogy megye horvát határ menti térségének fejlesztése.

A program rögzíti, hogy a horvát-magyar határtérségben le kell fektetni a kereskedelmi, gazdasági kapcsolatok infrastrukturális és szervezeti alapjait, meg kell teremteni a termelő és szolgáltató vállalkozások, illetve logisztikai és szállítványozó cégek letelepedését segítő infrastrukturális feltételeit. A program a gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok élénkítésének alapfeltételéül a közlekedési kapcsolatok javítását, a határátkelési pontok fejlesztését, bővítését jelöli ki. Az együttműködés erősítése ugyanakkor nemcsak gazdasági területen szükséges, hanem – építve a térség vegyes etnikumú lakosságára – kulturális területen is. A program arra is felhívja a figyelmet, hogy a határ menti térségben a kapcsolatok erősítését, a gazdasági nyitás sikerességét nagyban segítené a horvát nyelv oktatása felnőttképzés és iskolai oktatás kereteiben is.

Somogy Megye Területfejlesztési Programja a koherens célrendszer alapján 7 prioritást határoz meg a 2014-2020-as időszakra, a prioritásokhoz pedig intézkedéseket és projektcsomagokat rendel. A fejlesztési program kijelöli a lehetséges kedvezményezetteket, az eredményességet mérő

indikátorokat, valamint megadja a végrehajtáshoz szükséges fejlesztési források kereteit is. A prioritások az alábbiak:

1. *Az agrár- és erdészeti termelési láncok szereplőinek megerősítése és a helyi termelésen alapuló önfenntartó szociális gazdaság feltételeinek megteremtése*

A prioritás 3. intézkedése (Regionális együttműködés támogatása) határon átnyúló együttműködést ösztönöz a mezőgazdasági kutatás és oktatás területén.

2. *Somogyi vállalkozások versenyképességének növelése az ipari- és szolgáltató szektorban*

A prioritás 3. intézkedése a vállalkozások együttműködését, s egyben a horvát-magyar határ menti gazdasági kapcsolatok fejlesztését szorgalmazza annak érdekében, hogy a kkv-k kiaknázhassák a szinergikus hatásokat, stabilizálják működésüket, és fokozzák versenyképességüket.

3. *Somogy megye turisztikai potenciáljának erősítése*

4. *A lakosság képzettségi szintjének javítását célzó fejlesztések támogatása*

A prioritás 3. intézkedése külön figyelmet fordít az alap- és középfokú oktatási intézmények szakmai fejlesztésére, a horvát nemzetiségi oktatás feltételrendszerének javítására.

5. *A fenntartható gazdálkodást és erőforrás felhasználást, valamint a megye lakosságának életminőség javítását támogató környezetgazdálkodási beruházások támogatása*

6. *A helyi közösségek megerősödését és a helyi értékek megőrzését szolgáló fejlesztések támogatása*

A prioritás 3. intézkedése a kulturális és természeti örökség védelmét és a helyi identitás erősítését szolgáló fejlesztések, 4. intézkedése pedig a társadalmi kohézió erősítését szolgáló közösségépítő programok megvalósítását támogatja. Az horvát-magyar határtérség interetnikus és határon átnyúló közösségi kapcsolatainak erősítése jól illeszkedik a 6. prioritás intézkedéseire.

7. *Térségi jelentőségű szolgáltatások és infrastrukturális rendszerek fejlesztése, valamint településfejlesztés*

A prioritás 1. (A közúti- és vasúti infrastruktúrába történő összehangolt befektetések megvalósítása), 2. (Fenntartható közösségi közlekedési infrastruktúrák létrehozása és a közlekedés alternatív formáinak előmozdítása) és 4. (Kisléptékű, pontszerű településfejlesztés jellemzően vidéki térségekben) intézkedése a határmenti kistelepüléseken kisebb léptékű infrastrukturális fejlesztések megvalósítására ad lehetőséget.

Zsupánsági fejlesztési stratégiák

Horvátországban jelen stratégia megalkotásának időpontjában (2016. február) még álltak rendelkezésre a zsupánságok 2014-2020-as tervezési időszakra szóló fejlesztési stratégiái. Az uniós csatlakozás előtt, a 2011-2013-as évekre valamennyi terület egység rendelkezett területfejlesztési dokumentummal, melyeket vagy meghosszabbítottak 2016-ig, vagy jelenleg zajlik felülvizsgálatuk.

A zsupánságok jelenleg ismert fejlesztési céljai több ágazatot érintenek, és illeszkednek a Zala és Somogy megyei programokban rögzített főbb célkitűzésekhez. Az ETT legtöbb horvát oldali tagtelepülését magába foglaló **Međimurska županija** jövőképe innováción és tudáson alapuló, komoly vállalkozói tradíciókkal rendelkező megyét vizionál, mely őrzi kulturális és természeti örökségét, s lakóinak magas életszínvonalat biztosít. A jövőkép elérése érdekében az elmúlt időszakban 4 cél vezérelte a zsupánsági fejlesztéseket:

- a gazdasági versenyképesség javítása,
- a humán erőforrás fejlesztése,
- környezetvédelem és természeti erőforrás menedzsment,
- regionális fejlesztési menedzsment javítása.

A 4 átfogó célhoz prioritásokat és intézkedéseket is rendeltek, melyek szinte kivétel nélkül a társadalmi, gazdasági és környezeti szempontból is fenntartható térség- és vidékfejlesztés elvét követik.

Koprivničko-križevačka županija hosszú távon a lakosok szolgálatában álló megyeként jelenik meg a fejlesztési stratégiában. Átfogó céljai a gazdasági versenyképesség, a humán erőforrás fejlesztés, valamint a kulturális és természeti örökséggel és erőforrásokkal való fenntartható gazdálkodás terén összecsengnek Međimurska županija céljaival, azonban külön célként jelenik meg a közlekedési és kommunális infrastruktúra fejlesztése.

Varaždinska županija előző időszakai céljai között szintén megjelenik a gazdaság policentrikus és kiegyensúlyozott fejlesztése, a versenyképesség növelése, az életminőség javítása, a humán erőforrás fejlesztése, a környezetvédelem. Koprivničko-križevačka županija-hoz hasonlóan nagyobb hangsúlyt kap az infrastruktúra fejlesztése, valamint az összehangolt területfejlesztés is.

5.2 Helyi keretek

A térségben elvégzett terepmunka kiegészítésére, a lokális fejlesztési elképzelések feltárása érdekében a térséget érintő LEADER helyi akciócsoportok fejlesztési dokumentumait tekintjük át.

Az ETT tagtelepüléseinek fejlesztési elképzeléseit az ETT közgyűlésén csoportos interjú keretében tártuk fel. Az elhangzott elképzelések megalapozták a stratégia alakulását.

5.2.1 LEADER akciócsoportok anyagai

A Nagykanizsa körül szerveződő **Innovatív Dél-Zala Vidékfejlesztési Egyesület**nek már készül a következő tervezési időszakra szóló Helyi Fejlesztési Stratégiája (HFS), melynek jelenleg csak véleményezési változata elérhető. Az egyesület a tagtelepülésein élők életminőségének javítását, a térségben a jövedelemszerző képesség fokozását és helyi, innovatív fejlesztések meghonosítását szeretné elérni, s ennek érdekében 4 átfogó célt határoztak meg:

- A helyi gazdaság fejlesztése a helyi termékek révén
- A térségi lakóhelyi és turisztikai vonzerejének fokozása
- A lakosság közszolgáltatásokhoz való hozzáféréseinek elősegítése, javítása
- Együttműködési készség javítása, szakmai programok az esélyegyenlőség jegyében

Az átfogó célok alá specifikus célok tagozódnak, melyek közül az ETT fejlesztési elképzelései szempontjából kiemelendő a mikrovállalkozások támogatása, a helyi termékek és szolgáltatások fejlesztése, a vidéki örökség megőrzése, a turisztikai attrakciófejlesztés, a rendezvények és közösségfejlesztő események szervezése.

Az ETT legtöbb magyar oldali települését tömörítő Zala Zöld Szíve Vidékfejlesztési Egyesület és a Somogy megyei Vidékünk a Jövőnk Szövetség Helyi Fejlesztési Stratégiájának tervezése még nem zajlott le, így csak a legutóbbi, 2013-ig szóló Helyi Vidékfejlesztési Stratégiák (HVS) elérhetőek.

A **Zala Zöld Szíve Vidékfejlesztési Egyesület** középtávú jövőképeinek legfontosabb eleme a mikrotérség önálló arculatának kialakítása, mely pozitív imázssal is párosul. Céljuk egy olyan „brand” kialakítása, mely egyszerre jelzi a térség dinamikus turisztikai fejlődését, a megerősödő kivállalkozásokat, a társadalmi kohézió erősödését, a javuló életminőséget, a helyi értékekre és erőforrásokra alapozott fejlődést.

A HVS 5 prioritást azonosít:

1. „Lépésváltó gazdaság – árnyékból a fényre” Helyi gazdaság- és vállalkozásfejlesztés,
2. „Itt akarunk élni – az otthon adó vidék” A helyi életminőség fejlesztése,
3. „Elődeink öröksége – jövőnk kincsei” A helyi örökség megőrzése, fejlesztése,
4. „Százszorszép – a vendégváró Zöldország” Helyi turizmusfejlesztés,
5. „Az értékes ember” Helyi humánerőforrás fejlesztés.

Az egyesület a következő időszakban Dombháti Örökség Program elindítását tervezi, ami elsősorban a zártkertek megmentését szolgálja. Céljuk olyan lehetőségeket keresni, melyek újra gazdasági értéket adnak e területeknek. A program azonban nemcsak a gazdálkodás fejlesztését támogatja, hanem turisztikai, környezet- és természetvédelmi beavatkozásokat is.

A Zala Zöld Szíve Vidékfejlesztési Egyesületnek korábban megvalósított határon átnyúló projektek révén kialakult kapcsolatrendszere van többek között Podturen és Domašinec községek önkormányzataival, helyi civil szervezetekkel, turisztikai irodákkal. A szomszédos, horvát oldali LEADER akciócsoportokkal is felvették a kapcsolatot jövőbeli együttműködések megalapozása érdekében, s már több találkozóra is sor került. Az egyesület több határon átnyúló fejlesztés megvalósítását is tervezi:

- a Mura Régió brand továbbfejlesztése,
- a helyi tájfajtakat integráló gyűjteményes gyümölcsöskertek komplex, határon átnyúló fejlesztése,
- az immateriális kulturális örökség bizonyos elemeinek turisztikai terméké formálása,
- az Európában több tekintetben példa nélküli Déli Védelmi Vonal turisztikai attrakciófejlesztése,
- a murai vízi turizmus fejlesztése a határ mindkét oldalán.

A **Vidékünk a Jövőnk Szövetség** települései bár nem tartoznak az együttműködés elsődleges célterületéhez, a térségi kooperáció sikeressége szempontjából mégis fontosak. Az ETT jelenlegi tagtelepülései is több szállal kötődnek hozzájuk, s a LEADER szervezetek közötti együttműködésre is szükség van a kölcsönös előnyök kihasználása, s az esetleges párhuzamos fejlesztések kiszűrése érdekében. A szövetség jövőképe és főbb céljai koherensek az Innovatív Dél-Zala és a Zala Zöld Szíve Vidékfejlesztési Egyesület esetében ismertettekkel.

A Helyi Vidékfejlesztési Stratégia 3 célt és azokhoz kapcsolódó 4 intézkedést határoz meg:

1. A térség gazdasági potenciáljának erősítése
 - 1. intézkedés: Vállalkozásfejlesztés
 - 2. intézkedés: Helyi terméket előállítók támogatása
2. Kulturális identitás erősítése
 - 1. intézkedés: Rendezvények támogatása
3. A lakosság életminőségének javítása
 - 1. intézkedés: Civil szervezetek támogatása

Az ETT horvát oldali tagjai és a háttértelepülések 4 LEADER Helyi Akciócsoportba tömörülnek, melyek: **LAG Izvor**, **LAG Mura-Drava**, **LAG Podravina**, **LAG Središnje Međimurje**. Az akciócsoportok fejlesztési stratégiáinak a felülvizsgálata folyamatban van, a kérdőívekből azonban kiderül, hogy a térség elsődleges fejlesztési irányában a következő években sem várható jelentős változás.

A középtávú, átfogó célok között valamennyi LAG esetében megjelenik a gazdaságfejlesztési szándék, mely alatt elsősorban a mezőgazdaság versenyképességének növelését értik. A vidékfejlesztési stratégiák prioritásai között szerepelt a mezőgazdasági specializáció szintjének emelése, a termelői hálózatok kiépítése, a kis és közepes vállalkozások támogatása, őshonos fajták megőrzése, ökológiai gazdálkodás megvalósítása, s az ehhez kapcsolódó vidéki turizmus fejlesztése. A LAG Podravina a jövőben kiemelt figyelmet szeretne fordítani a fiatal gazdák és a családi gazdaságok támogatására is. A LAG Izvor stratégiája ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy a térség jövője szempontjából szükség van a nem mezőgazdasági jellegű tevékenységek ösztönzésére is, elsősorban a KKV-k támogatásával és a turisztika kínálat bővítésével.

Minden horvát oldali LAG célként tűzte ki az életminőség javítását, melynek nélkülözhetetlen feltétele a közlekedés, a kommunális (szennyvíz-elvezetés és -tisztítás, gázszolgáltatás, szemétszállítás) és szociális infrastruktúra (óvodai ellátás, idősgondozás, sport és szabadidős létesítmények) fejlesztése. A térségben egyértelműen jelen van a humán erőforrás fejlesztésének igénye is, melyhez a helyi szereplők szerint az oktatás általános színvonalának növelésére, képzések szervezésére, az élethosszig tartó tanulás ösztönzésére, valamint a munkaerőpiaci kereslet és kínálat összehangolására lenne szükség.

A harmadik, minden helyi stratégiában fellelhető elem a fenntartható gazdálkodás, s ehhez kapcsolódóan a megújuló energiaforrások használata, a térség természeti és kulturális örökségének megőrzése, valamint a lakosság környezettudatosságának javítása.

Határon átnyúló kapcsolatok területén a horvát oldali akciócsoportok közül a LAG Mura-Drava a legakívtabb. Az akciócsoport már több ülést tartott a Zala Zöld Szíve egyesülettel, melyek keretében képzéssel kapcsolatos ismeretek átadásáról és a már végrehajtott projektek során felismert jó gyakorlatokról egyeztettek. A 2020-ig tartó időszakban közös projekteket is terveznek, melyek egyik területe egyértelműen a turizmus lehet. Emellett jó kapcsolatot ápol az akciócsoport Tótszerdahely és Tótszentmárton településekkel, melyekkel Interreg projektet is szeretnének megvalósítani.

Az akciócsoportok határon átnyúló fejlesztési elképzeléseiket is megfogalmazták a következő időszakra, melyek mind egymáshoz, mind pedig az ETT magyar tagjainak céljaihoz jól illeszkednek:

- gazdák közötti kapcsolatok szorosabbra fűzése, hálózatok kialakítása;
- vásárok szervezése a horvát és a magyar oldalon egyaránt;
- kiváló minőségű helyi termékek fejlesztése és promóciója;
- különböző mezőgazdasági ágazatok összekapcsolása (pl.: méhészet, borászat, pásztorkodás), közös marketing (pl.: a Mura, mint a „méz útja”);
- közös kulturális rendezvények szervezése;
- a fenntarthatóság és a természetvédelem szemléletéhez kapcsolódva közös tanulmányi kirándulások szervezése általános és középiskolák számára;
- a régió turisztikai kapcsolatainak erősítése.

II. INTERGÁLT FEJLESZTÉSI STRATÉGIA

1. A tervezett fejlesztések elvi keretei

Jelen fejezetben röviden összefoglalásra kerülnek azok az elvek, amelyek mentén a Mura Régió ETT fejlesztési stratégiája készült. Ezek az alábbiak:

- egy adott térség fejlődését meghatározó tényezők hierarchiája;
- területi kohézió elve;
- ágazati szempontok hátrásorolása;
- innováció elve;
- területileg integrált megközelítés.

Még a célrendszer kialakítása előtt számításba kell venni azon **tényezőket, amelyek egy adott térség fejlődését meghatározzák**. Háromféle tényezőcsoportot lehet megkülönböztetni: globális (átfogó) (pl. klímaváltozás, gazdasági válság), mezoszintű (pl. innováció, kormányzati-koordinációs adottságok), valamint endogén (helyi) tényezők. A tényezők harmadik csoportját alkotó endogén adottságokra külön hangsúlyt fektet a stratégia. Ezen kapacitások külső hatás nélkül is a helyi szereplők rendelkezésére állnak, miközben ezek alkotják azt a bázist is, amelyre a másik kétfajta tényezőtípusra adott válaszok megfogalmazhatóak. Helyi szemszögből kizárólag az utolsó tényezőcsoportnak lehet az ETT autonóm módon a felhasználója. A fentiekre tekintettel az ETT fejlesztési stratégiájának elkészítésekor a fő hangsúly az endogén (a térségben eleve is meglévő) adottságok kiaknázására helyeződik, természetesen mindig tekintetbe véve a másik két tényezőtípus hatásmechanizmusait.

Mit jelent ez a gyakorlatban? Olyan fejlesztési program kerül összeállításra, ami a globális és a mezoszintű folyamatokat is figyelembe veszi, ezekre adekvát válaszokat kíván adni, de alapvetően a helyi adottságokra alapoz, és főként olyan beavatkozásokra tesz javaslatot, amelyeket az ETT (helyi-térségi szintű) együttműködési keretein belül (külső források bevonásával) is meg lehet valósítani.

Az egyes célkitűzések és beavatkozások ezért a murai térség helyi és helyzeti energiáira épülnek, azokból fejthetőek ki, de a globális és nagytérségi folyamatok egyfajta keretet szolgáltatnak a fejlesztésekhez.

A különböző hierarchia-szintű tényezők, térségi adottságok mellett tekintettel kell lenni a szereplők (stakeholderek) fejlesztési igényeire, projektkezdeményezéseire. Azonban, ahogy az alábbiakban kifejtjük, ez a számbavétel és az arra épülő fejlesztési logika egy újfajta, másféle tervezési szemléletmódot és módszertant takar, amely összefoglalóan a **területi kohézió elvének érvényesítését** jelenti. Ennek értelmében:

- a stratégia a számos helyi kezdeményezés individuális projektként kezelése helyett a szinergikus kapcsolatokkal jellemezhető projektek rendszerét teremti meg, bontja ki;
- a fő cél nem a határ menti térségek fejlesztési szükségleteinek és összes helyi kezdeményezésének pusztán számba vétele és kielégítése, hanem a térségi adottságok felől történő építkezés;
- minden egyes helyi fejlesztési igény pusztán kielégítése helyett, azon túl a fejlesztési stratégia legfőbb küldetése olyan projektek megfogalmazása, amelyek a gazdasági és társadalmi, de legfőképpen a területi kohézió erősítését szolgálják;
- a stratégia nem foglalkozik minden helyi elképzeléssel; azokat a beavatkozási területeket érinti, amelyek valamilyen határon átnyúló, térségi aspektussal is rendelkeznek;
- azon kezdeményezéseket emeli ki, amelyek az együttműködés tartós fennmaradását, a tagönkormányzatok egymásrataltságát erősítik;
- összességében tehát a beavatkozások kizárólag azokra a területekre fókuszálnak, amelyek szükségessé és racionálissá teszik a határon átnyúló, intézményesült együttműködés koordinációját, részvételét az adott probléma megoldásában, s ezáltal a belső kohéziót erősítik.

A megfogalmazott és begyűjtött fejlesztési elképzelések rendszerezése sem a megszokott célrendszereket felhasználva történt. Területi tervről lévén szó a stratégiaalkotási folyamatban az **ágazati szempontok hátrásorolására** kerül sor, mindez pedig a következőképpen érhető tetten:

- a cél az új uniós kohéziós politika egyik fő tervezési szempontjának, az integrált megközelítésnek a gyakorlatba ültetése;
- nem az ágazati szempontú, tematikus megközelítés folytatása zajlik, hanem több tématerületet átfogó, integráló beavatkozás-csomagok kerülnek kidolgozásra;
- a cél, hogy az ETT számára egy-egy beavatkozás köré szervezve össze legyenek gyűjtve mindazok a stratégiai jelentőségű tevékenységek, amelyek az endogén adottságok minél

komplexebb, minél több területet és minél több települést érintő kiaknázását teszik lehetővé;

- az ágazati szempontok csak másodlagos szerepet játszanak, és a legfontosabb a köztük megfigyelhető szinergikus hatások felmutatása;
- mindez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a beavatkozás-csomagoknak nincs ágazati relevanciája; e beavatkozásoknak alkalmasaknak kell lenniük a határon átnyúló együttműködési programok, egyéb uniós és nemzeti fejlesztési források (pl. Horizont 2020) mellett a klasszikus ágazati források bevonására is.

Az elmúlt években, évtizedekben gyökeresen megváltozott külső körülmények közepette kell megalkotni egy-egy új területi tervet. A hagyományos megoldások ellen szól számos tervezési, gazdasági és társadalmi kihívás, változás, lehetőség. Ezek között ki kell emelni többek között az Európai Unió fejlesztéspolitikáját (lásd EU 2020 Stratégia), de itt említhetők olyan szempontok is, mint az éghajlatváltozás vagy az elöregedés. Mivel újszerű, a régi megközelítéssel megoldhatatlan problémákkal szembesülhetünk, újszerű válaszok megfogalmazása szükséges. Ehhez hívjuk segítségül az **innováció elvét**, mely nélkül nehéz elképzelni egy adott térség népességmegtartó erejének és versenyképességének növelését. A szervezeti innováció abban mutatkozik meg, hogy az együttműködési társulások az adott határtérségben meglévő, de az adminisztratív határok miatt szabdaltsági területi tökélet tudják kibontani a határtérségek egymás irányában történő megnyitásával, a komplementer előnyök kölcsönös kihasználásával. Mivel ezt a szervezeti integráció szintjén teszik, természetes módon mozdítják elő a területi kohéziót, és hozzák működésbe az adott régió saját területi tökéjét. A stratégia azonban a fentiek mellett innovációt jelent a módszertant tekintve is, amennyiben az ágazati megközelítés helyett elsősorban a kohéziós szempontokra koncentrálnak, ezeket erősítik. A megfogalmazódó kihívásokra a tartalmi innováció eszköze igyekszik adekvát, előre mutató válaszokat megfogalmazni.

Az Európai Unió megváltozott kohéziós politikájának egyik központi gondolata az **integrált stratégiai megközelítés** fontossága. Az integrált megközelítés lényege, hogy ha egy adott térség fejlesztéséhez több, egymással összefüggő, de ugyanazon operatív program keretében nem támogatható beavatkozásra van szükség, akkor ezeket a beavatkozásokat egy nagyobb projektcsomagba lehet szervezni, és az egyes elemeket egymással párhuzamosan, a folyamat közös menedzselése mellett lehet megvalósítani.

A jelen stratégiában javasolt integrált fejlesztési logikával megalkotott beavatkozás-csomagok lényegében olyan kisebb léptékű programokká állnak össze, amelyek egyrészt a térség érdekeit összehangoló koncepcionális tevékenységekből, másrészt ezen összehangolt fejlesztési elképzelések lokális megvalósítását szolgáló projektekből tevődnek össze.

A beavatkozás-csomagok összeállítását az alábbi lépésekben lehet összefoglalni:

- a) az adott térségben érintett szereplők fejlesztési elképzeléseinek feltárása (beleértve a már rendelkezésre álló tervezési dokumentumok számba vételét), erre alapozva egy integrált stratégia elkészítése – jelen esetben e dokumentumról van szó;
- b) a fejlesztési elképzelések közötti kapcsolódási pontok, szinergiák beazonosítása;
- c) az érintett felek bevonásával egyeztetések lefolytatása, az integrált fejlesztési beavatkozás-csomagok elemeinek és az együttműködésben részt venni szándékozók beazonosítása végett;
- d) beavatkozás-csomagok tartalmi szerkezetének összeállítása (beleértve a műszaki tervek elkészítését is);
- e) a beavatkozás-csomagok irányítási struktúrájának összeállítása;
- f) költségterv, pénzügyi allokációs terv és ütemterv készítése minden egyes projekthez és a beavatkozás-csomagok egészéhez;
- g) az integrált fejlesztési beavatkozás-csomagok összesített projektleírásának kidolgozása;
- h) a résztvevő partnerek közötti szerződés megkötése a megvalósításról.

Az integrált megközelítéssel összeállított beavatkozás-csomagok tartalmával kapcsolatos elvárások:

- a tervezett beavatkozások ex-ante igazolása;
- területi és tematikus célkitűzések beazonosítása;
- tervezett intézkedések és tevékenységek ismertetése;
- a tematikus akciók közötti szinergia bemutatása;
- a feladatmegosztás, a menedzsment és a kapacitásépítésre vonatkozó igények.

Az integrált beavatkozás-csomagok eredménye minden esetben egy, a területi igényeket átfogóan és megfelelő színvonalon megjelenítő, megvalósítható, integrált program, amelynek projektelemei egymásra épülnek, egymást erősítik, ezáltal hozzájárulva a kohézió magasabb szintjéhez.

2. A tervezett fejlesztések céljai

A stratégia célrendszerét az elvi keretek figyelembevételével az határozza meg, hogy

- milyen helyi és helyzeti energiákra építhető a jövő;
- ezekhez kapcsolódóan milyen várakozások és potenciálok fogalmazódtak meg a kohézióvizsgálat készítése és a helyszíni terepmunka során;
- ezek között hogyan teremthető meg az ETT területére kiható szinergia;
- miként lehet ezeket az energiákat (a területi tőkét) felhasználni a térség kihívásainak innovatív megválaszolásához.

2.1 A fejlesztések forgatókönyvei

A célkitűzések teljesülésének szintjét a szervezeti-irányítási (governance) keretek alakulása szeizmográfként jelzi, amelyre vonatkozóan három különféle forgatókönyvet vázolhatunk fel.

Az **eróziós forgatókönyv** alapján az ETT nem fogja tudni ellátni azt a szerepet, amelyre létrehozták. Nem tudja majd integrálni a szervezet hasonló, ugyanakkor számos szempontból más és más adottságokkal és lehetőségekkel rendelkező tagönkormányzatait (gondoljunk például csak az eltérő önkormányzati rendszerre), a térség településeit; vagy nem lesz képes valós, határon átnyúló fejlesztéseket megvalósítani; vagy egy szűk körre korlátozódik majd a beavatkozások haszna, és a határtérség nagy része nem érzékeli az együttműködés pozitív hatásait. A települések inkább nemzetállami keretek között keresnek forrásokat fejlesztési céljaikhoz, a belső kapcsolatok meglazulnak, és megkezdődik a tagok kiválása az együttműködésből. A közgazdaságtanból ismert modell a „haldokló szeminárium”, amely az erodáló közösségeket jellemző folyamat: amikor a kilépők aránya elér egy bizonyos kritikus tömeget, akkor a szervezet egyszerűen szétesik. A Mura Régió ETT fennmaradása, viszonylag alacsony taglétszáma miatt veszélyeztetett lenne egy ilyen folyamat megindulása esetén.

Az eróziós forgatókönyv elkerülésének feltétele, hogy az ETT *megőrizze legitimitását és vonzerejét* az azt alkotó tagok képviselői, valamint a térség települései előtt. Ennek számos, a jelen stratégián túlmutató feltétele van, itt most csak a fejlesztési vonatkozások kerülnek megemlítésre.

A legfontosabb, hogy a fejlesztések a lehető legtöbb, lehetőség szerint az összes tagönkormányzatot érintsék. A Mura Régió ETT esetében elengedhetetlen a térség ETT tagtátusszal nem bíró településeire való kitekintés, a környező népességi és feldolgozóipari központok, nagyobb városok

figyelembevétele is. A *fejlesztési elképzeléseket ETT szinten össze kell hangolni és a megvalósításuk során a térségi-regionális léptékű együttműködésre kell koncentrálni*, amelyek minél több önkormányzatot érintenek.

Az erodálódás elkerülésének másik feltétele a *belső társadalmi kapcsolatok erősítése*. Minél több szálon kapcsolódnak egymáshoz a régió szereplői, annál kisebb az esélye a lemorzsolódásnak. Napjainkban (a határkerítés ellenére is) egyre több tapasztalat halmozódik fel a határ mindkét oldalán, elkezdődött a tér fokozatos mentális kinyílása; jelentős határon átnyúló társadalmi mozgások, tapasztalatszerzések indultak be. A társadalmi kapcsolatok erősítése végett aktív hálózatfejlesztési, közösségépítési munkát kell végezni, és a kizárólag civil kapcsolatokra épülő társadalmi kapcsolatokat meg kell haladni, el kell mélyíteni.

A fentiekre tekintettel a stratégia célrendszerét úgy szükséges megfogalmazni, hogy a közös, a határtól függetlenül mindkét oldalon meglévő adottságokra és problémákra fókuszáljon; adjon ezekre komplementer előnyöket biztosító válaszokat; és erősítse az együttműködés belső kohézióját.

A **maximalista forgatókönyv** a fentiekkel szemben azzal számol, hogy az ETT nem egyszerűen betölti az alapításakor megfogalmazott céljait, hanem az egész térség fő szervező erejévé válik, és a tagtelepülések a kistelepülési hálózatban betöltött potenciáljukat kihasználva nem csak alkalmazkodnak, hanem aktívan alakítják is a térség gazdasági, települési szerepköreit. A határtérség kohéziója magas szintet ér el, ezáltal az üzleti, szolgáltatásszervezésbeli és mentális akadályok fokozatosan lebomlanak, és a csoportosulás területe az ETT-ben viszonylag szegény egész horvát-magyar határszakasz mentén jó gyakorlatként tud megjelenni. A határtérség úttörő szerepet tölt be a vidéki térség gazdasági-szociális helyzetének kezelése terén, és a kohézió minden aspektusára kiterjedő jó határon átnyúló együttműködési gyakorlatok kapcsán. A *mintatérséggé válás* lehetővé teszi, hogy az ETT külső elismertsége, térszervező ereje növekedjen. Ennek a forgatókönyvnek a bekövetkeztére első lépésben akkor van lehetőség, ha az ETT olyan, ma még összehangolatlan funkciókat tud a térségében határon átnyúló rendszerbe szervezni, amelyek egy jobb területi gazdaságosság és a közös előnyök révén a határon átnyúló partnerséget szükségessé és kifizetődővé teszik.

Az **optimális forgatókönyv** alapján a csoportosulás képes lesz lehetőségeihez mértén kihasználni a globális szinten is jelentkező turisztikai-, valamint agrárfókuszú gazdaságfejlődést,

vállalkozásfejlesztést eredményező üzleti hálózatot szervezni, hozzájárulni a települések összehangolt szolgáltatásnyújtásához és komplex, táji adottságokra építő vidékfejlesztést végrehajtani.

Az optimális scenárió bekövetkezte nagyban függ attól, *sikerül-e kellően integrált határon átnyúló területfejlesztési tevékenységet folytatni a főként vidékies, erősen agrárkarakterű, kistelepülési hálózatot magába foglaló ETT-térségben, elsősorban az alábbi célállapotok elérésével:*

- a fejlesztési elképzelések összehangolása regionális és határon átnyúló módon is megvalósul, nem csak helyi szinten;
- foglalkoztatás-bővítő, munkahelyteremtő fókuszú fejlesztési tevékenységek eredményeként tartósan javul a határtérség népességmegtartó ereje, csökken az elvándorlás, a humán erőforrás mind nagyobb arányban, helyben hasznosul (pl. élelmiszeripari vagy turisztikai vállalkozóként, fiatal gazdaként);
- sikerül kimondottan a helyi, endogén erőforrásokra alapozott termék- és szolgáltatásfejlesztés révén hozzájárulni a vállalkozásfejlesztéshez, továbbá megerősíteni a gazdaság gerincét alkotó KKV szektort;
- a gazdasági szereplők üzleti kapcsolatai kiterjednek, informáltságuk, jövedelemtermelő képességük jelentősen javul a határon átnyúló hálózatosodás révén;
- erősödik mind az önkormányzati, mind a magán szektorban a helyi termékek előállítására, és kialakul egy felvevőpiac is nagyrészt helyben, integrálva a külső térségi kapacitásokat és piaci szereplőket is;
- a humán kapacitások fejlesztésével nő az értékteremtő, társadalmi hasznot is hozó foglalkoztatásba bevonhatóak száma (pl. gazdaprogram, társadalmi vállalkozás formájában);
- a táji adottságokra alapozott gazdaságfejlesztéssel – különösen az agrárgazdaság és a turizmus területén – fenntartható módon növekszik a térség önellátó képessége;
- a határon átnyúló, összehangolt kistelepülési akciók révén javul az életminőséget nagymértékben meghatározó településkép, vonzóbb lakó- és munkakörnyezet alakul ki;
- az intézményi funkciók összehangolásával, a falvak szolgáltató jellegének erősítésével csökken a települések gazdasági és szociális terhe/hátránya;
- mindenekeelőtt a turisztikai és agrár-együttműködések a táji adottságokhoz igazodó fejlesztéseik révén a fenntarthatóság elvének minél elmélyültebb integrációját szolgálják a társadalom és a gazdaság mindennapi működésében;

- a Mura Régió ETT, mint turisztikai desztináció minden szereplője együttműködik, összekapcsolt attrakciók, közös desztinációmenedzsment valósul meg, melynek keretében javul a térség attrakcióinak hálózatosodása, és sokat fejlődik a térség turisztikai szuprastruktúrája;
- a vidékfejlesztési célú beavatkozások tekintetében különösen nagymértékben sikerül megvalósítani a fenntartható erőforrás-gazdálkodást, valamint a megújuló energiaforrások nagyfokú használatát;
- végül, de nem utolsó sorban aktív, legalább középtávra szóló, előremutató határon átnyúló interetnikus és közösségépítő kapcsolatok generálódnak, melyek révén sikerül elmozdulni az intézményesebb együttműködési formák irányába, javul a határtérség belső összetartozása és külső megjelenítése (a tagtelepülések társadalmi kohéziója), erősödik a regionális identitástudat, és mindezek mellett a határon átnyúló együttműködésekben való részvétel képessége is javul.

2.2 A célrendszer endogén forrásai

A fenti elveknek és a kohézióvizsgálat eredményeinek megfelelően az ETT fejlesztési céljait az alábbi helyi és helyzeti energiákra alapozva látjuk megfogalmazhatónak.

2.2.1 Tájai erőforrásokon alapuló agráradottságok

Az ETT főként vidéki térségeket tömörítő térsége számára kiemelt jelentőségűek a hagyományosan erős agráradottságok. Komoly természeti jellegű akadálya egy magas minőségű agrárszektor megteremtésének nincsen. A térség számos aktív gazdálkodóval, még meglévő mezőgazdasági tapasztalattal és szaktudással, a horvát oldal továbbá kiterjedt háztáji állattartással és számottevő gépállománnyal is rendelkezik. Az agráradottságok a helyi termékek előállításának, feldolgozásának és értékesítésének rendszerén keresztül hozzájárulnak a határtérség stratégiai céljainak eléréséhez. Az agráradottságokon alapuló gazdálkodás révén születő helyi termékek komplex vidékfejlesztési lehetőséget rejtenek, mivel a konkrét agrárgazdaságon kívül turisztikai termékeként is hasznosulhatnak. A LEADER-együtműködések a helyi termékkínálat és az agrárhagyományok mellett megalapozzák a szervezeti szintű vidékfejlesztést, így az agráradottságok kiaknázását is.

2.2.2 Tájai értékeken alapuló turisztikai adottságok

A stratégia egyik legfőbb helyi erőforrása, a táji környezet nem csak az agrárfókuszú, hanem az idegenforgalmi célú fejlesztések számára is jó alapot nyújt. A táji adottságok az ipartelepítéssel szemben egyértelműen kedveznek a természetközeli aktív turizmusnak, melynek több ágazata is határon átnyúló logikával fejleszthető, összekapcsolható. A határtérség kohéziójának egyik legfőbb eleme a névadó Mura folyó, mely éppen a határ vonalában képez a vízi turizmus számára elsődleges potenciált. A mintegy szervező tengelyként jelentkező Mura mellett ezen idegenforgalmi ág fejlesztésének terepei lehetnek a határ mindkét oldalán megtalálható horgásztavak, illetve a horvátországi víztározók. A vizsgálati terület északi, magyarországi részén a bakancsos turizmus számára kínálnak lehetőséget a dombvidéki tájak, mintegy komplementer kiaknázható adottságként. A stratégia célterületén adott a különböző, alapvetően táji adottságokon alapuló turisztikai ágak hálózatba szervezhetősége, beleértve az egyes bakancsos, horgász és vízi turizmushoz kapcsolódó attrakciókat összekötő kerékpáros turizmust is. Inkább mindössze az aktív turizmus kiegészítését, színezését szolgálhatják a kulturális turisztikai elemek (pl. vallási turizmus), hangsúlyozva, hogy utóbbiak adott esetben az aktív turizmustól függetlenül is vonzhatnak látogatókat.

2.2.3 Kis- és középvállalkozói szektor

Az ETT területének gazdaságszerkezetéből szinte teljesen hiányzó nagyvállalkozások ellenére kiterjedt KKV szektorról lehet beszélni, tehát a határtérség elsősorban „negatív” ható helyzete pozitív adottságként ugyanúgy értelmezhető. A KKV-k megerősítése, információkkal és üzleti partnerekkel történő ellátása támogatja majd az endogén erőforrásokra (pl. agráradottságok, turisztikai adottságok) épülő gazdasági tevékenységek fellendülését. A mikro-vállalkozások, valamint a kis- és középvállalkozások a helyi gazdaság gerincét képezve még jelentős fejlődési potenciálokat tartogathatnak hozzájárulva a foglalkoztatás-bővítésen keresztül a szakember-elvándorlás mérséklődéséhez, továbbá a helyi erőforrások, mint a tudás, a tapasztalat és a tőke határtérségi hasznosulásához.

2.2.4 Kistelepülési hálózati együttműködések

A határtérség erőforrásaként jelentkezik a településhálózat; a vidéki községek és kisvárosok hálózata. Adott a lehetőség egy kistelepülési együttműködés kialakítására, a nagyvárosok közti vidéki térség, „hinterland-zóna” alulról építkező fejlesztésére. Napjainkra elindultak a jó gyakorlatok az intézményi, funkcionális kapcsolatokban, és e téren az egyes települések közös és komplementer adottságaira a jövőben is alapozni lehet. A kiterjedt hálózat keretében egy határ közeli kistelepülési szövetség potenciálja rajzolódik ki. A határon átnyúló településhálózati térszerveződési erőterületén alkalom nyílik bizonyos települési akciók, szerepkörök (pl. idősgondozási infrastruktúrák, településképzés-fejlesztés) összehangolt fejlesztésére.

2.2.5 Relatív erős határon is átnyúló, részben nemzetiségi alapú civil élet

A többek között kulturális témákat magukba foglaló határon átnyúló civil kapcsolatok a későbbiekben még szorosabb és még több tématerületre kiterjedő társadalmi együttműködés erőforrásává válhatnak. A kölcsönös bizalom légkörét megteremtő civil élet elősegítheti az intézményesültség előmozdítását, a jelen stratégiában foglaltak megvalósítását. A határ közeli, magyarországi horvát kisebbség és kultúrájának ápolása egyes területeken kimondottan katalizátor volt eddig is az ETT területén zajló határ menti együttműködések számára. A magyarországi horvátok endogén erőforrásai, mint a kétnyelvűség, a kisebbségi hagyományok és kultúra, megfelelő alapot biztosítanak a határon átnyúló együttműködések erősítéséhez.

2.3 A stratégia célrendszere

A stratégia célrendszere azokból a kihívásokból (bővebben: I./4. fejezet, Kohéziót erősítő tényezők – kohéziót gyengítő tényezők) indul ki, amelyekre az ETT-nek mint határon átnyúló fejlesztési szervezetnek a jövőben válaszolnia kell. A challenge and response (kihívás és válasz) módszer előnye, hogy nem a SWOT-elemzésektől megszokott, statikus, strukturált felsorolását adja az adott térség erősségeinek és gyengeségeinek, hanem az időben felmerülő területi kihívásokat azonosítja, és ezekhez rendel lehetséges válaszokat. Az egyes válaszok fejlesztési célkitűzésekként öltönek testet, amelyek elérésének eszközei nem individuális projektek vagy egyszeri beavatkozások lesznek, hanem az általunk javasolt, integrált beavatkozások, amelyek komplex programokként is felfoghatóak.

A célrendszer ezen kívül reflektál azokra a helyi, endogén adottságokra is, amelyek korábban ismertetésre kerültek, és amelyek az egyes integrált beavatkozások megvalósításához a szükséges háttérrel biztosítják. A kohézióvizsgálatban azonosított kohéziót erősítő vagy gyengítő tényezőkből területi kihívások fogalmazhatóak meg (lásd I./4. fejezet), melyekre olyan stratégiai válaszok adhatók, amikből az integrált fejlesztési stratégia konkrét beavatkozás-csomagokat, beavatkozásokat határoz meg.

A pusztai ismétlés elkerülése végett az alábbi bekezdésben azokat a **kihívásokat** hangsúlyozzuk, amelyekre reagálva a jelenlegi, 2014 és 2020 közötti tervezési és pénzügyi ciklusban reálisan megvalósítható projektek generálhatók és menedzselhetők le az alább felállított célrendszer segítségével. Általános kihívásként jelentkezik a térség kedvezőtlen népességmegtartó ereje, mely az alacsony foglalkoztatási szint és a nagyfokú elvándorlás képében is jelentkezik. A gazdaság egészében általános kihívás az alacsony szintű informáltság, az együttműködések csekély szintje, az összehangolatlanságok, a hálózati-üzleti kapcsolatok kialakulatlansága. Az agrárszektorban különösen kedvezőtlen a helyi termékekben rejlő potenciálok kiaknázatlansága, az alternatív jövedelemszerzési lehetőségek népszerűsítésének és támogatásának kielégítetlen szükséglete. Az idegenforgalom területén reagálni kell a hálózatosodási igényekre, az egyes attrakciók és vidékfejlesztési partnerek összekapcsolására, továbbá a szuprastruktúra fejlesztési igényeire, a desztinációmendzsmen és a brandépítés hiányosságaira. A helyi társadalmakra rátérve kezelendő kihívásként értelmezendő a társadalmi tőke kihasználatlansága, a nem megfelelő közösségfejlesztés, és többek között ebből eredően a helyi társadalmak szétesése, a generációk közötti eltávolodás, a magas elvándorlási hajlandóság.

A fenti területi kihívásokra válaszul az integrált stratégia összesen három beavatkozás-csomagot alakít ki: 1. A térségi KKV-k versenyképességének növelése; 2. Szolgáltató falvak; 3. Táj adottságokon alapuló komplex vidékfejlesztés. Az **első beavatkozás-csomag** egy beavatkozást foglal magában, egy határon átnyúló üzleti platform kialakítását, melynek átfogó célja a foglalkoztatásbővítésen túl a hozzáadott érték növelése, a vállalkozások jövedelmezőségének erősítése. Az ide tartozó specifikus célok közül ki kell emelni a kölcsönös, magas szintű üzleti informáltság elérését, a kiterjedt és szoros külső-belső kapcsolatrendszer megteremtését, az endogén erőforrásokon alapuló új vállalkozások fejlesztését.

A **második beavatkozás-csomag** két beavatkozással számol: Településkép-fejlesztés, valamint Társadalmi híd – a fiatal és idős(ebb)korú generációk közti együttműködés erősítése. Előbbi az elvándorlás csökkentése érdekében a lakosság elégedettségi szintjének és a térség vonzerejének növelését határozza meg átfogó célként. Mindezek keretében specifikus célként került meghatározásra a települések környezetét, megjelenését javító kisléptékű infrastrukturális fejlesztések közös megvalósítása, továbbá a települési környezet fenntartásához szükséges eszközök közös beszerzése, egy géppark kialakítása. Utóbbi, a Társadalmi híd elnevezésű beavatkozás az elvándorlás csökkentése végett a közösségfejlesztést célozza meg, melyből specifikus célként következik a generációk közötti szakadék csökkentése és a generációk közötti együttműködésben rejlő erőforrások hatékony kiaknázása.

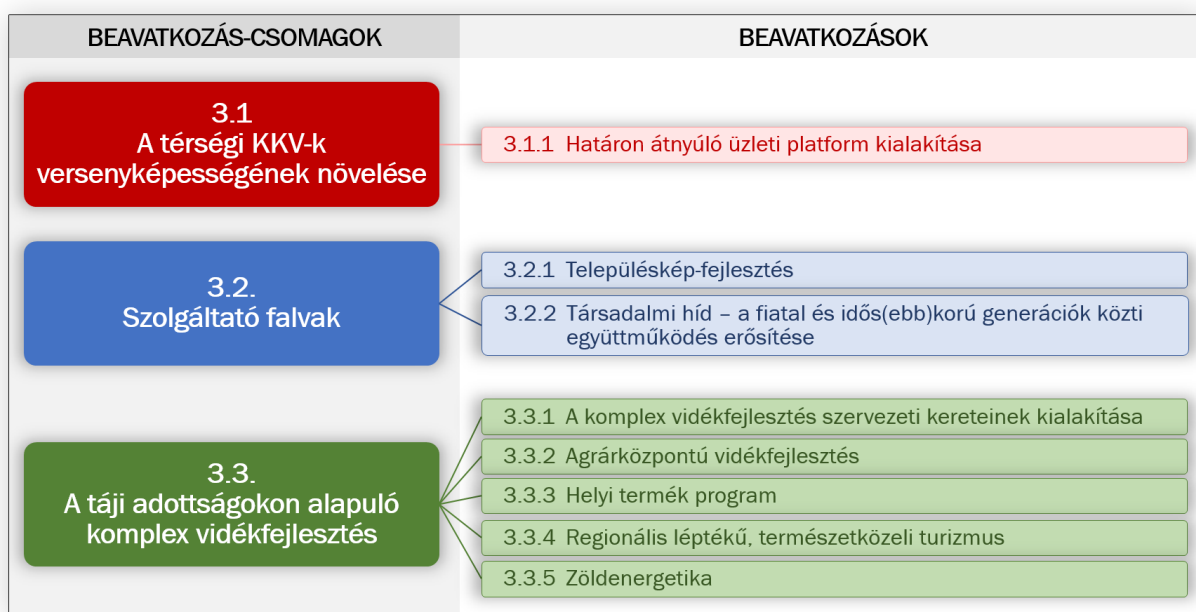
A **harmadik beavatkozás-csomag** – a területi kihívások és kohéziós tényezők magas számából következően – mindközül a legkiterjedtebb, ide tartozik a komplex vidékfejlesztés szervezeti kereteinek kialakítása, az agrárközpontú vidékfejlesztés, a helyi termék program, továbbá a regionális léptékű, természetközeli turizmus, valamint a zöldenergetika is. A szervezeti keretek kialakítása kapcsán átfogó célként határoztuk meg a határon átnyúló módon összehangolt vidékfejlesztés megteremtését. Az agrárközpontú vidékfejlesztés már nem a szervezeti kérdésekkel, hanem átfogó céljából adódóan az agrárgazdaság fejlesztésével foglalkozik, melybe beletartozik specifikus célként a körkörös önkormányzati gazdálkodás kialakítása, a fiatal termelők versenyképességének növelése, regionális ellátási láncok szervezése. A helyi termék program az agrárgazdaság jövedelmezőségén kíván javítani többek között a kistermelők piacra jutásának segítségével keresztül. A komplex vidékfejlesztést szolgálja a szervezeti és agrárgazdasági beavatkozásokon túl a turizmusfejlesztés is. A vonatkozó beavatkozás-csomag átfogó célja az utolsó, Zöldenergia elnevezésű beavatkozással egyetemben a táji adottságokra alapozott vidékfejlesztés.

Azonban előbbi specifikus céljai a turisztikai potenciál racionális azonosítására a természetközeli turizmus fejlesztésére, valamint a komplex vidékfejlesztési együttműködésekre terjednek ki, addig utóbbi specifikus célja a természetközeli, fenntartható energiatermelés.

A konkrét fejlesztési célokon túl azonban **horizontális elveket** is meg kell fogalmazni. Ezek olyan szempontok, melyek némelyike ugyan többé-kevésbé önálló beavatkozásként is megjelenik, de alapvetően minden fejlesztési tevékenységet át kell, hogy hasson. A térség esetében ilyen átfogó szükségletnek tekinthető az önellátó képesség növelése; a hatékony erőforrásgazdálkodás és a környezeti fenntarthatóság erősítése; a kapcsolatot jelentő horvát kultúra értékőrző fejlesztése; a közösségépítés; az elvándorlást csökkentő, ugyanakkor a helyben foglalkoztatást és a vállalkozásfejlesztést ösztönző munkahelyteremtés támogatása; az önkormányzati szektoron kívüli szereplők, intézmények bevonása.

Fenti célrendszer, és az ebből felépített beavatkozás-szerkezet elemei egymással szinergikus kapcsolatban állva támogatják az együttműködés optimális forgatókönyvének megvalósulását.

3. A javasolt integrált fejlesztési beavatkozási-csomagok

3.1 A térségi KKV-k versenyképességének növelése

3.1.1 Határon átnyúló üzleti platform kialakítása

A beavatkozás abból indul ki, hogy a térségben általános problémának tekinthető a határ két oldalán gazdasági tevékenységet folytató szereplők közt fenntartott kapcsolatok jellemzően átlag alatti erőssége, legyenek az egyes szereplők akár helyi akár multinacionális nagyvállalatok, KKV-k vagy más, gazdaságfejlesztésben érdekelt szervezetek. A határtérségben nagy az igény az üzleti partnerkeresési, befektetés-ösztönzési együttműködésekre, a beszállítói, kereskedelmi kapcsolatokra. Továbbra is jelentős kohéziót gyengítő tényező a határon átnyúló kapcsolatrendszerek, hálózatépítési tevékenységek hiányos mivolta.

Mivel a regionális gazdaságban – különösen az ETT területén – jelentős probléma a gyenge, kevés tagból álló vállalkozói szféra; ennek erősítésére van szükség elsősorban új vállalkozások létrehozása, valamint a meglévők fejlesztése segítségével. A határtérség gazdaságának gerince a KKV szektor, a nagyvállalatok az ETT területén nem jellemzőek, ezért e beavatkozás fő célcsoportját a helyi-térségi potenciális és jelenleg is működő KKV-k képezik. Komoly kohéziógyengítő tényező az alacsony számú új, endogén erőforrásokra alapozó helyi vállalkozás létrejötte, illetve a megalakultak alacsony

hozzáadott értéke, jövedelemtermelő képessége, ezért ezen változtatni kíván e beavatkozás. A beavatkozás továbbá reagálni próbál az alacsony szintű professzionális vállalkozói hajlandóságra.

A térségi KKV-k versenyképességének növelése tekintetében elengedhetetlen kezdőlépés a megfelelő együttműködő szereplők, stakeholderek összefogása, ezért javasolunk egy **határon átnyúló üzleti platformot** az alább kifejtett tevékenységek szervezeti keretével, mely ráadásul határon átnyúló forrásokból is létrehozható (pl. klaszter-szerű szervezetként a HUHR-ből). A platform magját az ETT-n belüli gazdasági társaságok képeznék, viszont lényeges szempont a tágabb üzleti környezet nagyvállalkozásainak, gazdasági központjainak bevonása is az akciókhoz szükséges tömeg, kereslet és kínálat (piacfejlesztés, forrásszerzés, befektetés-ösztönzés stb. szempontjából) megteremtése végett. Ha tagságába nem is, de a platform munkájába fontos bevonni (vagy legalább megszólítani) a térségi felnőttképzési, felsőoktatási, közép- és alafokú oktatási intézményeket, regionális/megyei gazdaság- és vállalkozásfejlesztési szervezeteket, érdekképviselőket, kamarákat, munkaügyért felelős hivatali egységeket is. A platform mindenekelőtt a kiemelkedő, különböző gazdasági területen működő határtérségi gazdasági szereplők (KKV-k, nagyvállalatok, pénzüzetek, kockázati tőkebefektetők, vállalkozásfejlesztési alapítványok, tanácsadó cégek stb.) és más, vállalati kapcsolatépítésben és vállalkozásfejlesztésben érintett szereplők szakértői, érdekegyeztető, konzultatív testületeként működne. Azonban fontos hangsúlyozni, hogy egy újabb, üres szervezeti struktúra kialakítása helyett fontos annak tartalommal való megtöltése, a platform-együttműködés konkrét projekttevékenysége. Az alábbiakban kifejezetten azok a tevékenységek kerülnek felsorolásra, amelyeket a tervezett platformszervezet fogna át, és látna el, szervezne (a beavatkozás végén már csak a 2020-ig projektté fejleszthető tevékenységek kapnak helyet). A platform funkciója kiterjedne:

- egy külső szereplőkkel is együttműködő, ETT-szintű üzleti partnerhálózat kialakítására, az üzleti együttműködések támogatására;
- a jó gyakorlatok átadására, a tudás- és tapasztalat-megosztásra;
- az információs szolgáltatásokra, promóciós, marketing tevékenységek ellátására;
- saját rendezvények szervezésére, továbbá a közös megjelenés (stand, logó stb.) biztosítására az ETT környezetében található jelentősebb gazdasági rendezvényeken;
- a társadalmi hozzáadott értéket teremtő vállalkozásösztönzésre, a vállalkozóvá válás és a vállalkozói szellem erősítésére;
- a platform tagjai és partnerei számára történő mentori segítségnyújtásra;

- a beszállítónak válás ösztönzésére, vállalkozói szerződések kialakítására;
- a kereskedelmi értékesítés megszervezésére;
- a regionális üzleti klíma és gazdasági helyzet értékelésére, a kiemelkedő szereplők díjazására;
- a projektgenerálásra.

Rátérve a konkrét tervezett projekttevékenységekre: a térségi vállalkozói partnerség kialakításának egyik fő eszköze egy hálózatosodásra lehetőséget teremtő **üzleti, vállalkozói konferencia-sorozat** szervezése lenne. A felvázolt rendezvények felépítése, gyakorisága, tematikai fókusza nagymértékben a beérkező vállalati igényektől és az ETT mindenkorai kapacitásaitól függ. Az egyes rendezvényeken érdekes ügyelni arra, hogy becsatornázhatók legyenek a külföldi tapasztalatokkal, tudással és munkakultúrával rendelkezők, valamint a példaértékű, sikeres helyi vállalkozók. Olyan rendezvényi struktúrára van szükség, amely egyszerre képes támogatást nyújtani a már sikeres térségi cégek, a külső befektetők számára is, de emellett ügyel a megfelelő saját tudással, tapasztalattal, készséggel és kapcsolatrendszerrel nem vagy csak hiányosan rendelkezőkre is vállalkozásuk alapítása, beindítása, hétköznapi működése, növekedése kapcsán. A konferenciák lehetőséget biztosíthatnak a tudás- és tapasztalat-megosztásra, egymás tevékenységeinek, kapacitásainak, kompetenciáinak megismerésére, az üzleti lehetőségek kölcsönös bemutatására. Ezen konferenciákon alkalom nyílik a vállalkozói szektor helyzetének értékelésére is, a fejlesztési irányok megfogalmazására. A felek megtárgyalhatják a gazdasági kapcsolatok bővítésének, a vállalkozói együttműködések elmélyítésének további lehetőségeit, konkrét projektelképzelések rajzolódhatnak ki. Az üzleti, vállalkozói konferenciák többféle elemből, részeseményből is állhatnak. Tartalmazhatnak plenáris ülést, műhely-beszélgetéseket, nyitott fórumokat, üzletember találkozokat stb. A konferencián részt vevő, vegyesen magyar, illetve horvát gazdasági szereplőknek a plenáris ülést követően egy vállalkozói fórum keretében lehetősége nyílna személyes kapcsolatépítésre is a formalizált business-to-business találkozók túl. Célszerű vállalkozásfejlesztési tájékoztatási rendezvénysorozatokat is szervezni. A rendezvénysorozatok célja, hogy a KKV-k hasznos információkhoz jussanak minden, a vállalkozások létrehozásával, stratégiai és operatív szintű működésével, növekedésével kapcsolatos kérdésben. Az érintett témakörök számos területet lefedhetnek a vállalat alapítástól a cégműködésen át a rendelkezésre álló finanszírozási forrásokig és egyéb tanácsadási, projektmenedzsment ismeretekig. A tájékoztatási rendezvények különösen arra fókuszálnának, hogy a cégek ismereteket szerezzenek a

vállalkozásfejlesztési lehetőségekről, javuljanak képességeik a regionális gazdaságban való részvétel terén, és hatékonyabb partnerekké váljanak. Külön hangsúlyt kapnak a hazai és európai uniós pályázati lehetőségek sikeresebb kihasználását elősegítő előadások és villámtréningek. A rendezvényeken inspiráló, motiváló előadások is elhangozhatnak olyan üzletemberektől, vállalkozóktól vagy fejlesztési szakemberektől, akik a saját területükön az elmúlt években kiemelkedő eredményeket értek el. Személyes történetükkel mozdíthatják előre a térségében működő, illetve tervezett kis- és középvállalkozásokat. A programkínálatban emellett kifejezetten szakmai előadások is helyet kaphatnak: többek között üzleti mentorok, start-up szakértők számolnának be tapasztalataikról, és adnának hasznos tanácsokat a különböző vállalati életszakaszban lévő magánszemélyek és gazdasági szereplők, társaságok számára.

További üzleti kapcsolatépítésre adnak okot az előző, 2007-2013 közötti időszakban is már sikeresnek és népszerűnek mondható **gazdasági vásárok, szakkiállítások**. Lényeges, hogy ezek lehetőséget teremtsenek a tapasztalatok és információk cseréje mellett a gazdasági tevékenységek hálózatba szervezésére és földrajzi kiterjesztésére. Érdemes alapozni a Kaposvár és Koprivnica város határon átnyúló gazdasági kapcsolatainak fejlesztése (röviden K2), illetve a Four Seasons, Four Fairs (röviden 4S4F) elnevezésű HUHR-projektekre. Fontos kiemelni, hogy a saját szervezésű rendezvények mellett egységes, koordinált megjelenést szükséges biztosítani az ETT térség és a környező központok rendezvényein (pl. koprivnicai vásár). Külön meg kell említeni mindazon projekttevékenységeket, amelyek összehangolt marketing és PR akciókat jelentenének az ETT területén és a környező központokban a vásárok, kiállítások keretében. Az indirekt üzleti kapcsolatépítés mellett a projektelembe tartozhat a különböző gazdasági szereplők összepárosítása, az új megrendelői, beszállítói, alvállalkozói kapcsolatok élénkítése céljából történő ún. match-making szolgáltatások nyújtása is a rendezvények keretében.

A platform létrehozásán túl, a különféle hálózat- és üzletfejlesztési rendezvénysorozatok mellett érdemes kiemelten kezelni annak konkrét tartalommal való megtöltését. A hálózat működésének sikeressége, fenntartása és fejlődése végett kiterjedt tájékoztatási tevékenységeket szükséges indítani. A projektek között kaphat helyet egy **elektronikus gazdasági kapcsolattartási felület és háttéradatbázis**. Az adatbázis és a webes felület rendszere naprakész információt nyújt a határon túli potenciális partnerek számára. Az információátadás kiterjed a magyar és horvát vállalkozások legfontosabb üzleti adataira, elérhetőségi lehetőségeire, a gazdasági együttműködés potenciális területeire (beszállítói kapcsolatok, közös termék-előállítás, szolgáltatásnyújtás, befektetések). A

tájékoztatási tevékenység az elektronikus módokon túl **nyomtatott és videó-tartalmak szerkesztését és kiadását** is magába foglalná.

A különböző üzleti környezetet, információbrókeri és hálózatépítési fókuszú tevékenységeket érintő elemek mellett kulcsfontosságú lenne a direkt (társadalmi) **vállalkozásfejlesztés**, azaz a vállalkozások üzleti infrastruktúrájának, finanszírozási lehetőségeinek, illetve termék- és szolgáltatás-fejlesztésének támogatása. Mindezekhez többek között segítséget nyújt a Magyarország-Horvátország Határon Átnyúló Együttműködési Program közvetlen vállalkozásfejlesztése mellett az uniós Foglalkoztatás és Szociális Innováció Program (EaSI) is.

Első lépésben fontos lenne a településeken található, befektetési célpontot képező ingatlanok számbavétele. Elsősorban az alulhasznosított, barnamezős területek, régóta értékesíthetetlen vagy kiadatlan, akár már rossz állapotban lévő létesítmények, telkek jöhetnek szóba. E tevékenység szorosan kapcsolódna a korábban már említett tájékoztatási projekthez, mivel az összeállított, befektetési lehetőségeket és feltételeket tartalmazó online és nyomtatott kataszter kiadásra kerülne a térségi vállalkozások számára, külső befektetők és vállalkozásalapítás iránt érdeklődő személyek, mint célcsoportok részére. Az információs anyagokban és a későbbi üzleti tárgyalások során tisztázni kell a befektetés pontos paramétereit, szempontjait, feltételeit, ellenértékét. A vállalkozásösztönzésben nagy szerep hárulna a társadalmi felelősségvállalásra, illetve a társadalmi értéket is előállító, közösségi hatással is bíró szociális vállalkozásokra. Célszerű olyan nyertes-nyertes helyzetet teremteni, ahol a közszéféra, az önkormányzat, illetve a vállalkozó szektor is megtalálja számításait. Egy jól átgondolt, összehangolt, térségi-helyi igényekhez igazított befektetés-ösztönzésre van szükség, amelynek keretében bizonyos kedvezményekért cserébe (pl. ingyenes bérbeadás, adókedvezmény, áron aluli telekértékesítés) a vállalkozás szerződésben garantál bizonyos ellentételezéseket, (pl. a megszerzett telephelyen előállított termék egy részének közétkeztetési célú átadása, településszépítési akciók támogatása) és tesz garanciavállalásokat (pl. megváltozott munkaképességűek és tartósan munkanélküliek bizonyos időszakon át tartó foglalkoztatása).

A KKV-k versenyképessége szempontjából kulcsfontosságú gazdasági interakció a termékértékesítés, ezért külön pont foglalkozik a piacképesnek ítélt termékek **kereskedelmi értékesítésének** megszervezésével. Az e-kereskedelmi és fizikai bolthálózat kialakításakor érdemes becsatornázni a (társadalmi) vállalkozások termékeit, beleértve a jelen stratégiában kiemelten

kezelt helyi termék vagy gazdaprogramból származókat is. Ezáltal piac, értékesítési felület jön létre, és értékesíthetőbbé válnak az egyes termékek.

A vállalkozói szellem és kultúra ösztönzése terén két, eltérő célcsoportokat célzó projektelelem képzelhető el: egyrészt a vállalkozói eredményeket elismerő **díjak** odaítélése, másrészt a különböző **vállalkozói szellemet előmozdító versenyek** szervezése. Előbbi felkarolja a jó kezdeményezéseket és legjobb gyakorlatokat kiemelve a feltörekvő vagy már sikeres, a vállalkozói élet valamely területén számottevő eredményeket elért cégeket, magánszemélyeket. Ehhez javasolt az üzleti platform tagjai közül delegálva egy grémiumra bízni az értékelési szempontok és a díjazási szisztéma (pl. „Mura Régió Vállalkozói Díj”, Elismert Mura ETT Beszállító Díj” létrehozása) kialakítását. Utóbbi projekttevékenység a pályaválasztás előtt álló, fiatal, oktatási rendszerben lévő tanulókra és hallgatókra összpontosítana. A foglalkoztatás-bővítési célú ösztönző-rendszert lehetőleg már az általános és középiskolák szintjétől kezdődően, pályorientációs céllal érdemes megteremteni. A vállalkozási ismeretek tanórán kívüli megszerzésével nagyobb lesz a valószínűsége a karrierválasztás során a nem alkalmazotti státusz választásának. Az egyes vetélkedők, versenyek, kupák gyakorlatorientáltan, élmény-centrikusan irányítják a fiatalok érdeklődését az önálló vállalkozás felé.

A beavatkozás hozzájárulna a térségi gazdaság foglalkoztatás-bővítő vállalkozásfejlesztéséhez. A népességmegtartás erősítése révén csökkenne a külföldi munkavállalás és az elvándorlás, a humántőke nagyobb arányban helyben kerülne hasznosításra. Az üzleti platform keretében csökkenne a mindenfajta gazdasági kapcsolatfelvételt és együttműködést alapjaiban akadályozó információhiány. A hálózatépítés révén megteremtődnének az alapfeltételei annak, hogy minél nagyobb számú és minél elmélyültebb gazdasági partnerség jöjjön létre megágyazva a későbbi, még szorosabb együttműködést igénylő közös tevékenységeknek. A bizalom légkörének megteremtésével számos lehetőség adódik a térségi KKV szektor számára az üzleti partnerkapcsolatok számának, értékének növelésére. A projektelemekek révén több megrendeléshez, szerződéshez, partnerhez juthatnak el a vállalkozások és azok termékei, szolgáltatásai. Mindezek révén ismertebb, jobban értékesíthető, versenyképesebb kínálattal fognak rendelkezni a vállalkozások, hozzájárulva fennmaradásukhoz és termék- és szolgáltatásfejlesztésükhöz, a regionális gazdaságba történő integrációjukhoz. A jó gyakorlatok és a különböző elismerések, minősítések pedig további ösztönző erőt képeznek majd a vállalkozóvá válás és a konkrét vállalkozásfejlesztés számára. Végül, de nem utolsó sorban a szociális vállalkozások megjelenésével

és megerősítésével sikerülne megoldást nyújtani bizonyos társadalmi kihívásokra, és a piaci bevételeken túl társadalmilag is értékes gazdasági tevékenységek telepednének meg.

Átfogó célok: foglalkoztatás-bővítés a helyben foglalkoztatás növelése és az elvándorlás csökkentése érdekében; hozzáadott érték növelése, valamint termék- és szolgáltatásfejlesztés a jövedelmezőség erősítése végett.

Specifikus célok: kölcsönös, magas szintű üzleti informáltság elérése; kiterjedt és szoros külső-belső kapcsolatrendszerrel rendelkező helyi KKV szektor megteremtése; endogén erőforrásokon alapuló új vállalkozások számának növelése és a meglévők fejlődésének biztosítása; piacképes termékek és szolgáltatások kialakításának ösztönzése; a beszállítóvá válás megteremtése; határon átnyúló közös vállalkozói projektek, befektetések ösztönzése; a kis és középvállalkozások piacra jutásának elősegítése.

Projektelemelek, tevékenységek:

- üzleti, vállalkozói partnertalálkozók, gazdasági konferenciák szervezése;
- saját, ETT-s gazdasági vásárok, tematikus szakkiallítások megrendezése;
- közös (kétnyelvű) vállalkozói elektronikus adatbázis és online gazdasági információs partnerkereső weblap fejlesztése;
- tájékoztató kiadványok, kisfilmek készítése a magyarországi, illetve horvátországi befektetői környezetről, vállalkozásfejlesztési lehetőségekről;
- közös tanulmányutak, vállalatlátogatások szervezése;
- piacképesnek ítélt termékek kereskedelmi értékesítésének megszervezése: e-kereskedelem, közös bolthálózat, franchise rendszer megalapozása.
- szociális vállalkozások fejlődésének támogatása;
- vállalkozói eredményeket elismerő díjak odaítélése;
- vállalkozói szellemet előmozdító versenyek, vetélkedők szervezése.

3.2 Szolgáltató falvak

3.2.1 Településkép-fejlesztés

A lakosság elégedettségi szintjét és ezzel együtt a térség népességmegtartó erejét, az elvándorlás intenzitását nagyban befolyásolja a települési környezet állapota. A közös terek, épületek, az infrastruktúra fenntartása és fejlesztése, az ezekhez szükséges eszközök beszerzése stb. Azonban e feladatok sok esetben komoly anyagi nehézséget jelentenek az olyan alacsony népességszámú, kisköltségvetésű települések számára, mint a Mura Régió ETT tagtelepülései is. A stratégia ezen beavatkozása tehát a lakosság elégedettségi szintjének növelése és a térség vonzerejének növelése érdekében a tagtelepülések környezetének közös fejlesztését és fenntartását célozza meg.

E beavatkozás keretén belül egyrészt javasoljuk a tagtelepülésekhez tartozó közterületek közös fenntartásának, gondozásának megszervezését, a szükséges infrastrukturális fejlesztések lehetőségének/igényének felmérését és adott esetben azok közös megvalósítását. Az ilyen jellegű beruházások okozta anyagi terhek további csökkentése érdekében ugyancsak javasoljuk a munkálatok elvégzéséhez szükséges eszközök, munkagépek közös beszerzését és fenntartását is, különösen nagyobb értékű munkagépek esetén. A munkálatok megfelelő szervezésével és ütemezésével lehetőség nyílik a gépek tagtelepülések közötti megosztására, egy közösen koordinált géppark létrehozására. Mindehhez azonban elengedhetetlennek tartjuk az igények alapos felmérését, minden tagtelepülés számára legkedvezőbb telephely kiválasztását, illetve az igényektől függően több kisebb telephely kialakítását. Továbbá a közös géppark kapcsán érdemesnek tartjuk a mezőgazdasági tevékenységekhez köthető eszközigények figyelembe vételét is és adott esetben közös beszerzését és használatát is.

Mindezen tevékenységek, feladatok ellátására a Mura Régió ETT kiválóan alkalmas lehet, nincs szükség külön koordinációs szervezet felállítására.

Átfogó cél: a lakosság elégedettségi szintjének és a térség vonzerejének növelése az elvándorlás csökkentése érdekében.

Specifikus cél: a települések környezetét, megjelenését javító kisléptékű infrastrukturális fejlesztések közös megvalósítása, a települési környezet fenntartásához szükséges eszközök közös beszerzése, géppark kialakítása

Projektelemekek, tevékenységek:

- Közterületek közös fenntartásának, gondozásának megszervezése
- Közös infrastruktúra-fejlesztés lehetőségének/igényének felmérése
- Munka- és mezőgazdasági gépeket érintő szükségletek, igények felmérése
- Gépek beszerzése, géphasználat koordinációja

3.2.2 Társadalmi híd – a fiatal és idős(ebb)korú generációk közti együttműködés erősítése

A Mura Régió ETT térségében általános problémát jelent a fiatalok elvándorlása, a népesség elöregedése, mely egyre nagyobb terhet ró az aktívkorú népességre, valamint a települések szociális ellátórendszerére. Továbbá az elvándorlás következtében ugyancsak komoly nehézséget okoz a generációk – sokszor családon belüli – eltávolodása is, mely hosszú távon a települési közösségek leépüléséhez vezet. A generációk elkülönülésének oka azonban sokszor nem a kapcsolatok elől való elzárkózásra, hanem sokkal inkább a szervező, közreműködő személy illetve a megfelelő információ hiányára vezethető vissza. A beavatkozás célja tehát ezen negatív társadalmi folyamatok mérséklése, visszafordítása, a generációk közötti szakadék csökkentése és az együttműködésükben rejlő erőforrások feltérképezése, kiaknázása a térség igényeit, adottságait figyelembe véve, hosszú távon tehermentesítve ezáltal a települések szociális ellátórendszerét, valamint növelve a térség népességmegtartó erejét.

A beavatkozás egyik fő alappillére egy önkéntes központ valamint önkéntes hálózat létrehozása jelentené, melynek elsődleges feladata az önkéntes tevékenységet végzők toborzása és szervezett formában történő közvetítése a térségben. Európában, így Magyarországon és Horvátországban is, a jogszabályok ugyanis lehetővé teszik az idősek önkéntes tevékenységbe történő bevonását, valamint a számukra önkéntesek által nyújtott szolgáltatások biztosítását. Az önkéntes központhoz és az önkéntes hálózat kialakításához szorosan kapcsolódik a beavatkozás csomag „Mentor program” elnevezésű eleme, melynek keretén belül önkéntes idősek segítenének a helyi iskolás gyermekeknek a tanulásban, általános készségek, ismeretek elsajátításában egy egész tanéven át. Számos európai és hazai jó gyakorlat, kutatás is azt mutatja, hogy az ilyen jellegű generációk közötti együttműködés mind a fiatalok, mind pedig az idősek és ezáltal közvetve a helyi közösségek számára is kifejezetten előnyös lehet. Egyfelől hozzájárul a gyermekek, tinédzserek egészséges személyiségfejlődéséhez, másfelől pedig segíti az időseket az aktivitásuk megőrzésében, hosszú távon csökkentve ezáltal a helyi szociális ellátórendszerre nehezedő terheket.

A beavatkozás csomag másik fontos alappillére egy népfőiskola és/vagy szabadegyetem jellegű művelődési (képző)központ létrehozása lenne, mely minden korosztály igényeit kielégítő ismeretterjesztő rendezvény- és/vagy tanfolyam-sorozat révén helyet és lehetőséget biztosítana a fiatal(abb) és idős(ebb) generációk közötti tudás- és tapasztalatcserére, hozzájárulva ezzel a közösség fejlődéséhez, a különböző korcsoportok életminőségének javulásához. E tevékenység alap gondolata, hogy minden generáció rendelkezik olyan képességgel, tudással, amivel a társadalom többi része nem, viszont számukra is hasznos lenne. Az idősebbek már csak koruknál fogva is rendelkeznek olyan ismeretekkel, melyek az iskolában nem elsajátíthatóak, viszont a hétköznapi életben való boldoguláshoz a fiatalabbak számára sem nélkülözhetetlen (pl. főzési, sütési ismeretek; pénzügyi, vállalkozási alapismeretek; kertészkedés stb). A közösség fiatalabb tagjai a frissen szerzett (iskolai) tudások révén szintén számos módon hozzájárulhatnak az idősebbek életminőségének javulásához. Széleskörű informatikai és nyelvismeretük átadásával megkönnyíthetik az idősebbek számára a távolra költözött családtagokkal való kapcsolattartást, kommunikációt.

A Mura Régió ETT feladata az előzőekben leírt tevékenységek, projektelemek megvalósításának koordinálása, a lehetőségek és igények felmérése, az érintett helyi hivatalos szervekkel és civil szervezetekkel történő kapcsolattartás, együttműködés kialakítása valamint a lakosság tájékoztatása.

Átfogó cél: közösségfejlesztés az elvándorlás csökkentése érdekében.

Specifikus cél: a fiatal valamint az idős(ebb) korú generációk közötti szakadék csökkentése, a generációk közötti együttműködésben rejlő erőforrások hatékony kiaknázása.

Projektelemek, tevékenységek:

- Önkéntes központ és önkéntes hálózat létrehozása
- Mentor program szervezése
- Általános ismeretek bővítését célzó, népfőiskola/szabadegyetem jellegű művelődési (képző)központ létrehozása
- Minden korosztály igényeit kielégítő ismeretterjesztő rendezvény/tanfolyam-sorozat megszervezése

3.3 A táji adottságokon alapuló komplex vidékfejlesztés

3.3.1 A komplex vidékfejlesztés szervezeti kereteinek kialakítása

A táji adottságokon alapuló komplex vidékfejlesztés keretében az egyik legfőbb kihívás, hogy a megfogalmazott fejlesztéseket a térség összehangoltan, egymással szinergiában tudja megvalósítani. Ehhez elengedhetetlenül szükséges a szervezeti keretek kialakítása. A beavatkozás ezért javaslatot tesz egyrészt egy vidék- és területfejlesztési kerekasztal működtetésére, másrészt egy olyan vidékfejlesztési információs pont létrehozására, ami egyszerre tudna ellátni turisztikai és agrárinformációs tevékenységeket, valamint a térség turisztikai desztináció menedzsmentjéhez kapcsolódó feladatokat. A kerekasztal esetében a fórum jellegű, nem intézményesült szervezeti megoldás alkalmazása célszerű, míg az információs pont esetében az intézményesült kialakítás javasolt.

A Mura Régió ETT táji adottságai körültekintő, térségi szinten harmonizált fejlesztéspolitikát igényelnek. A térség önkormányzatainak, terület- és vidékfejlesztéssel foglalkozó szervezeteinek, valamint ágazati szakembereinek együtt kell működniük, hogy a térséget érintő fejlesztési elképzeléseiket összehangolhassák. Ennek érdekében javasolt egy olyan, nem intézményesült fórum, kerekasztal létrehozása, ami a határon átnyúló térség vidék- és területfejlesztési érdekeltjeinek, szakembereinek együttműködésének színhelyéül szolgálhat.

A kerekasztal munkáját az ETT munkaszervezete koordinálná, és ő készítené elő az egyes üléseket szakmai és adminisztratív szempontból. Az igény szerinti rendszerességgel megtartott kerekasztali üléseken a résztvevők alapvetően az alábbi tevékenységeket végeznék:

- A különböző területi szintű és ágazati tematikájú fejlesztési stratégiák összehangolása érdekében a fejlesztési elképzelések egyeztetése. Ennek keretében törekedni kell az élkéhető és fenntartható települési környezet kialakítására. Az éghajlatváltozás szükségessé teszi a változó körülményekhez való minél magasabb fokú alkalmazkodást, ezért a Mura Régió ETT térségének is kiemelt célja kell, hogy legyen az ezt elősegítő jó gyakorlatok átvétele, valamint a fejlesztési elképzelések ökotudatos alakítása. A kerekasztal ennek érdekében kiváló fórumot biztosít a tapasztalatok cseréjére, valamint a térségben születő fejlesztési tervek véleményezésére.
- Az ETT belső kohézióját erősítő, a különböző, nemzeti szinten ellátott funkciók határon túli elérhetőségét segítő fejlesztések elvi hátterének tisztázása, a fejlesztések előkészítése, a

kompetens intézmények bevonása, a szükséges szabályozási módosításokra vonatkozó javaslatok megfogalmazása.

- Közös projektek generálása, egyeztetése, koordinációja.
- Településkép-fejlesztési elképzelések összehangolása.
- Kapcsolatfelvétel a térségben található nagyobb vonzáskörzetű városokkal, ami lehetőséget teremthet arra, hogy az adott városok és vidéki háttértérségük szinergiában tudják hasznosítani a térségbe érkező pénzügyi forrásokat.

A kerekasztal állandó tagjai az ETT tagtelepülései lennének, esetleg azok delegáltjai. Rendszeres meghívottjai lennének a térségben található vidék- és területfejlesztési szervezetek képviselői, így például a LEADER akciócsoportok vezetői. Emellett fontos, hogy a kerekasztal minél több ágazati szakembert érintsen, és hogy tevékenységét hangolja össze a különböző területi szinten érdekelt döntéshozókkal (beleértve a megyei-kerületi, az országos, valamint az országhatárokat metsző együttműködések szintjét). Ezáltal az ETT kompetens szereplőként jelenhet meg a határon átnyúló területi projektek előkészítésekor, és ehhez a szakmai legitimációt is biztosíthatja. Ezen kívül az egyes ágazati szereplők bevonása révén további szakmai együttműködések fórumaként is működhet.

A vidékfejlesztés szervezeti hátterének másik elemét egy mezőgazdasági és turisztikai információs pont jelenti. A vidékfejlesztési információs pont egy a Mura Régió ETT által létrehozandó önálló szervezet, mely széles körű tudástőkéjének köszönhetően a vidékfejlesztésben érdekelt szereplők munkájához nyújt szakmai támogatást. Szolgáltatásai kiterjednek az elérhető turisztikai és agrártámogatásokkal (hazai és EU-s pályázati források), valamint a turisztikai termékekre és szolgáltatásokra (pl. napraforgók a falusi turizmusban, ISO minősítések), valamint helyi termékekre vonatkozó standardokkal (magyar és horvát élelmiszerbiztonsági, illetve minőségbiztosítási szabályok) kapcsolatos on-line és személyes tájékoztatásra az egyedi kezdeményezések megvalósításának támogatására. Mindezek hozzájárulnak a mezőgazdasági és turisztikai termékek és szolgáltatások fejlesztéséhez, azok értékesítéséhez, valamint a rendelkezésre álló források sikeres bevonásához.

Az információs pont emellett turisztikai desztináció menedzsment szervezetként is funkcionálna. Feladata a térségi turisztikai szolgáltatók és attrakciókat kezelő intézmények közötti kapcsolatteremtés, a térség egészére vonatkozó marketing és PR feladatok ellátása, a térségi

turisztikai fejlesztések koordinálása. A szervezeti egység tevékenységei a turisztikai fejlesztéseket tartalmazó beavatkozásban (3.3.4) kerülnek kifejtésre.

A vidékfejlesztési információs pont felelős továbbá a stratégiában foglalt vidékfejlesztési vonatkozással bíró tevékenységek közötti szinergikus hatások kihasználásának biztosításáért. Ez kiterjed többek között a mezőgazdasági szereplők együttműködésének koordinálására (3.3.2), az agrármunkagépek térségi szintű közös használatának szervezésére és irányítására (3.2.1), valamint a fiatal gazda program megvalósításának támogatására (3.3.2).

Az információs pont intézményi kereteire jelen stratégiában nem teszünk javaslatot, a szervezeti forma megválasztása az ETT által delegálandó és kijelölendő feladatok, illetve a munkaszervezet nagyságának ismeretében lehetséges.

Átfogó cél: határon átnyúló módon összehangolt vidékfejlesztés

Stratégiai célok: vidékfejlesztési elképzelések összehangolása, pénzügyi források szinergiában történő hasznosítása, vidékfejlesztési szereplők tájékoztatása

Projektelelemek, tevékenységek:

- vidék- és területfejlesztési kerekasztal működtetése: a tematikus kooperáció kereteinek kidolgozása, találkozók és szemináriumok szervezése
- vidékfejlesztési információs pont létrehozása, ehhez kapcsolódóan az alábbi részprojektek, tevékenységek megvalósítása:
 - az információs pont szervezeti kereteinek kidolgozása, megvalósítása;
 - az információs iroda infrastruktúrájának kialakítása, eszközbeszerzés;
 - szakértői bázis toborzása, humán erőforrás fejlesztés, a szervezeti tudásanyag előállítása
 - határon átnyúló közös turisztikai desztinációs feladatok ellátása;
 - turisztikai és agrárinformációs tájékoztatási pont működtetése;
 - on-line és nyomtatott tájékoztató anyagok, kiadványok készítése;
 - információs napok, fórumok szervezése.

3.3.2 Agrárközpontú vidékfejlesztés

A Mura Régió ETT települései számára az alacsony foglalkoztatási szint és a fiatal társadalmi rétegek egyre nagyobb arányú elvándorlása jelenti a legnagyobb, sürgősen kezelendő kihívást. A mezőgazdasági szektor komoly hagyományokkal bír a térségben, ma is számos családi gazdaság és őstermelő számára biztosít megélhetést a határ mindkét oldalán. Mindezek fényében a stratégia jelen beavatkozása a mezőgazdaság támogatásán keresztül kívánja elérni a munkanélküliség csökkentését és ezáltal a térség népességmegtartó erejének növelését.

A beavatkozás egyik fő elemét az önkormányzati mintagazdaságok hálózatának létrehozása jelenti, mely képes egyrészt a helyi képzetlen munkaerő felszívására, másrészt értékteremtő munkát biztosíthat jelentős számú közfoglalkoztatott számára. A mintagazdaságok kialakításának elsődleges feltétele az önkormányzati tulajdonban lévő, művelhető földterületek megléte. E tekintetben az ETT tagtelepülései jó adottságokkal bírnak, Goričan például 13,5 hektárnyi, Szepetnek 4 hektár⁶⁹ földterületet tud művelés alá vonni. A mintagazdaságokban való termelés szervezésére, a munkaerő foglalkoztatására és a termények értékesítésére önálló szervezetet szükséges létrehozni, mely lehet az adott önkormányzat tulajdonában lévő gazdasági társaság (pl. kft., rt.), non-profit szervezet, illetve társulás egyaránt. A szervezeti forma megválasztásánál fontos figyelembe venni azt, hogy a megtermelt alapanyagok, hogyan használhatók fel helyben a leghatékonyabban. A jó gyakorlatok azt mutatják, hogy az önkormányzati gazdaságokban megtermelt terményeket érdemes bevonni a közétkeztetésbe (óvodák, iskolák, szociális ellátó intézmények), mely esetében azonban tekintettel kell lenni a közbeszerzési szabályoknak való megfelelésre. A tevékenység megkezdése előtt ezért javasoljuk egy átfogó jogi elemzés készítését, mely feltárja a határ két oldalán esetlegesen eltérő jogszabályi környezetet, valamint a két országban működő jó gyakorlatok áttekintését. A tanulmánynak egyben célszerű megvizsgálni a közfoglalkoztatottak termelésbe való bevonásának lehetőségét is.

A termeléshez, valamint a szállításhoz és raktározáshoz szükséges géppark kialakítása egy jelentősebb kezdeti beruházást jelent, azonban e tekintetben érdemes térségi szinten gondolkodni. A nagyobb értékű gépeket, eszközöket nem szükséges minden önkormányzatnak, bevont vállalkozásnak, gazdálkodónak önállóan megvásárolnia, megfelelő koordináció és szervezés mellett

⁶⁹ Ebből jelenleg 3 hektár bérleti szerződés tárgya.

lehetséges ezen gépek közös használata, települések közötti megosztása. Az koordinációs feladatok ellátására alkalmas lehet a vidékfejlesztési információs pont és a Mura Régió ETT egyaránt.

A mintagazdaságok amellet, hogy növelik a foglalkoztatást és hozzájárulnak az önkormányzati közszolgáltatások hatékony ellátásához, alkalmasak a térségi hagyományos gazdálkodási formák és tájjellegű termények megtartására és bemutatására, az innovatív, fenntartható termelési eljárások tesztelésére és népszerűsítésére, valamint a gazdaságokban lehetőség nyílik a szakképző intézményekben tanulók gyakorlati képzésére is. A beavatkozás szorosan összekapcsolódhat a megújuló energia előállítását és felhasználását célzó intézkedésekkel, egyrészt a mezőgazdasági hulladék hasznosíthatósága, másrészt a vízi energia mezőgazdasági termelésbe, illetve a termények raktározásába való bevonása révén.

A beavatkozás másik fő eleme egy ún. térségi, az EU-s és nemzeti támogatási struktúrákat kiegészítő fiatal gazda program, mely azt kívánja elérni, hogy a gazdálkodás valódi megélhetési alternatívát jelentsen a fiatalok számára, ezzel mérsékelve a fejlettebb régiók, országok felé való elvándorlási hullámot. A javasolt tevékenységek alapját egy határon átnyúló együttműködési platform létrehozása képezi, mely egyesíti a jelentősebb helyi gazdákat, termelőket, az önkormányzati mintagazdaságokat, mezőgazdasági szakképző intézményeket, valamint élelmiszeripari feldolgozókat. Az említett szereplők egymást kiegészítve hatékonyan képesek hozzájárulni a mezőgazdasági szektor versenyképességnek javításához, többek között ifjúsági pályaaorientáción, gyakornoki programokon, a fiatal gazdák sikeres piacra lépésének támogatásán keresztül.

A fiatal gazda program keretében fontos feladatot jelent a mezőgazdasági szektor népszerűsítése, a szakma lehetőségeinek bemutatása a pályaválasztás előtt állók körében. Ennek legjobb eszköze a térségi általános és szakképző iskolákban rendszeresen lebonyolított tájékoztató, népszerűsítő kampány, programsorozat lehet, mint egyfajta pályaaorientációs tanácsadás. Szintén fontos fejlesztési irányt képez a magas színvonalú gyakorlati szakképzés biztosítása. Az együttműködési platform szereplőinek közreműködésével a szakiskolákban tanuló hallgatók, eltérő időtartamú gyakornoki programok keretében, lehetőséget kapnának a térségi jól működő magán és önkormányzati gazdaságok munkájába való bekapcsolódásra. A gyakornoki programnak köszönhetően a hallgatók nem kizárólag az agrárjellegű szakmai ismereteiket erősíthetik, illetve bővíthetik, hanem egy sikeres gazdaság felépítéséhez és működtetéséhez szükséges menedzsment ismereteket, tapasztalatokat is megszerezhetik. A szakképzés során jó teljesítményt nyújtó, esetlegesen saját gazdaság indítása iránt érdeklődő hallgatók számára érdemes lenne személyre

szabott mentor programot indítani, melynek keretében elsajátíthatják a sikeres piacra lépéshez szükséges ismereteket és tapasztalatokat. A mentorok az együttműködési platform, szakmailag elismert tagjai közül kerülnének ki. A megfelelő üzleti és menedzsment jellegű ismeretek biztosítása érdekében célszerű lenne az első beavatkozás csomagban bemutatott üzleti platformmal való együttműködés.

A Mura Régió ETT területén, a határ két oldalán valamelyest eltér a mezőgazdasági termelésben alkalmazott technológiák és eljárások színvonala. A horvát gazdák gyakran Nyugat-Európából hazatérve indítják be saját gazdaságaikat, felvértezve az aktuális technológiai ismeretekkel és tapasztalatokkal. Ennek következtében, a határon átnyúló tudás- és tapasztalatátadás térségi szinten hozzájárulhat az agrárszektor versenyképességének növeléséhez. A tudástranszfer többek között térségi fórumok, illetve határon átnyúló tanulmányutak segítségével ösztönözhető.

A kohézióanalízis feltárta, hogy a térségben, az agrárszektorban (is) viszonylag gyengék a vertikális üzleti kapcsolatok. Ezzel szemben a helyi termelők és gazdák számára stabil felvevőpiacot jelenthetnének a szélesebb régióban (akár Szlovéniában) működő élelmiszeripari feldolgozók. Az együttműködési platform alapvetően hozzájárul a térségi kapcsolatok erősítéséhez, emellett rendszeres élelmiszeripari és mezőgazdasági kiállítások, expók szervezésére teszünk javaslatot. Ezek a személyes találkozási alkalmak a formális bemutatkozás mellett jó lehetőséget biztosítanak az üzleti együttműködések megalapozó informális kapcsolatok kialakításához és erősítéséhez az ETT területénél magasabb térségi szinten.

A Mura Régió ETT szerepe többértű az agrárközpontú vidékfejlesztési beavatkozás csomagban. Az ETT munkaszervezetének aktív szerepvállalása szükséges a települési mintagazdaságok kialakításában, illetve a termeléshez szükséges eszközbeszerzés és –használat koordinálásában. Emellett a csoportosulásnak a vidékfejlesztési információs ponttal közösen, fontos szerep jut a mezőgazdasági együttműködési platform létrehozásában és működtetésében, valamint a kiállítások, expók szervezésében és lebonyolításában. Szintén az ETT feladata az egyes beavatkozások közötti szinergiák kihasználásának biztosítása.

Átfogó cél: az agrárgazdaság fejlesztése a térségi foglalkoztatás növelése érdekében

Specifikus cél: körkörös önkormányzati gazdálkodás kialakítása, a fiatal termelők versenyképességének növelése, regionális ellátási láncok szervezése

Projektelelem, tevékenység:

- önkormányzati mintagazdaságok kialakítása az ETT tagtelepülésein: földterületek kijelölése, munkaszervezet felállítása;
- a termeléshez szükséges géppark kialakítása: eszközbeszerzés, a térségi eszközmegosztás rendszerének kidolgozása a határ két oldalán;
- a helyi termékek közétkeztetésbe való bevonásának jogi vizsgálata, megvalósíthatósági tanulmány a határ két oldalán;
- az önkormányzati gazdaságokban megtermelt termények logisztikája: tárolókapacitások kialakítása, a beszállítási rendszer kialakítása;
- határon átnyúló együttműködési platform kialakítása a térségi szakképző intézmények, a helyi gazdák és a mezőgazdasági feldolgozók között, rendszeres találkozási alkalmak szervezése;
- ifjúsági pályaorientáció: tájékoztató rendezvények a helyi általános és szakképző iskolákban;
- a fiatal gazdák sikeres piacra lépésének támogatása: gyakornoki és mentorprogram kialakítása;
- határon átnyúló tudástranszfer: mezőgazdasági fórumok, tanulmányutak szervezése;
- regionális ellátási láncok kialakításának segítése: mezőgazdasági, illetve élelmiszeripari kiállítások, expók szervezése.

3.3.3 Helyi termék program

A Mura Régió ETT foglalkoztatási gondjainak kezelése, valamint népességmegtartó erejének növelése érdekében fontos fejlesztési irányt képez az agrárgazdaság biztosította alternatív jövedelemszerzési lehetőségek népszerűsítése és támogatása. A térségben számos kistermelő termel, állít elő tájjellegű terményeket és termékeket jövedelemszerzési vagy -kiegészítési céllal, akiket számos kistérségi helyi termék kezdeményezés igyekszik összefogni. Az egymás esélyeit rontó párhuzamosságok megszüntetése érdekében a beavatkozás javaslatot tesz egy térségi szintű, határon átnyúló helyi termék program indítására, mely alapvetően a kistermelők piacra jutását célozza, de egyben hozzá kíván járulni a térség turisztikai kínálatának bővítéséhez, illetve arculatának megteremtéséhez, valamint az ETT belső kohéziójának erősítéséhez. A helyi termék

program kiterjed a termelők és kézművesek hálózatba szervezésére, piacra jutásuk támogatására, valamint a helyi termékek népszerűsítésére.

A fejlesztési program részleteit alapvetően a térségi adottságokra alapozva szükséges kialakítani, azonban számos jó gyakorlat mutatkozik, ahol a helyi beszállítói rendszer és termék-értékesítés már magas szintre jutott el. A Mura Régió ETT helyi termék program kialakítását végző munkaszervezetének érdemes lehet személyesen, az adott térségben tanulmányozni ezeket a jó példákat.

A kohézióanalízis során kiderült, hogy a Mura menti helyi termékek többnyire tájjellegű alapélelmiszereket jelentenek, így hozzáadott értékük növelésével a jövedelmezőségi szintjük is magasabb lenne. A gazdák ilyen irányú szemléletformálása, a lehetőségek bemutatása tanulmányutak, helyi termék fórumok keretében lehetséges.

A helyi termékek kínálatának fejlesztése, bővítése mellett kulcsfontosságú a helyben való értékesítés feltételeinek megteremtése. Jelenleg is számos helyi termék kiállítást és vásárt rendeznek a térségben, melyeket érdemes lenne rendszeressé tenni és hálózatba szervezni, annak érdekében, hogy ne csökkentsék egymás vonzerejét. Fontos megemlíteni, hogy a helyi termékek határon túli értékesítése jelenleg jogi és adminisztratív nehézségekbe ütközik, melyeket a fejlesztések megkezdésekor érdemes figyelembe venni.

A térségi kereslet kielégítésének csak egyik formáját jelentik a helyi piacok. Érdemes megvizsgálni például a bevásárló közösségek létrehozásának, vagy a boltokban, turisztikai célpontokon, rendezvényeken való helyi termék polcok kihelyezésének lehetőségét. A térségben számos hagyományos étel, gasztronómiai termék maradt fenn, melyeknek saját évről-évre megrendezésre kerülő fesztiválja van az egyes településeken. Ezek a rendezvények jó alkalmat kínálnak a helyi termékek értékesítésére. További lehetőséget jelent a termékek közétkeztetésbe való bevonása, mely esetében kiemelten fontos a kapcsolódó jogi környezet áttekintése. Szintén fontos értékesítési csatornát jelenthet egy on-line értékesítési felület, mely egyfajta kapcsolatteremtő platformként funkcionálhat az eladó és a vevő között.

A hagyományos marketing tevékenységek mellett, a termékek értékesíthetőségét nagyban növelné egy minőségbiztosítási rendszer kiépítése (szakkereskedők, élelmiszer-tudományi, gasztronómiai szakemberek, konyhafőnökök, helyi őstermelők stb. ajánlásával), valamint egy egységes arculat

kidolgozása és alkalmazása. Utóbbi egyben hozzájárulna a Mura Régió ETT és térségének láthatóságához, brandjének építéséhez is.

Az ETT feladata a beavatkozásban foglalt tevékenységek koordinálására, illetve a térségi szereplőkkel közös megvalósítására terjed ki. A helyi piacok kialakításánál fontos a települési önkormányzatokkal, illetve a LEADER kerekasztal szereplőivel való együttműködés, míg a térségi egységes arculat kialakításához, a helyi termékek turisztikai attrakciók mentén való megjelenítéséhez a turisztikai szolgáltatók és szervezetek részvétele szükséges.

Átfogó cél: az agrárgazdaság jövedelmezőségének növelése.

Specifikus célok: a kistermelők piacra jutásának segítése, a turisztikai kínálat bővítése, az ETT láthatóságának növelése.

Projektelelem, tevékenység:

- helyi termelői adatbázis létrehozása, helyi és kézműves termékek értékleltára;
- hálózatépítő rendezvények, tanulmányutak szervezése;
- rendszeres helyi piacok, vásárok szervezése a határ két oldalán;
- ETT szintű védjegyrendszer kidolgozása, mely egy minőségbiztosítási rendszer kialakítása mellett az arculati elemek megtervezésére és bevezetésére is kiterjed;
- a turisztikai központokban, illetve a települési kisboltokban helyi termék polcok kialakítása;
- helyi termék portál: on-line értékesítési és marketing felület kialakítása;
- népszerűsítő kiadványok, tájékoztató anyagok megjelentetése;
- szemléletformáló kampányok szervezése az egészséges életmód és a rövid ellátási láncok népszerűsítésére a helyi lakosság és a települési önkormányzatok körében.

3.3.4 Regionális léptékű, természetközeli turizmus

A Mura Régió ETT a magyar–horvát határ mentén, a két ország főbb turisztikai desztinációi szempontjából perifériális helyen fekszik. Ennek ellenére a térség rendelkezik olyan potenciálokkal, melyek **regionális léptékű turisztikai hasznosításra** adnak lehetőséget.

Kiemelten fontos, hogy a térség adottságainak megfelelően tudja azonosítani turisztikai potenciáljának szintjét, és az elérhető kereslet számára nyújtson igényes, a térség táji adottságaira és tradícióira alapozott egyedi kínálatot. A térség turisztikai brandjének kialakítása az előző programozási időszakban (2007-2013) megkezdődött, ennek folytatására továbbra is szükség van.

A brandépítés folytatásában a táji adottságokon alapuló komplex vidékfejlesztésre irányuló beavatkozáscsomag első beavatkozásában javasolt vidékfejlesztési információs pontnak, és rajta keresztül az ETT-nek is kiemelkedő szerepe lehet.

A marketing tevékenységek mellett azonban további területeken is szükség lenne a határon átnyúló, térségi együttműködésre. A következő időszakban az egyik legfőbb feladat a meglévő és a tervezett attrakciók hálózatba szervezése, hogy a térség minél attraktívabb, minél szélesebb kínálattal rendelkező csomagot tudjon kínálni az ide érkező látogatóknak. A meglévő elemekre alapozva szükséges az attrakció- és az útvonalhálózat fejlesztése.

A térség legfőbb turisztikai potenciálja természeti környezetében azonosítható, ami alkalmas helyet biztosít a különböző aktív kikapcsolódási formáknak. Az ETT térségében megtalálhatóak a kerékpáros és a horgászturizmus, a Mura mentén a vízi turizmus, az ETT északi részén pedig a bakancsos turizmus alapvető kínálati elemei. Elsősorban az aktív turizmus kiegészítéseként, de bizonyos tekintetben akár önálló kínálati elemként lehet számolni a térség kulturális turisztikai attrakcióival, így például a kulturális örökség emlékeivel, a népi hagyományok bemutatásával, vagy a vallási műemlékek, kegy- és búcsújáráshelyek, valamint zarándokútvonalak bevonásával.

A konkrét turisztikai attrakciók és szolgáltatások fejlesztése és hálózatba szervezése mellett a turisztikai infra- és szuprastruktúra mennyiségi és minőségi fejlesztése is szükséges. Ennek érdekében az ETT-nek folytatnia kell azt az adatbázis építést, amit az előző határon átnyúló együttműködési időszakban megkezdtek⁷⁰, és amely információt nyújt a nagyközönség számára a térség természeti és kulturális látnivalóiról, gasztronómiai és etnográfiai hagyományairól, valamint szálláshelyeiről és turisztikai információs pontjairól. Az adatbázisnak azonban nem csak a térség iránt érdeklődőket kell szolgálnia, hanem az ETT-nek is hasznosítania kell a benne rejlő információkat. Az ETT-nek egyben kell látnia a térségi turisztikai hálózatát, és ki kell jelölnie azokat a helyeket, településeket, ahol a turisztikai szuprastruktúra javítása elengedhetetlen. A szálláshelyek, vendéglátóhelyek és egyéb kiszolgáló létesítmények kialakításához, fejlesztéséhez és üzemeltetéséhez az ETT-nek meg kell találnia potenciális partnereit is.

A turisztikai szuprastruktúra elemeinek fejlesztésére első körben olyan helyeken kell sort keríteni, ahol a térség turisztikai hálózatának csomópontjai találhatóak. Így például egy-egy szálláshely

⁷⁰ http://mura-region.eu/hu_HU/poi/geo

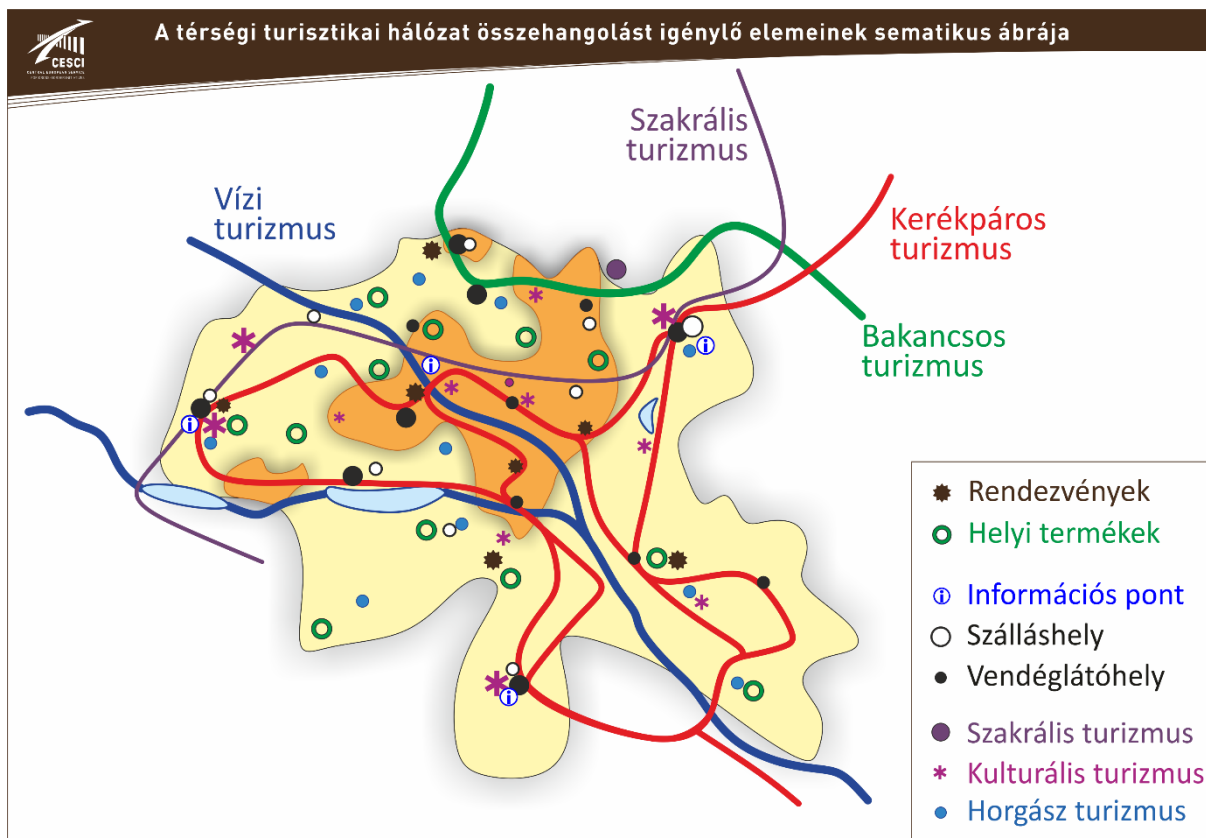
egyszerre szolgálhatja ki a vízi és a kerékpáros turizmusban résztvevők igényeit is. A kerékpáros turizmus feltételeinek javítása érdekében a települések közösen folytathatnak lobbizási tevékenységet és pályázhatnak az általuk preferált, Molnári–Semjénháza–Szepetnek–Nagykanizsa nyomvonalú kerékpárút megépülése érdekében.

A turisztikai infrastruktúra fejlesztése azonban nem csak a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás kínálatának fejlesztését, kiépítését jelenti, hanem lehetőséget teremthet az ETT identitásának megerősítésére, a térség táji értékeinek megismerésére is. A környezettudatos gondolkodás elterjesztése a természeti értékek bemutatásának fontos hozadéka. A tanösvények és a kapcsolódó létesítmények (madárlesek, pihenőhelyek stb.) hozzájárulnak a védett területek növény- és állatvilágának megismeréséhez, a határon átnyúló természeti és táji értékek népszerűsítésén keresztül az ökoturizmus fellendítéséhez.

A turisztikai fejlesztések megvalósítása a legtöbb esetben nem az ETT kompetenciája. A vidékfejlesztési információs pont ösztönző és szakmai támogató tevékenységével azonban nagyban hozzájárulhat ahhoz, hogy az aktuális együttműködési időszakban (2014-2020) minél több hasznos, a térség turisztikai hálózatába illeszkedő, és sikeres turisztikai projekt valósuljon meg. Az információs pont amellet, hogy szakmai támogatást nyújtana a térségi turisztikai pályázatokhoz, saját maga is generálna projekteket, melyekhez szükség esetén feltárná a potenciális partnereket.

Mindezek mellett az információs pont ellátná a Mura régió, mint határon átnyúló turisztikai desztináció menedzsment feladatait is. Ennek keretében megteremtené a hosszú távú, szervezett együttműködést az önkormányzatok, a turisztikai vállalkozások, a helyi gazdálkodók, és a vidékfejlesztési szervezetek között. A helyi gazdálkodók bevonása a turisztikai kiszolgáló rendszerbe kifejezetten fontos a térség sikeressége érdekében, hiszen egy ilyen kapcsolat jelentős felvevő piacot biztosíthatna a helyi termékek számára.

Szintén a vidékfejlesztési információs pont lehetne az ETT-n belül az a szervezet, ami először csak adatbázisszerűen összegyűjtené a térségben megrendezésre kerülő rendezvényeket, majd második lépésben (legalább) ETT-szintű egyeztetést kezdeményezne az egyes rendezvények összehangolására, esetleg új rendezvények megszervezésére. A széleskörű egyeztetés után lehetőség lenne egy olyan rendezvénynapotár összeállítására, amit a régióban élők követhetnek, a térségbe érkezők pedig könnyen megismerhetnek. Egy-két egyedi rendezvénnyel akár a regionális vonzáskörzeten túlról érkező vendégek is a térségbe csalogathatóak.

44. ábra: A térségi turisztikai hálózat sematikus ábrája

A térségi turisztikai hálózat összehangolást igénylő elemeinek sematikus rendszerét szemlélteti az előbbi (44. ábra) ábra. Jól látható, hogy a hálózatos elemek mellett rengeteg pontszerű elemet is rendszerbe kell foglalni. Az attrakciók egy része adott, azonban a térség összehangolt turisztikai fejlesztésének megalapozásaként fel kell rajzolni a térség valós turisztikai kínálatát is, hogy térben is kirajzolódjanak a fejlesztési szükségletek. Ahogyan az a sematikus ábrán is látható az összehangolás során nem csak a konkrét turisztikai kínálati elemeket kell felvázolni, hanem az olyan egyéb vidékfejlesztési termékeket, szolgáltatásokat is, mint például a helyi termékek.

A határon átnyúló turisztikai térség kohézióját a kínálati oldal szereplőinek együttműködése egyértelműen erősítené. Ezt a térségi egységet a látogatók előtt is hangsúlyozni lehet a határ két oldalán egyaránt alkalmazandó térségi kedvezmények, minősítési rendszerek bevezetésével. A kedvezményrendszer kialakításánál szintén fontos, hogy az alkalmazkodjon a keresleti oldal igényeihez. Tekintettel kell lenni a közeli régióból érkező látogatókra, akik hosszabb időtávon belül, akár többször is visszatérhetnek a térségbe, de olyan kedvezménycsomagokat is ki kell alakítani, amik a térséget távolabbról felkeresőkre fókuszálnak. A távolabbról érkező vendégek valószínűsíthetően egy kompaktabb látogatás keretein belül keresik fel a térség különböző kínálati elemeit.

Ahogy a térség egyéb fejlesztési szándékainál, úgy a turisztikai jellegűeknél is kiemelten fontos, hogy a tervek ökotudatos módon valósuljanak meg. A különböző innovatív, erőforrás-hatékony és fenntartható megoldások akár kiegészítő turisztikai látványosságként is szolgálhatnak, is a helyi ökotudatos szemléletformálás alapkövei is lehetnek.

Átfogó cél: táji adottságokra alapozott vidékfejlesztés

Stratégiai célok: a turisztikai potenciál racionális azonosítása; a természetközeli turizmus fejlesztése; komplex vidékfejlesztési együttműködések megvalósítása

Projektelemelek, tevékenységek:

- az aktív turizmus ágazatai közötti kapcsolatok kiépítése, közös szuprastruktúra fejlesztése;
- tematikus útvonalak kijelölése, fejlesztése (kultúra, vallás, gasztronómia, aktív turizmus);
- attrakciófejlesztés;
- közös eseménynaptár kialakítása (ennek keretében a rendezvények térségi összehangolása, valamint online közösségi felület kialakítása és üzemeltetése);
- a helyi erőforrások (pl. helyi termékek, megújuló energiaforrások) turisztikai hasznosítási rendszerének kialakítása;
- kedvezményrendszer kialakítása az integrált turisztikai szolgáltatások igénybevételére.

3.3.5 Zöldenergetika

A táji adottságokon alapuló komplex vidékfejlesztési beavatkozáscsomag elsődleges célja, hogy a Mura Régió ETT térségének helyi erőforrásaira alapozva javasoljon olyan beavatkozásokat, melyek hozzájárulhatnak a térség fejlődéséhez, megélhetésének biztosításához. A csomag első beavatkozásához hasonlóan ez az utolsó beavatkozás is egyszerre tekinthető önálló beavatkozásnak, ugyanakkor egy horizontális fejlesztési programnak is. Átfogó cél, hogy az erőforrás-hatékony megoldások, így a megújuló energiaforrások előnyben részesítése a következő időszakban minél elterjedtebb legyen.

A megújuló energiaforrások széleskörű térségi hasznosításának előkészítése érdekében szükséges lenne egy ETT szintű energiaügynökség létrehozása. Az energiaügynökség elsődleges feladata szakirányú menedzsment tevékenység ellátása lenne. Az ügynökségnek ágazatokon és határokon átívelő energetikai együttműködésekkel kellene ösztönöznie, és hozzá kellene járulnia a zöldgazdaság fejlődéséhez. Mindehhez nem csak a térség energetikai potenciáljait kell feltárnia, és

bemutatnia, hanem regionális léptékű energetikai tervezést kell véghezvinnie, aminek eredményeként szinergikus rendszerbe szervezett projektek valósulhatnak meg a térségben. Emellett pedig tanácsadói és menedzsment eszközökkel, képzésekkel is segítenie kell a célok elérését.

A kohézióvizsgálat eredményei alapján előzetesen az állapítható meg, hogy a térségben az alábbi megújuló energiaforrások környezettudatos hasznosítását kellene preferálni:

- víz,
- biomassza,
- termálvíz.

A javasolt energiaügynökség egyik első feladata lenne egy olyan, legalább ETT szintű energetikai stratégia összeállítása, amiben tudományos alapossággal felmérésre kerülne a határon átnyúló térség energetikai potenciálja legalább a fent nevezett energiaforrások tekintetében. A felmérésben a legfőbb energiahasznosítókra (pl. közintézmények; ipari és mezőgazdasági telephelyek, turisztikai vendéglátóhelyek) is ki kell térni, és meg kell vizsgálni a lakossági hasznosítás lehetőségeit is. A felmérés eredményei alapján lehetne a stratégiában meghatározni a megújuló energiahasznosítás fenntartható rendszerét, az egyes megújuló energiaforrások hasznosításának módját és arányát.

Az ügynökség hatáskörébe tartozna a szolgáltató falvak, és a vidékfejlesztési szereplők tájékoztatása a zöldenergetikai együttműködési lehetőségekről – akár határon átnyúló jelleggel. A megújuló energiaforrások hasznosításának rendkívüli a potenciálja mind a települési közinfrastruktúra, mind az agrárium tekintetében. A mezőgazdaság szereplői egyszerre tudnak a megújuló energiaforrások használói (pl. termálenergia hasznosítása az üvegházak fűtésére), és előállítói (biomassza átadása) lenni.

Az ETT térségén belül konkrét elképzelések vannak a vízenergia hagyományokra alapozott, természetközeli hasznosítása tekintetében. A Mura folyón régen közel száz úszó vízimalom úszott, és hasznosította a folyó mindig megújuló energiáját. A következő időszakban lehetőség lenne feltárni, hogy milyen modern technológiák állnak rendelkezésre ennek a hagyományos energianyeresi formának az újjáélesztésére. A lehetőségek feltárása során célszerűen ki kell térni az úszó vízimalmok komplex hasznosításának feltételeire is. A feltárás után, még szintén ebben az időszakban, megkezdődhet legalább egy mintamalom tervezése, és megvalósítása is.

Átfogó cél: táji adottságokra alapozott vidékfejlesztés

Stratégiai célok: természetközeli, fenntartható energiatermelés

Projektelelemek, tevékenységek:

- ETT szintű térségi energiaügynökség létrehozása;
- határon átnyúló energetikai potenciál felmérése, ETT szintű, megújuló energetikai stratégia kidolgozása az alábbi megújuló energiaforrások fenntartható hasznosítására fókuszálva: vízenergia, biomassza, termálenergia;
- megújuló energiák lakossági felhasználásának támogatása, népszerűsítése;
- az úszó energiamalmok komplex hasznosításának kidolgozása, mintamalmok telepítése;
- biomassza hasznosítási rendszer tervezése, kiépítése;
- termálenergiát hasznosító mintagazdaság megvalósítása.

4. Forrástérkép

Jelen fejezetben a Mura Régió ETT Integrált Területi Stratégiájában (ITS) kijelölt beavatkozásokhoz és projektekhez kerülnek hozzárendelésre az elérhető Európai Unió és nemzetközi források. A források a legalacsonyabb szinten, tehát a projektek szintjén kerültek hozzárendelésre. A táblázat harmadik és negyedik oszlopa a projektek szempontjából releváns programok megnevezését és kapcsolódó prioritásait tartalmazza, melyek a táblázatot követően részletesen is kifejtésre kerülnek.

Fontos, hogy a projektek önállóan nem alkalmasak egy pályázat tartalommal való megtöltésére, célszerű azokat rugalmasan, az adott pályázati kiírás fényében összeilleszteni, csoportokba rendezni. Ezzel kívánjuk biztosítani, hogy a projektgazda alkalmazkodni tudjon a középtávon változó támogatási rendszerekhez, illetve az esetlegesen módosuló fejlesztési igényekhez.

Beavatkozás	Projektlem, tevékenység	Program	Prioritás/alprogram
Határon átnyúló üzleti platform kialakítása			
A térségi KKV-k versenyképességének növelése	Üzleti, vállalkozói partnertalálkozók, gazdasági konferenciák szervezése	HU-HR	1. 1
	Saját, ETT-s gazdasági vásárok, tematikus szakkiallítások megrendezése	HU-HR	1. 1
		Közép-európai Kezdeményezés	-
	Közös (kétnyelvű) vállalkozói elektronikus adatbázis és online gazdasági információs partnerkereső weblap fejlesztése	HU-HR	1. 1
	Tájékoztató kiadványok, kisfilmek készítése a magyarországi, illetve horvátországi befektetői környezetről, vállalkozásfejlesztési lehetőségekről	HU-HR	1. 1
	Közös tanulmányutak, vállalatlátogatások szervezése	HU-HR	1. 1
		Közép-európai Kezdeményezés	-
	Piacképesnek ítélt termékek kereskedelmi értékesítésének megszervezése: e-kereskedelem, közös bolthálózat, franchise rendszer megalapozása	HU-HR	1. 1
	Szociális vállalkozások fejlődésének támogatása	HU-HR	1.1
		Foglalkoztatás és Szociális Innováció (EaSI)	PROGRESS Mikrofinanszírozás és Társadalmi vállalkozások
Vállalkozói eredményeket elismerő díjak odaítélése	HU-HR	1.1	
Vállalkozói szellemet előmozdító versenyek, vetélkedők szervezése	HU-HR	3.1	

Beavatkozás	Projektlem, tevékenység	Program	Prioritás/alprogram
Szolgáltató falvak			
Településkép-fejlesztés	Közterületek közös fenntartásának, gondozásának megszervezése	HU-HR	3.1
	Közös infrastruktúra-fejlesztés lehetőségének/igényének felmérése	HU-HR	3.1
	Munka- és mezőgazdasági gépeket érintő szükségletek, igények felmérése	-	-
	Gépek beszerzése, géphasználat koordinációja	-	-
Társadalmi híd – a fiatal és idős(ebb)korú generációk közti együttműködés erősítése	Önkéntes központ és önkéntes hálózat létrehozása	HU-HR	2.1
		Európa a Polgárokért	Testvérvárosi alprogram
		Európai Ifjúsági Alap	-
	Mentor program szervezése	HU-HR	2.1
		Európai Ifjúsági Alap	-
	Általános ismeretek bővítését célzó, népfőiskola/szabadegyetem	HU-HR	3.1 4.1
		Minden korosztályt érintő rendezvény/tanfolyam-sorozat megszervezése	HU-HR
	Európai Ifjúsági Alap		-

Beavatkozás	Projektelelem, tevékenység	Program	Prioritás/alprogram
A táji adottságokon alapuló komplex vidékfejlesztés			
A komplex vidékfejlesztési menedzsmenszervezet szervezeti kereteinek kialakítása	Vidék- és területfejlesztési kerekasztal működtetése: a tematikus kooperáció kereteinek kidolgozása, találkozók és szemináriumok szervezése	HU-HR	3.1 2.1
	Vidékfejlesztési információs pont létrehozása	HU-HR	3.1 2.1
Agrárközpontú vidékfejlesztés	Önkormányzati mintagazdaságok kialakítása az ETT tagtelepülésein: földterületek kijelölése, munkaszervezet felállítása	-	-
	A termeléshez szükséges géppark kialakítása: eszközbeszerzés, a térségi eszközmegosztás rendszerének kidolgozása a határ két oldalán	-	-
	A helyi termékek közétkeztetésbe való bevonásának jogi vizsgálata, megvalósíthatósági tanulmány a határ két oldalán	HU-HR	3.1
	Az önkormányzati gazdaságokban megtermelt termények logisztikája: tárolókapacitások kialakítása, a beszállítási rendszer kialakítása	-	-
	Határon átnyúló együttműködési platform kialakítása a térségi szakképző intézmények, a helyi gazdák és a mezőgazdasági feldolgozók között, rendszeres találkozási alkalmak szervezése	HU-HR	3.1
	Ifjúsági pályorientáció: tájékoztató rendezvények a helyi általános és szakképző iskolákban	HU-HR	4.1

Beavatkozás	Projektelelem, tevékenység	Program	Prioritás/alprogram
	A fiatal gazdák sikeres piacra lépésének támogatása: gyakornoki és mentorprogram kialakítása	HU-HR	4.1
	Határon átnyúló tudástranszfer: mezőgazdasági fórumok, tanulmányutak szervezése	HU-HR	1.1 3.1
		Közép-európai Kezdeményezés	-
	Regionális ellátási láncok kialakításának segítése: mezőgazdasági, illetve élelmiszeripari kiállítások, expók szervezése	HU-HR	1.1 3.1
		Közép-európai Kezdeményezés	-
	Helyi termék program	Helyi termelői adatbázis létrehozása, helyi és kézműves termékek értékleltára	HU-HR
HU-HR			1.1 3.1
Hálózatépítő rendezvények, tanulmányutak szervezése		Európa a Polgárokért	Testvérvárosi alprogram Városok hálózata alprogram
		HU-HR	1.1 3.1
Rendszeres helyi piacok, vásárok szervezése a határ két oldalán		HU-HR	2.1
ETT szintű védjegyrendszer kidolgozása, mely egy minőségbiztosítási rendszer kialakítása mellett az arculati elemek megtervezésére és bevezetésére is kiterjed		HU-HR	2.1
A turisztikai központokban, illetve a települési kisboltokban helyi termék polcok kialakítása	HU-HR	2.1	

Beavatkozás	Projektlem, tevékenység	Program	Prioritás/alprogram
	Helyi termék portál: on-line értékesítési és marketing felület kialakítása	HU-HR	2.1
	Népszerűsítő kiadványok, tájékoztató anyagok megjelentetése	HU-HR	2.1
	Szemléletformáló kampányok szervezése az egészséges életmód és a rövid ellátási láncok népszerűsítésére a helyi lakosság és a települési önkormányzatok körében	HU-HR HU-HR	2.2 3.1
Regionális léptékű, természetközeli turizmus	Az aktív turizmus ágazatai közötti kapcsolatok kiépítése, közös suprastruktúra fejlesztése	HU-HR	2.1
	Tematikus útvonalak kijelölése, fejlesztése	HU-HR	2.1
		Duna Transznacionális Együttműködési Program	2.2
		Közép-Európa Transznacionális Együttműködési Program	3.2
	Attrakciófejlesztés	HU-HR	2.1
	Közös eseménynaptár kialakítása (ennek keretében a rendezvények térségi összehangolása, valamint online közösségi felület kialakítása és üzemeltetése)	HU-HR	2.1
	A helyi erőforrások (pl. helyi termékek, megújuló energiaforrások) turisztikai hasznosítási rendszerének kialakítása	HU-HR	2.1
	Kedvezményrendszer kialakítása az integrált turisztikai szolgáltatások igénybevételére	HU-HR	2.1

Beavatkozás	Projektelelem, tevékenység	Program	Prioritás/alprogram
Zöldenergetika	ETT szintű térségi energiaügynökség létrehozása	HU-HR	3.1
	Határon átnyúló energetikai potenciál felmérése, ETT szintű, megújuló energetikai stratégia kidolgozása az alábbi megújuló energiaforrások fenntartható hasznosítására fókuszálva: vízenergia, biomassa, termálenergia	HU-HR	3.1
		Duna Transznacionális Program	3.2
		Közép-Európa Transznacionális Program	2.2
		HU-HR	2.2
	Megújuló energiák lakossági felhasználásának támogatása, népszerűsítése	HU-HR	2.2
Az úszó energiamalmok komplex hasznosításának kidolgozása, mintamalom telepítése.	HU-HR	2.2	
	LIFE+	Környezetvédelem és energiahatékonyság	

4.1 INTERREG V-A Magyarország-Horvátország Határon Átnyúló Együttműködési Program

A Mura Régió ETT Integrált Fejlesztési Stratégiájának megvalósításához a legadekvátabb pénzügyi forrást a magyar-horvát határtérség fejlesztésére irányuló ETE program⁷¹ jelenti. A stratégiában megfogalmazott beavatkozások szorosan illeszkednek a fejlesztési program célrendszerében foglaltakhoz:

1. prioritás: Gazdaságfejlesztés – a KKV szektor versenyképességének fokozása

1.1 Hozzáadott értéket növelő üzleti együttműködések ösztönzése a határ két oldalán tevékenykedő KKV-k között

Támogatható tevékenységek:

- a határon átnyúló KKV projektek fejlesztéséhez szükséges finanszírozási konstrukció és megvalósítási keretterv felállítása,
- a KKV-k közvetlen támogatását szolgáló (nyílt ajánlati felhívásos) pályázati rendszer és menedzsmentjének felállítása,
- KKV-k támogatása projektgenerálás, -fejlesztés és megvalósítás terén: a határon átnyúló program aktív hirdetése, információs és közvetítő rendezvények szervezése, segítség a pályázati anyagok összeállításában, partnerkeresésben, a projektek adminisztratív és pénzügyi menedzsmentjében,
- a határon átnyúló KKV projektek felügyelete, ellenőrzése,
- közös termék, technológia és szolgáltatásfejlesztés a határ két oldalán tevékenykedő és együttműködő KKV-k részvételével,
- a vállalkozások ellátási láncokba való bekapcsolásának támogatása,
- a határtérségben működő KKV-k marketing tevékenységének támogatása,
- a határon átnyúló együttműködésekben résztvevő KKV-k humán erőforrás fejlesztésének támogatása: speciális menedzsment készségek és kompetenciák elsajátításának ösztönzése a hozzáadott érték növelése érdekében,
- határon átnyúló gazdasági klaszterek létrejöttének és fejlesztésének ösztönzése.

⁷¹ <http://www.huhr-cbc.com/> - utolsó letöltés: 2016. március 31.

2. prioritás: A természeti és kulturális örökség fenntartható hasznosítása

2.1 A régió természeti és kulturális örökségeinek turisztikai célú, jövedelemtermelő hasznosítása

Támogatható tevékenységek:

- a természeti és kulturális örökségek megóvását, felújítását és elemeinek népszerűsítését szolgáló beruházások, a fenntartható turizmus elvei mentén,
- a természeti és kulturális értékeket bemutató infrastruktúra fejlesztése, kis léptékű beruházások,
- koordinált beruházás a turisztikai látnivalók határon átnyúló hálózatának elemeibe a turisztikai tartózkodások idejének meghosszabbítása érdekében,
- a már létező vagy újonnan létrehozott és összehangolt turisztikai látnivalók vagy azok hálózatának közös népszerűsítése (melynek eredménye lehet közös információs és foglalási rendszer, közös népszerűsítő kampányok),
- a természeti és kulturális örökségek hozzáférését javító kis léptékű beruházások,
- közös akciók – beleértve képzéseket, szemináriumokat és egyéb a legjobb gyakorlatokat megosztó rendezvényeket – amelyek a környezettudatos magatartást népszerűsítik mind a látogatók, mind a helyi idegenforgalmi szolgáltatók körében,
- a turizmus környezetbarát formáinak népszerűsítése: osztályozási/értékelési rendszer fejlesztése és megvalósítása a fenntarthatóság elvei mentén, fenntartható látogatómenedzsment rendszerek bevezetése a legnépszerűbb célpontoknál,
- új turisztikai termékek és rendezvények létrehozásának előmozdítása, annak érdekében, hogy a kulturális és természeti értékekre felhívják a figyelmet és támogassák az ezzel kapcsolatos pozitív attitűdök kialakítását,
- közös látogató-menedzsment rendszerek tervének/eszköztárának kidolgozása és harmonizációja, amely javítja a látnivaló megismerhetőségét, csökkenti a veszélyeztetett területeken vagy a helyi lakosság életminőségében okozott kárt, amely vonzza és elosztja a látogatókat az attrakciók között, illetve ösztönzi a látnivalók kevésbé frekvenciált időszakainak kihasználását.

A támogatott turisztikai fejlesztéseknek összhangban kell lenniük a 2007-2013-as időszakra vonatkozó HU-HR Program turisztikai projektekre vonatkozó Kézikönyvében foglaltakkal.

Kerékpáros turizmus:

- nemzetközi útvonalak (EuroVelo 6 és 13) és nemzeti kerékpáros útvonalhálózatok hiányzó szakaszainak pályafejlesztése, nemzeti úthálózatok, valamint a meglévő idegenforgalmi látványosságok határon átnyúló összeköttetésének megteremtése,
- létesítmények korszerűsítése minőségi kerékpáros turisztikai szolgáltatások fejlesztése érdekében, a szolgáltatók közötti együttműködés népszerűsítése, helyi értéklánc kialakítása a térségi szolgáltatások integrációja révén,
- vonzó, autentikus és kerékpáros barát imázs kialakítása,
- termék és értékesítési kapacitások javítása a látogatói költségek növelésére.

Az aktív turizmus egyéb formáinak, úgymint a vízi, bakancsos és lovas turizmus támogatása:

- infrastruktúrafejlesztés a fenntarthatóság elvei mentén,
- a turisztikai desztináció „zöld” imázsának kialakítása, fejlesztése,

A turizmus természeti és kulturális örökségeken alapuló formái, úgymint a madár- és állatfigyelés, kultúra, bor és a gasztronómia, szakrális turizmus támogatása:

- a természeti és kulturális értékeket bemutató infrastruktúra fejlesztése és korszerűsítése,
- helyi kézműves termékek, szolgáltatások és azok hálózatának kulturális örökségen alapuló fejlesztése,
- két- és többnyelvű tartalmak fejlesztése az információs technológia felhasználásával,
- vonzó, hiteles, háborítatlan és egyedülálló természeti és kulturális desztináció imázsának fejlesztése.

2.2 Az ökológiai diverzitás helyreállítása a határrégióban

Támogatható tevékenységek:

- határ menti Natura 2000 területek és más védett vagy magas környezeti értékkel bíró területek közös gazdálkodási vagy akciótervének kidolgozása,
- közös kutatási, adatgyűjtési és monitoring tevékenységek, rendszerek tervezése és megvalósítása a biodiverzitás fenntartása, a víz- és talajvédelem, a fenntartható földhasználat érdekében,
- kis léptékű infrastrukturális beruházások, amelyek szükségesek a természetes és természet közeli élőhelyek, ökoszisztémák vagy tájak védelméhez („zöld infrastruktúra”), beleértve

zöld folyosók, többcélú a vizes élőhelyek létrehozását, bővítését, illetve további az integrált vízgazdálkodást segítő intézkedéseket,

- közösségi részvétel támogatása a természetvédelmi tervezés és monitoring terén: oktatás, képzés és figyelemfelkeltő tevékenységek,
- a tapasztalatcsere és tudástranszfer támogatása a határ menti természetvédelmi intézmények között: kapacitásfejlesztés, természetvédelmi és vízügyi szervek jó gyakorlatainak megosztása, személyzeti csereprogramok, képzés és a kutatás,
- invazív fajok harmonizált ellenőrzése és nyomon követése.

3. prioritás: Együttműködés: Intézményi kapacitások bővítése és hatékony közigazgatás

3.1 A határon átnyúló együttműködésben résztvevő intézmények és társadalmi szereplők körének bővítése

Támogatható tevékenységek:

- találkozók és szemináriumok szervezése, a tudás és tapasztalatcsere támogatása a közös fejlesztési érdekek, ötletek és struktúrák azonosítása érdekében,
- az azonosított problémák, úgymint a társadalmi befogadás és a foglalkoztatás elősegítése a marginalizált csoportok körében, közös kezelése,
- alapszolgáltatások (pl. egészségügyi és szociális szolgáltatások) közös fejlesztése az IKT technológiák alkalmazásával,
- helyi önkormányzatok, energiaügynökségek és non-profit szervezetek közös tervezési, projekt-előkészítési és népszerűsítő tevékenységeinek támogatása a megújuló energia és az energiahatékonyság területén,
- a munkaerőpiac keresleti és kínálati oldalának összehangolása: kistérségi foglalkoztatási megállapodások létrehozása, munkaerő-piaci információk és adatok gyűjtése és megosztása,
- közös információs és tájékoztató szolgáltatások fejlesztése a határon túli munkáltatók és potenciális munkavállalók részére,
- közös adatbázisok fejlesztése a határon átnyúló munkaerő-piaci kereslet és kínálat kielégítésére,
- alulról jövő, többszereplős partnerségek kialakítása területi alapú integrált foglalkoztatási megoldások fejlesztése érdekében,

- tömegközlekedési szolgáltatások közös fejlesztése, pl. menetrendek összehangolása, a határ két oldalán működő szolgáltatók kapacitásfejlesztése,
- humán készségek és ismeretek fejlesztése (beleértve a nyelvtudást), melyek lehetővé teszik az intézmények határon átnyúló együttműködésének fokozását.

4. prioritás: Oktatás - az oktatásba és a képzésbe, többek között a szakképzésbe történő beruházás a készségek fejlesztése és az egész életen át tartó tanulás érdekében

4.1 Oktatási intézmények, mint szellemi központok, szerepének erősítése növelve a hely-specifikus tudásbázist a régióban

Támogatható tevékenységek:

- közös tantervek/kurzusok fejlesztése és bevezetése a regionális felsőoktatási intézményekben,
- a kultúraközi ismeretek oktatási jó gyakorlatainak azonosítása és megosztása,
- képzési anyagok kidolgozása és tesztelése a régió kultúrájának jobb megismerése érdekében,
- eszközbeszerzés, kizárólag, mint kiegészítő tevékenység, amennyiben a tervezett közös beavatkozás megfelelő minőségben való megvalósítása másképp nem lehetséges,
- oktatási helyiségek kisléptékű korszerűsítése, kizárólag, mint kiegészítő tevékenység, amennyiben a tervezett közös beavatkozás megfelelő minőségben való megvalósítása másképpen nem lehetséges,
- közös ösztönző rendszerek kidolgozása és bevezetése (gyakornoki pozíciók, diák elhelyezések), hogy a határ egyik oldalán tanuló diák a másik oldalon is tapasztalatot szerezhessen,
- közös konstrukciók kidolgozása és bevezetése a duális képzésben,
- a tudástranszfert és a jó gyakorlatok megosztását elősegítő iskolai hálózatok, testvérkapcsolatok létrehozásának ösztönzése,
- mentori rendszer létrehozása és működtetése, a marginalizált csoportok tagjainak oktatási-képzési konstrukciókban való részvételének biztosítására,
- mentori rendszer létrehozása és működtetése, amely testreszabott képzést biztosít egyes elmaradott területek iskoláiban dolgozó tanároknak,
- egyedi, helyi tájékoztató rendezvények, melyek támogatják azon iskolák pályázatokban való részvételét, melyekben magas az ott tanuló roma fiatalok aránya.

A határon átnyúló együttműködési program esetében minimum követelmény legalább kettő, a határ két oldaláról származó partner részvétele. A partnerségben részt vehetnek közfeladatot ellátó közjogi vagy magánjogi szervezetek, állami vállalatok, ETT-k (Európai Területi Társulások – melyek esetében már nem kell határon túli partner, a szervezet önmagában biztosítja a kétoldali partnerséget), nem kormányzati szervezetek, fejlesztési ügynökségek, helyi önkormányzatok, egyetemek, főiskolák, kamarák, egyházak és kutatóintézetek, valamint a program 1. prioritási tengelye esetében kis- és közepes vállalkozások.

A program első pályázati felhívása 2016. február 29-én jelent meg, melynek keretében összesen 26,5 millió eurónyi támogatást osztanak szét 3 prioritási tengely mentén:

18. táblázat: A HU-HR Program első pályázati kiírásának forrásallokációja⁷²

Specifikus cél	Komponens	EU támogatási keret (millió €)	Elnyerhető támogatás összege (millió €)
2. prioritás: A természeti és kulturális erőforrások fenntartható hasznosítása		21,328	-
2.1 A régió természeti és kulturális örökségeinek turisztikai célú és jövedelemtermelő hasznosítása	Bicikli utak	5,00	0,2-2
	Turisztikai attrakciók	3,752	0,2-1,5
	Tematikus utak és egyéb turisztikai termékek	4,00	0,1-0,4
2.2 Az ökológiai diverzitás helyreállítása a határrégióban	-	8,576	0,15-1,5
3. prioritás: Együttműködés		2,50	-
3.1 A határon átnyúló együttműködésben résztvevő intézmények és társadalmi szereplők körének bővítése	Tematikus együttműködés	1,00	0,15-0,3
	Emberek közötti együttműködés	1,50	0,05-0,2
4. prioritás: Oktatás		2,70	-
4.1 Oktatási intézmények, mint szellemi központok, szerepének erősítése növelve a hely-specifikus tudásbázist a régióban	Együttműködés a felsőoktatásban	0,90	0,1-0,3
	Együttműködés az alap- és középfokú, valamint felnőtt oktatásban	1,80	0,1-0,25

⁷² [http://www.huhr-cbc.com/uploads/editors/Guidelines%20for%20Applicants%20HUHR-1601\(2\).pdf](http://www.huhr-cbc.com/uploads/editors/Guidelines%20for%20Applicants%20HUHR-1601(2).pdf) – utolsó letöltés: 2016. március 31.

A pályázatok időtartama a 2. prioritás esetében 20 hónap, a 3. és 4. prioritások esetében 16 hónap lehet. Az elnyerhető EU támogatás minimum és maximum értéke komponensenként változik, a pontos értékeket az előbbi táblázat (18. táblázat) tartalmazza. A projektek támogatási intenzitása minden esetben 85% (az EU támogatás aránya), mely nemzeti társfinanszírozással egészül ki. Magyarországon a társfinanszírozás aránya központi költségvetési szervek esetén 15% (nem szükséges önerő), egyéb esetben 10% (5% önerő szükséges). Horvátországban még nem született meg az erre vonatkozó döntés, várhatóan az első pályázatok elfogadásának idejére tisztázódik a helyzet. A pályázatokat egykörös eljárás keretében értékelik.

A pályázatokat angol nyelven, 2016. május 31. 17.00-ig lehet benyújtani.

4.2 Transznacionális együttműködési programok

A transznacionális együttműködési, azaz INTERREG B programok több EU és nem EU tagállam valamilyen szempont szerint kapcsolódó régióinak közös fejlesztését támogatja. Célja az együttműködés javítása, a regionális fejlesztések támogatása a közös problémák közös kezelésén keresztül.

Duna Transznacionális Együttműködési Program

A Duna Transznacionális Együttműködési Program⁷³ 14 ország együttműködését támogatja: Ausztria, Bosznia és Hercegovina, Bulgária, Csehország, Horvátország, Magyarország, Moldova, Montenegró, Románia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia, valamint Németország és Ukrajna. Az utóbbi két ország esetében csak egyes régiók jogosultak EU támogatás igénybevételére. Habár a program területi megegyezik a Duna Régió Stratégia földrajzi lefedettségével, a pénzügyi keret nem közvetlenül a stratégia megvalósítását szolgálja.

A program prioritásait a következő táblázat foglalja össze.

⁷³ <http://www.interreg-danube.eu/> - utolsó letöltés: 2016. március. 29.

19. táblázat: A Duna Transznacionális program prioritási tengelyei és célkitűzései

A program költségvetése (millió €)	Prioritási tengely	Specifikus cél
72,8	Innovatív és társadalmilag felelős Duna régió	A tudáshoz való kiegyensúlyozott hozzáférés keretfeltételeinek javítása
		Kapacitásbővítés az üzleti és társadalmi innováció ösztönzéséért
83,2	A környezetért és kultúráért felelős Duna régió	Transznacionális vízgazdálkodás és árvízvédelem
		A környezeti és kulturális örökség, valamint erőforrások fenntartható használata
		Ökológiai folyók megőrzése, védelme
		Katasztrófavédelem és a kockázatok kezelésére történő felkészültség biztosítása
54,6	A jobban összekapcsolt és energia tudatos Duna régióért	Környezetbarát és biztonságos közlekedési rendszerek kialakítása és a vidéki és városi területek kiegyensúlyozott elérhetőségének biztosítása
		Az energiabiztonság és energiahatékonyság növelése
33,8	Jól kormányzott Duna régió	Az intézményi kapacitások növelése a fő társadalmi kihívások kezelésére
		EU Duna Régió Stratégia irányításában résztvevő intézmények működésének támogatása

Közép-Európa Transznacionális Program

A Közép-Európa Transznacionális Program⁷⁴ a közép-európai országok közötti együttműködést támogatja. A programban kilenc EU-s tagország vesz részt: Ausztria, Csehország, Horvátország, Lengyelország, Magyarország, Németország, Olaszország, Szlovákia, Szlovénia. Ezek közül két ország, Olaszország és Németország esetében csak néhány régió érintett az együttműködésben.

⁷⁴ <http://www.central2020.eu/> - utolsó letöltés: 2016. március 29.

A program célrendszere a következő:

20. táblázat: A Közép-Európa Transznacionális program prioritási tengelyei és célkitűzései

A program költségvetése (millió €)	Prioritási tengely	Specifikus cél
83	Innovációs együttműködés Közép-Európa versenyképességének növelése érdekében	Az innovációs szereplők közötti fenntartható kapcsolatok fejlesztése Közép-Európa regionális innovációs kapacitásának erősítése érdekében
		A képességek és a vállalkozói kompetenciák javítása a közép-európai régiók gazdasági és szociális innovációjának előmozdítása érdekében
53	Együttműködés az alacsony szénigényű stratégiák közép-Európai elterjedése érdekében	Megoldások kialakítása és alkalmazása az energiahatékonyság és a megújuló energiahasználat növelése érdekében a közsférához tartozó infrastruktúrában
		A klímaváltozás hatásait enyhítő, területi alapú alacsony COx-energetikai stratégiai tervek és szakpolitikák fejlesztése
		A mobilitás tervezési kapacitásainak javítása a funkcionális városi övezetekben a CO2-kibocsátás csökkentése érdekében
107	Együttműködés a természeti és kulturális erőforrások tekintetében a közép-európai fenntartható növekedés érdekében	Az integrált környezetmenedzsment-kapacitások fejlesztése a természeti örökség és erőforrások védelme és fenntartható használata érdekében
		A kapacitások fejlesztése a kulturális örökség és erőforrások fenntartható használata érdekében
		A funkcionális városi térségek környezeti menedzsmentjének javítása, élhetőségük érdekében
36	Közép-Európa közlekedésének fejlesztése	A regionális közösségi közlekedési rendszerek tervezésének és koordinációjának javítása a nemzeti és európai hálózatok jobb összekapcsolása érdekében
		A teherszállítás szereplői közötti koordináció javítása a környezetbarát, multimodális teherszállítási megoldások erősítése érdekében

Mindkét program esetében elmondható, hogy a támogatások elsősorban szoft tevékenységekre, tervezésre, előkészítésre, tapasztalat megosztásra, kapacitásépítésre és hálózatfejlesztésre irányulnak, beruházások csak nagyon indokolt esetben, kismértékben támogathatók (7%). A projektek esetében kiemelten fontos a transznacionális jelleg érvényesítése, mind a projekt tartalmát, mind a partnerséget illetően. A projekteknek olyan eredményeket kell elérniük, melyek hozzájárulnak a teljes több államot érintő régió fejlődéséhez, az országok többsége számára hasznosak. A tapasztalatok szerint a projektek megvalósítói 8-12, 6-8 különböző országból származó szervezetet tömörítő nemzetközi konzorciumok. A pályázati kiírások célcsoportját az állami szféra intézményei, helyi önkormányzatok, azok társulásai, ETT-k és non-profit szervezetek képezik. A projektek átlagos nagysága 1-5 millió €, míg a támogatási intenzitás 85%, mely szintén állami társfinanszírozással egészül ki. A projektek időtartama jellemzően 30-36 hónap.

A Mura Régió ETT stratégiájában foglaltak közül az energetikai tevékenységek egy része megvalósítható valamelyik transznacionális programon keresztül. Ehhez szükséges a megfelelő partnerség összeállítása és egy a Mura Régió ETT térségén túlmutató projekt összeállítása, mely jelentős humán kapacitást igényel.

4.3 Közvetlen brüsszeli források

A közvetlen brüsszeli programokat az Európai Bizottság irányítja, mely azt jelenti, hogy a rendelkezésre álló keretösszeg szétosztásánál nincsenek nemzeti kvóták, a tagállamok annyi forrást tudnak lehívni, amennyit a pályázói elnyernek. Éppen ezért európai szinten óriási a verseny a források elnyeréséért.

Európa a polgárokért

A Mura Régió ETT fejlesztéseihez szintén pénzügyi forrást jelenthet az Európa a Polgárokért 2014-2020 keretprogram⁷⁵, melynek célja, hogy segítse a polgárokat az Európai Unió közös történelmének és kulturális sokszínűségének jobb megismerésében, illetve hogy elősegítse az európai polgárság fogalmának, valamint az uniós szakpolitikák és döntéshozatali folyamatok megértését. A program végrehajtása az éves prioritások mentén, két ágon keresztül történik: (1)

⁷⁵ https://eacea.ec.europa.eu/europe-for-citizens_en - utolsó letöltés: 2016. március 29.

Európai emlékezet, valamint (2) Demokratikus szerepvállalás és polgári részvétel: az uniós szintű demokratikus szerepvállalás és a polgári részvétel ösztönzése.

Az első ág keretein belül olyan projektek támogathatók, melyek a kulturális sokszínűség és a tágabb értelemben vett közös értékekről való gondolkodásra készítetnek. Tematikájukat tekintve a projektek széles köre támogatható, érinthetik többek között a kölcsönös megértést és a kultúrák közötti párbeszédet.

A második ág a lehető legtágabb értelemben vett polgári részvételt előmozdító tevékenységeket támogatja, különös tekintettel az uniós szakpolitikákhoz közvetlenül kapcsolódó tevékenységekre. Az ágon belül a „Testvérvárosi” és a „Városhálózati” intézkedések célja, hogy találkozási lehetőséget biztosítsanak a testvérvárosokból érkező polgárok széles rétegei számára. A projektek keretében megrendezendő rendezvények tematikája számos témát lefedhet az interkulturális tanulástól, a vidékfejlesztésen át a társadalmi szerepvállalás, az önkéntesség lehetőségeinek megteremtéséig.

21. táblázat: Az Európa a Polgárokért 2014-2020 intézkedései

Intézkedés	Támogatható pályázók	Partnerség	Támogatási összeg (ezer €/projekt)	Támogatási intenzitás	Projekt időtartama
Európai emlékezet	Helyi/regionális állami hatóságok, Nonprofit szervezetek, Kulturális/ifjúsági/oktatási/kutatási szervezetek, testvérvárosok egyesületei	Elvárt a szektorközi együttműködés	100	< 100%	18 hónap
Testvérváros-program	Helyi önkormányzatok, Helyi önkormányzatokat képviselő testvérvárosi bizottságok, Helyi önkormányzatokat képviselő nonprofit szervezetek	2 partner 2 országból	25	< 100%	21 nap

Intézkedés	Támogatható pályázók	Partnerség	Támogatási összeg (ezer €/projekt)	Támogatási intenzitás	Projekt időtartama
Városok hálózatai	Helyi önkormányzatok, Testvérvárosi bizottságok, Más szintű helyi/regionális hatóságok, Helyi önkormányzatok tömörülései, Helyi önkormányzatokat képviselő nonprofit szervezetek	4 partner 4 országból	150	< 100%	24 hónap
Civil társadalmi projektek	Nonprofit szervezetek, ideértve a civil társadalmi szervezeteket, az oktatási, kulturális és kutatóintézeteket, Helyi/regionális állami hatóságok	3 partner 3 országból	150	< 100%	18 hónap

A támogatható országok közé tartoznak az EU-tagállamok, valamint Szerbia. A finanszírozási feltételek viszonylag kedvezőek, a támogatási intenzitás magas (közel 100%), a támogatás 50%-áig minden esetben igényelhető előleg. Az egyszerű adminisztratív háttér és a kisebb partnerségek miatt a program jelen pillanatban is a legnépszerűbb EU-s programok közé tartozik, a sikeres pályázatok aránya ebben az esetben a legmagasabb.

LIFE+ program

A LIFE+ program 2014-2020⁷⁶ az 1992-ben indított LIFE program utódja, mely környezetvédelmi projekteket társfinanszíroz az Európai Unióban, az EU tagjelölt országaiban. A két, külön költségvetéssel rendelkező alprogramból álló LIFE+ összköltségvetése a hét évre 3,4 milliárd euró. A LIFE Környezetvédelem alprogramra 2 592,5 millió euró, a LIFE Éghajlat-politika alprogramra 864,2 millió euró áll rendelkezésre.

⁷⁶ <http://ec.europa.eu/environment/life/index.htm>, utolsó letöltés: 2015. november 11.

A keretprogram általános célkitűzései:

- az erőforrás-hatékony, alacsony szén-dioxid-kibocsátású és az éghajlatváltozás hatásaival szemben ellenállóképes gazdaságra való átállás, a környezet minősége védelmének és javításának, valamint a biológiai sokféleség csökkenése megállításának és visszafordításának elősegítése;
- az uniós környezetvédelmi és éghajlat-politika és a kapcsolódó jogszabályok kidolgozásának, végrehajtásának és érvényesítésének javítása, valamint a környezet- és éghajlatvédelmi célkitűzések más uniós szakpolitikákba, illetve a köz- és a magánszféra gyakorlatába történő integrálásának és általános érvényesítésének előmozdítása és ösztönzése;
- jobb környezetvédelmi és éghajlat-politikai irányítás támogatása valamennyi szinten, ideértve a civil társadalom, a nem kormányzati szervezetek és a helyi szereplők fokozott bevonását is;
- a 7. környezetvédelmi cselekvési program végrehajtásának támogatása.

A LIFE Környezetvédelem alprogram keretében a kiemelt területek közé sorolható az erőforrás-hatékonyosság.

A projekttámogatásokból elsősorban kísérleti, demonstrációs (PILOT) projektek, bevált gyakorlatok cseréje, kapacitásépítést célzó projektek, előkészítő, tájékoztató tudatosságnövelő projektek finanszírozhatók. Ezek közül az első típus alkalmas lehet az első mintaként szolgáló úszómalmok telepítésére.

A támogatási intenzitás a hagyományos projektek többségénél 60%, míg a kapacitásépítést célzó projektek esetében 100%.

Foglalkoztatás és Szociális Innováció (EaSI)

A Foglalkoztatás és Szociális Innováció (EaSI)⁷⁷ program egy, az Európai Bizottság által közvetlenül irányított, európai szintű finanszírozási eszköz a foglalkoztatás, a szociálpolitika és a munkavállalói mobilitás támogatására szerte az EU-ban.

Az EaSI három korábbi, 2007 és 2013 között külön működő programot egyesít: a PROGRESS és az EURES programot, valamint a Progress mikrofinanszírozási eszközt.

⁷⁷ <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1081> – utolsó letöltés: 2016. február 03.

A PROGRESS alprogram a foglalkoztatás, kiemelten a fiatalok munkanélküliségének megszüntetése, a társadalmi befogadás, a szegénység elleni küzdelem, valamint a munkakörülmények javítása területén támogatja az uniós szakpolitikák fejlesztését, megvalósítását, folyamatos felülvizsgálatát és értékelését. A 2014 és 2020 közötti időszakban az alprogram összköltségvetése 560 876 000 €.

Az EaSI Program másik, Mikrofinanszírozás és Társadalmi vállalkozások prioritási tengelye két beavatkozáson keresztül biztosít támogatást mikro és szociális vállalkozások részére.

1. Mikrohitel és mikrokölcsön a marginalizált csoportok és mikrovállalatok számára

A mikrovállalatok kevesebb, mint 10 személyt foglalkoztató vállalatok, amiknek éves árbevétele vagy mérlegfőösszege nem haladja meg a 2 millió €.

A mikrovállalatok által leggyakrabban tapasztalt akadály a pénzügyi forrásokhoz való hozzáférés hiánya. A mikrofinanszírozás, – beleértve a személyekre és mikrovállalatokra kiterjesztett garanciákat, mikrohitelket, saját és kvázi-sajáttőkét – jelenthet megoldást a problémára.

A mikrohitel összege maximum 25 000 €.

2. Szociális vállalatok

A szociális vállalat a vállalkozói tevékenységet ötvözi a szociális szándékkal. Fő célja valamilyen társadalmi hatás elérése, nem pedig a tulajdonosi vagy részvényesi haszon maximalizálása.

A Bizottság a társadalmi vállalkozások hibrid finanszírozását saját- és kvázi-sajáttőke, illetve hiteleszközök segítségével támogatja, nemzeti és regionális szintű állami és magánbefektetőkön keresztül.

A prioritási tengely nem közvetlenül az ETT-t vagy a vállalkozókat támogatja, hanem a programhoz csatlakozó pénzügyi szolgáltatók hitelezési hajlandóságát növeli a következők által:

- garancia vállalása, ezáltal megosztva a szolgáltatók lehetséges kockázatát vagy veszteségét;
- támogatás a mikrohitelzés növelésére.

A mikrohitelzők lehetnek magán- vagy állami bankok, nem banki mikrofinanszírozási intézmények és non-profit mikrohitelzők. Magyarországon a Carion Finanszírozási Centrum, míg Horvátországban a Zagrebacka Banka és a Sberbank nyújt ilyen jellegű szolgáltatásokat.

4.4 Európai Unión kívüli források

A nem európai uniós nemzetközi pénzalapok korlátozott mértékben szintén szerepet kaphatnak a Mura Régió ETT fejlesztéseinek megvalósítása esetén. Az ITS-ben megfogalmazott fejlesztési elképzelések fényében a Közép-európai Kezdeményezés és az Európai Ifjúsági Alap tekinthető relevánsnak.

Közép-európai Kezdeményezés

A Közép-európai Kezdeményezés⁷⁸ egy regionális kormányközi fórum, mely 18 EU tagállamot és nem európai uniós országot tömörít, köztük Horvátországot és Magyarországot. Célja az európai integrációs folyamat segítése a tagállamok közötti együttműködés, kölcsönös párbeszéd megteremtése révén, melynek fényében tagállamai számára közvetlen, projekt támogatást nyújt a következő területeket érintő együttműködések megvalósítására:

1. A tudásalapú társadalom felé
 - Kutatás és fejlesztés
 - Élethosszig tartó tanulás, képzés
 - Információs társadalom
2. A fenntartható gazdaság és fejlődés felé
 - Közlekedés, logisztika, elérhetőség
 - **Energiahatékonyság, megújuló energiák**
 - **Éghajlat, környezet és vidékfejlesztés**
 - **KKV fejlesztés**
3. A befogadó társadalmak felé
 - **Interkulturális együttműködés**
 - Média
 - Civil társadalom

A Közép-európai Kezdeményezés által kínált projekt támogatás szoft tevékenységekre, rendezvényszervezésre, képzési-oktatási tevékenységek megvalósítására, illetve stratégiák, koncepciók, tanulmányok készítésére használható fel. Támogatásra jogosult minden a Közép-

⁷⁸ <http://www.cei.int/> - utolsó letöltés: 2016. március 30.

európai Kezdeményezés tagállamaiban székhellyel rendelkező köz- és magánjogi személyiség. Az elbírálás során előnyben részesítik a minél több tagállamra kiterjedő, nem EU-s tagállamot is tartalmazó partnerséget. Az egy projektre jutó támogatási összeg jellemzően 15 000 euró, melynek 50% előlegként igényelhető. A támogatási intenzitás alacsony 50%, melyet a pályázóknak kell kiegészítenie saját forrásból.

Európai Ifjúsági Alap

Az Európai Ifjúsági Alap (European Youth Foundation)⁷⁹ az Európa Tanács által létrehozott szervezet, mely az európai ifjúsági szervezetek együttműködését támogatja számos területen. A Mura Régió ETT fejlesztései tekintetében az alap két intézkedése releváns: éves munkaterv és pilot-tevékenységek megvalósítása. Az első intézkedés egy adott stratégia, munkaterv megvalósításához nyújt támogatást, míg a pilot-tevékenységek esetében egy adott társadalmi kihívásra választ adó projektek támogathatók. A támogatható tevékenységek körébe tartozik az oktatás-képzés, figyelemfelhívás, a résztvevők együttműködésén alapuló termékfejlesztés (pl. kampányok, kézikönyvek, stb.).

22. táblázat: Az European Youth Foundation releváns intézkedései

Intézkedés	Támogatható pályázók	Partnerség	Támogatási összeg (ezer €/projekt)
Éves munkaterv	ifjúsági non-profit szervezetek	7 partner 4 országból	50
Pilot tevékenység		-	10

Bár az Alap keretében maga az ETT nem pályázhat, a csoportosulás területén található civil szervezetek támogatásra jogosultak.

A dokumentumban bemutatott forrásokra felhívva a figyelmet, az volt a célunk, hogy rámutassunk: a finanszírozási struktúra nem kell, hogy kizárólag a határ menti programra korlátozódjon, hanem célszerű a központi európai uniós, a nemzetközi privát források bevonása. Emellett fontos szerepet

⁷⁹ <http://www.coe.int/en/web/european-youth-foundation> – utolsó letöltés: 2015. november 16.

kaphatnak a nemzeti operatív programok⁸⁰, melyek bár nem finanszíroznak határon átnyúló projekteket, alkalmasak lehetnek a közös kezdeményezések egy-egy pillérének finanszírozására mind a határ mindkét oldalán. Ennek tipikus példája lehet az agrárközpontú vidékfejlesztési beavatkozás: nem az a cél, hogy határon átnyúló mintagazdaság jöjjön létre, hanem az mintagazdaságok hálózata alakuljon ki, melyek egyenként látják el az adott települések szociális intézményeit. Emellett Magyarországon és Horvátországban is van a fiatal gazdák támogatására irányuló program, mely szintén felhasználható az ETT stratégiájának megvalósítása során.

A lényeg, hogy a különböző irányból érkező forrásokat egy olyan rendszerbe kell helyezni, mely lehetővé teszi, hogy azok egymást kiegészítve, erősítve járuljanak hozzá a határ menti fejlesztési célok eléréséhez.

⁸⁰ A fejezetben részletesen nem térünk ki a nemzeti operatív programok fejlesztési irányokhoz rendelésére, melynek oka, hogy Horvátországban még nem tekinthetők véglegesnek a programok. Ennek következtében, jelen pillanatban nem teremthető meg a kétoldali összhang. A horvát oldali elfogadását követően az ETT-nek lehetősége nyílik a forrástérkép kiegészítésére.

MELLÉKLET

Mezőgazdasági szakképző iskolák a Mura Régió ETT tágabb térségében

Magyarország

- Kolping Nagyváthy János Középiskola, Csurgó
- FM Dunántúli Agrár-Szakképző Központ Móricz Zsigmond Mezőgazdasági Szakképző Iskolája és Kollégiuma, Kaposvár
- Kinizsi Pál Élelmiszeripari Szakképző Iskola és Gimnázium, Kaposvár
- Kaposvári Szakképzési Centrum Dráva Völgye Gimnáziuma, Szakközépiskolája és Kollégiuma, Barcs

Horvátország

- Gospodarska Škola, Čakovec